

BÖLCSÉSZDOKTORI ÉRTEKEZÉS

A FRANCIA NYELVŰ ARGUMENTUM-POZÍCIÓJÚ NP DETERMINÁNSAINAK SZINTAXISA ÉS SZEMANTIKÁJA

Gécseg Zsuzsanna

Témavezető: Dr. Giampaolo Salvi

**SZTE
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR**

2003

Általános bevezető

Ennek a dolgozatnak a fő célja az argumentumként funkcionáló francia névszói kifejezések belső rétegződésének feltárása, egészen pontosan azon funkcionális szintek meghatározása, amelyeken a különféle típusú determinánsok strukturális pozícióit találjuk, és amelyek összhangba hozhatók a determinánsok lehetséges értelmezéseivel.

A választott elméleti keret a transzformációs-generatív grammatika Minimalista Program néven ismert verziója, az elemzések háttérében pedig a Szabolcsi és Abney nevéhez fűződő DP-hipotézis áll, amely szerint egy argumentum-szerepű főnévi kifejezés (minimálisan) nem más, mint egy NP lexikális kategória DP (*Determiner Phrase*) nevű funkcionális kiterjesztése. A főnévi résszel kombinálódó determináns – vagy annak egy bizonyos fajtája – a DP fejében található, és ez az elem komplementumként szelektálja a főnévi kifejezést.

A helyzetet erősen bonyolítja az a tény, hogy determinánsból több is előfordulhat a főnév környezetében, és ezek erős sorrendi megkötéseknek engedelmessé válnak. Ez, valamint magába az elméleti keretbe is „beépített” korlátozások tették szükségessé egy még több lépcsőből álló hierarchia felállítását. A különféle nyelveken végzett vizsgálatok eltérő eredményekhez vezettek a névszói kifejezések belső felépítését illetően. Magának a DP elnevezésű funkcionális kiterjesztésnek a pontos helyéről, státuszáról és a benne található elemek természetéről is megoszlanak a vélemények.

Másfelől, a névszói szerkezetek a bennük található determinánsok egyedi tulajdonságaiktól, valamint szintaktikai környezetüktől függően különféle típusú szemantikai objektumokra referálhatnak. Ugyanaz a kifejezés ráadásul a környezetétől függően, de akár attól függetlenül is többféle olvasattal rendelkezhet. Felmerül a kérdés, hogy milyen szinten kódoljuk ezeket a szemantikai információkat: egy adott szintaktikai pozícióhoz kell rendelni őket, vagy lexikális tulajdonságoknak tekintendők, amelyekkel bizonyos elemek összeférhetetlensége is magyarázható?

Dolgozatunkban megkísérlünk olyan strukturális leírást rendelni a francia determinánsokhoz, amely megfelel a választott elméleti keret által támasztott univerzálisnak mondható elvárásoknak, ugyanakkor számot ad az elemzés tárgyát képező szerkezetek nyelvspecifikus tulajdonságairól is. A vizsgálatok háttérében mindvégig a következő kérdés áll: ha többféle funkcionális vagy lexikális kiterjesztést is megfeleltethetünk az argumentumpozíciójú névszói szerkezeteknek, akkor mi a francia DP specifikuma, vagyis mi az a

tulajdonság, amelyen az összes francia DP osztozik, és amely megkülönbözteti ezeket a többi argumentumként funkcionáló névszói kiterjesztéstől?

A dolgozat négy fő részre tagolódik. Az elsőben nyomon követjük a névszói szerkezet, első sorban a francia NP lehetséges megközelítéseit a transzformációs-generatív elmélet megszületésétől kezdve. Rávilágítunk, melyek azok az elméleti és empirikus megfontolások, amelyek a DP-hipotézis kialakulásához vezettek, és milyen elvárásokat támaszt a Minimalista Program a lehetséges megközelítésekkel szemben. A második részben bemutatjuk a névszói szerkezetek azon szemantikai tulajdonságait, amelyekről egy generatív nyelveírásnak mindenképpen számot kell adnia. Ismertetjük a releváns fogalmak lehetséges definícióit, és megkíséreljük összhangba hozni őket egymással. A harmadik rész empirikus, elmélettől független determináns-osztályozást tartalmaz, valamint azokat az elméleti megfontolásokat, amelyek döntően befolyásolják a determinánsokhoz rendelendő strukturális pozíciók meghatározását. Végül a negyedik részben az előző fejezetekből leszűrhető tanulságok alapján strukturális leírást rendelünk a különféle determinánsokat tartalmazó francia névszói kifejezésekhez, valamint megadjuk ezek szemantikai értelmezését. Itt próbálunk meg választ adni a francia DP státuszának kérdésére, és meghatározzuk azt az elemzési szintet, amelyen feltételezésünk szerint a francia DP egyértelműen elkülöníthető a többi francia névszói kiterjesztéstől.

I. fejezet

Az NP-től a DP-ig: a francia névszói csoport szintaxisának lehetséges megközelítései

0. Bevezető

A generatív grammatika fejlődése során a determináns szintaktikai státuszát nagyban befolyásolta az, hogy az elmélet éppen érvényben lévő változata milyen belső szerkezetet tulajdonított a névszói csoportnak. Ebben a fejezetben sorra vesszük a generatív nyelvelmélet fejlődésének főbb szakaszait, és arra a kérdésre keressük a választ, hogy melyek azok az empirikus és elméleti problémák, amelyek a névszói csoportról alkotott koncepció megváltozásához vezettek.

Chomsky generatív grammatikája korai szakaszában kizárólag az angol nyelv sajátosságaiból indult ki, bár alapvetően univerzális szabályok (vagy inkább szabály-típusok) megfogalmazására törekedett. A generatív program kiszélesedésével aztán célként fogalmazódott meg, hogy más nyelvekre is alkalmazhatóak legyenek az elméleti általánosítások, ami szükségszerűen ahhoz vezetett, hogy az egyes nyelvek leírására konstruált szabályrendszerek ütköztek egymással. Ami az angol nyelv sajátosságait illetően gyümölcsöző és általánosítható megközelítésnek tűnt, az más nyelveknél nem feltétlenül tükrözte adekvát módon a nyelvi adatokat. Tekintve, hogy a generatív grammatika elsősorban a – lehetőleg - minden nyelvre érvényes szabályszerűségeket kutatja, különös jelentőséggel bírt, ha kiderült, hogy egy adott konkrét nyelv valamely jelenségének leírásához radikálisan módosítani kell az addig érvényben lévő álláspontot. Amint látni fogjuk, éppen ez történt a névszói csoport esetében: a magyar nyelv birtokos szerkezetének sajátos vonásai arra engedtek következtetni (lásd Szabolcsi 1981 és 1984), hogy a determináns szerepe korántsem olyan alárendelt a főnévéhez képest, mint ahogy azt az addigi szerkezeti leírások tükrözték.

Az elmélet fejlődésével párhuzamosan változott a francia névszói csoport szintaktikai szerkezetének megítélése is. Mint minden konkrét nyelv tanulmányozásakor, itt is figyelembe kellett venni azt a tényt, hogy egy adott szerkezet típusa a franciában egyszerre bír (többé-kevésbé) univerzális és sajátos, kizárólag arra a nyelvre jellemző szintaktikai tulajdonságokkal. Az elemzés tehát két ellentétes elvárásnak kell, hogy eleget tegyen: egyrészt magába kell olvasztania mindazokat az eredményeket, amelyek más nyelvekre (elsősorban a hozzá viszonylag „közel álló” angolra és olaszra) születtek, másrészt pedig

koherens magyarázatot kell adnia a franciának a többi nyelvtől eltérő sajátosságaira. E kétféle jellemzőnek, az univerzális és nyelvspecifikus tulajdonságoknak az összhangba hozását tűzte ki célul a generatív grammatika úgynevezett „Alapelvek és paraméterek” (*Principles and Parameters* - lásd Chomsky 1981) elnevezésű irányzata. Ennek továbbfejlesztett változata, a Minimalista Hipotézis elnevezésű program (lásd Chomsky 1995) aztán a funkcionális kiterjesztések számának jelentős megnövelésével és a szerkezet típusok optimalizálásával oly módon törekszik univerzalitásra, hogy minden nyelvhez többé-kevésbé egységes mondatszerkezet-készletet rendel, a parametrikus tulajdonságokat pedig úgy jeleníti meg, hogy az egyes csomópontokhoz rendelt elemek nyelvenként eltérőek lehetnek, az összetevők egyik csomóponttól a másikig történő mozgását pedig nyelv-specifikus morfológiai kényszerek vezérlik.

1. A generatív grammatika megszületése: a Prestandard Elmélet

A generatív elmélet első változata, a prestandard elmélet (Chomsky 1957) elsősorban arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen típusú szabályrendszerrel írhatók le a természetes nyelvek. Ennek illusztrálásául az angol nyelv egy igen egyszerű töredékét használja fel. Ebben a töredékben kétféle névszói szerkezetre találunk példát: bázisban generált és a transzformációs komponensben előállított NP-re.

1.1. A bázisban generált NP

A bázisban generált NP az alábbi kontextus-független újraíró szabállyal állítható elő:

$$(1) NP \rightarrow T + N + (PP)$$

Ez a szemléltetést kontextustól független szabály jól illusztrálja azt az intuitív felfogást, mely szerint a szerkezet legfőbb összetevője a főnév, amit mintegy „kiegészít” a névelő egy ilyen típusú szabályban. A nyíl jobb oldalán elvileg bármennyi elem állhat; a sor hosszúságának csak az szab határt, hogy az újraíró szabályok a mondat összetevős szerkezetét hivatottak modellálni. Bebizonyítható, hogy minél kevesebb összetevőből áll a nyíl bal oldalán szereplő szimbólum (vagyis minél hierarchikusabbnak tételezzük fel a mondat szerkezetét), annál egyszerűbb lesz a szabályrendszerünk. Az elméletnek ebben a szakaszában azonban még nem álltak rendelkezésre olyan tesztek, amelyekkel viszonylag egyértelműen eldönthető lett volna, mely elemek alkotnak egy összetevőt.

A hierarchikus tagolást az is korlátozta, hogy a Prestandard (és a Standard) Elmélet csak két szintaktikai kategória-típust különített el: a preterminális szimbólumokat (pl. V, N, P stb.) és ezek frazális kiterjesztéseit (VP, NP, PP stb.). Az előbbieket azonban nem mindig állíthatók kapcsolatba az utóbbiakkal: olyan preterminális szimbólumokkal is találkozunk, amelyeknek sehol nem szerepel frazális kiterjesztésük, ilyen például a számunkra nagy jelentőséggel bíró

T szimbólum, amely elvileg a determinánsok csoportját jelöli, ám a Chomsky által elemzett nyelvtörésekben csak a határozott és a határozatlan névelő tartozik bele.

A vizsgált nyelvi elemek körének kiszélesítésével problémák jelentkeznek az empirikus tények kezelésével kapcsolatban is: ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy a főnevet nemcsak névelővel kombinálhatjuk ahhoz, hogy eljussunk az NP kiterjesztéshez, hanem más elemekkel is, akkor tovább bonyolódik a helyzet. Hogyan kezeljük például a számneveket, amelyek számos nyelvben névelővel, de anélkül is előfordulhatnak? Mivel fog egy összetevőt alkotni a főnév, ha egyszerre több determináns is megelőzi? Mennyire lesz hierarchikus az összetevős szerkezetünk?

Ami a főnévi csoport morfológiai tulajdonságait illeti, Chomsky (1957) ezeket az angolban az (1) szabály módosításával kezeli¹:

$$(1') \quad \begin{array}{l} \text{NP} \rightarrow \left\{ \begin{array}{l} \text{NP}_{\text{sing}} \\ \text{NP}_{\text{pl}} \end{array} \right\} \\ \text{NP}_{\text{sing}} \rightarrow \text{T} + \text{N} + \text{O} \\ \text{NP}_{\text{pl}} \rightarrow \text{T} + \text{N} + \text{S} \end{array}$$

Tekintve, hogy a megfelelő igealak kiválasztását az alany grammatikai száma is befolyásolja, az ige generálásához szükséges kontextus függő szabály csak úgy fogalmazható meg, ha külön szintaktikai kategóriaként kezeljük az egyes és a többes számú NP-t, ami nyilvánvalóan növeli a nem-terminális szimbólumok és a hozzájuk kapcsolódó újraíró szabályok számát. Az is megfigyelhető, hogy a grammatikai szám fogalma nem valamelyik preterminális elem, hanem magán a frazális kiterjesztésen értelmezett: önálló összetevőként jelenik meg, amely majd a morfo-fonemikai komponensben előállítja a megfelelő végződéseket az NP tagjain.

1.2. A transzformációs komponensben előállított NP

A transzformáció segítségével előálló NP az úgynevezett nominalizáció révén jön létre. Chomsky (1957) a jelzős szerkezeteket, a (névszói csoportnak tekintett) főnévi igeneves és az úgynevezett *-ing*-es szerkezeteket kezeli ilyen módon. Eljárását most az első típusú transzformációval illusztráljuk.

A jelzős szerkezeteket az elmélet a kopula után álló (predikatív) melléknevet tartalmazó mondatból vezeti le:

¹ A generatív elméletnek ebben a szakaszában még erősen megfigyelhető a strukturalizmus, elsősorban Harris koncepciójának hatása. Harris (1946, 1965) és Chomsky prestandard elmélete közti összefüggést többek között Ruwet (1967) és Berrendonner (1983) elemzi.

(2) T_{adj} nominalizációs transzformáció:

Strukturális elemzés: $S_1: T - N - is - A$

$X_1 \quad X_2 \quad X_3 \quad X_4$

$S_2: X - NP - Y$ (X vagy Y lehet zéró)

$X_5 \quad X_6 \quad X_7$

Strukturális változás: $X_5 - X_1 + X_4 + X_2 - X_7$

Ez a megoldás arra a feltételezésre épül, hogy minden jelzői melléknév előfordulhat a kopula után is, vagy legalábbis minden jelzői melléknévnek lehetséges predikatív értelmezése. Ez utóbbi azonban csak az úgynevezett interszekatív² melléknévek esetében képzelhető el, vagyis ahol a melléknév és a főnév kombinálódása egy olyan halmazra referál, amely nem más, mint a főnév és a melléknév által denotált halmaz metszete. A „piros alma” kifejezés ennek megfelelően egy olyan halmazra utal, amely a piros dolgok és az almának tekinthető dolgok közös halmazának közös része, az a kijelentés pedig, hogy „egy alma piros”, akkor és csakis akkor lehet igaz, ha az almák és a piros dolgok halmazának metszete nem üres. A nem interszekatív melléknéveknél, amilyen például a *former* (‘előző’), ez a fajta értelmezés nem lehetséges. Így például a *the former minister* (‘az előző miniszter’) kifejezés nem vezethető le abból a mondatból, hogy **The minister is former* (‘A miniszter előző’), mint ahogy a *the prime minister* (‘a miniszterelnök’) NP-hez sem rendelhető az az állítás, hogy **The minister is prime* (‘A miniszter elnök’). Másfelől, a transzformáció a fenti megfogalmazásban nem képes számot adni arról, hogy egy főnévhez több melléknév is kapcsolódhat rekurzívan, hiszen bármi is legyen a kiinduló NP belső szerkezete, a strukturális változás során automatikusan törlődik az egész, és a helyébe a $T - N - A$ sor íródik³. További technikai nehézségekbe ütközik, és csak újabb transzformációk bevezetése árán oldható meg azoknak a szerkezeteknek a generálása, ahol a jelző – még az angolban is – a jelzett szó után áll (pl. *a man proud of his son* ‘a fiára büszke férfi’).

A fenti példákból is kitűnik, hogy a Prestandard Elmélet szabály formájában megjelenő általánosításai még igen kisszámú, prototípus-szerű adathalmaz lefedését teszik lehetővé. Amennyiben növelni akarjuk a generálható szerkezet típusok számát, akkor nem csupán a szabályok számát kell növelni, de az addig megfogalmazott szabályok módosítására is szükség van. Tekintve, hogy a bővítések és módosítások elvileg korlátlan lehetőségként jelennek meg ebben a keretben, a Prestandard Elmélet grammatikájának végtelen a generatív

² Kamp (1975) szemantikai alapú melléknév-tipológiájában az interszekatív melléknév helyett a predikatív melléknév terminust használja.

³ A transzformációba az az alapvető feltétel sem építhető be, hogy az első lánc strukturális leírásában szereplő NP-ben ugyanazt a főnevet és névelőt találjuk, mint a második láncban, hiszen a transzformáció „nem lát bele” az NP belsejébe.

kapacitása, magyarázó ereje pedig minimális. Ahhoz, hogy növekedjen a magyarázó ereje, jelentős elméleti korlátozások bevezetésére volt szükség.

2. A Standard Elmélet

A névszói csoport belső felépítését illetően a Standard Elmélet (Chomsky 1965) nem sok újítást hozott, inkább finomította az elemzést az újabb nyelvi adatok bevonásával, és koherensebbé tette az elméletet. Továbbra is hangsúlyozni kell azonban, hogy Chomsky 1965-ös munkája az 1957-eshez hasonlóan nem egy konkrét nyelvi jelenség részletes elemzését tűzi ki célul, hanem általános irányelveket kíván megfogalmazni arról, hogy milyen komponenseket kell tartalmaznia egy természetes nyelveket leíró adekvát grammatikának. Maga a Standard Elmélet viszont már olyan munkák számára szolgál keretül, amelyek konkrét nyelvek leírását célozzák. A francia mondat összetevőinek és típusainak legrészletesebb elemzését Dubois és Dubois-Charlier (1970) munkájában találjuk, bár más szerzők is kezelték francia nyelvi jelenségeket pre-standard illetve standard keretben (pl. Ruwet 1967, Nique 1974 és Berrendonner 1983), ám a konkrét elemzések ezekben csak példaként szolgáltak az elméleti háttér bemutatásához.

Ebben a részben Dubois és Dubois-Charlier (1970) NP-elemzését ismertetjük, rámutatva megközelítésük néhány problematikus pontjára, amelyek egyben a Standard Elmélet korlátait is jelentik.

2.1. A névszói csoportot előállító újrajró szabály

Dubois és Dubois-Charlier grammatikájának bázis-részében jól megfigyelhető az a törekvés, hogy a mondat szerkezetében minél több szintet lehessen elkülöníteni, bár erre a Standard Elmélet még nem nyújt sok lehetőséget. Élesen elválasztják egymástól a SN (névszói szintagma) és a GN (névszói csoport) fogalmát, és ezt az elkülönítést megpróbálják a többi kiterjesztett kategóriára is alkalmazni, de – amint látni fogjuk – ez az alkalmazás nem mindig következetes. A SN és a GN szimbólumokkal jelölt szerkezetek abban térnek el egymástól, hogy az utóbbiakon még nincsen értelmezve a grammatikai szám fogalma:

- (3) a SN $\rightarrow$ No + GN
- b GN $\rightarrow$ D + N
- c D $\rightarrow$ (PréArt) + (Dém) + Art + (PostArt) + (Dénotatif)⁴

A fenti szabály értelmében a determináns egy elvont szinten mindig jelen van a névszói csoportban⁵. Ez a tulajdonság furcsa módon egyedivé teszi a GN-t a többi hasonló

---

⁴ Egészen pontosan a PostArt olyan alkategóriákra oszlik, amelyek közül nem mindegyik áll kiegészítő disztribúcióban a másikkal. Maguk a szerzők is megengedik azt a jelölési változatot, amelyben a PostArt egyik alosztálya, a Dénotatif szimbólummal jelölt csoport külön alkategóriaként szerepel a determináns újrajró szabályában.

kiterjesztéshez képest: ez az egyetlen GX, amelyet sohasem reprezentálhat kizárólag egy X elem, hanem mindig van egy X-et kísérő összetevő, még ha ez utóbbi nem is feltétlenül rendelkezik fonetikai realizációval.

Az N szimbólum lehetséges megvalósulásai a köznév, a tulajdonnév, illetve az első és második személyű személyes névmás⁶. A tulajdonnév esetében a szerzők azért ragaszkodnak a determináns jelenlétéhez, mivel az bizonyos kontextusban még személynevek előtt is megjelenhet (*le petit Pierre* 'a kis Péter', *le Paris de mon enfance* 'gyermekkorom Párizsa'). Kevésbé látszik viszont mindez indokoltnak a személyes névmásoknál, hiszen azokat sohasem előzheti meg névelő, mint ahogy jelzőjük és komplementumuk sem lehet:

- (4) **le (petit) je (de mon meilleur ami)*
 *'a (legjobb barátom) (kis) én-je'

A (3)-as szabály önmagában nem elegendő a harmadik személyű személyes, birtokos vagy mutató névmás, a mellékneves vagy vonatkozó mondatos szerkezetek, valamint a (például birtokos szerkezeti) bővítménnyel álló főnevek generálásához: ezek különféle törlő, illetve helyettesítő transzformációk jóvoltából állnak elő. A jelzős szerkezetek alapja továbbra is a kopula utáni melléknevet tartalmazó mondat, pontosabban annak vonatkozó mellékmondat formájában történő realizációja, bár maga az elméleti keret nem zárja ki azt, hogy a jelzőt a bázisban generáljuk a főnév mellett. Így jár el Nique (1974) is, aki a predikatív értelmezést nem tűrő mellékneveket közvetlenül az (5a) újraíró szabály segítségével, míg a kopula után is megjelenőket egy vonatkozó mondat-redukáló transzformáció (5b) révén állítja elő:

- (5) a GN $\rightarrow$ Det + N + (Adj)
 b Det + N + *qui* + *est* + Adj $\Rightarrow$ Det + N + Adj
 1 2 3 4 1 2 4

Ez a megoldás azonban több empirikus problémát is felvet. Először is, a nem-predikatív értelmű melléknevek nagy része a francia nyelvben a főnév előtt áll⁷. Semmi nem indokolja tehát, hogy a főnév utáni pozícióban generáljuk, majd onnan helyezzük előre egy

⁵ Ezen a ponton a fenti megközelítés eltér a klasszikus standard-elmélet (cf. Chomsky 1965) felfogásától, amely bizonyos esetekben (például a generikus NP-nél vagy a tulajdonneveknél) külön szabállyal generálja a determináns nélküli főnevet. Ez a megoldás több problémát is felvet, amelyekről bővebben Stowell 1991-nél olvashatunk.

⁶ A harmadik személyű személyes névmás (*il, elle, ils, elles*) ebben a modellben egy teljes GN-t helyettesítő transzformáció eredményeképpen jön létre. Ez viszont azt jelenti, hogy Dubois és Dubois-Charlier megközelítésében az első és második személyű személyes névmás N kategóriájú, a harmadik személyű pedig GN kategóriájú. Amint a (4)-es példa is mutatja, nem támasztható alá szintaktikai érvekkel ez a disztribúciós megkülönböztetés.

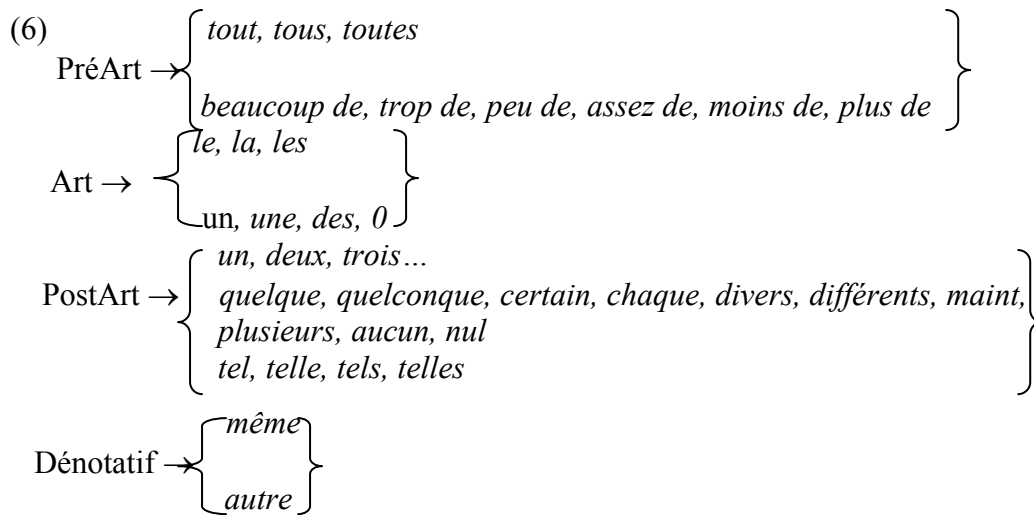
⁷ Az, hogy a jelző számos nyelvben – a magyart is beleértve – rendszerint megelőzi a jelzett szót, nem jelenhet meg érvként egy szabály létjogosultságának alátámasztására, mivel a generatív elmélet ebben a szakaszában még nagyrészt nyelv- (és szerkezet-) specifikus elemzésekkel találkozunk.

külön transzformáció segítségével. Másodszer, a még látszólag szabad pozíciójú melléknevek (pl. *gentil* 'kedves', *admirable* 'csodálatra méltó') is bizonyos fokú szemantikai különbségeket mutatnak attól függően, hogy a főnév előtt vagy után állnak. Márpedig a Standard Elmélet egyik alapelve az, hogy a mondat jelentése nem változhat a transzformációk alkalmazását követően. Végül, a vonatkozó mondatot előállító rekurzív transzformáció tükrözi ugyan azt az intuíciót, hogy egy főnévnek elvileg korlátlan számú jelzője lehet, ezek utóbbiak megjelenési sorrendje viszont kötött, erről pedig a transzformáció nem képes számot adni.

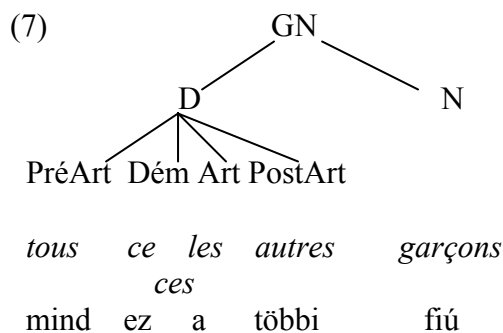
Térjünk vissza Dubois és Dubois-Charlier (1970) grammatikájához. A (3c) szabály (mely nem más, mint Chomsky 1965 17. számú újraíró szabályának némileg módosított változata) háttérében az az elgondolás áll, hogy egy viszonylag nagy számú és eltérő disztribúciójú elemekből álló csoportot tekinthetünk determinánsnak. Ezekben a szavakban feltehetőleg az a közös, hogy megelőzik a főnevet (a mély- és a felszíni szerkezetben egyaránt, így nincs szükség a determinánst balra helyező transzformációra). Ha közelebbről megvizsgáljuk a (3c) szabályt, azt láthatjuk, hogy a PostArt és a Dénotatif elnevezésű elemek a névelőhöz való viszonyuk tekintetében nem térnek el a melléknevektől, ugyanis mindkét kategóriára az jellemző, hogy kötelezően névelővel áll. Különbséget csak az jelent közöttük, hogy a melléknevek Dubois és Dubois-Charlier (1970) megközelítésében egy vonatkozó mondatot redukáló transzformáció eredményeképpen jönnek létre, majd – bizonyos esetekben – egy másik transzformációval a főnév elé kerülnek. Tekintve azonban, hogy nem minden melléknév vezethető le egy vonatkozó mondatból, ezen az alapon a PostArt (és a Denotatif) kategóriájú elemeket akár a melléknevek egy speciális típusának is tekinthetnénk.

2.2. A determinánsok disztribúciós megkötései

A determinánsokat a névelőhöz képest betöltött pozíciójuk különbözteti meg egymástól: vannak, amelyek megelőzik a névelőt, vannak, amelyek utána állnak. Egyikük, a mutató determináns (Dém) „látszólag” kiegészítő disztribúcióban van vele, ennek ellenére – vagy éppen ezért - Dubois és Dubois-Charlier (1970) absztrakt mutató partikulaként (*ce*) külön pozícióba helyezi, és a felszíni *ce*, *cette*, *cet* és *ces* alakok a *ce* morféma és a határozott névelő kombinálódásának eredményeképpen jönnek létre. A többi ige előtti francia determináns a következőképpen oszlik el:

A (3c)-ben szereplő szabály egészen lapos szerkezetben kapcsolja a különféle típusú determinánsokat a főnévhez. Így elvileg akár egy hatfelé ágazó fa-diagrammhoz is juthatnánk, ahol az öt egyszerre realizálódó determináns egy összetevőt alkot, vagyis egyiküket sem fűzi szorosabb viszony a főnévhez, mint a másikat. Az alkategóriák konkrét lexikális megvalósulásai azonban számos (elsősorban szemantikai okokkal magyarázható) összeférhetetlenséget mutatnak, és csak öt felé ágazó névszói szerkezetre találunk példát:

Vannak azonban érvek, amelyek arra utalnak, hogy ezek a determinánsok nem egy szinten állnak a hierarchiában. A francia nyelvben például a *tous* determináns nagyobb pozicionális függetlenséget élvez, mint a *többi*, és úgynevezett „lebegő összetevőként” (lásd Kayne 1975) a mondat más részein is megjelenhet:

- (8) a *Tous ces autres garçons ont admiré le spectacle.*
 b *Ces autres garçons ont tous admiré le spectacle.*
 'Ez a többi fiú mind csodálta az előadást'

Az együtt maradt összetevők az *ils* ('ők') személyes névmással helyettesíthetők, vagyis a *tous* eredetileg egy teljes névszói szerkezethez (GN-hez) kapcsolódott:

- (9) *Ils ont tous admiré le spectacle.*
 '(Ők) mind csodálták az előadást'

2.3. A *beaucoup*-típusú és a partitívuszi kifejezések

Problémát vet fel a PréArt egy nagyszámú alcsoportjának szintaktikai státusza is: Dubois és Dubois-Charlier elemzésének értelmében a *beaucoup* ('sok'), *trop* ('túl sok'), *peu* ('kevés'), *assez* ('elég') stb. elemek a determinánson belül az utánuk álló (prepozícióként elemzett) *de* morfémával alkotnak egy összetevőt. Ez ellentmond az intuíciónak, és a pronominalizáció tesztje is azt mutatja, hogy a prepozíció (ahogy az általában a prepozíciós szintagmára jellemző) mindig az utána következő névszói csoporttal alkot egy szintagmát:

(10) *Pierre parle de ses expériences* → *Pierre en parle*.
 'Péter az élményeiről beszél'   'Péter azokról beszél'

(11) *Pierre a beaucoup de problèmes insolubles* → *Pierre en a beaucoup*.
 'Péternek sok megoldhatatlan problémája van'   'Péternek sok van belőle'

Ebben az esetben felvetődik a kérdés, hogy hogyan elemezhető az ilyen *de*-vel bevezetett összetevő. Amint Milner (1978) rámutat, bizonyos esetekben prepozíciós szerkezetnek tekinthetjük, de nem mindig. Ennek eldöntésére többek között a *c'est...que* szerkezettel történő kiemelés tesztjét javasolja. Amint az alábbi példák mutatják, ilyen szerkezetekbe csak szintagma szintű (vagyis frazális kiterjesztésű) kifejezések emelhetők:

(12) a *C'est de Zola que j'ai lu trois livres*.
 'Zolától olvastam három könyvet'

b **C'est de livres que j'ai beaucoup*.
 'Könyvből van nekem sok'

c *C'est de livres que j'ai besoin*.
 'Könyvekre van szükségem'

A (12a) mondat egy szokványos prepozíciós szerkezetet illusztrál, amely ennek megfelelően kiemelhető a fókusz-pozícióba. (12b)-ben a *beaucoup de livres* ('sok könyv') NP *de livres* tagja került a fókuszba, ami agrammatikus mondatot eredményezett. Végül (12c)-ből az derül ki, hogy a (12b)-ben szereplő *de livres* alakilag megegyezik egy teljesen szabályosan viselkedő prepozíciós szerkezettel, amelynek mélyszerkezetében viszont egy többes számú határozatlan (*des*) névelő jelenlétét feltételezhetjük⁸. Így egyben a *beaucoup de*-típusú determinánsok PréArt-státusza is cáfolható: ha valódi hangalakkal bíró névelővel kombinálódik egy ilyen determináns, akkor az utána álló *de* morféma már prepozícióként viselkedik, ellentétben azokkal az esetekkel, amikor egy névelőtlen (a szerzők álláspontja szerint: hangalakkal nem bíró névelővel bevezetett) köznévi elemmel kombinálódik.

⁸ Ismeretes, hogy a franciában a *des* határozatlan névelő „törlődik”, amennyiben a *de* prepozíció előzi meg, így az alábbi két szerkezet szembeállítható egymással:

- (i) *J'ai acheté des livres*.
 'Vettem könyveket'
- (ii) *J'ai besoin de (*des) livres*.
 'Szükségem van könyvekre'

Ráadásul, amint majd Milner (1978) megközelítésében látni fogjuk, a *beaucoup* determinánshoz hasonló módon számos PostArt-nak minősített összetevő is bevezethet prepozíciós szerkezetet⁹, vagyis PréArt-nak minősíthető:

- (13) a *deux enfants*: PostArt + N   *deux de ces enfants*: PréArt + Dém + Art + N
      'két gyerek'   'kettő ezekből a gyerekekből'
- b *plusieurs livres*: PostArt + N   *plusieurs des livres (de Pierre)*: Préart + Art + N
      'több könyv'   'több könyve Péternek'

Mindezekből kiderül tehát, hogy egyfelől a „PréArt” után álló *de* + *N* szerkezet nem lehet szintagma szintű (legalábbis ebben az elméleti keretben nem), másfelől szó szintűnek sem tekinthetjük, mert – amint azt a (11)-es mondat is mutatja – a főnév tovább bővíthető, és az így kapott szerkezet is pronominalizálható. Nyilvánvaló, hogy a Standard Elmélet „kétszintes” frázis-struktúra szabályai nem alkalmasak az ilyen determinánsok szintaktikai viselkedésének modellálására.

A (6)-os szabályból nem derül ki a *beaucoup*, *trop*, *peu* stb. szavak grammatikai kategóriája sem. Mivel ige is képesek módosítani, adverbiumoknak szokás őket tekinteni, ám Dubois és Dubois-Charlier azt a hipotézist fogalmazza meg, hogy a határozói használatkor egy olyan GN-nel van dolgunk, amelynek üres a névszói része, a *de* prepozíciót pedig (egy *ad hoc* transzformációval) töröltük¹⁰. Látszólag emellett szól az a tény is, hogy az adverbiumként viselkedő *beaucoup* az ige mögött foglal helyet, éppen úgy, mint az ige tárgya¹¹. Ennek értelmében a *Pierre lit beaucoup* ('Péter sokat olvas') mondat mélyszerkezete a következő lesz:

- (14) *Pierre lit [beaucoup de N]*

A fenti mondatban Dubois és Dubois-Charlier a *beaucoup de N* szerkezetet az ige tárgyaként értelmezik. Ezzel kapcsolatban viszont két probléma is felmerül. Először is, egy *beaucoup*-val kombinált tárgyias ige nék megjelenhet a „valódi” tárgya is:

- (15) *Pierre regarde beaucoup la télé.*
      'Péter sokat néz tévét'

Ugyanígy formában tárgyatlan ige mellett is megtaláljuk a *beaucoup* elemet:

⁹ Az ilyen szerkezeteket a későbbiekben *valódi partitívuszi szerkezet* néven fogjuk elemezni.

¹⁰ A *beaucoup*, *peu*, *trop* stb. determinánsok és a velük azonos alakú adverbiumok közti összefüggés tagadhatatlan, a kérdés csupán az, hogy milyen irányban általánosítsunk: adverbialis használatú determinánsokról vagy determinánsi használatú adverbiumokról beszéljünk egyes esetekben? Dubois és Dubois-Charlier az előbbi álláspontot képviselik; a későbbiekben találkozni fogunk olyan megközelítéssel is (pl. Doetjes 1997), amely az utóbbira épül.

¹¹ Ráadásul segédige szerkezetekben a segédige és a főige között foglal helyett, éppen úgy, mint a „kis volumenű” névmási tárgy:

Pierre a beaucoup/tout lu.
'Péter sokat olvasott/mindent elolvasott'

(16) *Pierre travaille beaucoup.*

'Péter sokat dolgozik'

Nem világos, hogy milyen szemantikai megfontolások alapján minősíthetnénk a fenti mondatban a *beaucoup* elemet a *travailler* ('dolgozni') ige tárgyának. Ráadásul ez a megoldás azt feltételeznél, hogy minden ige tárgyának kell tekintenünk, csak éppen némelyiknek kettő tárgya is volna, más igenél pedig korlátoznunk kellene a szóba jövő tárgyak körét, mégpedig azok belső szintaktikai szerkezete szempontjából. Márpedig erre sem az alkategorizációs, sem a szelekciós megkötések nem képesek. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy a fokozható igékkel is megjelenhetnek ezek az elemek, ám ilyenkor nem gyakoriságot, hanem intenzitást jelölnek:

(17) *Pierre aime beaucoup Marie.*

'Péter nagyon szereti Máriát'

Ebben az esetben már teljesen elveszti relevanciáját egy olyan elemzés, amely a *beaucoup*-t és a hozzá hasonló elemeket minden esetben egy mélyszerkezeti névszói csoport determinánsának tekinti¹².

2.4. A névelő

Az Art kategóriája Dubois és Dubois-Charlier elemzése szerint mindig jelen van a névszói szerkezetben, de nem feltétlenül bír hangalakkal. A fonetikai realizáció nélküli határozott névelő egy törlő transzformáció eredménye, míg a határozatlan névelőnek már a mélyszerkezetben is van egy fonetikailag üres változata. Valószínűleg az indokolja ezt a különbségtételt, hogy míg a határozott névelő még a látszólag névelő nélkül álló tulajdonnevek előtt is megjelenhet (például jelzős szerkezetekben), vannak olyan determinánsok (például *plusieurs* 'több'), amelyek a felszínen mindig névelő nélkül szerepelnek¹³.

A szerzők külön hangsúlyozzák, hogy a szabályban szereplő „határozott” és „határozatlan” elnevezések háttérben nem szemantikai megfontolások állnak¹⁴, hanem két, egymással kiegészítő disztribúcióban álló névelő-típusról van szó. Ebben az esetben viszont semmi nem indokolja, hogy olyan kitüntetett alosztályként kezeljük a névelőt, amely minden névszói csoport mélyszerkezetében jelen van. Honnan tudjuk például, hogy az első és

---

¹² Az ilyen elemeknek persze van egy „névmási” használatuk is, amikor már tekinthetjük őket egy névszói szerkezet felszíni képviselőinek:

Beaucoup sont venus sans prévenir.

'Sokan jöttek előzetes értesítés nélkül'

¹³ Ebben a keretben valójában nem dönthető el, hogy a mélyszerkezetben a névelő a *plusieurs* determináns előtt vagy után áll, hiszen soha nem jelennek meg együtt. Ez a tény is arra utal, hogy szintaktikai szempontból nincs okunk kötelező összetevőnek tekinteni a névelőt.

¹⁴ „E két alkategória meghatározása nem szemantikai kritériumok alapján történt, csupán két szimbólumról van szó, amelyek specifikus újírási szabályokra utalnak” (Dubois – Dubois-Charlier 1970, 46. o.)

második személyű személyes névmás előtt a felszínen soha meg nem jelenő determináns egy törölt határozott vagy egy zéró határozatlan névelő? Egyetlen támpontunk az lehetne, ha azt feltételeznénk, hogy a határozott névelő még hangalak nélkül is a „határozottság” szemantikai információját kódolja, és abból a tényből, hogy a személyes névmások „természetüknél fogva” határozottak, a mélyszerkezetben egy határozott névelő jelenlétére következtetnénk.

A zéró határozatlan névelő előfordulását a szerzőpáros elsősorban olyan prepozíciós szerkezetekkel illusztrálja, amelyekben a prepozíciót a felszínen egy névelőtlen köznév követi:

(18) *un verre de vin, une sorte de bégaiement*
'egy pohár bor' 'egyfajta dadogás'

Ha azonban abból a feltételezésből indulunk ki, hogy a hangalak nélküli határozatlan névelő ugyanannak a nyelvi egységnek a morfológiai variánsa (mint ahogy az *un, une, des* alakok jelentése is megegyezik, csupán a grammatikai számuk és/vagy nemük tér el egymástól), akkor elvileg nem szabadna találnunk olyan szerkezeteket, amelyekben ugyanazon pozícióban egy hangalakkal bíró és egy hangalak nélküli határozatlan névelő váltakozik egymással, vagy ha mégis, akkor a két változat jelentésének meg kellene egyeznie. Amint a (19)-es szerkezetek mutatják, a (látszólag) névelőtlen és a (fonetikailag realizált) határozatlan névelős alakok nem azonos jelentésűek:

(19) *la chambre de bonne ↔ la chambre d'une bonne*
'a cselédszoba' 'egy cseléd szobája'

Az első kifejezés egy olyan szobára utal, amelyet eredetileg cselédek számára alakítottak ki, erre utalnak bizonyos jellegzetességei (mérete, a konyhához való közelsége) is, de nem feltétlenül cselédek lakják. A másik szerkezet (egy lehetséges olvasatában) egy teljesen átlagos szobát jelöl, amelyben történetesen egy cseléd lakik. A különbség nyilvánvalóan a névelő meglétére és hiányára vezethető vissza, tehát a „hangalakkal bíró” és a „hangalak nélküli” határozatlan névelő jelentése – és funkciója – nem lehet azonos¹⁵.

Az elemzések nem terjednek ki az úgynevezett részelő névelőkre (*article partitif*). Ezek morfológiailag a *de* prepozíció és a határozott névelő kombinációjaként jellemezhetők: *du, de la, de l'*. A prepozíció jelenléte (már amennyiben prepozíciónak tekintjük) nyilvánvalóan problémássá teszi az anyagnévelő tartalmazó szerkezetek szintaktikai státuszát, hiszen belső felépítésük folytán prepozíciós szerkezetnek minősülnének, ám disztribúciójuk sok tekintetben megegyezik a (határozatlan) névszói csoportok disztribúciójával. Az

---

¹⁵ Amint a (12b) és (12c) mondatokból kiderült, előfordulhat, hogy ugyanaz a látható névelővel nem bíró főnév eltérően reagál apronominalizáció tesztjére, ami megint csak megkérdőjelezi a mélyszerkezetben kötelező jelleggel generált névelő hipotézisét.

elméletnek mindenképpen számot kellene adnia erről a látszólag paradox helyzetről, amit tovább bonyolít az a tény, hogy a határozatlan névelős GN-lal ellentétben alanyi pozícióban csak nagyon ritka esetekben állhat anyagnévelős szerkezet (lásd (20)), valamint az, hogy ez a prepozíciós GN egy prepozíció komplementumaként is megjelenhet (lásd (21)):

(20) **Du sable se trouve en abondance au Sahara.*
'A Szaharában bőséggel található homok'

(21) *Ce gâteau se prépare avec du miel.*
'Ez a sütemény mézzel készül'

Mivel a részelő névelőben a határozott névelő második elemként szerepel, a *de* morfémát a fenti modellben egy PréArt részeként kellene elemeznünk, amelyben a *de* előtti elem nem rendelkezik hangalakkal. Ez a megoldás a *beaucoup de N, peu de N*-típusú szerkezetekkel analóg módon kezelné az anyagnévelős főnevet. A formai hasonlóság különösen azokban az esetekben mutatkozik meg, amikor a fenti determinánsok is a határozott névelővel kombinálódnak:

(22) a *Pierre mange 0 de le chocolat* → *Pierre mange du chocolat*
'Péter csokoládét eszik'
'Péter eszik a csokoládéből'

b *Pierre mange beaucoup de le chocolat* → *Pierre mange beaucoup du chocolat*
'Péter sokat eszik a csokoládéből'

A (22a) mondat kétértelmű, hiszen jelentheti azt is, hogy Péter valamilyen eddig nem emlegetett csokoládét eszik, vagy pedig azt, hogy Péter egy specifikus, a kontextusba már bevezetett csokoládét eszik. A részelő névelő tehát alakilag egybeesik az úgynevezett partitivusi használatú névelővel, ám a kettő között jelentős különbségek vannak, amelyekről később ejtünk bővebben szót. A (22b) mondat számunkra releváns értelmezésében¹⁶ csakis egy konkrét, már megemlített csokoládéről lehet szó. A határozott névelő státusza tehát nem azonos a két szerkezetben, erről azonban csak egy olyan elmélet tud számot adni, amely a szintaktikai összetevőhöz egy kellően kidolgozott szemantikai értelmezést is képes rendelni.

2.5. Dubois és Dubois-Charlier hipotézisének értékelése

Összefoglalásképpen megállapíthatjuk, hogy a Dubois és Dubois-Charlier NP-elemzése szinte kizárólag a névszói csoport szintaktikai sajátosságairól, pontosabban a benne szereplő elemek disztribúciós tulajdonságairól próbál számot adni. A Chomsky (1965) munkáján alapuló újrairó szabályok a névszói csoporthoz lapos szerkezetet rendelnek, amelyben a főnév és a hozzá kapcsolódó determinánsok ugyanazon a szinten helyezkednek el. A determináns (azon belül a névelő) és a főnév egyaránt kötelező összetevői a GN-nak, pedig

¹⁶ A mondathoz azt a jelentést is társíthatjuk, hogy 'Péter sokszor eszik csokoládét', ám ez az értelmezés most nem releváns az érvelésünk szempontjából.

a determináns kötelező volta a Standard Elméletben semmiféle modell-függő vagy empirikus érveléssel nem indokolható. A determinánsokat előállító szabályok pusztán ezek felszíni pozícióját veszik figyelembe, *ad hoc* jellegűek és túlgenerálják a szóba jövő szerkezeteket, így számos agrammatikus GN-t is megengednek (pl. **beaucoup de trois femmes* 'sok három nő', **toutes les quelques personnes* 'minden néhány személy' stb.). Ezek kiküszöbölésére egy sor kontextusfüggő szabályra van szükség, amelyek mindegyik terminális elemre egyedi módon érvényes megkötéseket kódolnak. Az elmélet magyarázó ereje így jelentősen csökken.

A Standard Elmélet nem tud mit kezdeni a *de* morfémát tartalmazó determinánsokkal (köztük az úgynevezett részelő névelőkkel), elsősorban azért, mert ezek jelenléte hierarchikus determináns-szerkezetre utal.

A GN többi összetevője, a jelzők és a komplementumok (*complément du nom*) transzformáció eredményeképpen jönnek létre, ezek a transzformációk azonban formájukat és típusaikat tekintve igen kevésbé korlátozottak, vagyis gyakorlatilag minden egyes szerkezetípust más-más transzformáció állít elő. Mivel nem hierarchikus szerkezeteken, hanem lineáris elemláncon működnek (és a részláncok gyakorlatilag bárhová áthelyezhetők benne), a transzformáció inputjai is csak lapos szerkezetűek lehetnek, ahol a testvérszimbólumok száma elvileg korlátlan. Egy ilyen lapos szerkezet pedig – amint a következő részben látni fogjuk - az intuíciónak és az összetevőségi tesztek eredményének egyaránt ellentmond.

3. Első lépések egy hierarchikusabb szintagma-szerkezet felé: a Kiterjesztett Standard Elmélet

3.1. A nominalizáció és az X-vonás elmélet

Az NP szerkezetének hierarchikus voltát legmeggyőzőbben az igéből képzett főnevet tartalmazó névszói csoporttal illusztrálhatjuk. Már Lees (1960) rámutatott, hogy az ilyen NP-k felépítése párhuzamba állítható magának a mondatnak a szerkezetével. Az előbbi (23c) a szenvedő mondatból (23b) vezeti le egy nominalizációs transzformáció segítségével:

(23)a *The enemy destroyed the city.*

'Az ellenség lerombolta a várost.'

b *The city was destroyed by the enemy.*

'A város leromboltatott az ellenség által.'

c *the enemy's destruction of the city*

'az ellenség általi lerombolása a városnak'

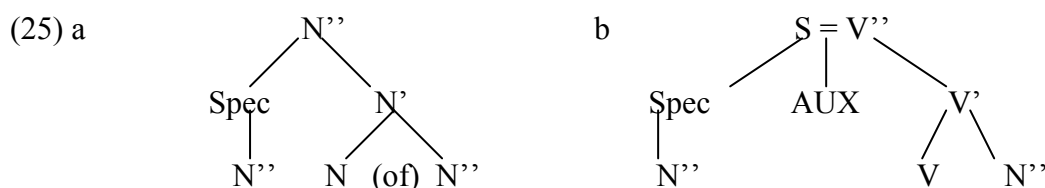
Chomsky (1970) számos érvet sorol fel a nominalizációs transzformáció alkalmazása ellen, és arra a következtetésre jut, hogy a két szerkezet közti összefüggés újraíró szabályokkal is modellálható. Ahhoz azonban, hogy az alany és a tárgy grammatikai funkcióit az NP

belsejében is értelmezhezzük, több szintet is el kell különíteni a főnévi csoport belsejében, és ezzel egyidejűleg korlátozni kell a szóba jöhető újraíró szabályok felépítését. Ezért egy új jelölési változatot javasol, amelyet aztán Jackendoff (1977) fejleszt tovább. Ez a jelölési változat azon az elgondoláson alapul, hogy minden XP szintagmának van egy kiterjesztés nélküli (vagyis lexikális) X feje, míg XP X maximális kiterjesztésének fogható fel, a kettő között pedig további szinteket találunk, amelyek X nem maximális kiterjesztései. A szintagmában szereplő nem X-típusú elemek így a különböző szintekhez kapcsolódva X-szel, illetve annak különböző kiterjesztéseivel lépnek összetevőségi viszonyba. A maximális kiterjesztés a legelterjedtebb felfogás szerint a kétszeres kiterjesztés (vagyis X''), bár maga Jackendoff (1977) a háromszoros kiterjesztést tekinti helytállóknak. Most az általánosabban elfogadott hipotézist ismertetjük az újraíró szabályok felépítéséről:

- (24) a X'' → (Specifier) + X'
 b X' → X' + (Adjunct)¹⁷
 c X' → X + (Complement⁺)

A fenti szabályok azt mondják ki, hogy egy XP szintagmának egyedüli kötelező összetevője a feje, vagyis X; vele alkotnak közvetlen összetevőt X vonzatai (melyeknek számát X alkategorizációs kerete rögzíti). Az így létrejött X' szinthez rekurzívan kapcsolódhatnak az adjunktumok. A szintagma „alanya” a Specifier, amely az X' kiterjesztéssel alkot közvetlen összetevőt¹⁸. Az X-vonás elméletet a későbbiekben a Kettős Elágazás Elve (Kayne 1984) korlátozza, amely többek között megtiltja, hogy egy fej komplementumai egy szinten helyezkedjenek el. További jelentős korlátozásokat fog jelenteni a szintagmák felépítésére nézve az Antiszimmetria-Elv (Kayne 1994), amelyről a következő részben esik szó.

Úgy tűnik, most már valóban párhuzamos szerkezetet rendelhetünk az NP-hez és a mondathoz:

Ez az ábrázolás azt az intuíciót formalizálja, amely szerint ahogy a főnév maximális kiterjesztése az NP, úgy az igéé a mondat (vagyis az ige a mondat „feje”); a mondat alanya

¹⁷ A módosítók X'-hez való rekurzív csatolásáról bővebben lásd Hornstein és Lightfoot 1981-et.

¹⁸ Az újraíró szabályoknak az X-vonás elmélet szerinti megfogalmazását a generativista irányzat univerzálisnak tekinti, így az elmélet első szakaszában a testvér-összetevők sorrendje nem számított relevánsnak. Így például a (24b) szabály nem tükrözi azt a tényt, hogy a franciában a jelző (amelyet ebben az időszakban NP adjunktumként elemezték) a főnév előtt és után is állhat. A generatív grammatika további fejleményeinél látni fogjuk, hogy a frázisstruktúra-szabályok alapszerkezetében univerzális követelményként lép elő, hogy az XP Spec-je megelőzi a fejet, a Compl mindig utána áll, az adjunktó pedig mindig balról történik.

V'' Specifier pozícióját foglalja el, ugyanígy a genitivusi birtokos az NP alanyaként a Spec pozíciójában van, az ige tárgyához hasonlóan pedig a főnévnek is lehet tárgya. Kissé gyengíti az analógiát az AUX összetevő jelenléte¹⁹; többek között ez is indokolja, hogy a későbbiekben radikálisan módosul mind a mondat, mind az NP felépítéséről kialakult felfogás.

3.2. Milner (1978) megközelítése

Az X-vonás elméletnek a francia névszói szerkezetre történő legrészletesebben kidolgozott alkalmazását Milnernél találjuk (Milner 1978), aki rámutat, hogy a mennyiséget jelölő kifejezések rendkívül összetett szintaktikai viselkedése csak úgy modellálható, hogy a főnévi csoport és a főnév szintje között egy közbülső, N'-nek nevezett szint létezését posztuláljuk. A továbbiakban röviden ismertetem Milner megközelítésének főbb gondolatait.

Milner alaphipotézise így fogalmazható meg: a mennyiséget jelölő kifejezéseket (*Quantité*) tartalmazó NP-k osztálya csak látszólag heterogén viselkedésű, valójában közös alapszerkezetre vezethetők vissza, amelyben a *Quantité* elem és a főnév között egy *de* morféma áll:

(26) *Quantité* + *de* + N

A *de* morféma jelenlétére többek között az a tény utal, hogy az ilyen szerkezetek kivétel nélkül az *en* névmással anaforizálhatók^{20,21}, és az, hogy amennyiben a jobboldali N-t jobbra diszlokáljuk, akkor a felszínen a *de* előzi meg²². A *Quantité*-t tartalmazó szerkezetek egységesen eleget tesznek a nem-kombinálhatóság feltételének (*non-combinabilité*), amely azt mondja ki, ugyanazt a főnevet nem előzheti meg egyszerre két számnév, két határozatlan névelő, vagy egy határozatlan névelő és egy számnév.

A (26)-ban szereplő lánchoz kétféle hierarchikus szerkezet rendelhető, amelynek háttérében az a feltételezés áll, hogy a *Quantité* elemet tartalmazó főnévi csoport két típusba sorolható.

3.2.1. A partitívuszi és a kvantitatív kifejezések

¹⁹ Az X-vonás elmélet ebben a szakaszában még Jelöltségi Elméletként (*Markedness Theory*) funkcionált, ami azt jelentette, hogy nem minden szerkezet felelt meg az X-vonás konvenció előírásainak, ez utóbbi csupán a nyelvelsajátítás szempontjából jelöletlen (vagyis könnyebben elsajátítható) szerkezeteket volt hivatott reprezentálni.

²⁰ Az *en* klitikus névmás a francia nyelvben csak olyan prepozíciós szerkezetet helyettesíthet, amelyet a *de* prepozíció vezet be:

Paul vient *de* Paris → Paul *en* vient

'Pál Párizsból jön'   'Pál onnan jön'

L'ouverture *de* cette porte est difficile → L'ouverture *en* est difficile

'Nehéz ennek az ajtónak a nyitása'   'Nehéz ennek a nyitása'

²¹ A mennyiségi kifejezések *en* névmással való helyettesítésének feltételeiről lásd még Kayne 1975-öt és Ruwet 1972 2. fejezetét.

²² Ez a feltétel, mint Milner is megállapítja, nem kivétel nélkül érvényesül.

Az elsőbe az úgynevezett partitívuszi kifejezések tartoznak. Ezek a következő szintaktikai tulajdonságokkal jellemezhetők: kétpólusú szerkezetek, ahol a két pólust a felszínen is megjelenő *de* prepozíció köti össze, az első elem mennyiséget jelölő kifejezés (*Quantité*), amelyet nem előz meg határozott névelő, a második pedig egy határozott típusú determinánssal kombinálódó főnév. Az egész NP szemantikai értelmezése pedig úgy ragadható meg, hogy a *Quantité* elem a szerkezet második felében található főnév vagy főnévi csoport által denotált specifikus halmaz egy részhalmazát kvantifikálja.

A másik csoportot a kvantitatív kifejezések (*tours quantitatifs*) alkotják, amelyek abban térnek el az első csoporttól, hogy a két pólus közti *de* prepozíció nem minden esetben jelenik meg a felszínen, a szerkezetet megelőzheti határozott névelő (az első elem szemantikai tartalmától függően) és a jobboldali pólus nem más, mint egy puszta köznév. Megjegyzendő még, hogy a második csoportban szereplő *Quantité* elemek bármelyikével képezhető partitívuszi kifejezés. Ami pedig a kvantitatív NP-k szemantikai értelmezését illeti, a *Quantité* elem itt a főnév által denotált maximális halmaz valamely részhalmazát kvantifikálja.

Néhány példa a fenti két szerkezet típusra:

- (27) a partitívuszi kifejezések: *deux des livres* ('a könyvek közül kettő'), *certains des livres* ('néhány a könyvek közül'), *beaucoup des livres de Zola* ('Zolának sok könyve'), *un kilo de ce beurre* ('egy kiló ebből a vajból'), ...
b kvantitatív kifejezések: *deux livres* ('két könyv'), *certains livres* ('néhány könyv'), *plusieurs livres* ('több könyv'), *beaucoup de livres* ('sok könyv'), *un kilo de beurre* ('egy kiló vaj'), ...

Vajon melyik csoportba sorolhatjuk a részelő névelőt? A francia elnevezésből (*article partitif*) világosan kiderül, hogy valamilyen szubsztancia részét jelöli, tehát joggal tekinthetjük mennyiségre utaló kifejezésnek. Amint azonban már utaltunk rá, különbséget kell tennünk a specifikus, kontextuálisan meghatározott szubsztancia és a nem specifikus, kontextuálisan meghatározatlan szubsztancia között, jóllehet a kétféle értelmezést ugyanaz a szerkezet jelölheti. Az *Il mange du pain* mondat így szólhat egy konkrét, előzőleg már emlegetett kenyérről ('Eszik a kenyérből')²³, de utalhat egy meghatározatlan kenyérré is ('Kenyeret eszik'), vagyis a részelő névelőben felfedezhető határozott névelőnek többféle szemantikai státusza is lehet.

Milner hipotézise értelmében az utóbbi esetben egy generikus *le* névelővel van dolgunk. Ez pedig azért lehetséges – mondja Milner –, mert valójában a mélyszerkezetben minden köznév előtt ott van egy generikus névelő²⁴, amely azt jelöli, hogy a főnév átmeneti

²³ Valójában csak ebben az esetben szokás partitívusi használatról beszélni.

²⁴ A (26)-ban szereplő elemsor tehát így módosítandó:

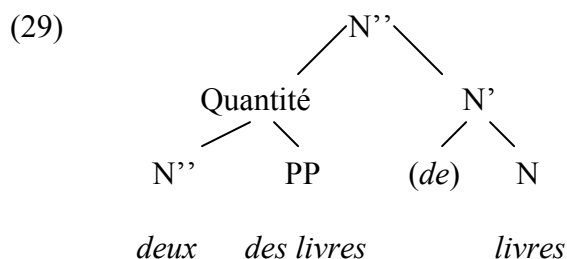
állapotban van egy virtuális (használaton kívüli) és egy aktuális (használatban megvalósuló) referencia között. Ez a generikus névelő csak akkor jelenik meg a felszínen, ha más determináns nem előzi meg a köznevet, ez utóbbi esetben pedig törlődik a generikus névelő. A részelő névelős (illetve megszámlálható főnevek esetében a többes számú határozatlan névelővel kombinálódó) főnév mélyszerkezete tehát a (26)-ban szereplő formulával ábrázolható, ahol a 0 szimbólum a *Quantité* kategória egy fonetikailag nem realizált és meghatározatlan mennyiségként értelmezett tagját jelöli:

$$(28) \text{ a } 0 + de + les \text{ N} \rightarrow des \text{ N}$$

$$\text{ b } 0 + de + le \text{ N} \rightarrow du \text{ N}$$

Az előzőekben megfogalmazott kérdésre tehát úgy válaszolhatunk, hogy a részelő névelős (és a többes számú határozatlan névelős) köznév a partitívuszi és a kvantitatív kifejezések csoportjába egyaránt besorolható; az első esetben a főnév előtt egy nem-generikus határozott névelőt találunk (a generikus névelő pedig törlődik), a második esetben pedig megmarad a köznév előtt a generikus névelő.

Milner szerint a partitívuszi és a kvantitatív kifejezések mélyszerkezete annyiban hasonlít egymáshoz, hogy a *Quantité* elem mindkettőben az NP Spec pozíciójában generált, a főnév pedig N' alatt található. A különbséget az jelenti közöttük, hogy a partitívuszi kifejezések esetében a *Quantité* csomópont alatt egy prepozíciós szerkezetet találunk, amelyet aztán egy szerkezet-megőrző transzformáció²⁵ N' alá, a főnév komplementumának pozíciójába (*complement*) mozgat. A *deux des livres* partitívuszi NP mélyszerkezete tehát a következőképpen ábrázolható:

A PP és az N' alatti főnév nem feltétlenül azonos (bár az esetek többségében ez a helyzet), a *deux livres de ta bibliothèque* ('két könyv a könyvtáradból') NP – amely Milner szerint ugyancsak eleget tesz a partitívuszi kifejezések minden kritériumának – szintén a (29)-ben leírt mélyszerkezettel rendelkezik. A zárójelben szereplő *de* prepozíció mélyszerkezeti

---

Quantité + *de* + (*le*) + N

²⁵ A „Kiterjesztett standard elmélet” egyik nagy újítása ez az Emonds (1970) által javasolt megkötés, amely korlátozza a szóba jövő transzformációk körét és hozzájárul a frázisstruktúrák egységesítéséhez. A szerkezetmegőrzés elve azt mondja ki, hogy egy transzformáció vagy helyi vagy szerkezetmegőrző transzformáció lehet (ha egyik sem, akkor csak mátrixmondatokon működhet); a szerkezetmegőrző transzformáció csak olyan pozícióba mozgathat egy elemet, amely pozíciót már a bázisszabályok generáltak.

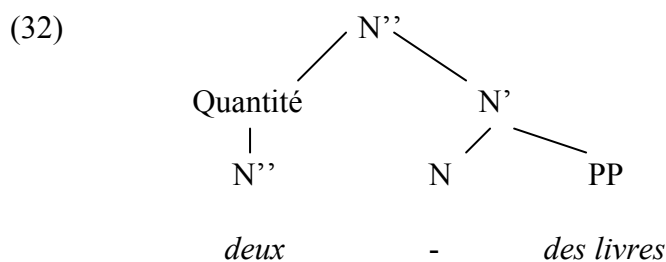
jelenlétének háttérében Milner azon hipotézise áll, hogy minden N'-t ez a prepozíció vezet be, ám a felszínen törlődik, ha a *Quantité* elem a [+Szám] jeggyel rendelkezik (ilyenek például a számnevek, az *aucun* és a *plusieurs* determinánsok). Ezt a hipotézist többek között a diszlokált szerkezetek támasztják alá, amelyekben rendre megjelenik a diszlokált N' előtt a *de* prepozíció:

(30) *J'en ai deux, de chemises.*
'Ingből, abból kettő van nekem'

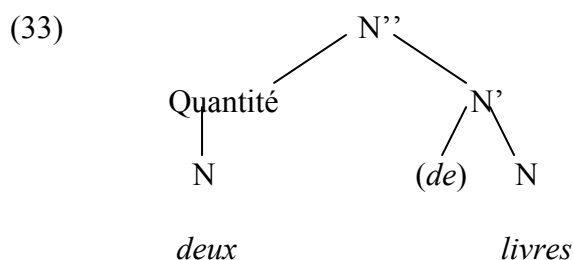
(31) *Je suis venu avec la mienne, de voiture.*
'A saját autómmal jöttem'

A (29)-es ágrajzról az is leolvasható, hogy a partitivuszi kifejezések első eleme egy teljes NP. Ugyanezt az álláspontot képviseli az angol nyelvű partitivusi kifejezéseket illetően Partee, Stockwell és Schachter (1973) is, akik több szintaktikai érveléssel is alátámasztják elgondolásukat; ezek közül Milner (1978) néhányat átvesz a francia szerkezetek elemzésekor.

A (29)-es mélyszerkezetben egy transzformáció N mellé mozgatja a prepozíciós szerkezetet, a két azonos főnévből pedig az egyik törlődik. A *deux des livres* NP felszíni szerkezete tehát a következő lesz:

A kvantitatív kifejezések mélyszerkezete ezzel szemben úgy alakul, hogy az NP Spec-je alatt generált *Quantité* csomópont lexikális és frazális kategóriát egyaránt takarhat (pontosabban a következő lehetőségek közül választhatunk: N, A, Adv vagy N''), a felszínen megjelenő főnévi részt pedig közvetlenül dominálja az N' csomópont, és az előtte megjelenő *de*-vel nem alkot prepozíciós szintagmát. Ez a szerkezet nem igényel további mozgatást, csupán a *de* prepozíció törlését az előzőekben már pontosított feltételek szerint. A *deux livres* kifejezés szerkezetét ennek megfelelően így ábrázolhatjuk:

A partitívuszi és a kvantitatív kifejezések közti leglényegesebb különbség Milner szerint tehát az, hogy az előbbiben a jobboldali pólust egy PP dominálja (ezzel magyarázhatjuk nagyobb szintaktikai függetlenségét), míg az utóbbi esetében a jobb oldalon álló kifejezés közvetlenül egy N' dominanciája alá esik.

3.2.2. Milner hipotézisének értékelése

Milner megközelítése több szempontból előrelépést jelent a standard elmélet eszköztárát alkalmazó elemzésekhez képest. Egyrészt az intuícióval jobban összhangban van az a nézet, mely szerint egy főnévi szerkezet hierarchikus felépítésű, és a benne szereplő elemek a velük szomszédosakkal összetevőségi relációba lépnek, és így többszintes szerkezethez jutunk, ahol egy csomópont az esetek döntő többségében legfeljebb kettő másikat dominál. Másrészt, az összetevők azonosítása nem *ad hoc* módon, hanem nagyszámú szerkezet figyelembe vételével és kifinomult szintaktikai tesztek segítségével történik. Végül megfigyelhetjük, hogy a generatív elmélet fejlődésével egyre inkább megjelenik az igény, hogy az eltérő szerkezetek eltérő szemantikai értelmezést is tükrözzenek. A partitívuszi kifejezések mélyszerkezetében a rész-egész viszony lokális módon, a *Quantité* csomópont alatt valósul meg, ahol a jobb oldali PP-ben szereplő NP egy konkrét, specifikus halmazt denotál, a bal oldali NP pedig ennek egy részét jelöli ki. A kvantitatív kifejezések esetében a *Quantité* elem által denotált kvantifikáció nem valamilyen specifikus, aktualizált halmazon, hanem az N által denotált legnagyobb halmazon történik. Élesen elválnak tehát egymástól a főnévi csoport és az N' értelmezése: míg az első a benne szereplő determináns jóvoltából aktuális referenciával rendelkezik, a második referenciája még csak virtuális. Az *en* névmás (az N'-ben jelen lévő *de* prepozíció jóvoltából) PP-t és N'-t egyaránt képes pronominalizálni, vagyis virtuális és aktuális referenciát is reprezentálhat. Ezt támasztja alá a (34)-ben szereplő mondat kétértelműsége is:

(34) *Ils ont attrapé dix lions mardi; mercredi ils en ont tué cinq*²⁶.

'Kedden elfogtak tíz oroszlánt; szerdán ötöt (közülük) megölték'

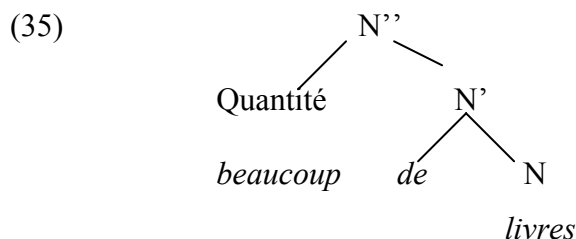
A fenti mondat jelentheti azt is, hogy a kedden elfogott tíz oroszlánból ötöt megölték, de azt is, hogy szerdán öt további oroszlánra bukkantak, és azokat ölték meg. Az *en* névmás antecedense tehát egyaránt lehet a „*les dix lions attrapés mardi*” ('a kedden elfogott tíz oroszlán'), illetve a „*lion*” ('oroszlán') kifejezés, ahol az előbbi NP-nek, az utóbbi pedig N' kategóriájúnak tekintett az elméletnek ebben a szakaszában.

Milner elemzése azonban néhány ponton problematikus. A problémák egy része elméleti jellegű, ami annyit jelent, hogy a hierarchikus NP-n belül több összetevő kiesik az X-

²⁶ A példa Vergnaud-tól származik.

vonás elmélet érvényességi köréből. Először is nem egyértelmű a *Quantité* csomópont szintaktikai státusza, ugyanis elvileg bármilyen, zéró és maximális kiterjesztésű kategóriát dominálhat, sőt, ketté is ágazhat. Ez utóbbi esetben az sem tisztázott, hogy milyen szintaktikai viszonyban áll egymással a *Quantité* alatti két testvércsomópont²⁷.

Az NP más összetevőinek szerkezete sem mindig világos. Az N' szinthez kapcsolódó *de* morfémát Milner egy N' → *de* + N lexikális szabállyal vezeti be. A *beaucoup de livres* kifejezés mélyszerkezete ennek megfelelően a következőképpen képzelhető el:

Azt, hogy a *de* elem a hierarchia melyik szintjén helyezkedik el, a pronominalizáció tesztjével ellenőrizhető. Már említettük, hogy az *en* névmás kizárólag olyan szerkezeteket helyettesít, amelyeket – látható vagy láthatatlan módon – *de* vezet be. A kvantitatív kifejezések esetében a következő lehetőségekkel találkozunk:

- (36) a *Ces livres, j'en ai lu la plupart*
 'Ezeknek a könyveknek a nagy részét olvastam'
 b *J'en ai lu deux, de romans de Zola.*
 'Két Zola-regényt olvastam'
 c *J'en ai lu deux de Zola, de romans.*
 'Zolától két regényt olvastam'

(36a) egy partitivuszi kifejezés, ahol – mint már láttuk – a névmás egy *de* + N'' szerkezet helyett áll. (36b) és (36c) kvantitatív kifejezések, amelyekhez többféle összetevős szerkezetet is rendelhetünk:

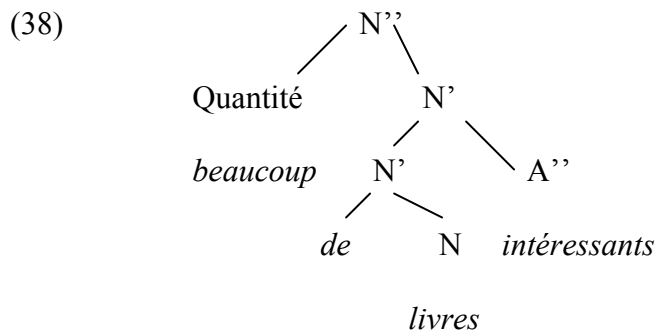
A (37)a szerkezet egyrésztől nem felel meg Milner szabályának, mely szerint a *de* morféma a kvantitatív szerkezetekben a pusztán köznévhöz, vagyis az N szinthez, nem pedig az N'

²⁷ Vélhetőleg a generatív elmélet későbbi szakaszaiban tért hódító funkcionális kategóriák őskének tekinthető, de még nem rendelkezik azok egységes, az X-vonás konvenciónak megfelelő szerkezetével. Mindenképpen figyelmet érdemel azonban, hogy a determinánsokról készült elemzésekben megjelenik az igény az ilyen kategória-típusokra.

szinthez kapcsolódik. Másrészt a (36)c-vel illusztrált pronominalizáció itt nem egy összetevőt érint, hiszen a *de* elem és N nem tartoznak össze. A (37)b szerkezet pedig adekvát módon tükrözi ugyan (36)c pronominalizációs lehetőségét, viszont itt meg a köznévi és a prepozíciós szerkezet nem alkot egy összetevőt, a *de* elem kizárólag a köznévi részhez kapcsolódik, így a (36)b-ben szereplő pronominalizáció nem valósulhatna meg.

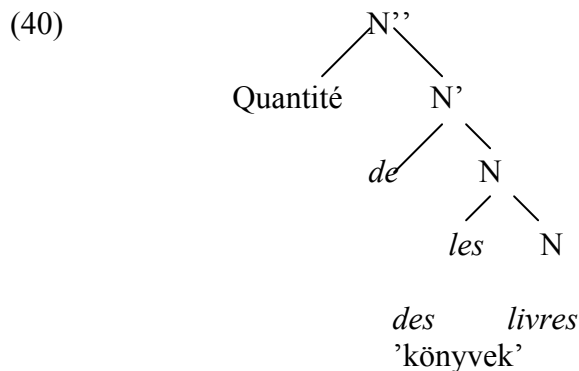
A jelzős szerkezetek további problémákat vetnek fel a *de* elem szintaktikai pozíciójával kapcsolatban. A főnév módosítói, így a jelzők az elméletnek ebben az időszakában az N' kiterjesztéshez csatlakoztak rekurzívan. A (35)-ös szerkezet ennek megfelelően így bővíthető:

E szerint az ábrázolás szerint a *de livres intéressants* ('édekes könyvek') kifejezésben a *de livres* ('könyvek') egy összetevőként szerepel, a jelző pedig külön összetevőt alkot. Az alábbi példák azt mutatják, hogy a jelzőnek széles hatóköre van a *de* + N kombinációk mellérendelése felett²⁸:

- (39) *Je connais beaucoup [[de médecins et de professeurs] américains].*
 'Sok [amerikai [orvost és tanárt]] ismerem'

A részelő névelős, illetve a többes számú határozatlan névelős kifejezésekhez Milner a (35)-höz hasonló szerkezetet rendel, azzal a különbséggel, hogy itt az N'' Spec-pozíciója üres, és a főnév előtti generikus névelő nem törlődik:

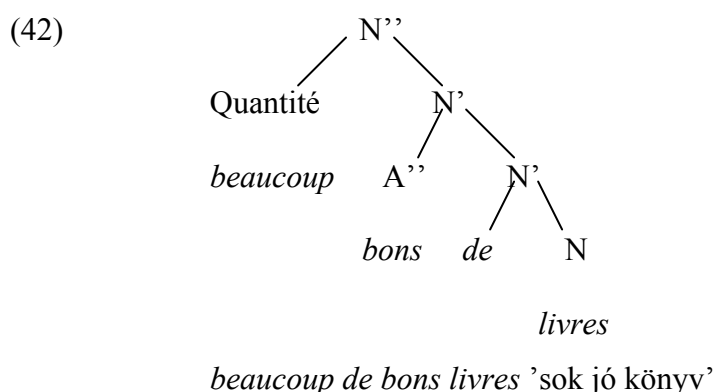
²⁸ Milner megoldása azonban azt a lehetőséget is megengedi, hogy a jelző a *de* nélküli pusztá köznévek koordinációjához kapcsolódjon, hiszen az agrammatikus (i) sorhoz a (ii)-ben szereplő szerkezetet tudja rendelni:

- (i) **beaucoup de [médecins et professeurs] américains*
 (ii) [_{N'} beaucoup [_{N'} [_N de [_N médecins et professeurs]] américains]]

Mivel az elemzések háttérében az a hipotézis áll, hogy a névelők a főnévi csoport Specpozíciójában foglalnak helyet, Milner egy mozgó transzformáció segítségével a *Quantité* csomópont alá juttatja a névelőként értelmezett *de + le* komplexumot. Így viszont az a helyzet áll elő, hogy míg a *beaucoup de livres intéressants* ('sok érdekes könyv') kifejezésben a *de (les) livres* ('könyvek') szerkezet a jelzőtől elkülönülő összetevőt alkot, a *des livres intéressants* ('érdekes könyvek') esetében már a főnév nem a névelőjével, hanem a jelzőjével kerül szorosabb viszonyba. Ezt azonban nem igazolják az összetevőségi tesztek:

- (41) a **De cet auteur, j'ai lu des [récits passionnants et poèmes magnifiques]*
 'Ettől a szerzőtől lenyűgöző elbeszéléseket és nagyszerű verseket olvastam'
 b *De cet auteur, j'ai lu [des récits et des poèmes] passionnants.*
 'Ettől a szerzőtől lenyűgöző elbeszéléseket és verseket olvastam'

Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy a jelző meg is előzheti a főnevet, szintén rekurzívan kapcsolódva az N' szinthez. Ebben az esetben viszont a mélyszerkezeti ágrajz nem felel meg a felszíni szerkezeti sorrendnek, hiszen a jelző nem ékelődhet be két összetartozó elem közé:

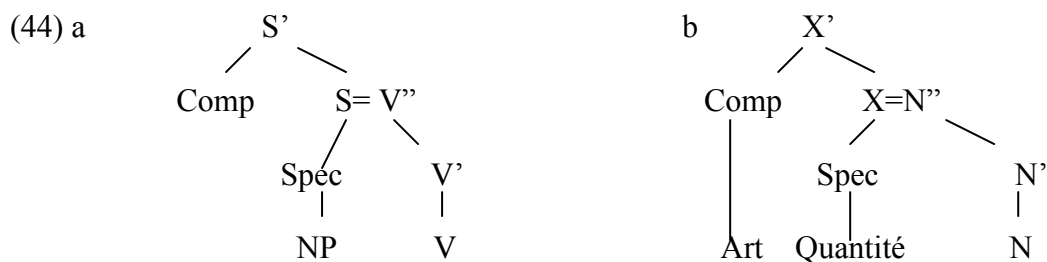
A *de* prepozíció elmozgatása megsértené a szerkezetmegőrzés elvét (nincs üres csomópont, amibe mozgathatnánk). Ha az X-vonás elmélet szellemében akarunk eljárni, akkor a prepozíciót vagy N-hez, vagy N'-hez kellene adjunkcióval csatolni (amint láttuk, mindkettőnek van létjogosultsága), ennek viszont megvan az a már említett hátránya, hogy rekurzív mozgatás lévén, elvileg többször is megismételhető. Az ugyanazon csomóponthoz adjunkcióval csatolt elemek között sorrendi megkötéseket sem érvényesíthetünk, így nem tudnánk szabályozni a *de + jelző* sorrend megvalósulását. A melléknévnek a szerkezetben betöltött helye, amint a későbbiekben látni fogjuk, más problémákat is felvet.

A fenti példákból az is kiderült, hogy Milner megközelítésében a különféle determinánsok eltérő mélyszerkezeti pozíciókból eredeztethetők, de interpretációs okokból előbb-utóbb mind az N'' Spec-jébe kerülnek. Közülük kitüntetett szereppel rendelkeznek a

névelők, amelyek egymással nem, más determinánsokkal viszont kombinálódhatnak. Névelőnek tekinthető Milner szerint a határozott és határozatlan névelő²⁹, az anyagnévelő, a birtokos és a mutató determináns. Tekintve, hogy ezek más determinánsokkal (például számnevekkel) is kombinálódhatnak, az N'' Spec-je több ilyen elemet is be kellene, hogy fogadjon. Ennek az volna a következménye, hogy például a *mes deux livres* ('az én két könyvem') szerkezetben a *mes deux* ('az én két') sort egy összetevőnek kellene tekintenünk. A koordináció tesztje azonban mást mutat:

- (43) a **[mes deux et tes trois] livres*
 'az én kettő és a te három könyved'
 b *mes [deux livres et trois cahiers]*
 'az én kettő könyvem és három füzetem'

Az első NP-ben a két determináns-kombinációt koordináltuk egymással, és az eredmény agrammatikus. A második esetben viszont a birtokos determinánsnak széles hatóköre van az egymás mellé rendelt számnév-főnév kombinációkon, és ez megengedett szerkezetet ad. Úgy tűnik tehát, hogy több szint elkülönítésére van szükség az NP belsejében, mint amennyit az adott modellben az X-vonás konvenció lehetővé tesz. Milner (1978) úgy próbálja meg áthidalni ezt a nehézséget, hogy a mondat és az NP közti analógiára hivatkozva az NP-ben is feltételez egy *Complementizer* csomópontot, és egy kötelező transzformáció révén ide mozgatja a névelőnek tekintett elemeket. Az így kapott szerkezet azonban egyre jobban eltávolodik az X-vonás elméletben megengedett szintagma-modelltől. Ráadásul, ha tényleg párhuzamba akarjuk állítani a mondat szerkezetét az NP-ével, akkor felmerül a kérdés, hogy milyen csomópont mellett foglal helyet a Comp összetevő a mondatban, és milyen mellett az NP belsejében. A következő megoldás képzelhető el:

(44a) a mondat szerkezetét, (44b) pedig az NP-ét hivatott reprezentálni. Jól látható, hogy az X-vonás elmélet elvei V'' felett már nem érvényesülnek. Sajátos eleme még a szerkezetnek,

²⁹ A franciában létezik egy partitivuszi szerkezet típus, amelyben a határozott és határozatlan névelő kombinálódik egymással; az ilyen kifejezés specifikus határozatlan NP-ként értelmeződik:

L'un des enfants de Marie est malade.

'Mária egyik gyereke beteg.'

Milner megközelítése nem adaptálható az ilyen szerkezetekre.

hogyan V”, amely maximális kiterjesztés, egyszersmind egy nagyobb, S’ kiterjesztés feje. Az X-vonás elmélet értelmében ennek a fejnek zéró kiterjesztésűnek kellene lennie. Amint látni fogjuk, a generatív grammatika továbbfejlesztése éppen ennek az ellentmondásnak a feloldására irányult. Azt mindenesetre megállapíthatjuk, hogy a Comp csomópontnak a főnévi csoportba való bevezetése egy további hierarchikus szint meglétét feltételezi. Két módon oldható meg ez a probléma: vagy kettő helyett háromban maximalizáljuk egy fej lehetséges kiterjesztéseinek számát (ez jellemző Jackendoff 1977 megközelítésére), vagy pedig a főnévi csoportot egy új, eddig meg nem nevezett szintagma alá rendeljük. Több érv is mutat az utóbbi megoldás mellett, ezeket majd a következő részben ismertetjük.

Milner (1978) figyelme elsősorban a mennyiségi kifejezésekre irányul, és nem törekszik arra, hogy az összes determináns-típusnak megadja a helyét az NP hierarchiáján belül. Kimarad így az elemzésekből többek között a *tout* (‘minden’) és a *chaque* (‘mindegyik’) elem, amelyeket Milner nem sorol a mennyiséget jelölő kifejezések közé. Problémát főként az előbbi jelent, mivel a *tout* a franciában a határozott névelőt is megelőzheti, így nincs hely számára a (44b) szerkezetben.

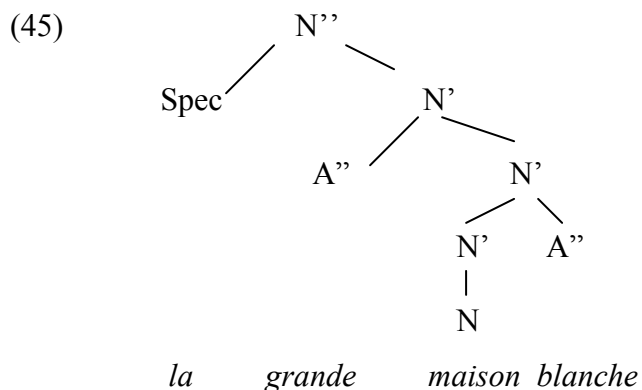
3.3. A jelzős szerkezetek

A Kiterjesztett Standard Elméletben megfogalmazott elvek, így az X-vonás elmélet alap gondolatai is – annak ellenére, hogy az univerzalitás igényével léptek fel - elsősorban az angol nyelv sajátosságaira épültek. Mivel a francia nyelv szintaktikai szerkezete sok tekintetben eltér az angoltól, a generatív grammatika elvei több ponton is ütköztek az empirikus adatokkal. Az egyik problémát a jelző és a főnév komplementuma (*complément du nom*) közti viszony modellálása jelentette.

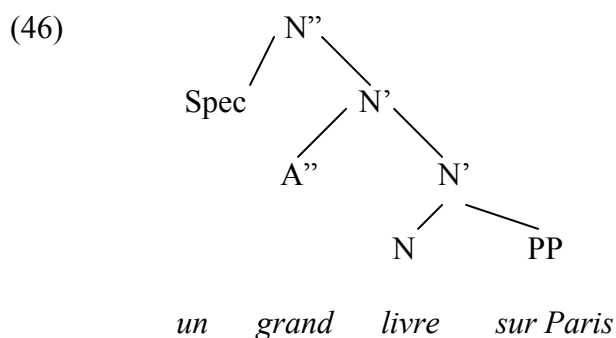
Köztudott, hogy a franciában a (melléknévi) jelző a jelzett szó előtt és után is állhat. Mivel szintaktikai és szemantikai tulajdonságai alapján a jelző a módosítók osztályába tartozik, az X-vonás elmélet (24)-ben ismertetett szabályainak megfelelően egy rekurzív X’ mellé és alá szokás csatolni. Ennek megfelelően a *la grande maison blanche* (‘a nagy fehér ház’) NP szintaktikai felépítését a következőképpen ábrázolhatjuk³⁰:

---

³⁰ Arra a kérdésre, hogy melyik jelző van „közelebb” a főnévhez, egy későbbi fejezetben még kitérünk.

A főnévhez a jelzón kívül különféle (például) prepozíciós komplementumok is kapcsolódhatnak³¹, ezek az X-vonás elmélet értelmében szorosabb kapcsolatban állnak a főnévvel, mint a módosítók, ezért az utóbbiakkal ellentétben nem az N', hanem – amint azt a (24)-es szabálysorból is láthattuk - az N csomópont mellé kell őket generálni. Az *un grand livre sur Paris* ('egy nagy könyv Párizsról') NP szerkezete tehát így fog alakulni:

A probléma akkor jelentkezik, amikor a jelző a komplementumhoz hasonlóan a jelzett szó után áll. A franciában ugyanis a jelző – elméleti elvárásainkkal ellentétben – megelőzi a komplementumot, tehát úgy viselkedik, mintha szorosabb viszonyban lenne az NP fejével, mint a főnév argumentuma:

- (47) a *un livre intéressant sur Paris*
 'egy érdekes könyv Párizsról'
 b ??*un livre sur Paris intéressant*³²

Ha a jelző az N' kiterjesztéshez csatlakozik, akkor távolabb kellene esnie a főnévtől, mint a prepozíciós vonzat, amely a szabályok értelmében közvetlenül a fejjel kellene, hogy összetevőt alkosson.

Az X-vonás elmélet kialakulásának időszakában elfogadott NP-leírások, amelyek elsősorban az angol nyelvű névszói szerkezetek megfigyelésén alapultak, ebben a formában

³¹ Ezek bővebb ismertetéséről lásd Milner 1982-t és Godard 1986-ot, a főnév módosítóinak és argumentumainak szintaktikai viselkedéséről pedig lásd Gécseg 1997-et és Gécseg 2000-t.

³² Vannak anyanyelvi beszélők, akik elfogadják a (45b)-ben szereplő szórendet (cf. Abeillé-Godard 1996), de nem mindnyájan. A szerkezet lényegesen elfogadhatóbb, ha hangsúly-nyomatékkal látjuk el a komplementum után álló jelzőt (cf. Cinque 1994 az olasz nyelvi adatok alapján).

tehát nem bizonyultak alkalmasnak arra, hogy francia főnévi csoport módosítóinak és argumentumainak szintaktikai viselkedését is modellálják. Ehhez adódnak még olyan, a jelzői mellénevekkel összefüggő problémák, amelyek nem specifikusan a francia nyelvben, hanem más nyelvekben, így az angolban és az olaszban is felmerülnek. Többek között Cinque (1994) mutatott rá, hogy a különböző nyelvekben a főnévhez járuló jelzők sorrendje nem tetszőleges. Ha a jelzőt a Standard Elmélet szellemében adjunktumnak tekintjük, akkor nem tudunk számot adni ezekről a sorrendi megkötésekről, hiszen az adjunkció során, amely rekurzív hozzácsatolást jelent egy (X' szintű) kiterjesztéshez, nem vehetjük figyelembe annak a kifejezésnek a belső szerkezetét, amelyhez az adjunktum kapcsolódik. A mellénevekkel kapcsolatos további problémákat és Cinque megoldását egy későbbi részben mutatjuk be részletesen.

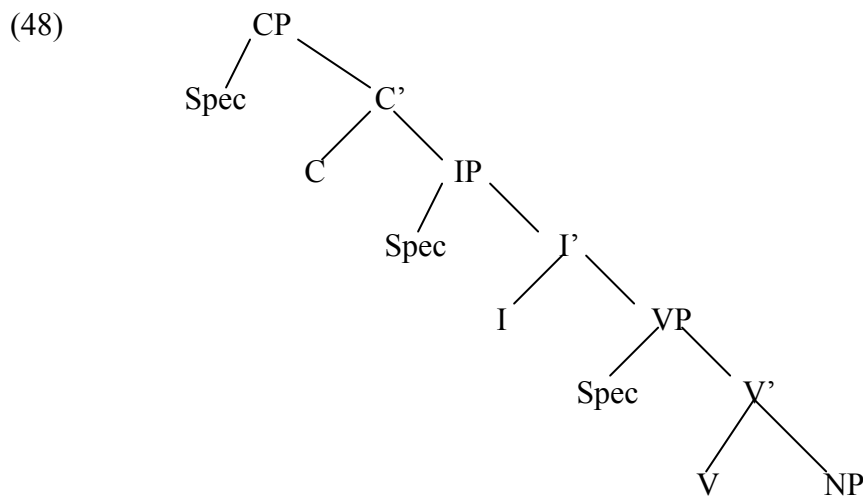
4. Az „Elvek és Paraméterek Elmélete” és a DP (Determiner Phrase) hipotézise

A generatív grammatika további fejlődését egyre inkább az univerzalitás igénye jellemezte, amelynek értelmében egy leírás akkor helytálló, ha az nem nyelvspecifikus, hanem más nyelvekre is (lehetőleg az összes nyelvre) alkalmazható. Erre az elgondolásra épül az „Elvek és Paraméterek Elmélete” (cf. Chomsky 1981 és Borer 1984), amelynek értelmében vannak minden nyelvre érvényes elvek, ezek alkotják az Univerzális Nyelvtant. Ez utóbbi moduláris felépítésű, és a modulok belső felépítése olyan, hogy szabad teret ad a lehetséges nyelvek közötti változatoknak, amelyek parametrikus formában ragadhatók meg. Az X-vonás elmélet ennek megfelelően általános, nyelvek feletti megkötésként jelentkezik a szintagmák lehetséges szerkezetére vonatkozóan (cf. Stowell 1981), ugyanakkor az, hogy az egyes lexikális elemek a szerkezet melyik pozíciójába mozognak a transzformációk révén, már parametrikus változatnak tekinthető, hiszen a nyelvek jelentős eltéréseket mutatnak a felszíni szerkezeti szórendjükben. Az „Elvek és Paraméterek Elméletének” megjelenése a szintagmák szerkezetére és a szabályok formájára nézve jelentős korlátozásokat rótt – ezen a téren tehát egyszerűsödött az elmélet – ugyanakkor ahhoz, hogy a modell a parametrikus változatokról is számot tudjon adni, az elvont, lexikális tartalommal nem feltétlenül bíró, úgynevezett funkcionális kategóriák száma jelentősen megnőtt.

4.1. Szabolcsi DP-hipotézise

Ami a névszói szerkezet szintaxisát illeti, az előző részben láttuk, hogy a leírások háttérében az a hipotézis állt, hogy a mondat és a névszói szerkezet párhuzamba állítható egymással. Ezt az analógiára való törekvést segítette a mondat szerkezetéről alkotott kép megváltozása is, hiszen elméleti szempontból meglehetősen rontotta az összehatást az a tény, hogy a mondat nem zéró kiterjesztésű kategóriájú, mégis egy S (esetleg S') szimbólum

dominálja, amelynek feje egy teljesen más természetű (és elnevezésű) elem, az ige. Ha – amint az előző részben tettük – a mondatot maximális kiterjesztésű igei kategóriának tekintjük, akkor nem tudunk mit kezdeni a mondatkezdő *Complementizer* pozícióval, ráadásul a mondatban kulcsszerepet betöltő AUX összetevő helyzete sem egyeztethető össze az X-vonás elmélet alapelveivel. Ezek a problémák egy csapásra megszűntek az igei csoportot domináló IP és a CP funkcionális kiterjesztések bevezetésével (cf. Chomsky 1986 és az azt követő munkák). Egy mondat általános felépítése ennek megfelelően a következőképpen ábrázolható:

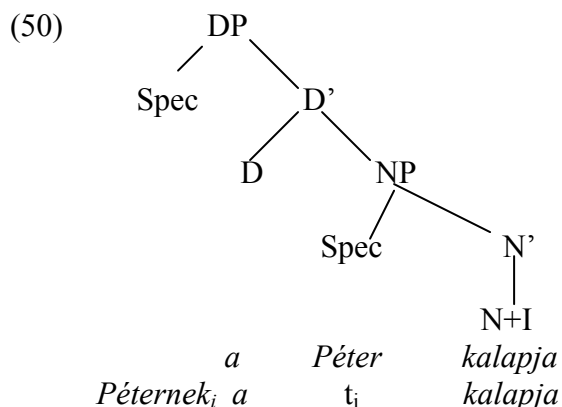
A VP belsejében található elemek – különféle kényszereknek engedelmessé és a mozgatásra vonatkozó alapelvek (például a Kötéselmélet) figyelembe vételével – IP, illetve CP fejébe vagy Spec-jébe mozoghatnak, és így a mondat típusok, valamint a nyelvek közti eltérések egy egységes alapszerkezeten értelmezhetők.

A mondat és a névszói szerkezet közti párhuzam elmélete akkor nyitott új fejezetet a generatív grammatika történetében, amikor Szabolcsi (1981, 1984 és 1987) a magyar nyelvű birtokos szerkezetek sajátos viselkedésére irányította a figyelmet. Ezekben a szerkezetekben ugyanis a birtokot jelölő főnév ugyanolyan személyragokat visel, mint amelyeket egy ragozott igéjű mondatban az ige végén találunk:

(49)	az én titkom	én írom
	a te titkod	te írod
	az ő titka	ő írja
	a mi titkunk	mi írunk
	a ti titkotok	ti írtok
	az ő titkuk	ők írnak

Másfelől, a magyarban a birtokos kétféle módon fejezhető ki: vagy a determináns után áll és nominatívusi esetet kap, vagy megelőzi a determinánst, és –NAK raggal kell ellátni. Szabolcsi

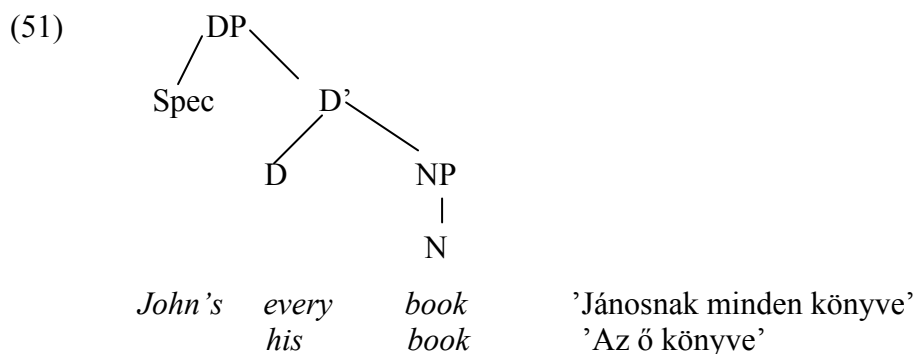
ennek megfelelően a következő konfigurációt tulajdonítja a magyar birtokos szerkezeteknek³³:

Ebben a konfigurációban az N lexikális fejhez egy inflexiós elem csatolódik, hogy az egyeztetés révén megkapja a személyragját, ugyanúgy, ahogy az ige is az Infl csomópontba emelkedik a mondatban. A birtokos szerkezet alanya teljesen független a szerkezet determinánsától, és az NP kiterjesztés Spec-jében foglal helyet a mondatnak megfelelő IP Spec-jében helyet foglaló alanyhoz hasonlóan. A determináns így a mindezeket domináló új funkcionális kiterjesztés feje lesz, ami a CP kiterjesztéssel állítható párhuzamba. A névszói szerkezet tehát minden eddiginél több szintes hierarchiaként képzelendő el, melynek csúcspontján a DP kiterjesztés áll.

4.2. Abney (1987) megközelítése

Abney (1987) Szabolcsi megközelítésével analóg módon kezeli az angol nyelvű birtokos szerkezeteket:

A szerkezet egyben az X-vonás konvenció egységessé válását is tükrözi, ami elsősorban Stowell (1981) nevéhez fűződik. A szintagma fejének pozíciójába csak zéró kiterjesztésű elem, a Spec pozíciójába pedig maximális kiterjesztésű elem kerülhet, aminek következtében

³³ Az elmélet fejlődésével (elsősorban az AGR funkcionális kategória megjelenésével) Szabolcsi munkáiban a későbbiekben kissé módosul ez a strukturális leírás, maga a lényeg, vagyis a determináns és a birtokos pozíciója, illetve szerepe azonban nem változik.

elválik egymástól a névszói birtokosnak és a birtokos névmásnak a szerkezetben betöltött helye.

Amint Abney (1987) rámutat, a DP-hipotézisnek számos elméleti és empirikus előnye van. Először is, ez az elemzés jól illeszkedik abba a hipotézisbe, amely szerint egy mondat szerkezete funkcionális és lexikális (Abney 1986 és 1987 terminológiájával élve: tematikus) kiterjesztéseket tartalmaz. E kétféle kiterjesztés fonológiai, szintaktikai és szemantikai szempontból egyaránt elkülöníthető egymástól. A funkcionális kiterjesztés fejében realizálódó funkcionális elemek Abney szerint a következőképpen jellemezhetők:

- a) Zárt lexikális osztályt alkotnak.
- b) Általában fonológiailag és morfológiailag egy másik elemtől függenek. Legtöbbször hangsúlytalanok, gyakran klitikum- vagy affixális természetűek, időnként fonetikailag nem is realizáltak.
- c) Csak egyetlen komplementumuk lehet, ami általában nem argumentum.
- d) Általában elválaszthatatlanok a komplementumuktól.
- e) Nincs „deskriptív tartalmuk”, hanem grammatikai és relációs információkat hordoznak.

A névelőkre (köztük a francia névelőkre) mindez igaznak bizonyul: zárt szóosztályt alkotnak, nem helyezhetők fókuszba (amint egy másik fejezetben látni fogjuk, az *un/une* determináns hangsúlyozott alakja csak számnévként értelmezhető), az utánuk következő névszói szerkezet egy összetevőnek minősül, és az Általánosított Kvantorok Elmélete (cf Barwise-Cooper 1981), amely egységes és a generatív grammatika szintaktikai komponenséhez jól illeszkedő keretként szolgál a névszói kifejezések szemantikai értelmezéséhez, relációs értelmezést rendel hozzájuk. Ami a d) tulajdonságot illeti, a tények ennek ellentmondani látszanak a franciában, ugyanis a határozott névelő képes személyes névmás formájában kliticizálódni az igén:

(52) Je vois *le* garçon → Je *le* vois.
'Látom a fiút'   'Látom (öt)'

4.3. A DP-hipotézis előnyei

Sajátos módon a determinánsoknak ez a tulajdonsága inkább erősíti, mintsem gyengítené a DP-hipotézist. Egy szerkezettől ugyanis elvárható, hogy a fejében található elem alkalmas legyen az egész szintagma képviselésére. A determináns + köznévf kapcsolatban a determinánsnak nagyobb esélye van az önállóságra, mint a köznévfnek, különösen argumentum-pozícióban. Amint a későbbiekben látni fogjuk, a legelterjedtebb generatív megközelítések szerint éppen ez a fő szemantikai szerepe a determinánsnak, nevezetesen az,

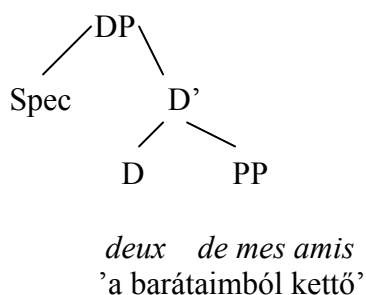
hogy lehetővé teszi, hogy a névszói szerkezet argumentumként funkcionálhasson. Ezzel magyarázhatjuk, hogy a (francia) névmások túlnyomó része determinánsi eredetű.

A DP-hipotézis egy másik előnye az, hogy segítségével megszüntethető a Det kategória defektív volta. Az X-vonás konvenció egységessé válásának ugyanis az volt az egyik következménye, hogy minden kategória hierarchikus felépítésű lett, tehát minimális és maximális kiterjesztése egyaránt volt, és a különböző szintekhez más összetevők is kapcsolódhattak. Ez alól csupán a determináns jelentett kivételt, mert maximális kiterjesztésében is mindig csak egy elem jelent meg, sem a Spec, sem a komplementum pozíciója nem volt benne kitöltve. Az olyan összetett determinánst tartalmazó kifejezéseket, mint az *a large number of her friends* ('sokan az ő barátai közül') Chomsky (1970) még úgy elemezte, hogy az *a large number of* elemsort predeterminánsnak tekintette, a *her* birtokos determinánst pedig NP Spec pozíciójában generálta. Nyilvánvaló, hogy a predeterminánsként elemzett szerkezet nem tekinthető egy összetevőnek (ezt már Dubois és Dubois-Charlier megközelítésénél beláthattuk). A francia nyelvben ráadásul az igével való kétféle egyeztetés is azt mutatja, hogy a szerkezet feje nem feltétlenül a főnév:

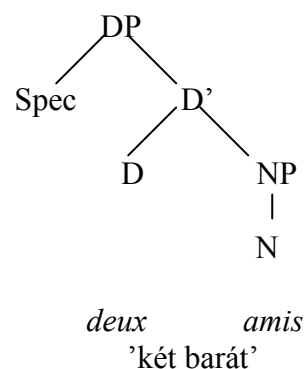
- (53) Un grand nombre de mes amis *est/sont* arrivé(s) sans me prévenir.
'A barátaim közül sokan előzetes értesítés nélkül jöttek'

A DP-hipotézis kereteiben az előzőekben N'-ként elemzett összetevő a determináns komplementumaként jelenik meg, és a különféle determinánsok abban térnek el egymástól, hogy más-más típusú komplementum kapcsolható hozzájuk. A Milner (1978) által vizsgált partitívuszi és kvantitatív kifejezések feje tehát egységesen a determináns lesz, de míg az előbbiek egy PP-t, az utóbbiak egy NP-t vesznek fel komplementumként³⁴:

(54) a

b

A *tout* elem sem mutat szokatlan viselkedést a továbbiakban, hiszen – a határozott névelőhöz és a birtokos vagy mutató determinánshoz hasonlóan - most már egy olyan fejjel van dolgunk,

³⁴ Ez az ábrázolás persze meglehetősen leegyszerűsített; amint a későbbiekben látni fogjuk, nem minden determináns generálható a D pozícióban. A partitívuszi kifejezések elemzéséről bővebben lásd Cardinaletti és Giusti 1990-et.

amely vagy DP vagy NP komplementumot szelektál, esetleg komplementum nélkül, „intranszitiv” fejként funkcionál:

- (55) a [DP tous [DP les enfants]] 'minden gyermek'
b [DP tout[NP enfant]] 'minden gyermek'
c [DP les [NP enfants]] 'a gyermekek'
d [DP [D tous]] viendront 'mindnyájan eljönnek'

4.4. A DP kiterjesztés státusza és funkciója

A DP funkcionális kiterjesztés létjogosultságát tehát több tény is igazolja, többek között az, hogy e kategória feje alkalmas pozíciónak látszik a determináns befogadására. Ezek után persze három kérdés vetődik fel: minden determinánsnak tekinthető elem DP fejében található-e, lehet-e mással kitölteni a D fejet, mint determinánssal, illetőleg milyen kategóriájú komplementumot szelektál a D fej? Ami a kérdésre adható válaszokat illeti, ebben a tekintetben már a DP-hipotézis megszületésekor is megoszlottak a nézetek, részben azért, mert a vizsgált nyelvekben eltérően viselkedtek a determinánsok.

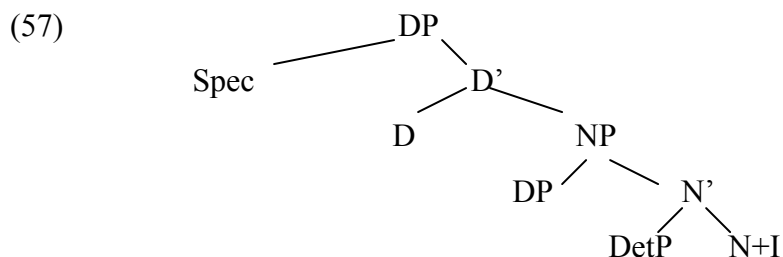
Abney (1987) – angol példákat elemezve – arra a következtetésre jut, hogy a determinánsok közül a D fejben a határozott és határozatlan névelőt (*the, a/an*), a mutató és birtokos determinánst (*this, that his*), valamint az *every* elemet találjuk, ugyanakkor egy QP kiterjesztés fej-pozíciójába helyezi az általa kvantor-típusúnak tekintett determinánsokat, például a számneveket, valamint a *many* és *few* determinánsokat. A kétféle kategória szétválasztását elsősorban disztribúciós, nem pedig szemantikai kényszerek indokolták: a QP kiterjesztés fejében olyan elemeket találunk, amelyeket megelőzhet egy másik determináns, mégpedig olyan, ami a D fejben foglal helyet. Ennek megfelelően – ha a jelzős szerkezeteket most figyelmen kívül hagyjuk – Abney az alábbi alkategorizációs keretet tulajdonítja a D-ben és a Q-ban található determinánsoknak:

- (56) a D NP-t vagy QP-t szelektál
b Q NP-t szelektál

A Q fejben található elemeket azonban nem mindig előzi meg egy másik determináns; Abney ebben az esetben is azt feltételezi, hogy a QP kiterjesztést egy DP dominálja, csak ebben az esetben D feje nincs hangzós elemmel kitöltve. A D fejben tehát nem feltétlenül találunk determinánst, valamilyen elvont jeggyel, sőt, akár személyes névmással is ki lehet töltve.

Szabolcsi (1987, 1992) szintén úgy ad számot a több determináns együtt-előfordulásáról (különös tekintettel a magyar birtokos szerkezet sajátosságaira), hogy két pozíciót is elkülönít a determinánsi elemek számára, ugyanakkor vannak olyan kifejezések, amelyeket Abney-vel ellentétben nem tekint determinánsnak; ezeket egy harmadik pozícióba

helyezi és a jelzői melléknevekkel analóg módon kezeli. Ennek megfelelően az alábbi alapszerkezetet rendeli a DP-hez:

A determinánsok egy része (pl. *a/az*, *0*, *ez a*, *ez az*) D alá generált, másik részük (pl. *minden*, *ezen*, *valamennyi*, *melyik*) pedig egy N' által dominált DetP alatt található³⁵. E szerint a megközelítés szerint tehát a (magyar) determinánsok egy csoportja fejnek, a többi pedig maximális kiterjesztésnek minősül, ellentétben Abney (1987) felfogásával, aki minden (angol) determinánst fejnek tekint. A számneveket (*sok*, *kevés*, *egy*, *kettő* stb.) pedig Szabolcsi nem determinánsnak, hanem a melléknevek egy válfajának tekinti, és ennek megfelelően kezeli őket.

A részletek különbözősége ellenére egyvalamiben megegyezik Abney és Szabolcsi álláspontja, és ez a hipotézis aztán széles körben el is terjedt: nevezetesen, hogy a DP kiterjesztés elsődleges funkciója az, hogy lehetővé teszi egy névszói szerkezetnek, hogy argumentumként funkcionáljon a mondatban. Ennek a hipotézisnek az egyik következménye pedig az, hogy minden esetben, ha egy névszói szerkezet argumentum-szerepet tölt be, DP-nek tekintendő, még akkor is, ha DP feje és Spec-je semmilyen hangzós elemmel nincs kitöltve.

4.5. A jelzős szerkezetek Cinque-féle megközelítése

A determináns és a főnév között feltételezett szintaktikai kapcsolat megváltozásával párhuzamosan a figyelem a jelzői melléknevek pozíciójának kérdésére is irányult. Amint már korábban említettük, a jelző adjunktumként való kezelése³⁶ több szempontból is problémásnak bizonyul. Először is, bizonyos nyelvekben néhány jelző nem megelőzi a jelzett szót, hanem utána áll (illetve egyes melléknevek esetében ugyanaz a jelző megelőzheti és követheti is a főnevet). Az adjunktumokhoz rendelt szerkezeti pozícióból az következne, hogy a főnév komplementuma ilyenkor a főnévi fej és a (posztnominális) jelző közé ékelődik.

³⁵ Nem világos a DetP kiterjesztés strukturális pozíciója az NP-hez képest. Nem tekinthető specifikálónak, mivel nem NP, hanem N' dominálja, de csatolt pozícióról (adjunktumról) sem beszélhetünk, mivel a testvércsomópontja (N+I) és a közvetlenül felette álló csomópont (N') nem azonos szintű kiterjesztésnek felel meg.

³⁶ A jelzői AP-t egy maximális kiterjesztéshez csatolt adjunktumként kezeli többek között Picallo (1991), Valois (1991), Bernstein (1991) és Doetjes (1997).

Amint azonban a (47)-es példa mutatta, ez a franciában (és még számos más nyelvben) éppen fordítva van:

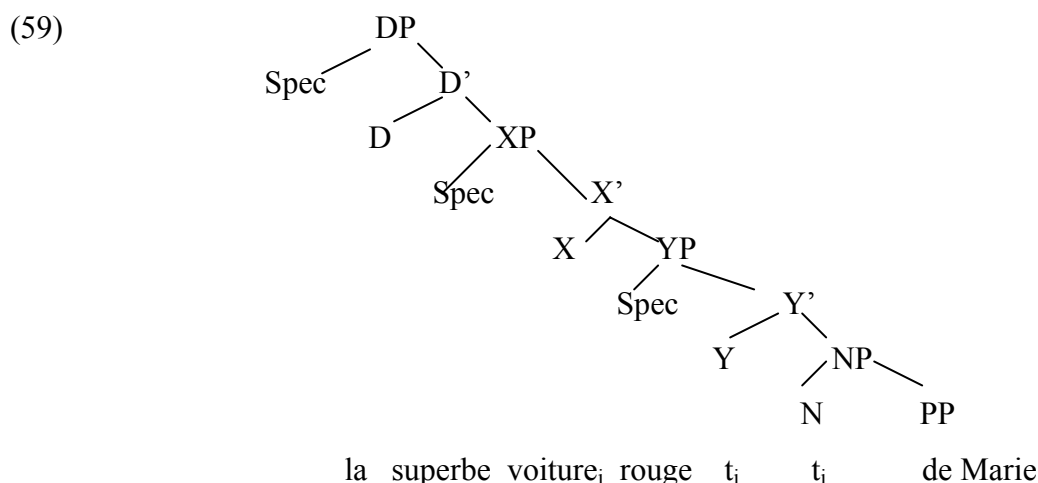
(47) a *un livre intéressant sur Paris*
 'egy érdekes könyv Párizsról'

b ??*un livre sur Paris intéressant*

Másfelől, a jelzői melléknevek bizonyos sorrendi megkötéseknek engedelmeskednek, amelyekre egy adjunkció nem lehet tekintettel. Cinque (1994) a következő sorrendet állítja fel a semleges intonációval ejtett olasz melléknevekre vonatkozóan³⁷, ahol az a) lista az eseményt jelölő, b) pedig az objektumot denotáló főnevek módosítóira érvényes:

- (58) a birtokos>tőszámnév>sorszámnév>beszélő-orientált>alany-orientált>mód
 >tematikus
 b birtokos>tőszámnév>sorszámnév>minőség>méret>alak>szín>nemzet

Mindezen érvek figyelembe vételével Cinque (1990, 1994) azt a hipotézist fogalmazza meg, hogy a jelzői melléknevek valójában egy sor speciális jelentéstartalommal bíró funkcionális kiterjesztés Spec-pozíciójában generáltak, amely kiterjesztések meghatározott rendben dominálják egymást DP és az NP közötti tartományban. A melléknév és a főnév egymáshoz viszonyított sorrendjében tehát az az alaphelyzet, amelyben az AP a főnévtől balra esik. Ha egy AP a főnév jobb oldalán jelenik meg, az annak tudható be, hogy a főnév az NP-t domináló funkcionális kiterjesztések fej-pozícióin felfelé haladva mozog, míg meg nem állapodik annak a kiterjesztésnek a fejében, amelynek Spec-je a hozzá legközelebb eső, tőle balra található AP-t tartalmazza. Ennek megfelelően a *la superbe voiture rouge de Marie* ('Mari csodás piros autója') szerkezet a következőképpen ábrázolható:

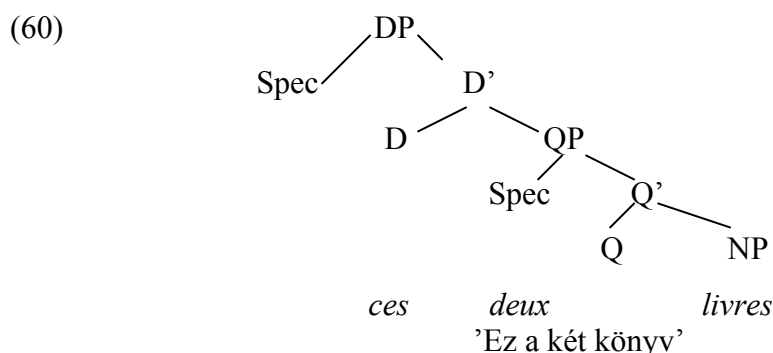
³⁷ Cinque (1994) a birtokos determinánst és a tőszámnévet melléknévként tekinti, mivel az olaszban (és még több más nyelvben) mindkettőt megelőzheti határozott névelő. Az emellett szóló érvekről lásd Giusti 1991-et.

Cinque hipotézisét és az alapjául szolgáló érveket azonban nem mindenki fogadja el, az itt felvázolt megoldás ma is vita tárgya, és léteznek alternatív elemzések (köztük az eredeti adjunkciós hipotézis).

4.6. A névszói szerkezet szintjei

A determinánsok és a jelzői melléknevek szintaktikai és szemantikai tulajdonságaiban megfigyelt sajátosságok tehát a névszói szerkezet elemzésének újabb módosulásához vezettek. A DP és az NP között közbülső szintek jelentek meg a szerkezetben funkcionális kiterjesztések formájában, amelyek más-más típusú determinánsoknak, illetve mellékneveknek feleltek meg, és más-más szemantikai információt kódoltak. Az egyes nyelvek közti eltérések e szerint a megközelítés szerint elsősorban abban nyilvánultak meg, hogy az egymásnak megfeleltethető determinánsok a funkcionális kiterjesztésnek nem ugyanazon a pontján generáltak, esetleg nem azonos a kategoriális státuszuk, illetve a névszói csoport bizonyos összetevői más pozíciókba mozognak, vagy a helyükön maradnak. Alapvetően három hierarchikus szintet szokás elkülöníteni³⁸: az NP-t, amely nem más, mint a névszói csoport leíró magja, a QP-nek nevezett közbülső szintet, ahol a kvantor-típusú kifejezéseket találjuk, végül a DP szintjét, amely a határozott determinánsokat tartalmazza. E két utóbbi kiterjesztés, hierarchikus elrendeződésének megfelelően, egyre növeli a névszói szerkezet referencialitásának fokát. Az NP csak lexikális egységeket tartalmaz, operátort pedig nem, és egy tulajdonság kifejezésére szolgál. A QP szintje már nem csupán tulajdonságot fejez ki, hanem a tulajdonság hordozóját individuumként ábrázolja, bár ez az individuum nem feltétlenül azonosítható egy adott tartományban. Végül a DP már egy specifikus, azonosítható individuumot jelöl ki a diskurzustartományon belül.

A fent jellemzett szintek egymásra rétegződését az alábbi ágrajzzal illusztrálhatjuk:

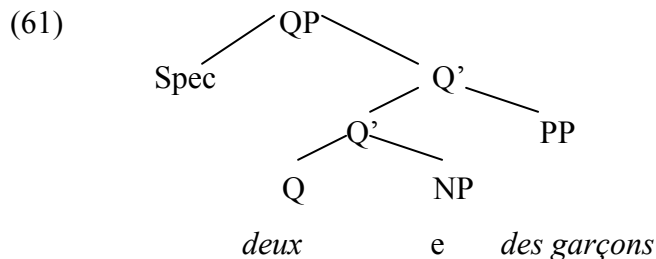
Persze léteznek alternatív elemzések is, részben azért, mert – mint említettük – a nyelvek között bizonyos szórendi és strukturális eltérések adódhatnak, de azért is, mert az egyes megközelítések háttérben eltérő hipotéziseket találhatunk.

³⁸ Lásd Zamparelli (1995) és É. Kiss (2000).

A továbbiakban két szerző, Giusti (1991) és Doetjes (1997) kvantor-elemzését fogjuk összevetni. Giusti³⁹ eredményei elsősorban az olasz és más neolatin nyelvek vizsgálatán alapulnak, míg Doetjes tipikusan francia szerkezeteket eleméz. Amint látni fogjuk, a közös generatív keret ellenére igen eltérő következtetésekre jutottak a kvantor-típusú kifejezést tartalmazó névszói csoportok szintaktikai státuszát illetően.

4.6.1. Cardinaletti és Giusti hipotézise

Cardinaletti és Giusti (1990) olasz nyelvű adatokat elemezve arra a következtetésre jutnak, hogy a *molti* ('sok')-hoz hasonló kvantorok egy olyan funkcionális Q fej realizációjának tekinthetők, amely egy NP-t vesz fel komplementumként és partitivuszi esetet rendel hozzá. Az úgynevezett „valódi partitivuszi kifejezések” esetében pedig, amilyen például a *deux des garçons* ('a fiúk közül kettő') kifejezés, a szerkezethez egy opcionális indirekt komplementum csatlakozik:

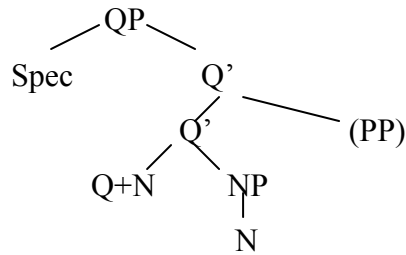

A (61)-es ágrajz azt sejteti, hogy ezekben a szerkezetekben egyszerre is előfordulhat az NP és a PP komplementum. Giusti és Cardinaletti megközelítését olyan francia nyelvű példákkal is alátámaszthatjuk, ahol a *chaque* ('mindegyik') determináns, illetve a *quelques* ('néhány') determináns névmási megfelelői, *chacun* ('mindegyikük') *quelques uns* ('néhányan') található. Ezekre az esetekre – Abney (1987)-et követve – azt a hipotézist fogalmazhatjuk meg, hogy az NP fejének pozíciójában egy *un* (az angolban *one*) lexikális elemet találunk⁴⁰, amely QP fejéhez csatolódva összeolvad a benne található kvantorral:

³⁹ Giusti megközelítését a későbbiekben még részletesebben elemezzük, mivel kiindulópontként szolgál majd saját hipotézisünkhez is.

⁴⁰ Ezek szerint az *un* morféma kétféle kategóriába sorolható: kvantornak és főnévnek egyaránt tekinthetjük. Emellett szól az a tény is, hogy más kvantorokkal kombinálható, továbbá megelőzheti határozott névelő is (jóllehet ezek szemantikailag összeférhetetlenek lennének, ha *un* a szokványos kvantor-értelmezéssel rendelkezne itt is). Az *un* elem kétféle viselkedéséről lásd Schnedecker (2000)-t. Más nyelvek hasonló természetű névmásainak összefüggéseit Haspelmath (1997) vizsgálja.

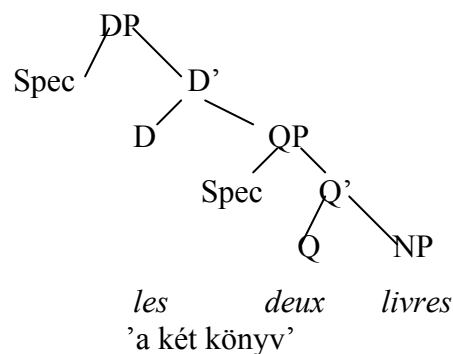
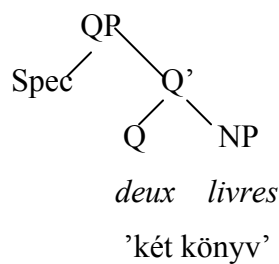
(62)

chaque+un_i t_i (des livres)
 '(a könyvek) mindegyik(e)'

Giusti (1991) angol, héber és olasz nyelvű példák figyelembe vételével amellet érvel, hogy Abney (1987), illetve Cardinaletti és Giusti (1990) elemzései összeegyeztethetők egymással, hiszen valójában ugyanannak a jelenségnek más-más oldalát ragadják meg. Ennek megfelelően úgy magyarázza bizonyos kvantorok viselkedésbeli sajátosságait, hogy kétféle pozíciót – és ennek megfelelően kétféle funkciót – rendel hozzájuk. A határozott névelőt követő kvantort a melléknevekhez hasonlóan módosítónak tekinti, és egy funkcionális kiterjesztés Spec-jében generálja őket, míg a névelő nélküli vagy a határozott névelő előtt álló kvantort determinánsként kezeli, és egy QP funkcionális kiterjesztés fejének pozíciójába helyezi őket. A *deux livres* ('két könyv') és a *les deux livres* ('a két könyv') kifejezések szerkezete eszerint abban tér el egymástól, hogy míg az első esetben egy QP-ről van szó, amelynek feje Q és komplementuma egy (puszta köznévi) NP⁴¹, a második esetben a számnevet egy DP belsejében találjuk, ugyanolyan módosítói pozícióban⁴², mint a mellékneveket:

(63)

Miután Giusti hipotézisére a későbbiekben még visszatérünk, itt csak egy problematikus pontra térünk ki, amely tisztán szintaktikai természetű, és az X-vonás konvenció sajátosságaival függ össze.

⁴¹ Giusti hipotézisét később módosítja, és nem NP-nek, hanem minden esetben DP-nek tekinti a kvantor-típusú determinánsok által szelektált kategóriát. Ennek a változásnak – mint látni fogjuk – később még nagy jelentősége lesz a DP kiterjesztés elméleti státuszának alakulása szempontjából.

⁴² Ez a módosítói pozíció, mint láttuk, nem más, mint egy funkcionális kiterjesztés Spec-pozíciója, melynek feje a főnévvel tölthető ki. Az erről szóló hipotézisről és a mellette szóló érvekről lásd Cinque 1990-t és 1994-et.

Amint láttuk, ebben a megközelítésben ugyanaz az elem hol fej, hol Spec-pozícióban fordul elő. Ehhez az eltéréshez nem annyira szintaktikai, mint inkább szemantikai megfontolások vezettek, nevezetesen az, hogy névelő nélkül kvantorként, névelő után pedig módosítóként viselkedik az adott determináns. A kétféle pozíció azonban a szintaktikai komplexitásban is eltéréseket kellene, hogy eredményezzen.

Egy kategória fejében szintaktikailag már tovább nem elemezhető terminális szimbólumokat kellene találnunk, amelyekhez esetleg hasonló természetű terminális szimbólumokat csatolhatunk. A Spec-pozíció ezzel szemben maximális kiterjesztésű, vagyis szintaktikailag komplex elemet vár, vagy legalábbis olyat, amely disztribúcióját tekintve azonos értékű egy maximális kiterjesztéssel. Vagyis azt várnánk, hogy a névelő után álló kvantor szintaktikailag komplex elem is lehet. A tények azonban nem ezt mutatják:

(64) a *Je connais trois étudiants islandais.*

'Három izlandi diákot ismerek'

b *Je connais {au moins/plus de/quelque} trois étudiants islandais.*

'{Legalább/több mint/mintegy} három izlandi diákot ismerek'

(65) a *les trois étudiants islandais (que je connais)*

'a három izlandi diák (akit ismerek)'

b **les {au moins/plus de/quelque} trois étudiants islandais (que je connais)*

'a legalább/több mint/mintegy} három izlandi diák (akit ismerek)'

A (64)-es példákban kvantor- (vagyis elvileg fej-) pozícióban találjuk a *trois* determinánst és módosított változatait, (65)-ban pedig éppen ellenkezőleg, a módosított számnév „nem fér el” a maximális kiterjesztések befogadására alkalmas Spec-pozícióban. A későbbiekben látni fogjuk, hogy a determinánsok X-vonás státusza ma is vita tárgya, és mindkét oldalról meggyőző érvek sorakoztathatók fel.

4.6.2. Doetjes (1997) hipotézise

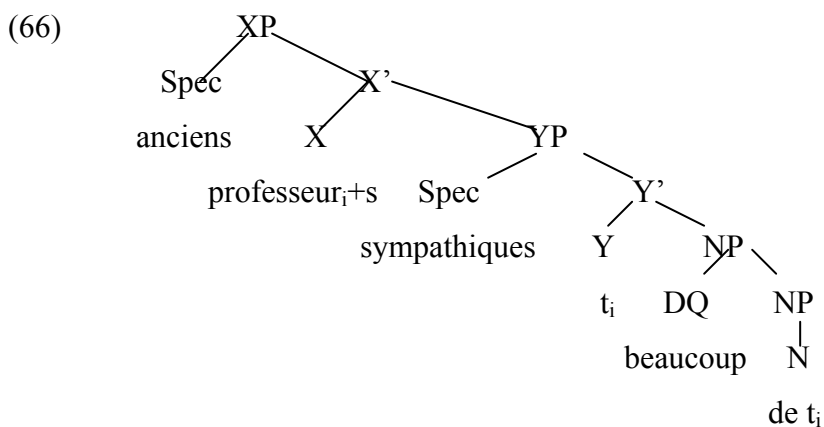
Doetjes (1997) a francia kvantorokat vizsgálva amellet érvel, hogy az általa *degree quantifier*nek („fok-kvantornak”, a továbbiakban DQ-nak) nevezett *beaucoup*-típusú determinánsok VP-t és NP-t egyaránt szelektálnak, és más strukturális pozícióban generáltak, mint a *plusieurs*-típusúak, amelyek NP kategóriájú összetevővel kombinálódnak (ezért *adnominal quantifier*nek, vagyis adnominális kvantoroknak nevezi őket).

4.6.2.1. A *beaucoup*-típusú determinánsok (DQ)

Doetjes (1997) kiinduló hipotézise a következőképpen fogalmazható meg: a DQ-k osztályába tartozó elemek olyan (igei vagy főnévi) kifejezések kontextusában fordulnak elő, amelyek skaláris, más szóval fokmértékkel mérhető tulajdonságokkal rendelkeznek. A főnevek közül ilyenek az anyagnevek, illetve a többes számú megszámlálható főnevek. A *beaucoup*-típusú determinánsok tehát nem annyira a környezetükben előforduló elem

szintaktikai kategóriájára, mint inkább annak szemantikai tulajdonságaira érzékenyek, ezért az utánuk álló kifejezést nem tekinthetjük a determináns, mint fej komplementumának. Mindez Doetjes azon hipotézisén alapul, hogy egy fej csak egy típusú kategóriát szelektálhat komplementumként. A főnév (illetve az ige) skaláris vagy nem skaláris tulajdonságairól Doetjes megközelítésében úgy adhatunk számot, hogy a skaláris kifejezések tematikus kerete egy q-pozíciónak (vagyis mennyiség-pozíciónak) nevezett absztrakt pozíciót tartalmaz, és ezzel a q-pozícióval tud relációba lépni a DQ, mégpedig oly módon, hogy – a jelzői melléknevekhez hasonlóan – adjunkcióval kapcsolódik az NP-hez.

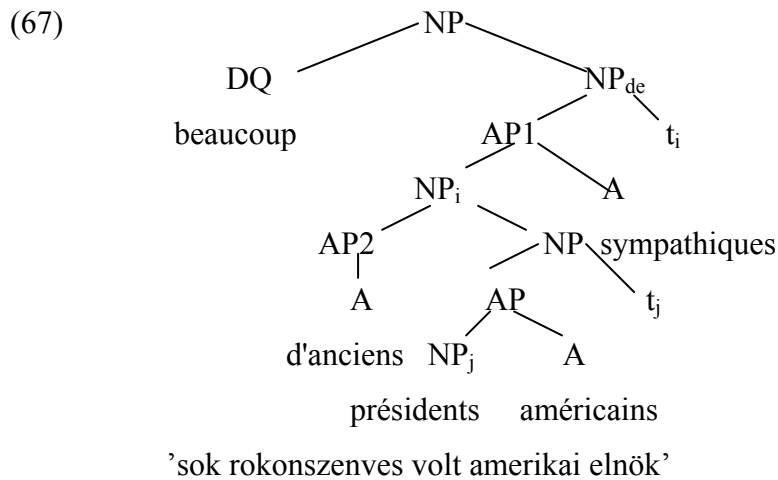
Ez a megoldás persze konfliktusba kerül a jelzői melléknevek Cinque (1990, 1994) által javasolt és Giusti (1991) által is elfogadott kezelésével. Ha ugyanis a DQ a névszói kifejezés legalsó, lexikális (Abney 1987 terminológiáját használva: tematikus) kiterjesztésével, vagyis NP-vel kombinálódik, akkor jelzős szerkezetek esetében a DQ a felszínen a főnév után fog állni, hiszen a főnév – mint az előzőekben láttuk – elhagyja az NP-t és szám- és személy-jegyeit egyeztetendő felmozog a jelzőt tartalmazó funkcionális kiterjesztés fejébe:

'sok rokonszenves volt tanár'

Doetjes azonban nem Cinque elemzését, hanem egy alternatív megoldást, a melléknevek adjunkcióval történő generálását tekinti helytállóknak⁴³, és ezzel összhangban is van az ő elemzése, vagyis a megfelelő felszíni sorrendet és hatóköri viszonyokat generálja:

⁴³ Egészen pontosan Barbiere (1995) nyomán az adjunkció egy speciális fajtáját alkalmazza, elkerülendő a jobbról történő csatolást, amelyet – mint látni fogjuk – nemkívánatosnak minősít Kayne (1994) antiszimetria-elve.

Doetjes ennek megfelelően a következő struktúrát rendeli a *beaucoup de livres* ('sok könyv'), illetve a *beaucoup de ces livres* ('ezekből a könyvekből sok') kifejezésekhez:

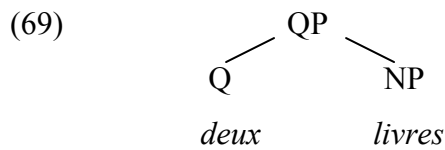

4.6.2.2. A *plusieurs*-típusú determinánsok (AdnQ)

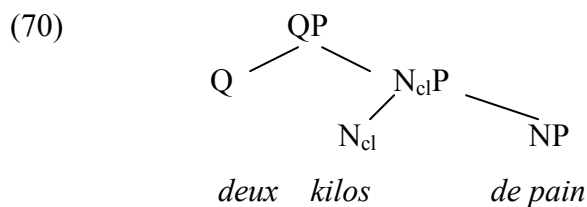
Doetjes egy másik csoportot is elkülönít a kvantorokon belül: az adnominális kvantorok (a továbbiakban: AdnQ) osztályát. Ezek kizárólag NP-vel kombinálódhatnak, és csak abban térnek el egymástól, hogy egyes számú vagy többes számú, megszámlálható vagy megszámlálhatatlan főnevet tartalmazó NP áll utánuk. A következő alosztályok különíthetők el az AdnQ-kon belül: némelyek (pl. *un* 'egy', *aucun* 'egy sem', *chaque* 'mindegyik') csak egyes számú megszámlálható NP-vel, mások (pl. *deux* 'kettő', *plusieurs* 'több', *différents* 'különböző', *divers* 'különféle') csak megszámlálható többes számú NP-vel kombinálódhatnak, továbbá van egy AdnQ, a *quelque(s)* ('valamely'), amely egyes és többes számú, megszámlálható és megszámlálhatatlan NP-vel egyaránt állhat, illetve külön alkategóriának tekinthetők a *Q kilos de NP* típusú, úgynevezett „osztályozó” (*classifier*) konstrukciókat, amelyek anyagnevekkkel és többes számú főnevekkkel kombinálódnak⁴⁴. Tekintve, hogy egy AdnQ után mindig NP áll, kapcsolatukat Doetjes Abney (1987)-et, Cardinaletti és Giusti (1991)-et, illetve Giustit követve fej-komplementum relációnak

⁴⁴ A Doetjes (1997) által vizsgált determinánsok köréből kimarad a *certain(s)* ('bizonyos'), amelynek formai sajátosságai némileg eltérnek a többi kvantorétól, ugyanis egyes számban mindig egy határozatlan névelő előzi meg, többes számban viszont semmilyen más determinánssal nem kombinálódhat. Ez az elem Giusti (1991) számára is problémásnak bizonyulhat, hiszen egyes számú alakját módosítónak kellene tekintenie, a többes számút viszont QP fejében kellene generálnia. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy a *certain* a főnév után, illetve predikatív pozícióban is állhat, ám akkor más a jelentése, mint a prenominális alaknak.

tekinti⁴⁵. A *deux livres* ('két könyv') szerkezet így egy QP kiterjesztésnek felel meg, ellentétben a (68a)-ban ábrázolt *beaucoup de livres* ('sok könyv') kifejezéssel, amely NP:

Az AdnQ-típusú determinánsok egy speciális alosztályát alkotják az úgynevezett „osztályozó” (*classifier*) konstrukciók. Egy ilyen kifejezés Doetjes szerint nem más, mint egy AdnQ kombinálódása egy megszámlálhatatlan NP-vel, amely csak egy mértékegységet jelölő, vagyis „osztályozó” főnév közvetítésével valósulhat meg. Ezek az „osztályozó” főnevek fogják kötni az NP skaláris q-pozícióját, miközben ugyanezen NP-t komplementumként veszik fel. A *deux kilos de pain* ('két kiló kenyér') kifejezés szerkezete így a következő lesz:

4.6.2.3. Doetjes hipotézisének problémás pontjai

Doetjes hipotézise több problémát is felvet. Először is, az általa elemzett kvantorok közül némelyeket megelőzheti a határozott névelő, másokat viszont nem. A határozott névelő ugyanakkor egy pusztán köznévvvel (vagy jelzős szerkezettel) is kombinálódhat. A határozott névelő (ami nem más, mint a DP feje) tehát NP és QP bővítménnyel egyaránt állhat, ez pedig ellentmond Doetjes azon hipotézisével, hogy egy bizonyos fej csak egyféle kategóriájú komplementumot szelektálhat. Így persze már nincs okunk arra, hogy a *beaucoup* kvantort ne tekintsük egy funkcionális kiterjesztés fejének, amely többek között NP-t is szelektálhat.

Másodszor, amennyiben a DQ-t melléknévnek tekintjük, és a többi melléknévhez hasonlóan adjunkcióval csatoljuk az NP-hez, akkor nem tudunk számot egy lényeges disztribúciós tulajdonságáról, nevezetesen arról, hogy nem előzheti meg határozott névelő. Márpedig ez utóbbi nem tud különbséget tenni egy DQ-t tartalmazó és egy DQ nélküli NP között:

(71) [DP les [NP bons [NP livres]]] 'a jó könyvek'

(72) *[DP les [NP beaucoup [NP de bons [NP livres]]]] 'a sok jó könyv'

Harmadszor, egy olyan elemzés, amely teljesen más szerkezetet rendel a *beaucoup de livres* ('sok könyv') és a *deux livres* ('két könyv') kifejezésekhez, nem veszi figyelembe a

⁴⁵ A fenti idézett szerzőkkel ellentétben azonban Doetjes nem tesz különbséget módosítói és fej-pozícióban szereplő AdnQ között, hanem mindet QP fejében generálja. A DQ-k csoportjába tartozó elemeket viszont melléknévnek tekinti, annak ellenére, hogy ezek előtt sosem találunk határozott névelőt.

kettő közti szemantikai analógiát, nevezetesen azt, hogy mindkét szerkezet határozatlan referenciájú kifejezésnek felel meg, amelyben a főnév előtti elem (*beaucoup*, illetve *deux*) a főnév által denotált individuum-halmazból mint tartományból választ ki lehetséges részhalmazokat⁴⁶. Doetjes megközelítése tehát nem veszi tekintetbe azt az elvet, amely szerint a főnévi csoport különféle kiterjesztései (NP, illetve QP) más-más referenciális tulajdonságú kifejezéseknek felelnek meg.

Az „osztályozó” kifejezésekhez rendelt struktúra azt sejteti, hogy ezek a kifejezések szintaktikailag közelebb állnak a számnevekhez, mint a *beaucoup*-típusú determinánsokhoz, annak ellenére, hogy osztályozó kifejezéseket – a DQ-khoz hasonlóan – nem csak NP, hanem VP környezetében is találunk:

(73) [_{QP} *trois mètres de soie*]
'három méter selyem'

(74) Il a [_{VP} nagé *deux cents mètres*].
'Kétszáz métert úszott'

Doetjes elemzésében az „osztályozó” főnév (N_{ci}) és a *de*-vel bevezetett NP egy összetevőt alkot. Az alábbi példák azonban azt mutatják, hogy ez a két elem nem pronominalizálható együtt:

(75)K: *Combien de kilos de pain voulez-vous?* 'Hány kiló kenyeret kér?'
V1: **J'en voudrais deux.* 'Kettőt kérek'
V2: *J'en voudrais deux kilos.* 'Két kilót kérek'

(76) K: *Combien de voitures de course voyez-vous?* 'Hány versenyautót lát?'
V1: *J'en vois deux.* 'Kettőt látok'
V2: **J'en vois deux voitures.* 'Két autót látok (abból)'

Míg a (76)-os példában a *voiture de course* ('versenyautó') egy összetevőként viselkedik a pronominalizáció tekintetében, ugyanez nem mondható el a vele párhuzamosnak látszó (75)-os szerkezeetről. *Deux* ('kettő') és *kilos* ('kiló') szemlátomást elválaszthatatlanok egymástól, amit az alábbi mellérendelő szerkezet is alátámaszt:

(77) a *deux kilos et demi de pain*
b **deux et demi kilos de pain*
c **deux kilos de pain et demi*
'két és fél kiló kenyér'

Végül, Doetjes hipotézise figyelmen kívül hagyja azt a tényt, hogy az „osztályozó” kifejezések a DQ-khoz hasonlóan egy *de*-vel bevezetett főnévvel kombinálódnak, míg a többi AdnQ-ra mindez nem igaz. Doetjes a *de* morféma jelenlétét azzal magyarázza, hogy az osztályozó főneveknek esetre van szükségük, ezért ezek kapják meg a főnévi kifejezésnek

⁴⁶ Erről bővebben a következő fejezetben esik szó.

„járó” esetet az igétől vagy az IP kiterjesztés fejtől. A komplementumukként szereplő NP így eset nélkül maradna, ezért meg kell jelennie egy genitivuszi (vagy partitivuszi) esetet adó *de* prepozíciónak. Ami pedig a *beaucoup*-típusú kifejezéseket illeti, Doetjes az ilyen elemek esetjelölésének szükségességét azzal hozza kapcsolatba, hogy – a többi melléknévvel ellentétben – nem egyeztethetők a főnévvel. Ahhoz, hogy „engedélyeztessék” ezt a melléknévi funkciót, esetet kell kapniuk. Így a főnév megint eset nélkül marad, és a *de* prepozíció beillesztése menti meg a helyzetet. Egyes szerkezet típusok azonban arra utalnak, hogy nem fedezhető fel közvetlen kapcsolat az egyeztetés és a *de* prepozíció jelenléte között. Azokban a kifejezésekben, ahol egy melléknév után *de*-vel bevezetett főnevet találunk, a melléknévet rendszerint egyeztetjük a főnévvel:

- (78) a *une coquine de servante* (Molière)
 ’egy huncut szolgáló’
 b *des drôles de chapeaux*
 ’fura kalapok’

Ezek a melléknévek nemben, illetve számban történt egyeztetésük révén megerősítést nyertek melléknévi státuszukban, valami miatt mégis szükség van arra, hogy a főnevet a *de* prepozíció előzze meg.

4.7. Konklúzió

Giusti és Doetjes elemzését összevetve a következő konklúziót fogalmazhatjuk meg. Mindkét megközelítés két lehetséges pozíciót rendel a kvantorokhoz, a fej és a módosító pozícióját. Ez utóbbinak fogalma azonban mást takar Giusti és mást Doetjes esetében. Giusti Cinque (1990, 1994) hipotézisére támaszkodva amellet érvel, hogy a melléknévek – és velük együtt az olyan kvantorok, amelyeket határozott névelő előz meg – egy NP-t domináló funkcionális kiterjesztés Spec-pozícióját töltik be, amely funkcionális kiterjesztés nem más, mint a D fej komplementuma. A főnév (vagyis NP feje) az öt domináló kiterjesztések fej-pozícióján keresztül addig mozog, amíg el nem jut a hozzá legközelebb, tőle balra álló módosítóhoz. Az olyan kvantor, amelyet soha nem előz meg határozott névelő, valamint az előbbieket határozott névelő nélküli változata pedig egy QP kiterjesztés fejeként funkcionál, amely egy NP-t (az elmélet továbbfejlesztett változatában egy DP-t) szelektál komplementumként.

Doetjes hipotézise szerint a *beaucoup*-hoz hasonló viselkedésű kvantorok NP módosítójaként funkcionálnak, mégpedig oly módon, hogy – a módosítókra vonatkozó alternatív elemzésnek megfelelően – adjunkcióval kapcsolódnak az NP-hez. Ami a többi kvantort illeti, Doetjes nem tesz különbséget határozott névelős és névelőtlen változat között,

hanem egységesen QP fejének tekinti az ilyen elemeket, és egy NP kategóriájú komplementumot rendel hozzájuk.

Nyilvánvaló, hogy a helytállóbb megközelítés kiválasztása nagyban múlik azon, hogy milyen szintaktikai státuszt rendelünk a mellékneveknek, hiszen mindkét hipotézis felhasználja a módosító fogalmát. Ezen kívül persze mindkét megközelítést össze kell vetnünk a nyelvi adatokkal. Giusti – elsősorban olasz adatokra épülő – megoldása nagy mennyiségű adat lefedését lehetővé teszi, de nem magyarázza a *de* morféma jelenlétét bizonyos kvantorok után álló főnevek esetében.

5. A grammatika további korlátozása: a Minimalista Hipotézis

Az univerzalitásra való törekvéssel összefüggésben tovább nőtt az igény a grammatika generatív kapacitásának csökkentésére. A konkrét problémákra adott alternatív megoldások létezése még mindig azt mutatta, hogy több leírása is lehetséges ugyanannak a jelenségnek, és valami módon választanunk kell a lehetséges elemzések között. A generatív grammatikának az előző részben ismertetett változata, a Kormányzás- és Kötéselméletre épülő Elvek és Paraméterek Elmélete az X-vonás konvenció keretei között viszonylag nagy „mozgásszabadságot” biztosított a különböző összetevőknek, amely agrammatikus szerkezetek generálásához is vezetett. Az ilyen agrammatikus szerkezeteket aztán a különböző szinteken érvényesülő megkötésekkel lehetett kiszűrni.

5.1. Kayne (1994) Antiszimmetria-elve

A Minimalista Hipotézis alapelvei egy olyan frázisstruktúra-keretben érvényesülnek, amelynek felépítése Kayne (1994) Lineáris Megfelelési Axiómájának (LCA – *Linear Correspondence Axiom*) engedelmessé válik. Ez az axióma a következőképpen fejezhető ki⁴⁷:

(79) Ha egy A nem-terminális szimbólum aszimmetrikusan k-vezérel egy B nem-terminális szimbólumot, akkor az A által dominált $d(A)$ terminális szimbólum lineárisan megelőzi a B által dominált $d(B)$ terminális szimbólumot. Az aszimmetrikus k-vezérlési⁴⁸ reláció a mondat minden nem-terminális szimbólumára értelmezett, és a mondat elemeinek teljes lineáris rendezését adja.

Az LCA eredményeképpen egy olyan erősen korlátozott szerkezethez jutunk, amelyben egy elemnek a hierarchiában betöltött helye egyben az elemek lineáris sorában kijelölt pozícióját

⁴⁷ Maga az LCA pontos megfogalmazása a következő:

$d(A)$ nem más, mint egy lineáris rendezés T-n, ahol T egy adott frázisstruktúrában szereplő terminális szimbólumok halmaza, A azon nem terminális párok halmaza, amelyek egyik tagja aszimmetrikusan k-vezérlő a másikat, $d(A)$ pedig az A által dominált terminális szimbólumok halmaza.

⁴⁸ A k-vezérlés fogalma számos módosításon ment keresztül; most a definíció Kayne által javasolt változatát ismertetjük:

X akkor és csakis akkor k-vezérlő Y-t, ha X és Y kategóriák, X-nek semmilyen szegmense nem dominálja Y-t, és minden olyan kategória, amely dominálja X-et, Y-t is dominálja.

is meghatározza. Ez az erős korlátozás egyrészt elméleti igazolását adja az X-vonás konvenció eddig is érvényes megszorításaira, másrészt pedig az alábbi univerzális következményei lesznek az összetevők lehetséges pozíciójára és számára nézve:

- a. Egy maximális kiterjesztésben a Spec mindig a fejtől balra, a komplementum pedig a fejtől jobbra található. Ha egy konkrét nyelvben ezzel ellentétes adatokat találunk, az annak tudható be, hogy bizonyos összetevők megváltoztatták eredeti helyüket egy mozgó transzformáció révén.
- b. A Spec pozíció egy maximális kategóriához történő adjunkcióval jön létre. Így a továbbiakban nincs létjogosultsága az X' szintnek, csak $X_{\max}$ -ról vagy $X_{\max}$ -ról beszélhetünk, ahol az első kategória egy maximális kiterjesztés, a második pedig egy zéró (vagyis fej szintű) kiterjesztés.
- c. Egy szintagmának csak egy Spec-je, egy feje és egy komplementuma lehet.
- d. Egy $X_{\max}$ vagy egy Y fej Spec-je, vagy pedig egy Y fej komplementuma.
- e. Fejet csak fejhez lehet adjunkcióval csatolni, mégpedig úgy, hogy az adjungált kategória a fogadó (vagyis projektáló) kategóriától balra jelenik meg.
- f. Az összetevők mozgatása jobbról balra történik.

5.2. Erős és gyenge jegyek; a jegy-ellenőrzési kényszer

Chomsky (1992, 1994) a fentiekkel összhangban a generatív elmélet egy olyan változatát dolgozta ki, amelyben a komputáció minden egyes lépését valamilyen „kényszer” indokolja. Ez annyit jelent, hogy a mondat (fonetikailag realizált vagy hangalak nélküli) összetevői egymással lokális relációba kell, hogy lépjenek (például egy igének argumentumokat kell felvennie, hogy tematikus kerete be legyen töltve). Ahhoz, hogy ez a reláció megvalósuljon, az összetevőknek mozogniuk kell. Ezt a mozgást az váltja ki, hogy a funkcionális kategóriák feje elvont jegyek formájában bizonyos szemantikai és/vagy morfológiai információkat tartalmaz (a funkcionális kategóriáktól függően mást és mást). Ezek a funkcionális fejek „magukhoz vonzzák” az övékkel megegyező jeggyel rendelkező fejet és/vagy maximális kiterjesztést⁴⁹, hogy „leellenőrizzék” azok jegyeit, mivel a Teljes Interpretáció Elve azt mondja ki, hogy semmilyen jegy nem maradhat leellenőrizetlenül a komputáció során. A jegyek leellenőrzése történhet „látható” és „láthatatlan” módon is: az első esetben az adott jeggyel rendelkező fej felszáll az érintett funkcionális kiterjesztés fejébe, vagy adjungálódik

---

⁴⁹ Egy „gazdaságossági elv” értelmében ugyanazon funkcionális kiterjesztésnek nem tölthető ki a feje és a Spec-je is lexikális elemmel, ez a megkötés azonban sok esetben túl szigorúnak bizonyul.

hozzá, ha az már lexikálisan kitöltött. Ha a jegyellenőrzés egy maximális kiterjesztés (például DP) esetében történik, akkor ez a maximális kiterjesztés az adott funkcionális kategória Spec-pozíciójába száll. A lexikális elemek közötti (morfológiai) egyeztetés ebben a Spec-fej konfigurációban valósul meg. A láthatatlan jegyellenőrzés során az adott lexikális (maximális vagy fej-szintű) kategória a szintaktikai komponensben nem mozdul el eredeti helyéről, csupán a Logikai Formának (LF) nevezett szemantikai komponensben és csupán a jegyei mennek fel a funkcionális kiterjesztéshez ellenőrzésre. Az, hogy a jegyellenőrzés a szintaktikai komponensben végbement, két módon érhető tetten: az adott összetevő feljebb került a hierarchiában (ez a többi elemhez képest betöltött sorrendi pozíciójából vehető észre), vagy pedig morfológiai változáson ment keresztül (például különféle affixumokat kapott, vagy megváltozott a szótó). Az LF-ben végbement helyváltoztatásoknak szemantikai – például a hatókör megváltozásában megfigyelhető - következményei vannak. Mivel az Elvek és Paraméterek Elméletének továbbra is érvényben van az az alaphipotézise, mely szerint a különböző nyelveknek alapvetően megegyezik a szerkezete, a Minimalista Program kereteiben ez így fogalmazható meg: a különféle nyelvek összetevői a megfelelő szemantikai interpretáció eléréséhez alapvetően ugyanazokat a mozgásokat hajtják végre. Az eltérés csupán abban mutatkozik meg, hogy az adott mozgás a szintaktikai komponensben (tehát „nyíltan”) vagy az LF-ben (tehát „fedetten” megy végbe). Hogy különbséget tehesen a nyílt mozgást kiváltó és a fedett mozgást kiváltó jegyek között, az elmélet úgynevezett nyelvspecifikus „erős” és „gyenge” jegyek létezését posztulálja. Egy funkcionális kategória megfelelő jegye akkor erős, ha nyílt mozgást vált ki, és akkor gyenge, ha beéri fedett mozgással⁵⁰.

A fenti kissé leegyszerűsített elméleti bevezető után lássuk, hogyan hatott a Minimalista Hipotézis térhódítása a névszói szerkezet leírására.

5.3. A DP a Minimalista Programban

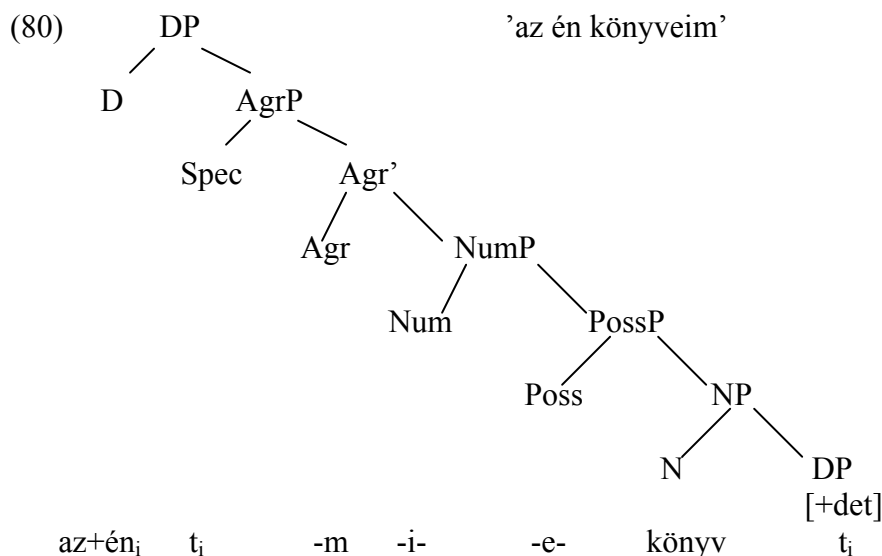
Abból, hogy bizonyos nyelvekben a DP elemei között morfológiai (szám- vagy akár személybeli) egyezés figyelhető meg, különféle, az egyeztetésért felelős funkcionális kategóriák léteire következtethetünk az NP és a DP szintje között.

5.3.1. A DP a magyarban: É. Kiss (2000) megközelítése

---

⁵⁰ Az „erős” és „gyenge” jegyek elkülönítése meglehetősen stipulatívnek tűnik, és a definiálásuk is körbenforgó: egy jegy erős voltára abból következtetünk, hogy pl. morfológiai változást vált ki, illetve a morfológiai gazdagságot csak úgy tudjuk magyarázni, hogy erősnek feltételezzük a megfelelő morfológiai jegyet.

Egy olyan gazdag morfológiájú nyelvben, mint a magyar, a következőképpen valósulhat meg a jegyek egyeztetése a DP-n belül (a példa és az elemzés É. Kiss 2000: 138-ból származik):

A szerkezetben három funkcionális kategóriát találunk, amelyek mindegyike a magyar birtokos szerkezet valamely morfológiai, szintaktikai és szemantikai tulajdonságáért felelős⁵¹. A főnév a bázisban generált pozíciójából felfelé mozog, hogy leellenőriztesse szám- és személyjegyeit: PossP fejében birtokraghoz jut, NumP fejében +plur számjegyét egyezteti, AgrP fejében pedig egy személyjegyet kap az AgrP Spec-pozíciójában található birtokos névmással való fej-Spec egyeztetés révén. A birtokos névmást (Szabolcsi 1992 megoldásával szemben) É. Kiss a főnév komplementumaként generálja, amely először birtokosi minőségében AgrP Spec pozíciójába emelkedik (ahol egyeztetési relációba lép a birtokot jelölő főnévvel, melynek során alanyesetet kap tőle), majd – pusztán fej lévén – továbbmozog DP fejébe, ahol adjunkcióval csatlakozik a határozott névelőhöz, és leellenőrizteti +det jegyét.

Ez az elemzés jól illusztrálja a Minimalista Hipotézis alapelveit: nincs opcionális mozgatás, minden helyváltoztatást jegy-ellenőrzési kényszerek irányítanak, és ezeknek a kényszereknek a lehető leggazdaságosabb módon, a legrövidebb mozgatással kell eleget tenni.

A Minimalista Program nagy előnye a szerkezetek optimalizálására való törekvés mellett az, hogy a komputációkhoz olyan szintaktikai komponenszt rendel, amelynek közvetlenül megfeleltethető egy szemantikai komponens is. A grammatikának ez a tulajdonsága az úgynevezett „megfeleltetési hipotézis” (*mapping hypothesis*, cf. Longobardi 1996, 1999 és 2000), amely így fogalmazható meg: a szintaktikai szerkezetben szereplő

⁵¹ A fenti elemzés Bartos 1999 munkáján alapul.

funkcionális kiterjesztések megfelelő pozíciói egyben szemantikai információkat is kódolnak, így az azonos pozícióban álló elemekhez ugyanolyan típusú szemantikai interpretáció rendelhető. A szintaktikai és a szemantikai komponens közötti megfelelés hipotézisére épülnek többek között Longobardi kutatásai is, aki az argumentum szerepét betöltő névelőtlen főnevek viselkedését elemzi.

5.3.2. Longobardi hipotézise a főnév mozgásáról

Longobardi elemzéseinek kiindulópontja az a megfigyelés, hogy míg a különböző nyelvekben a (személyt vagy várost jelölő) tulajdonnevek általában névelő nélkül állnak, az argumentumként szereplő köznevek sok nyelvben determináns jelenlétét igénylik. Ám a tulajdonnevek viselkedése is csak látszólag egységes. Az olasz nyelvben például kétféle szerkezetben jelenhet meg egy (birtokos vagy egyéb) jelző a tulajdonnév mellett: ha megelőzi a főnevet, akkor a szerkezetet egy (határozott) névelőnek kell bevezetnie, ha pedig utána áll, akkor nem jelenik meg a névelő:

(81) *Roma antica/L'antica Roma/*Antica Roma fu distrutta dai barbari* (Longobardi 1999a)

'Az ókori Rómát lerombolták a barbárok'

(82)a *Il mio Gianni/Gianni mio ha finalmente telefonato.*

'Az én Giannim végül felhívott'

b **Mio Gianni ha finalmente telefonato* (Longobardi 1996)

Néhány más nyelvben, így a franciában vagy a magyarban csak az a változat lehetséges, amelyben a jelző megelőzi a tulajdonnevet, és a szerkezetet egy határozott névelő vezeti be⁵²:

(83) *La petite Marie/*Marie petite vient de sortir.*

'A kis Mária éppen most ment el'

Az angolban viszont a jelző megelőzi a főnevet, de így sem szükséges a névelő jelenléte:

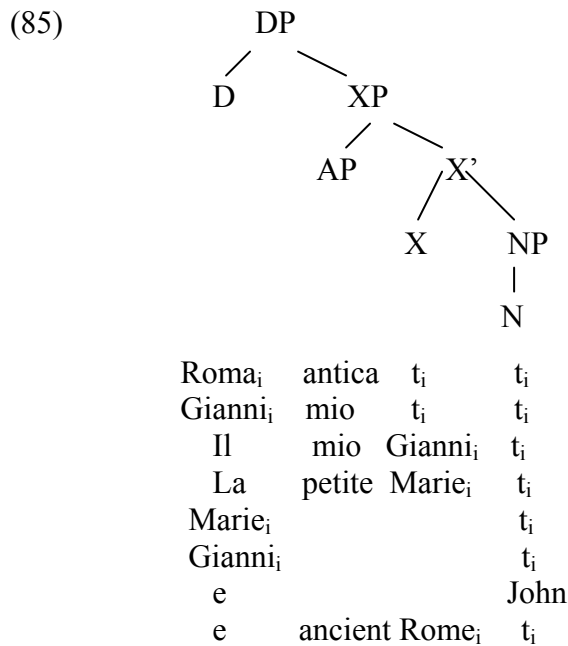
(84) *Ancient Rome/*Rome ancient was destroyed by the barbarians.* (Longobardi 1999a)

'Az ókori Rómát lerombolták a barbárok'

Ezeket a sorrendi eltéréseket azzal az elvvel magyarázza Longobardi, hogy a névszói kifejezés csak akkor szerepelhet argumentumként egy mondatban, ha egy DP részét képezi (cf. Szabolcsi 1987, Stowell 1989, 1991 és Longobardi 1994). Az argumentum szerepének betöltését a D fejen lévő +ref (referenciális) jegy leellenőrzése teszi lehetővé. Ez két módon történhet: nyitott vagy fedett mozgatás eredményeképpen. Az előbbi esetben vagy az inherens módon referenciális tulajdonnév mozog fel D-be, vagy egy expletív határozott névelő, amely a tulajdonnevet „képviseli”. A második esetben nem tölti ki lexikális elem a D pozíciót,

⁵² A franciában – az olasszal ellentétben – a birtokos determináns és a határozott névelő kiegészítő disztribúcióban vannak egymással és a számnév sem előzheti meg, így feltételezhető, hogy nem módosítói szerepet tölt be, hanem a határozott névelőhöz hasonlóan DP fejének pozíciójában van.

hanem a tulajdonnév megfelelő jegyei emelkednek az LF komponensben D-be. Longobardi hipotézisének értelmében tehát az angol nyelvben nem kötelező a DP fejtét fonetikai realizációval bíró elemmel kitölteni. Mindebből az angol nyelv azon parametrikus tulajdonságára következtethetünk, hogy a D fej +ref jegye gyenge, míg a neolatin nyelvekben (és a magyarban) D erős +ref jeggyel rendelkezik, ezért a névelőnek meg kell jelennie D-ben vagy a tulajdonnévnek D-be kell mozognia. A (81-84)-ben szereplő példákat így a következőképpen ábrázolhatjuk:

Az ágrajzról leolvasható, hogy amikor az olaszban a tulajdonnév jelző nélkül áll vagy megelőzi a jelzőt, akkor valójában DP fejébe mozgott. Ha viszont a módosító után áll, akkor D-t kötelezően egy határozott névelő tölti ki, a tulajdonnév pedig a hierarchia egy alacsonyabb szintjén, a módosítót tartalmazó funkcionális kategória fejében található, ahol – Cinque hipotézisének megfelelően – Spec-fej egyeztetési relációba lép a jelzőjével. Az angolban viszont – tekintve, hogy ott a D fej +ref jegye gyenge – nem kell a tulajdonnévnek látható mozgás révén D-be mozognia, elég, ha azt az LF szintjén megteszi.

5.4. Konklúzió

Az eddigieket összefoglalva: a generatív grammatika a különféle nyelvekben található névszói szerkezetekhez egy közös, egységes struktúrát rendel, amelyet több szint rétegződése jellemez. A legalsó szint magát a főnevet és esetleges belső argumentumait tartalmazza, a legfelső szint pedig nem más, mint a főnév teljes kiterjesztése. A nyelvek közti eltérések többek között abban nyilvánulnak meg, hogy a determinánsok fej- vagy Spec-pozícióban szerepelnek-e, és hogy az egyes összetevők (elsősorban a főnév) milyen funkcionális

kiterjesztésekkel kerülnek kapcsolatba, mialatt felfelé mozognak a hierarchiában. A „látható” mozgás (és a morfológiai szerkezet) nyelvspecifikus, és a funkcionális kiterjesztések fejében található jegyek erős vagy gyenge voltától függ.

6. A fejezet végkövetkeztetései

Ebben a fejezetben a generatív nyelvelmélet fejlődésével párhuzamosan végigkísérhettük a névszói kifejezések felépítéséről, illetve a determináns szintaxisáról alkotott koncepció változásait. A Prestandard és a Standard elmélet nagyszámú és sokféle, általában szerkezet-specifikus szabályt tartalmazott, amelyek elsősorban az angol nyelv sajátosságait tükrözték. A determináns a standard elméletben olyan speciális szintaktikai kategóriaként jelent meg, amelynek nincs frazális kiterjesztése, ugyanakkor több elemet is tartalmazhatott, amelyek a névelőhöz képest betöltött pozíciójuk alapján disztribúciós osztályokba sorolódtak. Ez a megoldás egy elvileg korlátlan számú elágazással bíró lapos szerkezetet eredményezett, amelyben az összetevőségi relációk nem mindig érvényesültek, és a determinánsok együtt-előfordulásairól csak bonyolult kontextuális megkötésekkel lehetett számot adni.

A Kiterjesztett Standard Elmélet az X-vonás konvenció bevezetésével komoly előrelépést jelentett az elmélet korlátozásában. Hierarchikus szerkezetet lehetett rendelni a névszói csoporthoz, amelynek összetevői a hierarchia jól meghatározott pontján helyezkedtek el. Az NP szerkezeti felépítése a mondatéhoz kezdett hasonlítani, vagyis az igehez hasonlóan a főnév is rendelkezett egy alannal, amely az NP Spec pozíciójában helyezkedett el, volt komplementuma, és adjunktumok formájában módosítók is csatlakozhattak hozzá. A Spec pozíciójában eleinte bármilyen kategóriájú, illetve komplexitású elem előfordulhatott, ám hamarosan ez a hierarchikus szerkezet is kevésnek bizonyult a sokféle determináns befogadására.

Az elmélet további fejlődését az egységes szerkezet típusokra való törekvés és az univerzalitás igénye jellemezte. Az X-vonás konvenció alapelveinek kikristályosodása a mondat fogalmának, illetve a mondaton belüli összetevők szintaktikai státuszának radikális módosulását vonta maga után. Előtérbe kerültek a funkcionális kategóriák, és a mondat feje immár nem az ige, hanem az Inflexió volt, amely a VP-t komplementumként veszi fel. Ezzel párhuzamosan a névszói szerkezetben is megváltoztak az „erőviszonyok”: a szerkezet feje a determináns lett, az NP pedig egy ilyen funkcionális fej komplementumaként szerepelt. A determináns most már saját kiterjesztéssel rendelkezett, és a Kiterjesztett Standard Elméletben N'-ként kezelt összetevő NP-ként szerepel a továbbiakban. A funkcionális kiterjesztések megjelenése egy rendkívül soklépcsős hierarchiát eredményezett, amely már a nyelvek közötti hasonlóságok és eltérések modellálására is alkalmas volt. Az Elvek és Paraméterek Elmélete

arra az alaphipotézisre épül, hogy a különféle nyelvek mondatai egy közös, hierarchikus alapszerkezetre vezethetők vissza, és a nyelvek közti parametrikus különbségek abból adódnak, hogy az egyes nyelvekben megtalálható elemek a hierarchia más-más pontján jelennek meg, és más-más pontjára mozognak. Egy adott determináns például az egyik nyelvben kizárólag egy QP kiterjesztés fejeként szerepelhet, míg egy másik nyelvben egy XP kiterjesztés Spec-pozíciójában (is) állhat, vagy – egy alternatív hipotézis értelmében – adjunkcióval kapcsolódhat XP-hez; a két utóbbi esetben módosítói szerepről beszélhetünk.

A Minimalista Hipotézis az optimális szerkezet típus elérését célozva tovább korlátozza a szintagmák szerkezetére és a mozgásra vonatkozó szabályokat. Minden mozgást valamilyen jegyellenőrzési kényszer váltja ki, amelynek háttérében szemantikai és morfológiai elvek is állnak. Az egyes funkcionális kategóriák fejei szemantikai és morfológiai információkat (jegyeket) tartalmaznak, és a megfelelő interpretáció és hangalak elnyeréséhez a mondat elemeinek el kell jutniuk ezekhez a funkcionális kategóriákhoz, vagy még a szintaktikai komponensben, vagy pedig a Logikai Formában. A determinánsok szintaktikai pozícióját így nem csupán az egymáshoz viszonyított sorrendjük határozza meg, hanem az is, hogy milyen típusú szemantikai információt hordoznak, és hogy milyen (morfológiai) egyeztetési relációba lépnek a főnévvel.

A generatív elmélet fejlődésének és elterjedésének egyik jele az volt, hogy a Standard Elmélet megjelenése óta egyre több nyelvre alkalmazták⁵³. Az angol mint kiinduló nyelv predomanciája csökkenőben van: a neolatin nyelvek közül először a francia nyelvről születtek leírások, majd az olaszról, és most már szinte az összes neolatin nyelv részleges generatív modellje megszületett.

Ahhoz, hogy a francia (vagy bármely) nyelv determinánsai morfológiai, szintaktikai és szemantikai tulajdonságainak minimalista leírását adhassuk, mindenekelőtt a következő kérdésekre kell választ adnunk:

1. Milyen sorrendi megkötések érvényesülnek a determináns és a többi összetevő viszonyában?
2. Fej vagy módosítói pozíciót töltenek be az egyes determinánsok? Az előbbi esetben zéró kiterjesztésű, az utóbbiban pedig maximális kiterjesztésű összetevővel van dolgunk. Milyen empirikus érvek szólnak az egyik és milyenek a másik megoldás mellett?

---

⁵³ A neolatin nyelvek vizsgálatának a generatív grammatika fejlődésére gyakorolt hatásáról lásd Benincà és Salvi 1998-at.

3. A morfológiai egyeztetés az Ellenőrzési Elmélet értelmében valamely funkcionális kategória fej- vagy Spec-pozíciójába való nyílt mozgást jelent. Hogyan illeszthetők be ezek a nyelvspecifikus funkcionális kiterjesztések a DP egyes szintjeibe?
4. Honnan kapja meg az NP az esetét? A DP-n kívülről (kormányzással, illetve Spec-
fej egyeztetéssel) vagy valamely DP-n belüli fejtől?
5. Az adott determináns által „megcélzott” funkcionális kiterjesztés milyen módon determinálja a főnévi csoport referálásának módját, vagyis szemantikai interpretációját?

Mielőtt azonban megkísérelnénk egységes struktúrába foglalni a francia determinánsok meglehetősen heterogén osztályát, meg kell vizsgálnunk, milyen szemantikai tulajdonságokkal jellemezhetők a különféle típusú névszói szerkezetek. Erről fog szólni a következő fejezet.

II. fejezet

A névszói szerkezetek referálásának módjai

0. Bevezető

Az előző fejezetben láttuk, hogy a Megfeleltetési Hipotézist szem előtt tartva a névszói szerkezet egyes determinánsaihoz olyan szintaktikai pozíciót kellene rendelnünk, amely az adott elem szemantikai tulajdonságaival is összhangban áll. Ahhoz azonban, hogy ezt eldönthessük, meg kell néznünk, melyek azok a jellemzők, amelyek alapján különféle szemantikai osztályokba sorolhatjuk a determinánsokat. Ez utóbbiak szemantikai tulajdonságai alapvetően befolyásolják a névszói kifejezés referálásának módját, ugyanakkor ez a referálási mód változhat is a kontextus függvényében, vagyis nem mindegy, hogy az adott kifejezés a felszíni szerkezetben milyen szintaktikai pozícióban, milyen predikátummal szerepel, és maga a mondat milyen tágabb kontextusban van értelmezve. Természetesen a kontextus nem fogja radikálisan megváltoztatni az adott determináns (és az azt tartalmazó NP) jelentését, csupán valami módon specifikálja, leszűkíti a lexikonban megadott jelentést. Különbséget teszünk tehát egy névszói kifejezés (illetve a benne szereplő determináns) fajtája és olvasata között: az előbbit prototipikus lexikális tulajdonságnak, a másikat pedig kontextuális jellemzőnek tekintjük.

Dolgozatunk központi fogalma a DP, mindenekelőtt ennek a funkcionális kiterjesztésnek a relevanciáját keressük a francia nyelvben. Látni fogjuk, hogy a generatív grammatika egyik meghatározó vonulata a DP fogalmához szemantikai tulajdonságokat köt, vagyis azt a hipotézist fogadja el, hogy a DP-nek tekinthető névszói kifejezések közös tulajdonsága az, hogy ugyanolyan módon referálnak a nyelven kívüli valóságra. Ennek megfelelően az előbbiektől eltérő módon referáló NP-k más, szintén meghatározott szemantikai relevanciával bíró funkcionális kiterjesztésekben kapnak helyet.

Ebben a fejezetben azokat a főbb jellemzőket tekintjük át, amelyek összefüggésbe hozhatók egy NP⁵⁴ lehetséges referálási módjaival⁵⁵. Az első részben a referáló, a kvantifikáló és a predikatív funkciót elemezzük. A második részben a determinánssal bíró NP már

---

⁵⁴ A következőkben egységesen névszói szerkezetekről lesz szó, és még nem teszünk különbséget NP és DP (illetve egyéb átmeneti kategóriák) között. Az egyszerűség kedvéért tehát ebben a fejezetben minden névszói szerkezetet az NP szimbólummal jelöljük.

⁵⁵ Mivel a dolgozat a nem generikus névszói kifejezések szintaktikai és szemantikai tulajdonságaira összpontosít, az ebben a fejezetben megfogalmazott általánosítások is a nem-generikus szerkezetekre vonatkoznak, és generikus NP-ről csak akkor teszünk említést, ha ez valamely fogalom értelmezéséhez felétlenül szükséges.

klasszikusnak nevezhető határozott-határozatlan osztályzását vizsgáljuk meg, illetve ismertetjük azokat az érveket, amelyek szerint vannak olyan kifejezések, amelyek nem tekinthetők sem határozottnak, sem határozatlannak, így egy harmadik alosztály bevezetése szükséges. A harmadik rész a határozott-határozatlan elkülönítést azt utóbbi évtizedekben felváltó erős és gyenge NP közti különbségtételt és az ezzel kapcsolatos problémákat ismerteti. Végül a negyedik részben a specifikusság fogalmának alakulását tekintjük át, amely az utóbbi két évtizedben látszólag jelentős módosuláson ment át, valójában azonban, mint látni fogjuk, sokat megőrzött az eredeti értelmezésből is.

Az elemzett példák nagy része francia nyelvű, de amikor valamely szerző álláspontját ismertetjük, akkor elsősorban az ő (eredeti nyelven elhangzó) példájukra támaszkodunk, továbbá magyar példákat használunk abban az esetben, amikor nem nyelvspecifikus megállapításokat teszünk.

1. A referáló, a kvantifikáló és a predikatív funkció

A logikai-nyelvészeti hagyomány a névszói csoport három lehetséges funkcióját különíti el: a referáló, a kvantifikáló és a predikatív funkciót. A névszói szerkezetek csoportosíthatók aszerint, hogy tipikusan melyik funkciót töltik be, ám amint látni fogjuk, ugyanaz a kifejezés különféle kontextusokban különféle funkcióval bírhat. Másfelől, a fenti funkciók nem mindig határolhatók el egymástól élesen, inkább egyfajta kontinuumot alkotnak. A névszói kifejezések nem annyira a referencialitásuk típusa, hanem inkább annak foka tekintetében vethetők össze egymással.

1.1. A referáló funkció

Szorosabb értelemben referáló (megnevező) funkciójúnak szokás tekinteni az olyan névszói kifejezéseket, amelyek egy többé-kevésbé meghatározott individuumot vagy individuum-csoportot jelölnek. Az ilyen NP-eket tartalmazó mondatok bizonyos szintaktikai-szemantikai megkötéseknek és logikai törvényeknek engedelmeskednek (erről lásd többek között Löbner, 1985, Heim-Kratzer 1998 és Dobrovie-Sorin és Beyssade, 2000-t); az előbbire a generatív grammatika kötéselmélete lehet példa, az utóbbira pedig az ellentmondás és a harmadik kizárásának arisztotelészi szabálya:

- (1) *Az ellentmondás törvénye:* egy „P és nem-P” alakú kijelentés ellentmondásos kijelentésnek minősül.
Péter harminc éves és Péter nem harminc éves.
- (2) *A harmadik kizárásának törvénye:* egy „P vagy nem-P” alakú kijelentés tautologikus kijelentésnek minősül.
Ez a fiú húsz éves vagy ez a fiú nem húsz éves.

Az (1) és (2)-ben megfogalmazott törvényszerűségeknek csak a határozott névszói szerkezeteket, vagyis a tulajdonneveket, a személyes és mutató névmásokat és a határozott leírásokat logikai alanyként tartalmazó állítások engedelmeskednek. Eszerint a felfogás szerint tehát a referenciális és a határozott NP fogalmi ekvivalens fogalmak. Amint az alábbi példa mutatja, egy határozatlan szerkezetre úgy tűnik, nem érvényes a fenti két megkötés:

(3) *Két diák elvesztette a házidolgozatát, két diák pedig nem vesztette el a házidolgozatát.*

Nyilvánvaló, hogy a két tagmondatban nem ugyanarról a két diákról van szó, így a két kijelentés igazságfeltételesen függetleníthető egymástól. Vegyük azonban észre, hogy a (3)-as mondat valójában nem az ellentmondás törvényét illusztrálja, ugyanis a *Két diák elvesztette a házidolgozatát* mondatnak nem az a tagadása, hogy *Két diák nem vesztette el a házidolgozatát*, hanem az, hogy *Nem igaz, hogy két diák elvesztette a házidolgozatát*. Ez utóbbi pedig logikai ellentmondásban van az első mondattal, vagyis nem lehet mindkettő egyszerre igaz⁵⁶. Ha tehát továbbra is ilyen szigorúan akarnánk értelmezni a referenciális NP fogalmát (vagyis a határozott NP-ével akarjuk azonosítani), akkor azt kellene mondanunk, hogy ha egy referenciális alanyú mondat predikátumát tagadjuk, akkor az eredeti mondat és a tagadott mondat konjunkciója logikai ellentmondáshoz vezet⁵⁷, míg ugyanez nem igaz a nem-referenciális alanyú mondatra⁵⁸.

Térjünk vissza a (3)-ban szereplő mondat alább megismételt állító verziójára:

(3') *Két diák elvesztette a házidolgozatát.*

Tény, hogy ebből a mondatból nem derül ki, hogy a szóban forgó diákcsoport mely tagjairól van szó, az is lehetséges azonban, hogy a beszélő két, általa azonosított diákra utal a szerkezettel⁵⁹. Ilyen értelemben tehát bizonyos esetekben határozatlan NP is referálhat (azonosítható) individuumra (ezen a nézeten van többek között Fodor-Sag, 1982 és de Hoop, 1992) a különbség csupán annyi a határozott NP-hez képest, hogy míg az utóbbi esetében egy

⁵⁶ A határozott és határozatlan kifejezéseket tartalmazó mondat tagadásának sajátosságairól a következő részben esik bővebben szó.

⁵⁷ Heim-Kratzer (1998) szerint az individuumra referálás kritériuma még az egymást tartalmazó halmazok következtetési sémájába való illeszkedés is. Ez azt jelenti, hogy amennyiben egy mondat alanya referáló kifejezés, akkor a mondat igazságát nem változtatja meg, ha a predikátumot egy őt logikailag tartalmazó, tágabb értelmű predikátummal helyettesítjük:

(i) *János tegnap reggel érkezett* → *János tegnap érkezett*

A fenti megkötés valójában pontatlan, ugyanis csak a topik-funkciójú referáló kifejezésekre érvényes. Ha fókuszálunk egy ilyen NP-t, akkor nem igaz az (i)-ben szereplő implikáció:

(i') *János érkezett tegnap reggel* → *János érkezett tegnap*

Másfelől, a fenti tulajdonság nem csak a határozott NP-re, hanem más típusúakra is érvényes:

(ii) *Mindegyik gyerek tegnap reggel érkezett* → *Mindegyik gyerek tegnap érkezett*

⁵⁸ Ez a verzió felel meg Löbner (1985) megfogalmazásának is.

⁵⁹ Az ilyen típusú határozatlan szerkezeteket (Enç, 1991 szerinti értelmezésű) specifikus NP-nek szokás nevezni; a specifikusság fogalmáról a 4. részben lesz szó.

adott NP adott kontextusban általában ugyanarra az individuumra utal, a határozatlan NP-re az érvényes, hogy minden egyes új előfordulása más-más individuumot fog jelölni.

A fentiekben elemzett többé-kevésbé referáló kifejezések közös tulajdonsága a mondat aktuális tagolásával hozható kapcsolatba, ugyanis éppen az ilyen szerkezetek tölthetők be a topik szerepét egy megnyilatkozásban. Ha így, tágabban értelmezzük a referencialitás fogalmát, akkor azt mondhatjuk, hogy azok a kifejezések tekinthetők referenciálisnak, amelyek képesek a logikai alany szerepét betölteni egy topik-komment tagolású mondatban. A későbbiekben azonban a francia nyelvű példák tükrében látni fogjuk, hogy ezt a megállapítást árnyalnunk kell: az előbbieken referenciálisnak tekintett kifejezések közül nem mind topicalizálható, ugyanakkor a franciában vannak olyan NP-k, amelyek a legnagyobb jóindulattal sem tekinthetők referenciálisnak, mégis képesek topik szerepben állni.

1.2. A kvantifikáló funkció

Vannak olyan névszói kifejezések, amelyek funkciója nem a referálás, hanem annak többé-kevésbé pontos megadása, hogy a köznévp által denotált halmaz mekkora részére igaz az adott predikátum. Mivel az ilyen kifejezések nem azonosítják egyértelműen a predikátum argumentumaiként szóba jövő individuumokat, az általuk lefedett halmazok számossága egyik kijelentésről a másikra eltérhet egymástól. Amint az előbbieken láttuk, ez érvényes a (3)-ban szereplő határozatlan NP-re, de olyan szerkezetekre is, amelyekről nem állíthatjuk, hogy logikai alanyként funkcionál:

(4) *Kevés gyerek hozott magával uzsonnát.*

(5) *Marinak sok testvére van.*

(6) *Mindenki szereti az édességet.*

A (4)-es mondat azt állítja, hogy kevés olyan individuum van az adott szituációban szereplő gyerek-halmazban, amelyre érvényes a *hozott magával uzsonnát* predikátum. (5) akkor igaz kijelentés, ha sok individuumról mondhatjuk el, hogy testvére Marinak⁶⁰. Végül pedig (6) azt állítja, hogy a *szereti az édességet* predikátum a világ (vagy az adott szituáció) összes emberére érvényes. A névszói szerkezetek (egy részének) ezt a funkcióját kvantifikáló funkciónak szokás nevezni. Nem minden NP rendelkezik ezzel a funkcióval: a határozott NP-k például, mivel konstansként viselkednek, vagyis adott kontextusban általában ugyanarra az individuumra referálnak, nem tölthetnek be kvantifikáló funkciót.

A referáló és kvantifikáló funkció között nehéz meghúzni a határvonalat, hiszen – mint láthattuk – vannak olyan mondatok, amelyekben a határozatlan NP (tágabb értelemben vett) referáló kifejezésként szerepel, ugyanakkor a kvantifikálás kritériumának is megfelel. Ezt a

---

⁶⁰ Hogy mi számít kevésnek, illetve soknak, az persze erősen kontextusfüggő. Erről a 3. részben lesz bővebben szó.

kettősséget úgy is érzékelhetjük, hogy kétféle információs struktúrát rendelünk az ilyen mondatokhoz. Vegyük újból a (3')-as példát, amit alább (7)-esként ismételünk meg:

(7) *Két diák elvesztette a házidolgozatát.*

A topik-komment tagolás valójában kétféle módon is elképzelhető. Az egyik úgy írható körül, hogy „a diákok közül kettőről azt állítom, hogy elvesztette a házidolgozatát”⁶¹, a másik pedig úgy, hogy „a szóban forgó diákokról azt állítom, hogy kettő közülük elvesztette a házidolgozatát”. Az ilyen típusú mondatok egyébként a franciában csak az utóbbi értelmezés szerint topikalizálhatók, vagyis a (8)a mondat topikalizációja nem (8)b-t, hanem (8)c-t eredményezi⁶²:

- (8)a *J'ai déjà visité deux de ces villes.*
'E városok közül kettőbe már ellátogattam'
b **Deux de ces villes, je les ai déjà visitées.*
c *Ces villes, j'en ai déjà visité deux.*

(8)b-ben a mondat tárgyaként szereplő egész NP topikalizált, és ez, mivel a tárgy nem határozott, nem lehetséges. (8)c-ben viszont egy határozott NP-t (*ces villes*) topikalizáltunk, így a határozatlan szerkezet „határozatlan” része benne maradt a mondatban, vagyis a komment egyik eleme lesz.

1.3. A predikatív funkció

A névszói kifejezések harmadik lehetséges funkciója a predikatív funkció. Ezt a szerepet a legtisztább esetekben a névelőtlen köznév tölti be:

(9) *Péter orvos.*

A fenti mondatban az *orvos* köznév ugyanabban a szintaktikai pozícióban áll és ugyanazt a szerepet játssza, mint az igei csoport: az alany egy tulajdonságát jelöli. Predikatív funkciót azonban egy NP nem csak predikatív pozícióban és nem csak névelőtlen köznévi alakban tölthet be. Donnellan (1966) a határozott NP vizsgálatokor arra a megállapításra jut, hogy bizonyos esetekben egy argumentum-pozícióban szereplő kifejezés is elveszítheti az individuumra való referálás képességét, és elsődleges funkciója egy tulajdonság denotálása lesz. Azóta klasszikussá vált példája (melyet Furukawa 1986:116 is idéz) így hangzik:

(10) *Smith's murderer is insane.*
'Smith gyilkosa örült'

⁶¹ Nem biztos, hogy mindkét esetben topik-komment tagolásról beszélhetünk. Az első értelmezés inkább egzisztenciális mondatot eredményez, amely egy komplex információs blokknak, vagyis egy thetikus kijelentésnek felel meg. A thetikus kijelentésekről a 2.1.2. pontban, az egzisztenciális kijelentésekről a 3.3. pontban esik bővebben szó.

⁶² Amint majd a 2.1.2. pontban látni fogjuk, pontosan ez a fajta tagolás jellemzi Attal (1994) kvantitatív szerkezeteit is.

Donnellan szerint a fenti mondat kétértelmű. A *Smith's murderer* kifejezés referáló értelmezésében egy adott, a beszélő által azonosított egyénre utal, akiről a beszélő azt állítja, hogy örült, de nem feltétlenül azért, mert megölte Smith-t⁶³. A predikatív értelmezésben viszont az is lehet, hogy a beszélő nem tudja, ki ölte meg Smith-t: ebben az esetben az *is insane* predikátum nem egy konkrét személy tulajdonságát jelöli, hanem bárkiét, aki megölte Smith't.

Ducrot (1972:225) alábbi mondata hasonló kétértelműséget mutat:

- (11) *Jacques n'aime pas sa femme, il aime la fille du patron.*
'Jacques nem a feleségét, hanem a főnök lányát szereti'

Abban az esetben, ha Jacques felesége és a főnök lánya ugyanaz a személy, a (12)-es mondat referenciális olvasata ellentmondást eredményezne. Ha viszont úgy értelmezzük, hogy Jacques nem önmagáért szereti a feleségét, hanem azért, mert a főnök lánya, akkor már predikatív olvasattal van dolgunk⁶⁴.

Partee (1972) a jelenség elemzésébe bevonja a határozatlan NP-t is, és a határozott NP referáló-predikatív kétértelműségét a határozatlan NP-nél megfigyelhető specifikus - nem specifikus⁶⁵ megkülönböztetéssel hozza összefüggésbe. Amint azonban Galmiche (1983:78) Karttunen (1968) egyik példája alapján rámutat, léteznek olyan mondatok, amelyekben egy specifikus olvasatú határozatlan NP referáló-predikatív kétértelműséget mutat; ilyen például (12):

- (12) *I was talking to a logician.*
'Egy logikussal beszéltem'

⁶³ Reinhart (1975:462) a következőképpen parafrázálja a (10)-es mondat referáló értelmezését:

The man who happens to be Smith's murderer is insane.

'A férfi, aki egyébként megölte Smith-t, örült.'

⁶⁴ Kleiber (1981) szerint nem minden határozott névelő + köznévfő kombináció rendelkezhet predikatív funkcióval. Általános szabályként a következőket fogalmazza meg: a referáló-predikatív oppozíció csak olyan határozott névelős szerkezetek esetében pertinens, amelyek egy *nem deiktikus NP être határozott leírás* alakú mondat predikátum-pozíciójában is állhatnak. Galmiche (1983) Kleiber elgondolását ismertette az előbbieket úgy pontosítja, hogy csak olyan határozott leírások tölthetnek be állítmányi funkciót, amelyekhez általában hozzárendelhető egy tulajdonnév. Ennek megfelelően az alábbi példák közül (Galmiche 1983:85) az első nem szerepelhet predikátumként a fentebb leírt mondat-sémában, a második viszont igen:

(i) *le fauteuil du salon*
'a fotel a nappaliban'

(ii) *la femme de Smith*
'Smith felesége'

Úgy véljük azonban, hogy megfelelő kontextusban még az (i)-ben szereplő kifejezés is lehet predikátum-pozícióban:

(iii) *La source de la catastrophe était le fauteuil du salon.*
'A katasztrófa forrása a nappaliban lévő fotel volt'

Az ilyen típusú kopulatív mondatokról bővebben lásd Moro (1997)-et.

⁶⁵ Amint a későbbiekben látni fogjuk, ez a terminus több értelmezést is kapott már. Jelen esetben specifikus NP alatt olyan kifejezést értünk, amelynek referense egy létező, meghatározott individuum, míg a nem-specifikus NP által denotált individuum nem ismert, nem is biztos, hogy létezik.

Galmiche szerint ebben a mondatban az *a logician* kifejezés által denotált individuum ismert a beszélő számára, tehát specifikus NP-vel van dolgunk. A mondat egyik értelmezése szerint elhanyagolható az a tény, hogy akivel beszéltem, egy logikus volt, vagyis az *egy logikus* kifejezés helyettesíthető volna például az illető névvel is, a másik értelmezés viszont azt sugallja, hogy valakivel logikusi minőségében beszélgettem, akkor viszont akár az illető kiléte is elhanyagolható. Ha elfogadjuk ezt a kétféle olvasatot (lásd Kleiber 1979-et), akkor a referáló-predikatív elkülönítés a határozott és határozatlan NP-k esetére egyaránt vonatkozik. Furukawa (1986) a határozott és a határozatlan névelő referencialitásának vizsgálatakor arra a következtetésre jut, hogy minden névelős szerkezetnek van referáló és predikatív oldala, ám bizonyos kontextusokban ezek valamelyike domináns szerephez jut: a határozott névelő esetében a domináns mozzanat tipikusan a referáló, míg a határozatlan névelő esetében ez tipikusan a predikatív jelleg.

Amint láttuk, a referáló-kvantifikáló-predikatív különbségtétel révén nem végezhető el egyértelműen a névszói kifejezések osztályozása: vannak olyan kifejezések, amelyek többféle funkciót is képesek betölteni. Vannak persze „tisztá” esetek: egy személyes névmás például csak referáló szerepet tölthet be, mivel semmilyen tulajdonságát nem nevezi meg az adott individuumnak. A névelő és köznévkombinációjában viszont a köznévkombináció (esetleg a hozzá kapcsolódó restriktív jelző) denotátuma jóvoltából a szerkezet referenseként szereplő individuum azonosítása már elsősorban valamely tulajdonsága (vagy tulajdonságai) alapján történik.

1.4. A névszói kifejezés funkciója és szemantikai típusa

A referáló-kvantifikáló-predikatív megkülönböztetés jelentősége abban áll, hogy ez az a tulajdonság, amely megszabja, hogy milyen szemantikai típus, és ennek megfelelően milyen modell-elméleti interpretáció rendelhető egy NP-hez egy adott mondatban. A szemantikai típusok elkülönítése Montague (1974) terminológiáját követve és a fregei kompozicionalitás elvét⁶⁶ szem előtt tartva történik. Két szemantikai alaptípus van, az individuum (e) és az igazságérték (t) típusa, ahol az előbbi egy tulajdonnévhez, az utóbbi pedig egy kijelentéshez rendelhető. Az összes többi szemantikai típus ezek kombinációjaként áll elő, és függvényként értelmezendő. Mindezt az alábbiak szerint formalizálhatjuk:

(13) a e és t szemantikai típusok.

b Ha σ és τ szemantikai típusok, akkor $\langle \sigma, \tau \rangle$ is szemantikai típus.

c Ezek és csakis ezek a szemantikai típusok.

---

⁶⁶ A kompozicionalitás elve azt mondja ki, hogy egy komplex szintaktikai összetevő jelentése a részeinek jelentéséből számítható ki, többek között az úgynevezett függvényalkalmazás műveletének segítségével.

Ennek megfelelően például egy intranszitiv ige denotációja $\langle e, t \rangle$ típusú lesz, mivel egy olyan függvénynek felel meg, amely egy e típusú argumentummal kombinálódva egy kijelentést (vagyis t típusú kifejezést) eredményez.

Ami a névszói kifejezéseket illeti, első látásra nem rendelhetünk hozzájuk egységes típust, hiszen, mint láttuk, teljesen más viselkedés jellemzi a referáló funkciójú kifejezéseket, mint a kvantifikáló vagy a predikatív funkciójúkat. A (szorosabb értelemben vett) referáló kifejezések egyértelműen képesek azonosítani egy individuumot vagy individuum-csoportot, vagyis e típust rendelhetünk hozzájuk. Ez a felfogás különösen meggyőző lehet a tulajdonnevek vagy a személyes, illetve mutató névmások esetében, amelyek egyszerű szintaktikai szerkezettel rendelkeznek. Ha viszont egy valamennyire is összetett határozott leírást veszünk, akkor már intuitíve belátható, hogy a szerkezet nem csupán jelöl egy individuumot, hanem bizonyos tulajdonságokkal is jellemzi. Az is megfontolandó továbbá, hogy a referáló és a kvantifikációs kifejezések bizonyos közös tulajdonságokkal is jellemezhetők, például azzal, hogy egy intranszitiv igével kombinálva mindkettő t típusú kifejezést, vagyis egy kijelentést eredményez. A különbség csupán az, hogy ha a referáló kifejezéseket e típusúnak tekintjük, akkor argumentumai lehetnek egy $\langle e, t \rangle$ típusú függvénynek, míg egy kvantifikációs kifejezésnél fordított a helyzet: ő veszi fel argumentumként az $\langle e, t \rangle$ típusú denotátumot, vagyis az $\langle \langle e, t \rangle, t \rangle$ típusú rendelhető hozzá. A két kombináció eredménye ugyanaz lesz: egy t típusú kifejezéshez, vagyis egy kijelentéshez jutunk.

Az Általánosított Kvantorok Elmélete (a továbbiakban: ÁKE, cf. Barwise-Cooper, 1981) egységesen kezeli a referáló és a kvantifikációs funkciójú kifejezések denotációját (ezzel egyúttal megszűnik a kettő közti határvonal problémája), és mindkét esetben az $\langle \langle e, t \rangle, t \rangle$ típust rendeli hozzájuk. Ennek megfelelően például egy tulajdonnév denotációja azon tulajdonságok halmaza lesz, amelyekkel az adott nevű individuum rendelkezik, vagyis az alábbi két jelölés egymással ekvivalensnek tekinthető (a második az elsőnek „típus-emelt” változata; lásd Partee, 1987-et):

$$(14) j \leftrightarrow \lambda P(P(j))$$

Barwise és Cooper megközelítésében egy determináns szemantikai funkcióját tekintve nem más, mint egy függvény, amely az igei csoport denotációját leképezi a névszói csoport denotációjának megfelelő tulajdonsághalmazba. Ezzel teljesen ekvivalensnek tekinthető az a felfogás, amely szerint egy determináns két individuum-halmaz közötti relációnak

tekinthető⁶⁷. Íme néhány determináns-denotáció a relációs perspektíva eszközeivel megfogalmazva (D a determináns, A a determinánssal kombinálódó köznévfőnév, B pedig az igei csoport denotátuma)⁶⁸:

- (15) a $D_{\text{minden}}AB$ akkor és csak akkor, ha $|A-B| = 0$
 b $D_{\text{néhány}}AB$ akkor és csak akkor, ha $|A \cap B| \neq 0$
 c $D_{\text{több mint } n}AB$ akkor és csak akkor, ha $|A \cap B| > n$
 d $D_{\text{a legtöbb } n}AB$ akkor és csak akkor, ha $|A \cap B| > |A-B|$

Ami a predikatív szerepű NP-ket illeti, ezekhez a szemantikai tulajdonságukat tükröző $\langle e, t \rangle$ típust kell rendelnünk. Mindez nem is jelent problémát a puszta köznevek esetében, amelyek az intranszitiv igékhez hasonlóan eredetileg is tulajdonságot (vagyis $\langle e, t \rangle$ típusú szemantikai objektumot) denotálnak. Problémás lehet viszont az olyan kifejezések kezelése, amelyek determinánst is tartalmaznak. Erre egy későbbi fejezetben még visszatérünk.

Tekintve, hogy egy kifejezés denotátumának szemantikai típusát az határozza meg, hogy milyen funkciót tölt be, és ugyanaz a szerkezet a kontextus függvényében többféle funkcióval is rendelkezhet, egy adott NP-hez többféle típust is rendelhetünk. A típusok közti „átjárást” a típus-váltás (*type-shifting*) mechanizmusa teszi lehetővé (cf. Partee-Rooth 1983, Partee 1987). A három NP alaptípus ($\langle e \rangle$, $\langle \langle e, t \rangle, t \rangle$ és $\langle e, t \rangle$) mindegyikéből átválthatunk egy másikba. Ezek közül a leggyakoribb a „típus-emelés” és a „típus-csökkentés” művelete (amelyek az $\langle e \rangle$ és $\langle \langle e, t \rangle, t \rangle$ típusok között vannak értelmezve). A háromféle NP-típus elkülönítése persze azzal a következménnyel is jár, hogy amennyiben tiszteletben kívánjuk tartani a kompozicionalitás elvét, az NP egyes összetevőikhez (így például a köznévfőnévhez és a determinánshoz is) többféle típust kell rendelnünk. A köznévfőnév denotátuma bizonyos esetekben $\langle e \rangle$, máskor $\langle e, t \rangle$ típusú⁶⁹; a határozott névelő egy köznévfőnévvel kombinálódva a legtöbb esetben $\langle \langle e, t \rangle, \langle \langle e, t \rangle, t \rangle \rangle$ típusú, ha viszont predikatív funkciójú NP része, akkor látszólag nem változtat a köznévfőnév típusán, vagyis úgy tűnik, nincs szemantikai tartalma. További kérdéseket vet fel az adott típusú NP más összetevőkkel, nevezetesen az igével történő kombinálódása is. Az egymásnak „típus-csökkentett” vagy „típus-emelt” változataiként kezelt szerkezetek nem jelentenek problémát, hiszen a típusváltás csupán a függvény-argumentum viszony megfordulását eredményezi. Ha viszont például egy argumentum-pozícióban szereplő NP-t predikatív funkciójúnak tekintünk, akkor nem tud kombinálódni az igével, mert egy

⁶⁷ Az általánosított kvantorok függvény-alapú (funkcionális) kezeléséről lásd többek között Keenan-Stavi (1986)-ot és Keenan (1987)-et, a relációs perspektíváról pedig van Benthem (1986)-ot, de Mey (1990)-et, Westerståhl (1989)-et és Zwarts (1983, 1986)-ot.

⁶⁸ A (15)-ben szereplő formulák de Hoop (1995:5)-ből származnak.

⁶⁹ Bosveld-de Smet (1998) szerint az anyagnevek bizonyos esetekben elemet, máskor halmazt denotálnak.

ilyen kombináció nem felel meg a függvényalkalmazás kritériumainak, hacsak nem változtatjuk meg az ige típusát is. Ez utóbbi viszont nem történhet önkényes módon.

2. A determinánsos kifejezések határozott-határozatlan-kvantifikációs osztályozása

Ez a hármas felosztás részben összefüggésbe hozható az előző pontban ismertetettel, de míg a határozott-határozatlan-kvantifikációs NP-k elkülönítése az adott névszói kifejezés lexikális tulajdonságaira épül, a referáló-kvantifikációs-predikatív funkciók valamelyikének megjelenése a mondat szintaktikai szerkezetén és a tágabb értelemben vett kontextuson is múlik.

2.1. A határozott NP

A határozott NP-k osztályába az „egyedileg referáló kifejezéseket” (tulajdonnév, személyes és mutató névmás), valamint az úgynevezett „határozott leírásokat” (határozott névelővel, mutató vagy birtokos determinánssal kombinálódó közneves kifejezéseket) szokás sorolni. Ezen kifejezések elsődleges funkciója a referálás, ezért elsősorban argumentumpozícióban fordulnak elő.

2.1.1. Az unicitás és a létezés kritériuma

A határozott NP-k logikai síkon az unicitás és a létezés preszuppozíciójával (lásd Frege, 1892, Russell, 1905, Strawson, 1950) jellemezhetők.

Az unicitás fregei preszuppozíciója alatt azt érjük, hogy egy (egyes számú) határozott NP egyetlen olyan individuum létezését feltételezi, amelyet az adott kifejezés jelölhet⁷⁰. Az unicitás elvét bírálók általában a megszámlálhatatlan főnevet tartalmazó, illetve a többes számú határozott NP-kre hívják fel a figyelmet, hiszen az ilyen kifejezések esetében vagy nem értelmezhető szokványos módon az individuum fogalma, vagy pedig nem igaz, hogy a határozott leírás csak egyetlen individuumra érvényes. Hawkins (1978) az unicitás helyett a totalitás fogalmát javasolja magyarázó elvként, és azt sem az egész univerzumon belül értelmezi, hanem csak egy kontextuálisan releváns halmazban⁷¹.

A létezés fregei preszuppozíciója annyit jelent, hogy a határozott NP-t tartalmazó mondat nem állítja, hanem előfeltételezi azt, hogy az NP denotátuma nem üres, vagy ahogy Strawson (1950) megfogalmazza, a határozott NP definiálatlan marad az olyan modellben, amelyben a köznéven denotátuma üres. Az alábbi mondat

(16) *A macska kerget egy egeret.*

---

⁷⁰ Frege (1893) megközelítésében a (határozott) leírások az $Ix.F(x)$ formulával írhatók le, ahol az I szimbólum a deskriptor, vagyis egy olyan operátor, amely egy egyváltozós nyitott mondatból individuumnevet képez. E névnek Frege szerint akkor és csakis akkor van jelölete, ha $F(x)$ egy és csakis egy tárgyra igaz, azaz ha a $\exists x.\forall y(f(y) \equiv y = x)$ mondat igaz. Russell munkáiban az I szimbólumnak a „iota-operátor” felel meg.

⁷¹ A totalitás elvének bírálatáról lásd Corblin (1987)-et.

a fentieknek megfelelően egy olyan szituációt feltételez, amelyben biztos, hogy szerepel macska⁷², mégpedig pontosan egy.

A létezés preszuppozíciójának kritériumával magyarázható többek között az is, hogy határozott NP nem szerepelhet egzisztenciális predikátum argumentumaként⁷³:

(17) **Van a fekete macska a konyhában.*

A fenti mondat egyszerre állítja és előfeltételezi egy adott fekete macska létezését, vagyis a mondat nem informatív, mivel az állítmány semmi újat nem közöl a preszuppozícióhoz képest.

2.1.2. A határozott és a határozatlan NP-t tartalmazó mondat szemantikai-logikai és információs szerkezete

Egyes nyelvészek, így Kleiber (1981), Löbner (1985), Corblin (1987) és Dobrovie-Sorin – Bessade (2000) egy-egyértelmű megfelelést feltételez a határozott és a referáló kifejezések között. Mindezzel összefüggésben Löbner (1985) arra hívja fel a figyelmet, hogy egy *m* individuumot jelölő (vagyis határozott) NP-t tartalmazó *p* kijelentés tagadásakor *m* mindig kívül esik a tagadás hatókörén:

(18)a *A kutyám megharapta a szomszédomat.*

b *Nem igaz, hogy a kutyám megharapta a szomszédomat* ↔ *A kutyám nem harapta meg a szomszédomat.*

(19)a *Megharapta egy kutya a szomszédomat.*

b *Nem igaz, hogy megharapta egy kutya a szomszédomat* ↔ *Semmilyen kutya nem harapta meg a szomszédomat.*

Mivel a (18)a mondatban a határozott NP denotátumának létezésére vonatkozó preszuppozíció érvényesül, a tagadás csak a mondat predikátum-részére, vagyis az igei csoportra vonatkozik. A (19)a mondatnak megfelelő kijelentés viszont egy komplex predikátumnak fogható fel, melynek minden eleme a tagadás hatókörébe esik.

A fenti két mondat jól illusztrálja a természetes nyelveket tipikusan jellemző kétféle ítélettípust, a kategorikus és a thetikus ítélet típusát. A kijelentések ezen osztályozása, amely Kuno (1972) és Kuroda (1973) nevéhez fűződik, az elmúlt évtizedekben újra a figyelem középpontjába került. A kategorikus és a thetikus ítélet közti különbség elsősorban a logikai és az információs szerkezet szintjén érhető tetten, de bizonyos esetekben a mondat

---

⁷² A létezés preszuppozíciójának ellentmondani látszanak az olyan mondatok, amelyekben egy határozott NP nem-specifikus olvasattal rendelkezik:

Péter keresi az ideális nőt.

Az ilyen típusú mondatokra a 4. részben visszatérünk.

⁷³ Ez az úgynevezett Kvantifikációs Megkötés (cf. Milsark, 1974) vagy Határozottsági Korlátozás (cf. Safir, 1982), amelyet később a Specifikussági Korlátozás (cf. Enç, 1991) vált fel.

szintaktikai szerkezetében is megnyilvánulhat. Ami a logikai szerkezetet illeti (lásd Ladusaw 1994-et), a kategorikus ítéleteket az jellemzi, hogy világos predikátum-argumentum struktúrával rendelkeznek, míg a thetikus ítéletekben „nincs logikai alany, ezek egyszerű deskripciók” (Maleczki, 2002:389). Ha az információs szerkezet síkján közelítjük meg őket (lásd Lambrecht 1994 és Sasse 1991-et), akkor azt mondhatjuk, hogy míg a kategorikus állításokban van topik (ami a logikai alanyának felel meg), és a predikátum erről a topikról közöl valamilyen új információt, a thetikus ítéletekben nincs topik, hanem teljes egészükben új információt hordoznak⁷⁴.

Visszatérve a (18) a és (19) a mondatokra: az első egy kategorikus, a második pedig egy thetikus ítéletnek feleltethető meg, mivel az előbbiben azt állítjuk egy logikai alanyról (a kutyámról), hogy megharapta a szomszédomat, míg az utóbbiban teljesen önálló információs blokként jelenik meg a mondatnak megfelelő kijelentés, nem pedig egy bizonyos kutyáról állítom, hogy ő megharapta a szomszédomat. Mindebből az a következtetés vonható le, hogy egy határozott alanyú mondat kategorikus ítéletet, a határozatlan alanyú pedig thetikus ítéletet fejez ki⁷⁵. Ezt a megállapítást azonban a későbbiekben árnyalnunk kell.

Az előzőekben felvázolt különbségtétel már Geach munkájában is fellelhető. Geach (1962, Corblin 1987 idézi) a határozott és határozatlan NP-k elkülönítéséhez abból a tényből indul ki, hogy egyedül a határozott alanyú mondatok elemezhetők az objektum megjelölése és az objektumról történő predikáció műveleteinek segítségével. Egy határozott és egy határozatlan alanyú mondat tehát látszólag azonos szintaktikai szerkezetű, de eltérő szemantikai-logikai struktúrával rendelkezik.

Attal (1994) a fentiekhez hasonló, elsősorban a mondat információs szerkezetére épülő megfontolások alapján háromféle nem-generikus szintaktikai-szemantikai struktúrát különböztet meg, amelyek közül kettőben engedi meg határozatlan szerkezetek előfordulását. Attal megközelítésében ez a három mondatípus a topik-komment tagolású (*structure à thème-propos*), az igei (*structure „verbale”*), valamint a kvantifikáló szerkezet (*structure quantifiante*) nevet viseli.

---

⁷⁴ Ez persze nem jelenti azt, hogy a thetikus ítéleteknek ne lenne logikai alanyuk, ez azonban implicit marad a thetikus ítéletekben. „A thetikus ítéletek logikai alanya mindig egy helyzet, szemben a kategorikusakéval, ahol a logikai alany valamilyen individuum, sokaság vagy esemény” (Maleczki 2002: 403)

⁷⁵ A (18)a és (19)a mondatok közti különbség nem csak az alanyok határozott-határozatlan voltában, hanem a szórendben is megmutatkozik. A magyar nyelv egyik jellemzőjeként fogalmazhatjuk meg azt a tényt, hogy egy igével kezdődő mondat mindig thetikus ítéletnek fogható fel, függetlenül attól, hogy milyen névszói szerkezet szerepel benne. Hasonlóképpen, a francia nyelv személytelen szerkezetei szintén mind thetikus ítéletet reprezentálnak.

Az első típusú, vagyis a topik-komment tagolású szerkezetekben mindig egy határozott NP-t találunk, amely (logikailag) független a predikátumtól; ez a függetlenség abban nyilvánul meg, hogy topikalizálható a szóbanforgó NP:

(20) *Les enfants, ils s'amuse bien.*
'A gyerekek jól szórakoznak'

(21) *Ce type, j'en ai horreur.* (Attal 1994: 188)
'Ettől az alaktól iszonyodom'

Jól látható, hogy ez a fajta szerkezet az előzőkben említett kategorikus megnyilatkozásnak vagy logikai alany - predikátum tagolásnak felel meg: itt a logikai alany szerepében mindig határozott referenciájú kifejezést találunk⁷⁶.

Az igei szerkezettípusban, amint a neve is mutatja, a főszerepet az ige, az ige által jelölt esemény tölti be. Az ilyen mondat nem egy már azonosított lényről vagy dologról állít valamit, hanem valamilyen eseményt ír le. A benne szereplő névszói kifejezések tehát nem referenciálisak, hanem azt jelzik, hogy az ige által jelölt esemény bizonyos (tulajdonságú) argumentumokat érint. A francia nyelvben a személytelen mondatok, az *on* általános alanyt, valamint a határozatlan és anyagnévelős, számneves, illetve a *quelques* N-típusú kifejezést tartalmazó mondatok tekinthetők Attal megközelítésében igeinek⁷⁷:

(22) a *Il a été procédé à un vote.*
'Szavazásra került sor'
b *On crie à côté.*
'Kiabálnak a közelben'
c *Un bombardement a eu lieu dans la nuit.* (Attal 1994: 189)
'Bombázás volt az éjjel'

A példákból is jól látszik, hogy az ilyen mondatok thetikus ítéleteknek feleltethető meg.

A harmadik mondatípusnak az a sajátja, hogy egy komplex, nem folytonos predikátumot tartalmaz (lásd Geach, 1962-t), és amiről a predikátum állít valamit, az nem egy teljes névszói szerkezet, hanem annak csak egy része. Más szóval, a determináns – azzal, hogy egyfajta kvantitatív információt hordoz – a predikátum részévé válik. A franciában a topikalizáció műveletének segítségével jól illusztrálható, hogy az ilyen mondatok nem úgy viselkednek, mint az első típusba tartozók:

---

⁷⁶ Mint Attal (1994) megjegyzi, bizonyos esetekben univerzális kvantor is betöltheti a logikai alany szerepét, ám úgy tűnik, ebben az esetben magának az univerzális kvantornak nincs sok szerepe, és a kifejezés egy határozott referenciájú NP-vel egyenértékű:

(*Tous*) *ces ennuis ne m'arrêteront pas.*

'(Mind)ezek a gondok nem állíthatnak meg engem'.

⁷⁷ A „verbális mondat” terminust használja Kálmán (1985) is a magyar nyelvre vonatkozóan: olyan mondatípusra ért alatta, amelynek az ige az első összetevője, vagyis amelyben az ige összes argumentuma a VP alá van rendelve. Az ilyen magyar mondatok thetikus ítéleteknek felelnek meg, és francia megfelelőik kielégítik Attal igei mondat-fogalmának kritériumait.

- (23) a *Ces livres sont ennuyeux.*
'Ezek a könyvek unalmasak'
b *Ils sont ennuyeux, ces livres*
'Ők unalmasak, ezek a könyvek'

- (24) a *Beaucoup de ces livres sont ennuyeux.*
'Ezek közül a könyvek közül sok az unalmas'
b **Ils sont ennuyeux, beaucoup de ces livres.*
'Ők unalmasak, ezek közül a könyvek közül sokan'
c *De ces livres, beaucoup sont ennuyeux.*
'Ezek közül a könyvek közül sokan unalmasak'

(23)a egy topik-komment tagolású mondat, ezért - amint azt (23)b illusztrálja - a benne szereplő határozott referenciájú alany kihelyezhető a mondat jobb (vagy bal) perifériájára, és az elmozgatott összetevő helyén egy személyes névmás jelenik meg⁷⁸. (24)a egy kvantifikációs mondatnak felel meg, amelynek állítmánya a *beaucoup ... sont ennuyeux* ('sok...unalmas') nem folytonos szerkezet. Szemantikai szinten egy összetevőként viselkedik ez az állítmány, amit a (24)c szerkezet látszik igazolni.

A fenti három mondattípus és a bennük szereplő NP-k fajtája (determinánsuk természete) között persze nem egy-egyértelmű a megfelelés. Attal szerint az első típusú megnyilatkozásban csak határozott NP-k fordulnak elő, ami nem jelenti azt, hogy minden határozott NP egy topik-komment tagolású mondat logikai alanyának feleltethető meg. Az alábbi példában egy igei mondattal (vagyis thetikus ítélettel) van dolgunk, jóllehet határozott NP szerepel benne:

- (25) *Le facteur vient de passer.* (Attal 1994: 191)
'Épp most járt itt a postás'

A határozatlan (nevezetesen a határozatlan névelős, a számnevet vagy a *certain* determinánst tartalmazó) NP-k nagy része a második és a harmadik típusú szerkezetben egyaránt szerepelhet, annyi korlátozással, hogy a többes számú határozatlan névelő (*des*) inkább a verbális mondatot, a *certain* ('bizonyos') determináns pedig a kvantifikációs szerkezetet részesíti előnyben. Az alábbi számnevet tartalmazó mondat kétértelmű:

- (26) *Deux pigeons ont disparu hier.*
'Két galamb eltűnt tegnap'

Az első értelmezés egy igei szerkezethez rendelhető, vagyis a mondat egy eseményt ír le, két galamb eltűnésének az eseményét. A második értelmezés pedig egy kvantifikációs szerkezethez tartozik, amely szerint egy adott galamb-csoportról azt állítom, hogy két tagjuk eltűnt.

---

⁷⁸ Az a kérdés, hogy az ilyen topicalizált szerkezetek mozgatással keletkeznek vagy a bázisban generálódnak, a dolgozat szempontjából mellékes.

Végül azok a kifejezések, amelyek csak a harmadik típusú szerkezetben állhatnak, a kvantifikáló kifejezések osztályát alkotják; ilyenek a franciában a totalitást kifejező kvantorok (*tous les N* 'minden N', *chaque N* 'mindegyik N'), illetve a proporcionalitással jellemezhető kifejezések (pl. *la plupart des N* 'a legtöbb N').

Attal nem tér ki az úgynevezett „részelő névelő” (*article partitif*) státuszára, ám ez a *des* határozatlan névelőhöz hasonlóan elsősorban, de nem kizárólag verbális mondatokban fordul elő, így ilyen alapon bizvást tekinthetjük határozatlan determinánsnak. Problémásabb lehet a *beaucoup de*, illetve *peu de* besorolása. Attal csak a *beaucoup de ces N*-típusú kifejezéseket elemzi, de maga a *beaucoup de* determináns verbális mondatban is előfordul:

(27) *On a eu beaucoup de neige cette nuit.*
'Sok hó esett az éjjel'

Attal okfejtéséből tehát az következik, hogy ezek a determinánsok is határozatlannak minősülnek.⁷⁹

Attal háromféle nem-generikus szemantikai-logikai szerkezet típusa tehát valójában két alaptípusra vezethető vissza: az elsőbe a kategorikus ítéletnek, a másodikba pedig a thetikus ítéletnek megfelelő szerkezetek tartoznak. A kategorikus ítéletet kifejező szerkezetekben a logikai alany mindig egy határozott NP-nek felel meg, jóllehet a mondat szintaktikai szerkezete nem mindig határozott NP – állítmány tagolású. Ha egy ilyen típusú, vagyis kategorikus ítéletet kifejező mondatban mennyiséget jelölő determinánssal rendelkező NP jelenik meg (az ilyen mondatot Attal kvantitatív szerkezetnek nevezi), akkor ez a névszói kifejezés szemantikai szempontból egy határozott NP és egy mennyiséget jelölő kifejezés kombinációjának tekinthető, ahol a határozott NP a mondat logikai alanya (topikja), a mennyiséget jelölő kifejezés pedig már az állítmány (vagyis a komment) része.

Dolgozatunk alaphipotézise szempontjából mindezek a megállapítások nagy jelentőséggel bírnak, ám a későbbiekben látni fogjuk, hogy nem csak olyan NP szerepelhet egy kategorikus állításnak megfelelő mondatban, amelynek szemantikai szerkezete egy határozott NP-t foglal magában.

2.1.3. A határozottság fogalmának formalizálása

Az Általánosított Kvantorok Elmélete (ÁKE) a határozottság fogalmát elsősorban a determináns (azon belül is a határozott névelő) oldaláról közelíti meg, de általánosításai kiterjeszthetők a tulajdonnevekre, a személyes névmásokra és a többi határozott NP-re is.

---

⁷⁹ Amint a következő alfejezetben látni fogjuk, Attal (1994) osztályozása háttérben rejlő alapelvek felfedezhetők az olyan, a névszói szerkezetek szemantikai elemzésében kulcsszerepet játszó fogalmak mögött is, mint a gyenge-erős, illetve egzisztenciális-preszuppozíciós (vagy kvantifikációs, illetve partitív) olvasat.

Barwise-Cooper (1981:183-184) a következőképpen definiálja a határozott determinánsok osztályát:

- (28) Egy D determináns akkor határozott, ha minden $M = \langle E, \parallel \rangle$ modellre és minden olyan A -ra, amelyen $\parallel D \parallel A$ definiált, létezik egy olyan nem üres halmaz, amelyre igaz, hogy $\parallel D \parallel A$ az $\{X \subseteq E \mid B \subseteq X\}$ nem üres halmaz, vagyis $\parallel D \parallel A$ nem más, mint a B által generált fő filter.

A fenti definíció a létezés és az unicitás preszuppozícióját egyaránt magában foglalja. Erre a fő filter fogalma utal, amely nem más, mint az az egyedüli halmaz, amely a köznévi és bármely igei csoport által denotált halmaz metszeteként áll elő. Ha ez a metszet egyetlen individuumot tartalmaz, akkor egyes számú határozott NP-vel, ha több individuumot tartalmaz, akkor pedig többes számú határozott NP-vel van dolgunk⁸⁰.

Némi problémát jelent azonban az a tény, hogy a (fő) filter fogalma nem tesz különbséget a határozott és az univerzális kvantort tartalmazó NP-k között. Márpedig az utóbbi több okból nem tekinthető határozott referenciájú kifejezésnek. Egyrészt, egy *minden* N-típusú kifejezés sem referáló, sem predikatív szerepet nem tölthet be a mondatban, szemben a határozott NP-vel. Ezért nem lehet topicalizálni az univerzális kvantort a franciában (cf. Kleiber 1995), és ezért nem állhat univerzális kvantor kopulatív mondatokban az ige után:

- (29)a *Ces filles, je les connais.*
'Ezeket a lányokat, őket ismerem'
b **Toutes ces filles, je les connais.*
'Mindezeket a lányokat, ismerem őket.'
- (30)a *Pierre et Paul sont les enfants de Marie.*
'Péter és Pál Mária gyerekei'
b **Pierre et Paul sont tous les enfants de Marie.*
'Péter és Pál Mária minden gyereke'

Másrészt az univerzális kvantort tartalmazó formulák egy implikáció alakját öltik, vagyis akkor is értelmezhetők igazságfeltételesen, ha a köznévi (az implikáció első tagjának predikátum-része) üres halmazt denotál, más szóval a *minden* N-típusú kifejezések esetében sem előfeltételezett, sem állított létezésről nem beszélhetünk⁸¹. Végül a *minden* N-típusú kifejezések mindig disztributív értelmezést kapnak, a határozott NP-k pedig a kollektív

⁸⁰ A határozott névelőhöz tehát egy kardinalitási preszuppozíció is társul: egyes számban akkor értelmezhető, ha a vele kombinálódó köznévi pontosan egy individuumot denotál, többes számban pedig akkor, ha a köznévi denotátuma egynél több elemű.

⁸¹ Barwise-Cooper (1981) ennek megfelelően olyan szemantikai interpretációt rendel a *minden* determinánshoz, amely nem előfeltételezi, hogy a vele kombinálódó köznévi denotációja nem üres, bár elismeri, hogy nehéz interpretálni abban az esetben, ha üres halmazt denotál a köznévi. McCawley (1978) és Diesing (1990, 1992) ezzel szemben azon az állásponton van, hogy az anyanyelvi beszélő intuícióját egy preszuppozíciós értelmezés tükrözi megfelelőbben. A preszuppozicionalitás tulajdonságára az erős és gyenge determinánsok jellemzésekor térünk vissza.

olvasatot észesítik előnyben. Ez utóbbival hozható összefüggésbe Zwarts (1981, 1986) megállapítása, mely szerint az ellipszist tartalmazó diszjunktív VP-mellérendelések más logikai viszonyban állnak ellipszis nélküli megfelelőjükkel, ha határozott az alany, és másban, ha univerzálisan kvantifikált:

(31) a *Minden diák énekelt vagy minden diák táncolt* → *Minden diák énekelt vagy táncolt.*

b *Kati és Pali énekelt vagy Kati és Pali táncolt* ↔ *Kati és Pali énekelt vagy táncolt.*

A disztributív olvasatnak köszönhetően a (31)a-ban az implikáció utótagjaként szereplő kijelentés igaz lehet egy olyan szituációban, amelyben a diákok egy része énekelt, más része pedig táncolt, és ebben az esetben (31)a előtagja nem lesz igaz. (31)b-ben ezzel szemben – a kollektív olvasatnak megfelelően - egyik kijelentés sem értelmezhető úgy, hogy az egyik személy énekelt, a másik pedig táncolt, vagyis a két kijelentés ekvivalens egymással.

2.2. A határozatlan NP

2.2.1. A besorolás nehézségei

A határozatlan NP-k behatárolása már távolról sem olyan egységes a nyelvészek körében, mint a határozott kifejezéseké. Ami a franciát illeti, egyes megközelítések (pl. Riegel-Pellat-Rioul, 1994), Corblin (1987) és Kleiber (2001) minden olyan NP-t határozatlannak tekint, ami nem határozott⁸². Mások a kvantifikáló kifejezések altípusaként kezelik: Chevalier (1966) például a determinánsok osztályozásakor kétféle kifejezést különít el, a *référents* és a *quantifiants* osztályát, és a határozatlan névelőt az utóbbi csoportba helyezi. Attal (1994), mint láttuk, azokat a kifejezéseket tekinti határozatlannak, amelyek verbális (vagyis thetikus) vagy kvantifikációs megnyilatkozásokban egyaránt szerepelnek. Barwise-Cooper (1981) úgy jellemzi a határozott NP-t, mint a természetes nyelvi NP-k egy lehetséges osztályát, ám nem állít vele szembe egy határozatlan NP-típust, vagyis a „nem határozott NP-k” osztályából nem válik ki a határozatlan NP. Keenan-Stavi (1986) a határozatlanság fogalmát a gyenge NP (cf. Milsark, 1974), illetve az egzisztencialitás fogalmának segítségével próbálja megragadni⁸³. De Hoop (1992), Diesing (1992) és Bosveld-de Smet (1994) és mások szerint a határozatlan NP-k bizonyos esetekben egzisztenciális, máskor pedig preszuppozíciós értelmezést tesznek lehetővé, ilyen kétértelműséget pedig csak egy gyenge NP tud mutatni, tehát a határozatlan NP fogalma a gyenge NP-ével azonosítható. Keenan-Stavi (1986)-hoz hasonlóan Bosveld-de Smet (1998) is az egzisztencialitás fogalmát

⁸² Annyi különbség azonban megfigyelhető közöttük, hogy az univerzális kvantort tartalmazó NP-t Riegel-Pellat-Rioul (1994) határozottnak, Corblin (1987) és Kleiber (2001) viszont határozatlannak tekinti.

⁸³ Ezekkel a fogalmakkal a későbbiekben részletesen foglalkozunk.

helyezi előtérbe, mégpedig oly módon, hogy mindazokat az NP-eket határozatlannak tekinti, amelyek valamely kontextusban megengedik az egzisztenciális olvasatot. A francia determinánsok közül így az alábbiakat tekinti határozatlannak:

- (32) a Részelő névelő (*du, de la*), illetve többes számú határozatlan névelő (*des*)
 b Megszámlálhatatlan főnévvel kombinálódva kvantifikált határozatlan NP-t alkotó determinánsok: *un peu de* 'egy kevés', *peu de* 'kevés', *beaucoup de* 'sok', *Q litres de* 'Q liter' ...
 c Többes számú megszámlálható főnévvel kombinálódva kvantifikált határozatlan NP-t alkotó determinánsok: tőszámnevek⁸⁴, *quelques* 'néhány', *peu de* 'kevés', *beaucoup de* 'sok', *plusieurs* 'számos'⁸⁵ ...

Bosveld-de Smet osztályozásából kimaradt az egyes számú határozatlan névelő, vagy ha úgy tetszik, az *un, une* számnév. Úgy tűnik, nincs okunk elkülöníteni egymástól ezt a két kategóriát, hiszen mindkettő egyes számú megszámlálható főnévvel kombinálódik. Számnévi jellege hangsúlytalan pozícióban alig érezhető, hiszen szoros értelemben vett számossági információt nem tartalmaz, interpretációja csupán azt feltételezi, hogy a vele kombinálódó köznév és az igei csoport denotációjának metszete nem lehet üres:

$$(33) F_{un} = \lambda \langle A, B \rangle: A \cap B \neq 0$$

Hangsúlyos pozícióban viszont a számosságra utaló jelleg kerül előtérbe, ilyenkor jelentése 'pontosan egy' lesz. Tekintve, hogy e két értelmezés ugyanahhoz a hangalakhoz, ám két teljesen eltérő pozícióhoz (vagy prozódiai tulajdonsághoz) kapcsolható, ugyanazon kifejezés-típus két kötött variánsáról beszélhetünk.

2.2.2. A halmazelméleti megközelítés

Az ÁKE a természetes nyelvi determinánsokat bizonyos halmazelméleti tulajdonságaik alapján osztályozza. Ezen tulajdonságok alapján többféle lehetséges módon is behatárolható a határozatlan NP-k osztálya (lásd Keenan, 1987). Az osztályozásban releváns jellemző a szimmetria és az interszektivitás⁸⁶, amelyek a következőképpen definiálhatók:

(34) Interszektivitás:

Egy D determináns akkor és csak akkor interszektív, ha $DAB \leftrightarrow D(A \cap B)B$

⁸⁴ Bár Bosveld-de Smet (1998) nem tesz róluk említést, minden bizonnyal idesorolhatjuk a tőszámnevek módosított változatait is, pl. *plus de/moins de/au moins deux* 'több, mint/kevesebb, mint/legalább kettő'. Figyeljük meg azt is, hogy Bosveld-de Smet terminológiájában a „kvantifikáltság” tulajdonsága nem áll ellentétben a „határozatlanság”-éval, hanem az előbbi arra utal, hogy a szóban forgó határozatlan névszói kifejezés mennyiségre vonatkozó információt is tartalmaz.

⁸⁵ Bosveld-de Smet (1994) még a fentieknél jóval több francia determinánst határozatlannak (vagyis egzisztenciálisnak) tekint, köztük a *certains* ('bizonyos') és a *divers* ('különbféle') determinánst, amellyel kapcsolatban megjegyzi, hogy ezekről nem feltétlenül könnyű belátni, hogy egzisztenciálisak, mivel a kardinalitáson kívül egy minőségi aspektust is tartalmaznak (a *certain*hez hasonló viselkedésű holland determinánsról lásd De Hoop, 1992-t).

⁸⁶ Bebizonyítható (cf. Barwise-Cooper, 1981, Szabolcsi 1997), hogy a konzervatív determinánsok esetében a szimmetria és az interszektivitás tulajdonságai ekvivalensek egymással.

(35) Szimmetria:

Egy D determináns akkor és csakis akkor szimmetrikus, ha $DAB \leftrightarrow DBA$

Amint az alábbi példák mutatják, a határozatlan névelőkre, a számnevekre, valamint a *quelques* 'néhány' és *plusieurs* 'több' determinánsokra érvényes az interszektivitás tulajdonsága, ellentétben az univerzális kvantort tartalmazó, valamint az úgynevezett proporcionális⁸⁷ determinánsokkal, mint a *beaucoup de* 'sok', *peu de* 'kevés'. Így (36)a és b ekvivalensek egymással, (37)a és b, valamint (38) a és b pedig nem ((37) a és (38)a lehet hamis is, míg (37)b és (38)b tautológia):

(36) a *Deux/des/quelques/plusieurs élèves sont arrivés en retard.*

Kettő/néhány/néhány/több tanuló későn érkezett.

b *Deux/des/quelques/plusieurs individus qui sont élèves et qui sont arrivés en retard sont arrivés en retard.*

Kettő/néhány/néhány/több személy, aki tanuló és későn érkezett, későn érkezett.

(37) a *Tous les élèves sont arrivés en retard.*

'Minden tanuló későn érkezett'

b *Tous les individus qui sont élèves et qui sont arrivés en retard sont arrivés en retard.*

'Minden személy, aki tanuló és későn érkezett, későn érkezett'

(38) a *Beaucoup d'élèves sont arrivés en retard.*

'Sok tanuló későn érkezett'

b *Beaucoup d'individus qui sont élèves et qui sont arrivés en retard sont arrivés en retard.*

'Sok személy, aki tanuló és későn érkezett, későn érkezett.'

Hasonlóképpen, a (39)-ben szereplő determinánsok szimmetrikusak, a (40)-ben és (41)-ben szereplők viszont nem, hiszen (39)a és b ekvivalensek egymással, (40) a és b, valamint (41) a és b pedig nem:

(39) a *Deux/des/quelques/plusieurs élèves sont arrivés en retard.*

'Kettő/néhány/néhány/több tanuló későn érkezett.'

b *Deux/des/quelques/plusieurs individus qui sont arrivés en retard sont élèves.*

'Kettő/néhány/néhány/több személy, aki későn érkezett, diák'

(40) a *Tous les élèves sont arrivés en retard.*

'Minden tanuló későn érkezett'

b *Tous les individus qui sont arrivés en retard sont élèves.*

'Minden személy, aki későn érkezett, tanuló.'

(41) a *Beaucoup d'élèves sont arrivés en retard.*

'Sok tanuló későn érkezett'

b *Beaucoup d'individus qui sont arrivés en retard sont élèves.*

'Sok személy, aki későn érkezett, tanuló'

---

⁸⁷ Proportionálisnak azokat a determinánsokat nevezzük, amelyek esetében DAB igazságértéke $A \cap B$ és A kardinalitásának arányától függ. Ezekről bővebben a 2.3. részben esik majd szó.

Amennyiben a határozatlanság fogalmát az interszektivitás (és a szimmetria) tulajdonságával azonosítjuk (lásd Dobrovie-Sorin – Beyssade 2000), akkor a módosított és módosítatlan számneveket, a *plusieurs* 'több', a *quelques* 'néhány', a *certains* 'egyes', *deux des* (N) '(az N-ek közül) kettő'-típusú determinánsokat sorolhatjuk ide. Ugyanakkor kizárjuk a határozatlanok közül a proporcionálisakat, mint a *beaucoup de* 'sok' a *peu de* 'kevés', a '*20 pour cents des* '(az N-ek) 20 százaléka', a *la plupart de* 'a legtöbb' kifejezéseket, továbbá az univerzális kvantorokat, mint a *tous les* 'minden' és a *chaque* 'minden egyes' determinánsok. Vannak azonban a fent említett és interszektívnek (szimmetrikusnak) tekintett determinánsok között olyanok is, amelyek bizonyos olvasatában nem egyértelmű, hogy fennáll-e az interszektivitás (szimmetria) tulajdonsága. Vegyük az alábbi, Dobrovie-Sorin és Beyssade (2000:12)-től származó mondatokat:

(42) a *Deux des étudiants sont arrivés en retard.*

'A diákok közül kettő késve érkezett'

b *Deux des personnes qui sont étudiantes et qui sont arrivées en retard sont arrivées en retard.*

'Azok a személyek közül, akik diákok és késve érkeztek, kettő késve érkezett'

c *Deux des personnes qui sont arrivées en retard sont étudiants.*

'A későn jövő személyek közül kettő diák'

Dobrovie-Sorin és Beyssade szerint, amennyiben tekintetbe vesszük az adott mondatokhoz kapcsolódó preszuppozíciókat, akkor (42)a, b és c egymással ekvivalensek, vagyis a bennük szereplő számnév interszektív (lásd (42)b-t), illetve szimmetrikus (lásd (42)c-t). Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ezeknek a mondatoknak az alanya partitívuszi értelmezésű (lásd a fejezet 3. pontját), ezért nem csupán sajátos preszuppozíciójuk van, hanem bizonyos implikaturákat is hordoznak. (42)a azt implikálja, hogy a szóban forgó diákok között vannak olyanok is, akik nem érkeztek későn; (42)b-hez ezzel szemben azt az implikaturát rendelhetjük, hogy a szituációban szerepelnek olyan későn jövő diákok is, akik nem érkeztek későn, ami logikai ellentmondás. Végül (42)c azt implikálja, hogy olyan személyek is későn érkeztek, akik nem diákok. Ebben az értelemben tehát nem ekvivalens egymással a három mondat, következésképpen a számneveknek (és más, hozzájuk hasonló determinánsoknak, amelyekről a következő részben lesz bővebben szó) létezik olyan olvasatuk is, ami nem interszektív (szimmetrikus).

2.2.3. A dinamikus megközelítés

Egy dinamikus, a diskurzust mint folyamatot is tekintetbe vevő modellben a határozatlanság az újonnan bevezetett referens fogalmával ragadható meg. Van Langendock (1979) szerint a határozatlan kifejezéseket egy egzisztenciális kvantor köti, ám ennek a kvantornak nem az a szerepe, hogy kvantifikáljon az individuumok felett, hanem, hogy

bevezesse őket a diskurzus-tartományba (*domain of discourse*). Egy határozott referenciájú kifejezés ezzel szemben olyan individuumot jelöl, amely már valami módon be van vezetve a diskurzusba. Kamp (1981) és Heim (1982) a Diskurzus-Reprezentációs Elmélet (DRT) keretében a határozatlan kifejezéseket kvantormentes szabad változókként elemzi. Heim (1982) háromféle kifejezést különböztet meg: a határozott, a határozatlan és a kvantifikáló kifejezéseket. Az első csoportba tartozó kifejezések szabad változókként funkcionálnak; az ilyen szabad változókat tartalmazó szöveg akkor számít jól formáltnak, ha van egy olyan megfelelő kontextus, amelyben ezek a szabad változók értékekhez jutnak, vagyis érvényes rájuk az Ismertségi Feltétel (*Familiarity Condition*). Egy másik feltétele a határozott kifejezések interpretálhatóságának a már említett preszuppozicionalitás, vagyis az ilyen kifejezések előfeltételezik deskriptív tartalmukat. A második csoportot alkotó kifejezéseket egy default egzisztenciális kvantor köti, amellyel koindexálva vannak, továbbá új individuumként vannak bevezetve a diskurzusba (vagyis érvényes rájuk a *Novelty Condition*), és nem előfeltételezik, hanem állítják deskriptív tartalmukat. Végül a kvantifikáló kifejezéseket az jellemzi, hogy alulspecifikáltak a határozottság tulajdonságára nézve.

A *Novelty Condition* és a *Familiarity Condition* nem feltétlenül zárják ki egymást, hanem, mint Comorovski (11015) rámutat, vannak olyan határozott kifejezések, amelyek bizonyos értelemben mindkét megkötésnek engedelmeskednek. Ilyenek egyrészt a tulajdonnevek, hiszen ezeknek a szövegben való megjelenése nem feltételezi azt, hogy referensük már egy megelőző megnyilatkozásban be lett vezetve a diskurzusba, vagyis újonnan is bevezethetnek egy referenst a szövegbe. Másrészt viszont egy tulajdonnév referense a beszélő és a hallgató részéről is ismertnek feltételezett, vagyis a diskurzus résztvevői közös ismereteinek (*Common Ground*) részét alkotja. Ehhez némileg hasonlóan jellemezhetők az olyan komplex névszói szerkezetek, amelyeknek valamely eleme egy, a már diskurzusba bevezetett individuumra referál:

(43) *Ismérem a miniszter nagynénjét.*

Ebben a mondatban az *a miniszter nagynénje* határozott kifejezés új referenst vezet ugyan be, de ennek a referensnek az azonosítása egy másik, már ismertnek feltételezett referens (az *a miniszter* NP által denotált individuum) révén történik. Amint a következő részben látni fogjuk, az ilyen határozott kifejezések - éppen amiatt, mert a *Novelty Conditionnak* is engedelmeskednek - olyan kontextusban is előfordulhatnak, amely egyébként csak határozatlan NP-k számára van fenntartva.

A három kategóriát Heim csak igen kevés példával illusztrálja (az első csoportban a határozott névelős kifejezéseket és a személyes névmásokat, a másodikban a határozatlan

névelős közneveket, a harmadikban pedig az univerzális kvantort találjuk). Heim elméletét kiterjeszthetjük a többes számú határozatlan szerkezetekre is, amennyiben bevezetjük a csoport-változó fogalmát (lásd többek között Reinhart, 1987), a számnevet pedig kardinalitást jelölő predikátumként kezeljük (cf. többek között Higginbotham, 1987):

- (44) a *lányok*: $X \wedge \text{lány}(X)$
 b *két lány*: $X \wedge \text{lány}(X) \wedge \text{két}(X)$

A DRT a határozott, a határozatlan és a kvantifikációs kifejezéseket úgy is elkülöníti egymástól, hogy az őket tartalmazó mondatokhoz más-más szemantikai szerkezetet rendel. A kvantifikációs kifejezéseket tartalmazó mondatoknak egy három részből álló szemantikai szerkezetet feleltet meg (cf. Lewis, 1975 és Heim, 1982), amelynek első tagja egy kvantor, a második (a determinánshoz kapcsolódó névszói rész) a kvantor restriktorának, a harmadik (a mondat predikátum-része) pedig a nukleusz, más szóval a kvantor nukleáris hatókörének felel meg. Ezt a hármast az alábbi mondattal illusztrálhatjuk:

- (45) a *Minden diák rendelt egy sört.*
 b Minden x [x diák] [$(\exists y) y$ sör $\wedge x$ rendelte y -t]
 kvantor restriktor   nukleusz

A határozott, illetve határozatlan NP-s mondat ezzel szemben csak egy nukleuszból áll, amelyben vagy (a határozott NP-nek megfelelő) antecedens változókat, vagy pedig (a határozatlan NP-nek megfelelő) egzisztenciális kvantorral lekötött változókat találunk:

- (46) a *A diáknak van egy kutyája.*
 b $(\exists_1 y_1) [x$ diák $\wedge y_1$ kutya $\wedge x$ birtokolja y_1 -t]

2.2.4. A kizárás vagy rész-képzés kritériuma

Hawkins (1978) és Van Langendonck (1980) megközelítésében a határozatlan szerkezetre nem csupán az jellemző, hogy új referenst vezet be a diskurzus-tartományba, hanem a kizárás (*exclusiveness*), vagy Van Langendonck terminológiájával élve, a rész-képzés (*partitioning*) tulajdonsága is érvényes rá, szemben a határozott és az univerzális kvantort tartalmazó kifejezésekkel, amelyek inkluzívak, vagyis a bennük szereplő köznévi denotátuma rész-halmazát alkotja az igei csoport denotátumának. A kizárás vagy rész-képzés fogalma annyit jelent, hogy a köznévi denotátumát alkotó halmazban mindig maradnak olyan individuumok, amelyekre nem vonatkozik az állítvány, vagyis amelyek nincsenek benne az igei csoport denotátumában. Hawkins és Van Langendonck rendszerében tehát a határozott és a határozatlan névelő interpretációja többek között az alábbi vonatkozásban tér el egymástól:

(47) a határozott névelő: $D_{a(z)}AB$ akkor és csakis akkor, ha $A \subseteq B$ és ha A egyes számú, akkor $|A| = 1$, ha pedig többes számú, akkor $|A| > 1$ ⁸⁸

b határozatlan névelő: $D_{egy}AB$ akkor és csakis akkor, ha $A \cap B \neq \emptyset$ és $\exists x. x \in A \wedge x \notin B$

Ez a fajta különbségtétel, amely egyébként az Általánosított Kvantorok Elméletéből és a DRT-ből egyaránt hiányzik, igencsak megnehezíti az egyes determinánsok elhelyezését a határozott-határozatlan-kvantifikációs csoportosításban⁸⁹. Így például nem világos, hogy minek tekinthetők az olyan módosított számnevek, mint *a több, mint tíz*, vagy a *legalább száz*. Mondhatom-e azt, hogy *Legalább száz barátom eljött az ünnepségre*, ha valójában minden barátom ott volt⁹⁰? Hasonlóképpen problémásnak bizonyul ebben a megközelítésben a determináns predikatív használata: ha feltételezzük, hogy a világ összes bélyege az enyém, akkor, ha azt mondom, *Sok bélyegem van*, vagy akár meghatározom a bélyegeim számát, képeztem-e ezzel valamilyen részhalmazát a bélyegeimnek, vagy a bélyegeknek általában? A szerzők nem ejtenek szót a *legtöbb* determinánssról sem: általában nem szokás határozatlan determinánsnak tekinteni, mivel azoktól eltérő szintaktikai viselkedést mutat (most csak az **A legtöbb bélyegem van* mondat agrammatikus voltára utalunk, de később még visszatérünk erre a determinánssra). Ugyanakkor, ha anyanyelvi beszélőket tesztelünk, sokuk úgy interpretálja az *a legtöbb N*-típusú kifejezéseket, hogy 'az N-ek közül sokan, de nem mind', vagyis ilyen értelemben ez a determináns is a részképzés tulajdonságával jellemezhető.

2.3. A kvantifikációs kifejezések

A határozatlan NP-k behatárolásának problémái persze a névszói kifejezések harmadik csoportja, a kvantifikációs kifejezések azonosítását is megnehezíti. Vannak olyan szerkezetek, amelyeket minden megközelítés kvantifikációs tekint: ezek az univerzális kvantort tartalmazó kifejezések. Az elméletek nagy része az *a legtöbb* determinánst⁹¹ tartalmazó NP-t kvantifikációs tekint, míg Hawkins (1978), illetve Van Langendonck (1980) határozatlan NP-fogalmába az ilyen szerkezet is belefér. A *legtöbb* ingadozás azonban a *sok*, illetve a *kevés* determináns körül figyelhető meg. Nem véletlen, hogy Keenan-Stavi (1986), illetve Keenan (1996) kizárja vizsgálódásainak köréből, az előbbi azért, mert nem tekint ők

⁸⁸ Ez a definíció persze nem tesz különbséget a határozott névelős és az univerzális kvantort tartalmazó NP-k között.

⁸⁹ Maga Langendonck (1980) csak a határozatlan névelős, a *some* 'néhány' determinánst és a módosítatlan számnevet tartalmazó kifejezéseket szerepelteti példáiban.

⁹⁰ Érvelhetünk úgy is (Maleczki Márta, személyes közlés), hogy az ilyen kifejezések szemantikai értelmezése nem zárja ki a teljes halmazra való referálás lehetőségét, ám bizonyos pragmatikai tényezők (nevezetesen a mennyiség Grice-i maximája) a részhalmaz-denotálást részesíthetik előnyben.

⁹¹ Barwise-Cooper (1981) mutatott rá elsőként, hogy az *a legtöbb* determináns interpretációja nem formalizálható a klasszikus logikából ismert egzisztenciális és univerzális kvantorok segítségével, és ez volt az egyik fő érv az Általánosított Kvantorok Elmélete létjogosultsága mellett.

extenzionális⁹² determinánsoknak, az utóbbi pedig ezért, mert nem érzi világosnak és egyértelműnek az ilyen determinánst tartalmazó szerkezetek interpretációját. Valójában a kontextustól függően többféle módon is értelmezhetjük őket. Partee (1988) alapvetően két értelmezését különíti el a *many* determinánsnak: az elsőt proporcionális, a másodikat kardinális olvasatnak nevezi. A kétféle olvasat közti különbséget a következőképpen ragadhatjuk meg. Proporciónálisnak tekintünk egy determinánst akkor, ha a Det A B kijelentés igazságértéke az $(A \cap B)$ és az A halmaz arányától függ (ahol A a determinánssal kombinálódó köznév, B pedig az igei csoport denotátumát jelöli). Az alábbi mondat éppen egy ilyen proporcionális olvasattal a legelfogadhatóbb:

(48) *Sok itteni diák fekete hajú.*

A fenti értelmezéssel ez a mondat annyit jelent, hogy az itteni fekete hajú diákok (vagyis $(A \cap B)$) a modellben szereplő diákok (vagyis A) jelentős részét (pl. több, mint 1/3-át) teszik ki. A franciában a kétértelmű *beaucoup* és *peu* determinánson kívül proporcionálisnak szokás tekinteni a *la plupart de*, *la moitié de*, *20 % de*, és a velük analóg determinánsokat.

A kardinális olvasat ezzel szemben azt jelenti, hogy a determinánst tartalmazó NP valamilyen számossággal jellemezhető halmazt denotál. Egy *sok N* alakú kijelentés ennek megfelelően egy *több mint Q N* vagy *legalább Q N* alakú módosított számnévvel parafrázálható, ahol Q egy számot jelöl. A (49)-es mondat alanya legtermészetesebb értelmezésében kardinális olvasatú:

(49) *Sok ember befér ebbe a terembe.*

Nyilvánvaló, hogy e mondat igazságának nem az a feltétele, hogy a világon élő emberek „jelentős” hányada beférjen a terembe, hanem az, hogy viszonylag nagy számú embert (pl. több mint százat) be tudjon fogadni. Ugyanígy kardinális olvasattal rendelkeznek a (módosított és módosítatlan) számnevek és a valódi partitivuszi kifejezések is.

A kardinális és proporcionális olvasat közti különbségtételre a következő részben még visszatérünk.

2.4. Konklúzió

E rész összegzésképpen megállapíthatjuk, hogy míg a határozott referenciájú névszói szerkezetek a referencialitás, az unicitás és a preszuppozicionalitás (valamint az ismertség) tulajdonságai révén viszonylag egyértelműen azonosíthatók, továbbá vannak olyan kifejezések (az univerzális kvantort, illetve az *a legtöbb* determinánst tartalmazó NP-k),

⁹² Egy extenzionális determináns interpretációja akkor sem változik, ha kitágítjuk a modellt, amelyen definiáljuk. Ez a megkötés az alábbi definícióval ragadható meg:

Egy D determináns akkor, és csakis akkor extenzionális, ha minden $A, B \subseteq E \subseteq E'$ –re igaz, hogy $(D_E AB \leftrightarrow D_{E'} AB)$

amelyek minden előfordulásukban kvantifikációsnak tekinthetők, az NP-k egy harmadik csoportjára heterogén előfordulás és többféle olvasat is jellemző. Ez utóbbi kifejezés-típusnak, a határozatlan NP-k típusának tehát éppen az a specifikuma, hogy referálásának módja nem jellemezhető egységesen. Ha megnézzük, hogy miképpen jellemezhetjük ezt a három NP-osztályt az 1. részben elkülönített funkciók révén, a következő eredményre jutunk. A határozott névszói kifejezések elsősorban referenciálisak, de lehetnek predikatívak is, vagyis – bizonyos megszorítások mellett – szerepelhetnek állítmányi pozícióban. A kvantifikációs kifejezések csak kvantifikációs funkciót tölthetnek be, végül a határozatlan szerkezetek nagyfokú heterogeneitást mutatnak ebben a tekintetben: egy részük rendelkezhet referenciális funkcióval, gyakorlatilag mindnyájan betölthetnek kvantifikációs szerepet, predikatív funkciója viszont csak egy részüknek, nevezetesen a határozatlan névelős, illetve részelő névelős NP-knek lehet.

3. Gyenge-erős NP, egzisztenciális, preszuppozíciós, partitívuszi értelmezés

Amint az előző részben láttuk, a határozatlan és a kvantifikációs NP-k elkülönítése nem egyértelmű, elsősorban azért, mert vannak olyan kifejezések, amelyek többféle olvasatot is megengednek.

3.1. Milsark megközelítése

A névszói szerkezetek, pontosabban a determinánsok osztályozásának egy másik lehetőségét Milsark (1974) veti fel, aki két determináns-típust különböztet meg, az erős és a gyenge determinánsok típusát. Az egyes kifejezések besorolása Milsark javaslata értelmében az alapján dönthető el, hogy előfordulhat-e az adott determinánst tartalmazó NP az úgynevezett *there*-konstrukciók (a franciában: *il y a*-konstrukciók), más szóval egzisztenciális mondatok kopula utáni pozíciójában⁹³. Azok a kifejezések, amelyek gyenge determinánst tartalmaznak, előfordulhatnak ilyen szerkezetben, azok pedig, amelyeknek determinánsa erős, nem szerepelhetnek bennük. Íme néhány francia nyelvű példa a determinánsok tesztelésére:

(50) a *Il y avait des/quelques/beaucoup/deux enfants jouant dans la cour.*

’Voltak gyerekek/van néhány/sok/két gyerek, akik az udvaron játszottak’

b **Il y avait les/tous les/chaque/la plupart des enfant(s) jouant dans la cour.*

’Voltak a gyerekek/van minden/mindegyik/a legtöbb gyerek, akik az udvaron játszottak’

⁹³ Amint a példában is látjuk, az egzisztenciális mondatokban az ige utáni névszói kifejezést különféle prepozíciós szerkezetek, illetve melléknévek, melléknévi igenevek is követhetik. Zamparelli (1995) terminológiája értelmében ez utóbbiakat *codának* nevezzük. Az ilyen szerkezetekben megjelenő *coda* státuszára nézve többféle megközelítés is létezik: Barwise és Cooper (1981) szerint a *coda* az ige utáni NP része, míg Safir (1982) az NP-t és az azt követő *codát* egy apró tagmondat (*small clause*) alanyának illetve predikátumának, Moro (1993) és Mc Nally (1992) pedig a *codát* adjunktumnak tekinti. Erről a kérdésről lásd még a 43. sz. lábjegyzetet.

Milsark az eltérő szintaktikai viselkedést az egzisztencialitás és a preszuppozíciósság szemantikai fogalmaival magyarázza, nevezetesen azzal, hogy az erős determinánsok csak preszuppozíciós olvasattal rendelkeznek, a gyenge determinánsok pedig az egzisztenciális és a preszuppozíciós olvasatot egyaránt megengedik. Mint már korábban utaltunk rá, egzisztenciális értelmezésben az adott NP-t tartalmazó mondat állítja, preszuppozíciós értelmezésben pedig előfeltételezi az NP denotációjának létezését.

3.2. Az erős-gyenge megkülönböztetés formalizálása

Milsark általánosítása az ÁKE keretében formalizálható is. Barwise és Cooper (1981) a következő kopulatív szerkezettel teszteli a gyenge és erős determinánsokat:

(51) *Det N is a N/are Ns*

Barwise és Cooper szerint egy determináns pozitívan erős, ha a fenti szerkezetbe beillesztve minden olyan modellben tautológiát kapunk, amelyben ez a kvantor értelmezve van. Amennyiben egy determináns használata ellentmondásos kijelentést eredményez, akkor negatívan erős determinánssal van dolgunk, végül pedig, ha az állítás igazsága a modelltől függ, akkor gyenge a determináns. Barwise-Cooper ennek megfelelően az alábbi módon formalizálja az erős determináns fogalmát:

(52) Egy D determináns akkor pozitívan (illetve negatívan) erős, ha minden $M = \langle E, \parallel \rangle$ modellre és minden $A \subseteq E$ -re, ha a $\parallel D \parallel (A)$ kvantor definiálva van, akkor $A \in \parallel D \parallel (A)$ (illetve $A \notin \parallel D \parallel (A)$, a negatívan erős determinánsokra). Ha D nem (pozitívan vagy negatívan) erős, akkor gyenge.

Az esetek egy részében mindez intuitíve is belátható, máskor viszont problémás a döntés:

- (53) a *Minden ember ember.* (pozitívan erős)
- b *Mindkét ember ember.* (pozitívan erős)
- c *Nem minden ember ember.* (negatívan erős)
- d *Egyik ember sem ember.* (negatívan erős)
- e *Sok ember ember.* (gyenge)
- f *Öt ember ember.* (gyenge)
- g *Néhány ember ember.* (gyenge)
- h *Egy ember sem ember.* (gyenge)

Az elhatárolás alapja az, hogy a (53)a és c mondatoknak egy olyan implikáció felel meg, amely minden lehetséges modellben tautológia, illetve ellentmondás, függetlenül attól, hogy az adott modellben vannak-e emberek vagy sem⁹⁴; (53)b és d-ben a determináns értelmezéséhez bizonyos preszuppozícióknak kell érvényesülniük az adott modellben, minimálisan annak, hogy az *ember* köznévi denotációja ne legyen üres. Ha ez érvényesül, akkor persze tautológiát, illetve kontradikciót kapunk. Ami viszont a többi determinánst illeti,

⁹⁴ Mint már korábban említettük, létezik preszuppozíciós felfogása is az univerzális kvantort tartalmazó természetes nyelvi kifejezéseknek, cf. többek között McCawley, 1978 és Diesing 1990, 1992.

ezek definiálásának nem előfeltétele, hogy az NP-nek legyen deskriptív tartalma, így (53) e, f és g hamis, h pedig igaz lesz minden olyan modellben, ahol az *ember* köznévfő az üres halmazra referál⁹⁵.

Ha a fenti kvantorokat természetes nyelvi szituációkban figyeljük meg, igen nehéz intuitíve elfogadni, hogy például a *néhány*, de különösen az *egy sem* determináns azért gyenge, mert sajátosan viselkedik az olyan modellekben, amelyekben a köznévfő denotátuma üres. Mindezekért többen is bírálták Barwise-Cooper tesztjét (többek között Keenan, 1995, De Hoop, 1992 és Zamparelli, 1995).

3.3. Az egzisztencialitás fogalma

Keenan (1995, 1987) és Keenan-Stavi (1986) a gyenge determináns fogalmát az egzisztenciális determinánssal helyettesíti, és arra hívja fel a figyelmet, hogy az ilyen determinánsok két, egymással ekvivalens szerkezetben is állhatnak, de csak az egzisztenciális NP esetében lesz (54) a és b ekvivalens (54)c-vel:

- (54) a *There is/are Det N XP*⁹⁶
b *Det N is/are XP*
c *Det N XP exist*

Bosvelt de Smet (1994) az alábbi példák francia megfelelőjén keresztül mutatja meg, hogyan működik a fenti teszt:

- (55) a *DET gyerek van, aki játszik a kertben.*
b *DET gyerek játszik a kertben.*
c *DET gyerek, aki játszik a kertben, létezik.*

Vegyünk egy olyan szituációt, ahol a kertben összesen tizenkét gyerek van, és köztük tízen játszanak. Ha a DET szimbólum helyébe a *tíz* számnevet írjuk, a fenti három mondat ekvivalens egymással. Ha viszont DET-et az *a tíz* determinánssal helyettesítjük, akkor (55)a rosszul formált, (55)c igaz, ugyanakkor (55)b hamisnak bizonyul. Ennek megfelelően Keenan és Stavi (1986:301) a következőképpen definiálják az egzisztenciális determinánsokat:

- (56) Egy *f* függvény akkor és csakis akkor egzisztenciális, ha minden *s, t* tulajdonságra igaz, hogy $s \in f(t)$ akkor és csakis akkor, ha $1_{\text{tulajd}} \in f(s \wedge t)$.

⁹⁵ Ducrot (1972) ebben a tekintetben igen radikális felfogást képvisel: nézete szerint minden determinánst tartalmazó névszói szerkezet egzisztenciális preszuppozíciót hordoz, és ezzel magyarázható, hogy bizonyos egymással logikailag ekvivalensnek tekintett mondatpár valójában eltérő jelentésű mondatokat tartalmaz:

Egyetlen filozófus sem bölcs.
Egyetlen bölcs sem filozófus.

Az első mondat a filozófusok, a második pedig a bölcsök halmazáról feltételezi azt, hogy nem üres.

⁹⁶ Az angol egzisztenciális szerkezetek sajátos szintaktikai struktúrával rendelkeznek (cf. Napoli, 1988, Carrier-Randall, 1992 és Comorovski, 1995), amelynek nem feleltethetők meg egyértelműen a francia egzisztenciális szerkezetek. Az utóbbiakban az igét követő NP utáni coda-pozícióban melléknévi szerkezetet, rendszerint térbeli lokalizációt jelölő PP-t, vonatkozó mondatot vagy participiumos szerkezetet találunk.

A fenti definíció szavakba öntve annyit jelent, hogy f t akkor és csakis akkor rendelkezik az s tulajdonsággal, ha $f(t$ és $s)$ rendelkezik azzal a tulajdonsággal, amelyen a modell minden individuuma osztozik, vagyis a létezés tulajdonságával. Konkrét példával illusztrálva: akkor és csakis akkor igaz, hogy néhány kutya ugat, ha igaz az, hogy néhány ugató kutya létezik.

Keenan (1987) a fenti definícióból kiindulva az egzisztencialitást a szimmetria tulajdonságával magyarázza, vagyis bebizonyítja, hogy egyedül a szimmetrikus determinánsokra igaz, hogy $Q(A,B)$ ekvivalens $Q(E,A \cap B)$ -vel, ahol Q a determináns denotátumának megfelelő függvény, A a köznévi denotátumának, B pedig az egzisztenciális kifejezésekben megjelenő, többnyire lokalizáló funkciójú kifejezés denotátumának megfelelő tulajdonság, végül E a létezésre utaló predikátum. Arra is rámutat még, hogy a (40)a (és b) szerkezetben nem csak egzisztenciális, vagyis gyenge determinánsokat találunk, hanem erőseket is, de ezek nem fognak az egzisztenciálisakéval azonos jellegű olvasattal rendelkezni. A francia nyelvben, éppúgy, mint az angolban számos példát találunk erre (cf. Lumsden, 1988, Comorovski, 1995, Dobrovie-Sorin - Beyssade 2000). Comorovski (1995) az ilyen szerkezeteket „prezentatív”-nak nevezi:

(57) *Il y a le chat de la voisine qui dort sur le paillason.*
'A szomszédasszony macskája ott alszik a lábtörlőn'

(58) *Il y a Marie qui vient de partir.*
'Éppen most ment el Mária'

A (57)-es és (58)-as mondat határozott NP-t tartalmaz. Az ilyen mondatokat illetően Comorovski (1995) felhívja a figyelmet, hogy az egzisztenciális szerkezetek egy pragmatikai megkötésnek is engedelmessé válnak: nevezetesen annak, hogy az ige utáni argumentum új referenst kell, hogy bevezessen a diskurzusba. Egy határozott NP elvileg nem tesz eleget ennek a kritériumnak (lásd Heim 1982), ám amint Comorovski rámutat, léteznek olyan határozott NP-k, amelyek új referenst vezetnek be. Az ilyen NP-k (például a birtokos szerkezetek vagy a beszélgetőpartnerek számára ismert, de a diskurzusban újonnan megemlített referenst jelölő kifejezések) éppen ezen tulajdonságuknál fogva megjelenhetnek egy egzisztenciális szerkezet ige utáni argumentumaként, annak ellenére, hogy határozott referenciával rendelkeznek. Persze az (57)-(58)-hoz hasonló mondatok nem fognak a gyenge determinánsú NP-t tartalmazóknál megszokott egzisztenciális olvasattal rendelkezni.

3.4. Erős determináns és preszuppozíciósság

A fenti definíciók alapján erős determinánsnak a franciában a határozott determinánsokat tekinthetjük, továbbá a *tout/toute*, illetve a *tous/toutes* ('egész', 'minden'), valamint a *chaque* ('mindegyik'), és a *la plupart de* ('a legtöbb') kifejezések tartoznak ide. A

gyenge determinánsok közé pedig a Bosveld de Smet (1998) által határozatlannak tekintett, és a (30)-as listán felsorolt determinánsok sorolhatók, mégpedig azért, mert ezek engedik meg az egzisztenciális olvasatot. Diesing (1992) szerint az erős determinánsok közös tulajdonsága a preszuppozicionalitás, vagyis az, hogy csak olyan modellben vannak definiálva, amelyben a determinánssal kombinálódó köznév nem üres halmazt denotál⁹⁷. A kvantifikáló kifejezésekhez kapcsolódó egzisztenciális preszuppozíciót a restriktor-rész reprezentálja az ilyen kifejezéseket tartalmazó mondatok három-osztatú szemantikai szerkezetében (cf. Berman, 1991). Diesing mellett érvel továbbá, hogy hasonló egzisztenciális preszuppozícióval, vagyis „erős” olvasattal jellemezhetők az olyan gyenge determinánsok is, amelyek úgynevezett partitivuszi szerkezetekben fordulnak elő, vagyis ilyenkor a gyenge determinánsok viselkedése hasonlít az erősekéhez. Ahhoz, hogy ezt eldönthessük, tisztáznunk kell, mit értünk partitivuszi szerkezeten, mivel ezen a téren úgy tűnik, megoszlanak a vélemények.

3.5. A partitivitás tulajdonsága

Az előző fejezetben láttuk, hogy Milner (1978) azokat a kifejezéseket tekinti partitivuszinak a franciában, amelyekben a determinánst a *de* prepozíció, valamint egy határozott NP követi⁹⁸. Egy ilyen komplex névszói kifejezésben a *de* utáni NP azt a kontextuálisan meghatározott és körülhatárolt halmazt jelöli, amelyből a determináns kijelöl egy részt. Amint Milner hangsúlyozza, tulajdonképpen bármilyen mennyiséget jelölő determináns szerepelhet ilyen konstrukcióban:

(59)a *Deux/quelques/beaucoup de personnes sont venues voir la maison.*

’Két/néhány/sok ember eljött megnézni a házat’

b *Deux/quelques uns/beaucoup de mes amis sont venues voir la maison.*

’Két/néhány/sok barátom eljött megnézni a házat’

(59)a a kardinális, vagyis tisztán egzisztenciális olvasatot reprezentálja. Dik (1989) és Peterson (1999) mellett érvel, hogy egy ilyen mondat tulajdonképpen nem egy kontextuálisan releváns emberekből álló halmaz és a házat megnézők halmazának metszetéről közöl valamilyen mennyiségi információt, hanem egy kontextuálisan rögzített (a házat megnéző emberekből álló) maximális halmaz számosságát adja meg többé-kevésbé precíz módon. (59)b esetében ezzel szemben a determináns egy meghatározott halmaz, a barátaim

⁹⁷ Nem mindenki osztja ezt a nézetet az erős determinánsok preszuppozíciós voltáról, legalábbis az univerzális kvantort illetően, De Hoop (1995) például ellenkező véleményen van. Lappin-Reinhart (1988) ezzel szemben anyanyelvi beszélőket tesztelve ahhoz a leíró általánosításhoz jut, hogy az erős determinánsokkal alkotott ítéletek kontingens kontextusban a preszuppozíciós elemzést, míg nem kontingens kontextusban a sztenderd logikai, nem-preszuppozíciós elemzést részesítik előnyben.

⁹⁸ Ezt a nézetet képviseli Martin (1983) valamint az angol nyelvi példákat elemző Dik (1989) és Comorovski (1995) is.

halmazának egy részhalmazát jelöli ki, és ebben az értelemben beszélhetünk partitivitásról. A szerkezetben szereplő, az alaphalmaz kijelölésére szolgáló határozott NP pedig biztosítja az ilyen komplex kifejezések preszuppozíciós voltát is.

A helyzetet bonyolítja az a tény, hogy vannak olyan névszói kifejezések, amelyekben – az eddig idézett partitivuszi szerkezetekkel ellentétben - nem szerepel határozott NP, ám amelyeket mégis többé-kevésbé ekvivalensnek tekintjük az utóbbiakkal. Ilyen például az alábbi, Bosveld-de Smettől származó mondat is:

(60) *Beaucoup de plantes sont flétries.* (Bosveld-de Smet, 1998:30)
'Sok növény elszáradt'

Ez a mondat úgy értelmezhető a legtermészetesebben, hogy egy adott helyen van bizonyos mennyiségű növény, amelyek közül sok elszáradt. Nyilvánvalóan partitivuszi olvasattal van dolgunk, még akkor is, ha a *beaucoup de* determinánst számnévvél vagy más gyenge determinánssal helyettesítjük. Ez még a többes számú határozatlan névelő is lehet, amelyről köztudomású, hogy alanyi pozícióban az egzisztenciális olvasatot részesíti előnyben (lásd Kleiber, 1981, Galmiche, 1986 és Dobrovie-Sorin, 1997). Az alábbi mondatok közül az első kettő az egzisztenciális, a harmadik pedig a partitivuszi olvasatot illusztrálja:

(61) a *Des enfants étaient en train de jouer dans la cour* (Dobrovie-Sorin 1997:58)
'Gyerekek játszottak az udvaron'
b *Des inconnus ont cambriolé la maison de Léa* (Kleiber 2001:?)
'Ismeretlenek kirabolták Lea házát'
c *Des élèves sont absents.* (Dobrovie-Sorin 1997:93)
'Egyes gyerekek hiányoznak'

A (61)a mondat legtermészetesebb értelmezésében egy maximális gyermekhalmazról állítja azt, hogy az udvaron játszott, vagyis nem feltételezi azt, hogy más gyerekek is jelen voltak, akik azonban nem játszottak. Ugyanígy a (62)b mondat sem feltételezi egy kontextuálisan adott betörőcsoport létezését, amelynek néhány tagja kirabolta Lea házát, a többiek pedig nem. Ezzel szemben (61) c egy adott szituációban szóbjövő releváns tanulókhoz néhány eleméről azt állítja, hogy nincs jelen, míg a többiek jelen vannak⁹⁹.

A partitivuszi értelmezést – amennyiben a tesztelendő NP kvantitatív információt hordozó determinánst tartalmaz - több módon is tesztelhetjük. Kleiber (2001) négy tesztet javasol. Az első abból áll, hogy a mondatot a *Parmi les N, Det N VP* sorral helyettesítjük. Az alábbi mondatok közül az elsőnél lehetséges ez az átalakítás, a másodikonál viszont nem:

(62) a *Marie a reconnu deux enfants.*
'Mária két gyereket ismert fel'

⁹⁹ Figyeljük meg, hogy egzisztenciális olvasat esetén a mondatok magyar megfelelőiben pusztán köznévként szerepel, míg a partitivuszi olvasatnál valamilyen explicit determináns jelenik meg a névszói szerkezetben.

- b *Parmi les enfants, Marie (en) a reconnu deux.*
 'A gyerekek közül Mária kettőt ismert fel'
 (63) a *Marie a deux enfants.*
 'Máriának két gyereke van'
 b **Parmi les enfants, Marie (en) a deux.*
 'A gyerekek közül Máriának kettő van'

A második teszt az implicit partitívuszi szerkezet valódi partitívuszi szerkezettel való helyettesítéséből áll; az átalakítás itt is csak az első mondat esetében lehetséges:

- (64) *Marie a reconnu deux des enfants.*
 'Mária kettőt ismert fel a gyerekekből'
 (65) **Marie a deux des enfants.*
 'Máriának kettő van a gyermekekből'

A harmadik teszt abból áll, hogy a mondatot tagadóvá alakítjuk, a tesztelendő NP determinánsát pedig a tous les univerzális kvantorral helyettesítjük; megint csak az első mondat esetében kapunk elfogadható eredményt:

- (66) *Marie n'a pas reconnu tous les enfants.*
 'Mária nem mindegyik gyereket ismerte fel'
 (67) **Marie n'a pas tous les enfants.*
 'Máriának nincs mindegyik gyereke'

Végül az utolsó teszttel explicit módon rákérdezőnk a kontextusra: az *Et les autres?* ('És a többiek?') kérdés csak partitívuszi olvasatnál bizonyul relevánsnak.

3.5.1. A partitivitás fogalmának tág és szűk értelmezése

Térjünk vissza a partitivitás fogalmának lehetséges értelmezéseire! Mint említettük, Milner (1978) úgy definiálja a partitívuszi kifejezéseket, hogy azok egy pontosan körvonalazható (ezért határozott NP-vel kifejezett) halmazból jelölnék ki egy részhalmazt. Ugyanakkor a nem-partitívuszi határozatlan kifejezések szemantikai interpretációjának meghatározásában is alkalmazza a részhalmaz-képzés műveletét, azzal a különbséggel, hogy ilyenkor az alaphalmaz nem valamilyen kontextuálisan körülhatárolt halmaz, hanem az NP köznévi része által denotált összes individuumot tartalmazza. Hasonlóképpen érvel Martin (1983) az úgynevezett „anyagnévelő” vagy „részelő névelő” (*article partitif*) elemzésekor, valamint Dik (1989) és Van Langendonck (1979) is, aki, mint korábban láttuk, döntőnek tekinti a részképzés mozzanatát a határozatlan NP-k értelmezésében. Peterson (1999) a fent említett megközelítéseket bírálva arra a következtetésre jut, hogy ilyen módon a határozott NP interpretációja is tartalmazza a rész-képzés mozzanatát, hiszen az ilyen szerkezetek is egy teljes (generikus) individuum-osztály egy bizonyos részét jelölik ki. Ebben a tekintetben tehát nem lenne különbség (68)a és b között, pedig az előbbiben határozatlan, az utóbbiban pedig határozott NP-t találunk:

Mivel ez a dolgozat nem vizsgálja a determinások viselkedését generikus mondatokban, a továbbiakban a partitivitás szűkebb értelmezését tekintjük relevánsnak, vagyis amikor a névszói kifejezés egy kontextuálisan körülhatárolt halmaz valamely részét denotálja.

3.5.2. Explicit partitivitás az egzisztenciális mondatokban

Az eddig ismertetett megközelítések kizárták a partitivuszi kifejezések megjelenését egzisztenciális mondatokban, ritka esetekben azonban ilyenekkel is találkozhatunk. Az alábbiakban Kleiber (2001) francia nyelvű és Comorovski (1995:151) angol nyelvű példáiból idézünk:

- (71) *Il y a trois de ces poires qui sont pourries.*
'Ezekből a körtékből három megrohadt'
(72) *Il y a beaucoup de mes élèves qui ont réussi le bac.*
'Sok diákomnak sikerült az érettségije'
(73) *There are some of the new students coming for dinner.*
'Az új diákok közül néhányan jönnek vacsorára'

Comorovski az ilyen szerkezetet preszuppozíciósnak tekinti, mivel a *the new students* kifejezés – határozott jellegénél fogva - nem denotálhat üres halmazt, ugyanakkor egzisztenciális is, mivel a mondat akkor is értelmezhető (legfeljebb hamis), ha a *some of the new students coming for dinner* kifejezés az üres halmazt denotálja. Ha viszont a *some* helyén egy erős determináns áll (*all* vagy *most*), akkor nem beszélhetünk egzisztenciális mondatról (illetőleg nem informatív az egzisztenciális értelmezés), mivel az ilyen determinánsok jelenléte akkor is igaz kijelentést eredményez, ha az *of*-kifejezés üres halmazt denotál. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ez a magyarázat csak abban az esetben érvényes, ha az *all* és *most* determinánsokat nem tekintjük preszuppozíciósnak; amint láttuk, nem minden nyelvész osztja Comorovski nézetét¹⁰¹.

3.6. A gyenge-erős olvasat és a predikátum típusa

Megfigyelhető, hogy az egzisztenciális és preszuppozíciós olvasat megjelenését a predikátum jelentése is befolyásolja. Carlson (1977) különbséget tesz az úgynevezett individuum-szintű (*individual-level*) és a helyzetkép-szintű (*stage-level*) predikátumok között, ahol az utóbbi kifejezés egy átmeneti állapotnak megfelelő tulajdonságot jelöl (ilyen például a *beteg*, a *vidám*, vagy a *megérkezett* predikátum), az előbbi pedig egy állandó tulajdonságra utal (amilyen az *okos*, a *húsevő* vagy a *szereti a spenótot* predikátum). Ennek a felosztásnak nagyjából megfeleltethető Kleiber (1981, 2001) dichotómiája, aki specifikáló (*spécifiant*) és nem-specifikáló (*non-spécifiant*) predikátumok osztályáról beszél. Egy specifikáló

---

¹⁰¹ De Hoop (1995) például Comorovskinhoz hasonlóan nem tekinti preszuppozíciósnak az *all* és *most* determinánsokat; másfelől viszont az olyan partitivuszi kifejezéseket sem, mint a *three of the N*, mivel csak így tudja elérni, hogy kardinálisnak minősüljenek Keenan (1987) definíciója alapján.

predikátum olyan eseményt denotál, amely térben és/vagy időben történő lokalizálást implikál¹⁰² (pl. *megérkezett, az asztalon hever, felugrik*), a nem-specifikáló predikátum pedig nem tartalmaz tér-idő koordinátákat, hanem inkább valamilyen tulajdonságot jelöl (pl. *okos, szép, kicsi*). Amint azonban Dobrovie-Sorin (1997) rámutat, Kleiber nem alkalmazza szisztematikus módon a fenti kritériumokat, így vannak predikátumok, amelyekről nem dönthető el egyértelműen, hogy melyik típusba tartoznak. A Carlson osztályozása alapján helyzetkép-szintűnek minősülő tulajdonságot jelölő predikátumok (mint a. *beteg, éhes* mellénevek) például Dobrovie-Sorin (1997) szerint specifikálók, Bosveld-de Smet (1994) szerint pedig nem-specifikálók.

Az NP olvasata és a predikátum típusa közti összefüggés elsősorban, de nem kizárólag az egzisztenciális olvasat korlátozásaként ragadható meg. Milsark (1974) „Predikátum-megszorítás”-a szerint a tartós tulajdonságot kifejező (vagyis individuum-szintű) predikátumok csak az erős (tehát referenciális és/vagy preszuppozíciós/partitívuszi) értelmezésű alannal egyeztethetők össze, míg az időszakos tulajdonságot jelölő (vagyis helyzetkép-szintű) predikátumok az erős (preszuppozíciós/partitívuszi) és a gyenge (egzisztenciális) olvasatot egyaránt megengedik. Ezt az észrevételt támasztják alá a következő példák is, amelyekben gyenge determináns szerepel:

(74) a *Sok vendég volt francia származású.*

b *Two girls came in .*

’Két lány bejött/Két lány jött be’

A (74)a-ban szereplő predikátum (*francia származású*) állandó tulajdonságot jelöl, így partitívuszi olvasatot indukál, vagyis a *sok vendég* NP azzal a kifejezéssel ekvivalens, hogy ’a (kontextusban szereplő) vendégek közül sok’. (74)b ezzel szemben helyzetkép-szintű predikátumot tartalmaz (*bejött*), és a mondat kétértelmű: azt is jelentheti, hogy egy kontextuálisan meghatározott, lányokból álló halmaz két eleméről állítjuk, hogy bejött, ugyanakkor úgy is értelmezhetjük, hogy két teljesen új individuumot vezettünk be a diskurzusba¹⁰³.

Egy erős determinánst tartalmazó NP ennek megfelelően bármilyen predikátum alanyaként megjelenhet:

---

¹⁰² Hasonló módon közelíti meg ezt a két predikátum-típust Kratzer (1989) is, aki szerint a helyzetkép-szintű predikátumoknak – az individuum-szintű predikátumokkal elentétben – van egy tér-idő argumentumhelyük.

¹⁰³ A fordításból kitűnik, hogy a két olvasatnak a magyarban két különböző szórendi változat felel meg: úgy tűnik, hogy az egzisztenciális olvasat esetében a határozatlan NP az igemódosító pozícióját foglalja el (*Két lány jött be*), míg a partitívuszi értelmezésnél (*Két lány bejött*) önálló argumentumként funkcionál. Mindez alátámasztani látszik De Hoop (1992) elméletét, mely szerint a gyenge olvasatú NP a predikátum részének tekinthető, az erős olvasatú pedig valódi argumentum. Az alany gyenge, illetve erős olvasata és a predikátum aspektuális tulajdonságai közti összefüggésekről a magyarban lásd Maleczki (1998)-at.

(75) *Minden/a legtöbb/mindegyik diák intelligens/beteg volt.*

Milsark Predikátum-megszorítása azonban, amint Dobrovie-Sorin (1997) rámutat, nem mindig alkalmas arra, hogy a gyenge determinánsok disztribúciós megkötéseit magyarázza. Ez különösen olyan determinánsoknál figyelhető meg, amelyek a leggyakrabban egzisztenciális olvasatban fordulnak elő. Az alábbi mondatokban (amelyek Dobrovie-Sorin 1997:70-ből származnak) kizárólag helyzetkép-szintű predikátumot találunk, mégsem mindegyik elfogadható:

(76) a *Du beurre était en train de fondre dans une assiette.*

'Vaj olvadozott egy tányérban'

b *Du linge séchait dans la salle de bain.*

'Mosott ruha száradt a fürdőszobában'

c * *Du beurre était frais/liquide/mou.*

'Vaj volt friss/folyós/puha'

É. Kiss (1994) példája (melyet Dobrovie-Sorin 1997:71 idéz) azt mutatja, hogy egzisztenciális olvasatot individuumszintű predikátum is megengedhet:

(77) *Volcanoes line both sides of the river.*

'Vulkánok szegélyezik a folyó mindkét partját'

Az eddigi példák mind olyan eseteket illusztráltak, amikor a predikátum – Milsark megszorítása értelmében – az alanyára rótt bizonyos megkötéseket. Megfigyelhetjük azonban, hogy egyes predikátumok nem az alanyuk, hanem más argumentumuk, például a tárgyuk természetére „érzékenyek”. Ilyenek például az érzelmet kifejező igék:

(78) *J'aime/déteste/méprise la poésie/les chats/*de la poésie/??des chats/deux de mes voisins.*

'Szeretem/utálom/megvetem a költészetet/a macskákat/költészetet/macskákat/két szomszédomat'

Amint a fenti példa is mutatja, az ilyen – egyébként individuumszintű predikátumként funkcionáló – igék csak olyan tárggyal szerepelhetnek, amelyek preszuppozíciós olvasatúak.

Mіндеzen érvek alapján É Kiss (1994), Dobrovie-Sorin (1995, 1997), valamint Dobrovie-Sorin és Beyssade (2000) a helyzetkép szintű és individuumszintű predikátum közötti különbségtétel helyett az egzisztenciális és nem egzisztenciális predikátum fogalmát vezeti be. Álláspontjuk szerint az egzisztenciális predikátumokat az jellemzi, hogy nem előfeltételezik, hanem állítják bizonyos argumentumuk létezését. Dobrovie-Sorin (1997) szerint az egzisztenciális predikátumok arról ismerhetők fel, hogy térbeli lokalizációt rendelnek valamely argumentumukhoz. Ilyen predikátumot a helyzetkép szintű és az individuumszintű predikátumok között egyaránt találunk: az előbbire a (76)a és b, az utóbbira pedig a (77)-es mondat lehet példa. A legtöbb individuumszintű predikátum persze

nem teszi lehetővé az argumentum térbeli lokalizációját, vagy ha igen, akkor ez a lokalizáció egy adjunktum-szerepű elem révén történik:

(79) **Jean est intelligent/beau/grand dans sa chambre.* (Dobrovie-Sorin és Beyssade 2000:28)

'János intelligens/szép/nagy a szobájában'

(80) **Des livres sont chers en France.* (Dobrovie-Sorin 1997: 73)

'Könyvek drágák Franciaországban'

A helyzetkép szintű predikátumok közül a térbeli lokalizációt argumentum szerepű elemmel biztosító, valamint a nem állapotot jelölő igék (*verbes non-statifs*) minősülnek egzisztenciális predikátumnak; ez utóbbiak esetében a térbeli lokalizáció adjunktummal történik:

(81) *Dans le coin, un homme était assis.* (Dobrovie-Sorin és Beyssade 2000:29)

'A sarokban egy ember ült'

(82) *Des enfants étaient en train d'écrire sur la table du séjour.* (Dobrovie-Sorin és Beyssade 2000:30)

'Gyerekek írtak a nappali asztalán'

A (81)-es mondatban olyan helyzetkép szintű igét találunk (*être assis*), amelynek egyik argumentumának (*dans le coin*) az a funkciója, hogy térbeli lokalizációt rendel a másik argumentumhoz (*un homme*). Ugyanígy viselkednek a franciában a *se trouver* ('található'), *être disponible* ('rendelkezésre áll') és más igék is. A (82)-es mondat igéje (*écrire*) szintén helyzetkép szintű, ám az argumentumának (*des enfants*) térbeli lokalizációja egy adjunktum révén történik. Az ilyen igék mindezek ellenére kombinálhatók gyenge olvasatú argumentummal, de csak azért, mert az ige nem állapotot fejez ki. Az állapotot jelölő igék (amilyen a (81)-es mondat igéje is) Dobrovie-Sorin és Beyssade álláspontja szerint nem egy esemény létezését állítják, hanem argumentumok közti relációt denotálnak. Ha tehát nincs térbeli lokalizációt kifejező argumentumuk, akkor nem is kombinálódhatnak gyenge olvasatú argumentummal. Erre volt példa a (76) c mondat, amelyet itt (83)-ként megismétlünk:

(83) **Du beurre était frais/liquide/mou.*

'Vaj volt friss/folyós/puha'

Eddig csak olyan predikátum-megszorításokat vettünk sorra, amelyek valami módon az egzisztenciális értelmezés lehetőségét korlátozzák. Létezik azonban megszorítás az erős olvasatra nézve is, mely szerint erős olvasatú NP-vel csak olyan predikátum kombinálódhat, amely kontrasztba állítható egy másik predikátummal. Az ilyen predikátumot de Hoop (1992) kontrasztív predikátumnak nevezi. A kontrasztivitás elvével magyarázható, hogy az alábbi két példa közül az első nem tartalmazhat erős olvasatú NP-t, míg a második igen:

(84) *Jackie has some/*some of the/*all sisters.* (de Hoop 1992:166)

'Jackie-nek van {néhány nővére/néhány a nővérek közül/minden nővére}'

(85) *Jackie hits some of the/all sisters.* (de Hoop 1992:167)
'Jackie néhány/minden lánytestvért ver'

A (84)-es mondatban szereplő *to have* ('birtokol') predikátum nem állítható szembe egy alternatív predikátummal, vagyis nem kontrasztív. (85)-ben ezzel szemben a *to hit* ('üt') igehez rendelhető legalább egy alternatív cselekvést jelölő ige, vagyis egy ilyen mondat képes kontrasztot implikálni.

3.7. Konklúzió

E rész összegzésekképpen megállapíthatjuk, hogy egy NP erős vagy gyenge volta (erős vagy gyenge olvasata) egyrészt a benne található determinánstól, másrészt annak a predikátumnak a tulajdonságaitól függ, amely argumentumként veszi fel a szóban forgó NP-t. Vannak olyan determinánsok, amelyek minden esetben erősek maradnak: ilyen a franciában a *tous, chaque, la plupart de, la moitié de* determináns. Ezek mindegyikére a preszuppozícionális jellemző, vagyis előfeltételezik azt, hogy a velük kombinálódó köznévi nem üres halmazra referál. A preszuppozícionálitáson túl az utóbbi két determináns a partitivitás tulajdonságával rendelkezik, más szóval nem generikus értelmezés esetén egy kontextuálisan adott, generikus értelmezés esetén pedig egy teljes halmaz felett kvantifikál, annak valamely részét jelöli ki.

A határozott determinánsok legtöbbször erős olvasattal rendelkeznek, hiszen alapértelmezésben preszuppozícionálisak. A *le/la/les* határozott névelő preszuppozícionálitása azonban azokban az esetekben megkérdőjelezhető, amikor nem specifikus olvasattal van dolgunk. A specifikus-nem specifikus és az erős-gyenge olvasat összefüggéseire a következő részben térünk ki.

A határozatlan determinánsok olvasatára az aluldetermináltság jellemző, vagyis a gyenge és az erős értelmezés valamelyikének előtérbe kerülése elsősorban kontextus kérdése. Mindegyik határozatlan determinánsnak lehet gyenge (egzisztenciális) és erős (partitívuszi) olvasata is, bár az úgynevezett részelő névelő (*du/de la*) és a többes számú határozatlan névelő (*des*) kifejezetten előnyben részesíti a gyenge olvasatot, és csak nagyon ritkán, speciális kontextusban – elsősorban alanyi pozícióban – lehet partitívuszi értelmezése. Mindez feltehetőleg azzal hozható összefüggésbe, hogy ezek a determinánsok sem kvantitatív, sem kvalitatív jelentést nem hordoznak, és ilyen értelemben a *du/des N* alakú NP a más nyelvekben argumentumként is funkcionáló pusztán köznévihez hasonlítható.

A határozatlan determinánsok olvasata legfőképpen annak a predikátumnak a tulajdonságaitól függ, amely az adott determinánst tartalmazó NP-t argumentumként veszi fel.

Gyenge (egzisztenciális) olvasatú argumentuma csak az úgynevezett egzisztenciális predikátumoknak lehet. Ez utóbbiak onnan ismerhetők fel, hogy valami módon térbeli lokalizációt rendelnek az argumentumukhoz. Erős (kvantifikációs és/vagy partitívuszi) értelmezésű argumentuma pedig csak kontrasztív predikátumnak lehet, vagyis olyannak, amely egy egymás alternatíváiként funkcionáló predikátum-halmaz eleme.

Az argumentum-szerepű NP-k tehát kétféle interpretációt ismernek: az erős (preszuppozíciós) és a gyenge (egzisztenciális) olvasatot. Az előbbi olvasat lehet referenciális és kvantifikációs (ez utóbbi lehet partitívuszi és/vagy proporcionális is egyben), és gyakorlatilag bármilyen predikátummal kombinálódhat ilyen olvasatú argumentum. Az NP-k másik lehetséges értelmezését, az egzisztenciális olvasatot kardinális olvasatnak is szokás nevezni, amennyiben a determináns kvantitatív információt is hordoz.

4. A specifikus és a nem-specifikus olvasat

A specifikusság kérdését elsősorban a határozatlan névszói kifejezések interpretációjához szokás kötni, pontosabban az ilyen NP-k mutathatnak ebben a tekintetben kétértelműséget. Maga a specifikus - nem specifikus megkülönböztetés a 60-as években jelenik meg a nyelvészeti szakirodalomban, és az azóta eltelt időszakban sok módon próbálták megragadni, és többféle értelmezést is nyert ez a fogalom.

4.1. Specifikusság és átlátszatlan kontextus

Az egyik megközelítés az úgynevezett átlátszatlan kontextusokban vizsgálja a határozatlan NP-k viselkedését, és arra a megállapításra jut, hogy ilyen kontextusban kétféle értelmezés rendelhető hozzájuk. Ezt a kétértelműséget az alábbi mondattal illusztrálhatjuk:

(86) *Péter szeretne találkozni egy marslakóval.*

Az első olvasat szerint a mondat egy konkrét, azonosítható marslakó létezését állítja, akivel Péter találkozni szeretne. A második értelmezés pedig nem állítja bizonyosan egy ilyen marslakó létezését az aktuális világban, hanem csupán Péter szeretné, hogy létezzen ilyen, és találkozhasson vele. Ezt a kétféle olvasatot a logikában *de re*, illetve *de dicto* olvasatnak is szokás nevezni, és azzal magyarázzák (cf. Bach, 1968), hogy a határozatlan NP szemantikai interpretációjában megjelenő egzisztenciális kvantor eltérő hatókörrel rendelkezhet a propozicionális attitűd-igééhez képest. A (86)-os mondathoz tehát az alábbi (leegyszerűsített) logikai formulákat rendelhetjük, ahol (87)a a specifikus, (87)b pedig a nem-specifikus olvasatnak felel meg:

(87)a $\exists x(x \text{ marslakó és Péter találkozni szeretne } x\text{-szel})$
b Péter szeretné ($\exists x(x \text{ marslakó és Péter találkozik } x\text{-szel})$)

4.1.1. Elkülönítési kritériumok

A két olvasat elkülönítésére több kritériumot is javasoltak. Ezeket az ismérveket többek között Galmiche (1983) foglalja össze, ezt ismertetjük némileg kibővítve a következőkben.

A pszichológiai vagy pragmatikai kritérium szerint a beszélő akkor használ specifikus értelemben egy kifejezést, ha egy konkrét individuumra akar vele utalni, amelyet azonosítani képes. A logikai kritérium azt mondja ki, hogy egyedül a specifikus értelmezés enged az NP által denotált individuum létezésére következtetni. E két kritérium ötvözhető is egymással; Peterson (1974) például úgy határozza meg a specifikus értelmezést, hogy ilyenkor a beszélő hiszi, hogy az NP-nek létezik referense, és hogy pontosan egy ilyen referensre igaz a predikátum az adott társalgási univerzumban.

A nyelvi ismérvek közül a legismertebbek azon alapulnak, hogy sok nyelvben vannak olyan morféimák, amelyek egyértelműen specifikussá vagy nem-specifikussá teszik az adott névszói kifejezést (cf. Dahl, 1970, Peterson, 1974, Rivero, 1975, Rojas, 1977, illetve Enç, 1991). A franciában például az *un certain N* ('egy bizonyos N') kifejezés specifikusnak, míg a *n'importe quel N* vagy az *un N quelconque* ('bármilyen N') szerkezet nem-specifikusnak minősül. Szintén a franciában létezik egy speciális igemód (az úgynevezett *subjonctif*, vagyis kötőmód), amely révén bizonyos esetekben explicitté tehetjük a nem-specifikus olvasatot:

(88)a *Marie cherche une maison qui a un petit jardin.* (kijelentő mód)

'Mária olyan házat keres, amelynek van egy kis kertje'

b *Marie cherche une maison qui ait un petit jardin* (kötőmód)

'Mária egy olyan házat keres, amelynek legyen egy kis kertje'

A (88)b mondat alárendelt tagmondatában használt kötőmód azt fejezi ki, hogy nem biztos, hogy létezik egy ilyen kertes ház, de Máriának az az elvárása az általa elképzelt házról, hogy legyen egy kis kertje. (88)a nem feltétlenül a specifikus olvasatnak felel meg, hanem inkább kétértelmű (aluldeterminált) a specifikusság vonatkozásában.

Az egyik legrégebbi kritérium Karttunen (1968) nevéhez fűződik, aki szerint a határozatlan kifejezések közül csak a specifikusak hoznak létre „diskurzus-referenst”, vagyis csak az ilyen NP-kre lehet személyes névmással visszautalni. (86)a specifikus értelmezése tehát a (89)a-ban szereplő, (88)b pedig a (89)b szövegfolytatást engedi meg:

(89)a *Elle l'achètera le mois prochain.*

'Jövő hónapban veszi meg'

b *Elle en achètera une le mois prochain.*

'Jövő hónapban vesz egyet'

A *de dicto* és *de re* olvasat disztribúciója meglehetősen bonyolult. Amint Jackendoff (1980) rámutat, vannak olyan igék, amelyeknél nehezen értelmezhető egy egzisztenciális kvantor jelenléte, amikor a határozatlan NP nem-specifikus olvasattal rendelkezik. Ilyen például az alábbi mondat:

(90) *Péter megpróbál találkozni egy marslakóval.*

Ha nem-specifikus interpretációt rendelünk az *egy marslakó* kifejezéshez, akkor a mondatnak megfelelő logikai formula úgy fejthető ki, hogy „Péter megpróbálja, hogy létezzen egy olyan *x* individuum, amely marslakó, és amellyel ő találkozik”. Nyilvánvaló, hogy ez a formula nem fedi a mondat valóságos értelmét.

4.2. Specifikusság és átlátszó kontextus: a hatókör kérdése

Egyes nyelvészek szerint még ha a határozatlan NP által denotált individuum létezését is állítja a kijelentés, ettől még nem lesz feltétlenül specifikus az NP. Ilyen esetekkel az úgynevezett „átlátszó kontextusokban” találkozunk (cf. többek között Galmiche, 1983 és Furukawa, 1986):

(91) *Péter feleségül vett egy portugál nőt.*

A fenti mondat mindenképpen állítja egy portugál nő létezését, akit Péter feleségül vett, mégis kétértelműnek tekinthető. Azt is jelentheti, hogy van egy portugál nő, akit Péter már régóta szeretett volna feleségül venni, és ez most sikerült neki, de olyan előzményt is rendelhetünk hozzá, hogy Péter már régóta kergette egy portugál nő ideálját, és végre talált egyet, akit feleségül is vett. A kétféle szövegelőzmény valójában egy propozicionális attitűd-ige kontextusában megjelenő specifikus, illetve nem specifikus olvasatot rejt. Ez a kettősség a (91)-es mondatához rendelhető logikai formulában nem mutatható ki, mivel – amennyiben nem tekintjük kvantornak a tulajdonnevet – nem fog kétféle hatókörrel rendelkezni a határozatlan NP értelmezésében szereplő egzisztenciális kvantor. Ha azonban olyan példát választunk, amelyben még egy operátor előfordul (például egy univerzális kvantor), akkor a specifikus-nem specifikus megkülönböztetésnek hatóköri eltérések is megfeleltethetők (cf. többek között Fodor-Sag, 1982):

(92) *Péter minden tíz évben feleségül vett egy portugál nőt.*

Ez a mondat egyik értelmezésében úgy parafrázálható, hogy Péter minden tíz évben ugyanazt a portugál nőt vette feleségül (mindig elvált tőle, majd újra feleségül vette), másik értelmezésében pedig úgy, hogy mindig más-más portugál nőt vett el. Az első esetben a határozatlan NP specifikus, tehát az egzisztenciális kvantor szélesebb hatókörű, mint a *minden tíz évben*-nek megfelelő univerzális kvantor, míg a második esetben az *egy portugál nő*

kifejezés nem specifikus, és a két kvantor hatóköre megfordul az első olvasatnál tapasztalható képest.

Mindez azonban még nem jelenti, hogy a specifikus olvasat esetén az egzisztenciális kvantornak mindig széles hatóköre van az univerzális kvantor felett. Jó példa ennek ellenkezőjére az olyan mondat, amelyben a specifikus jelleget egy speciális morféma hordozza, nevezetesen a *certain*¹⁰⁴ elem. A következő, Hintikka (1968)-tól származó példában az *a certain date* specifikus NP szűk hatókörrel rendelkezik:

- (93) *Each husband had forgotten a certain date – his wife's birthday.*
'Mindegyik férj elfelejtett egy bizonyos dátumot – a felesége születésnapját'

Ebben a mondatban az *a certain date* NP nem egy meghatározott időpontot jelöl, hanem minden egyes férjhez más-más dátum rendelhető.

Másfelől, vannak olyan határozatlan NP-k, amelyek a mondatban valamely operátorhoz képest széles, egy másik operátorhoz képest pedig szűk hatókörrel rendelkeznek, vagyis átmeneti hatókörük van. Az alábbi mondatnak ennek megfelelően háromféle olvasata lehet:

- (94) *Chaque professeur a récompensé chaque étudiant qui a lu un roman.* (Dobrovie-Sorin és Beyssade 2000: 84)
'Mindegyik tanár megjutalmazott minden olyan diákot, aki elolvasott egy regényt'

Az elsőben az *un roman* NP maximális hatókörű: egyetlen olyan regény van, amit minden diák elolvasott, amiért minden tanár megjutalmazta őket. A második olvasat szerint minden diák más-más regényt olvasott el, tehát annyi regény van, ahány diák. Ez felel meg az *un roman* NP minimális hatókörének. A harmadik olvasat pedig úgy parafrázálható, hogy minden egyes tanár kiválasztott egy bizonyos regényt, és minden diákkal elolvastatta azt. Itt az *un roman* NP széles hatókörrel rendelkezik a *chaque étudiant* NP felett, de szűkebb hatókörű, mint a *chaque professeur* NP. Más szóval, a mondat ilyenkor egy olyan szituációnak felel meg, ahol ugyanannyi a regény, mint a tanár.

Az átmeneti hatókör létezése arra enged következtetni, hogy a specifikusság fogalma viszonylagos, ha a hatókör fogalmának segítségével akarjuk levezetni: egy NP lehet nem-specifikus egy másik NP-hez képest, ugyanakkor specifikus egy harmadik NP-hez viszonyítva.

---

¹⁰⁴ Nehéz a *certain* szó szintaktikai kategóriájának meghatározása. Az angolban melléknévnek szokás tekinteni, bár mint Enç (1991) rámutat, sajátos viselkedést mutat a többi angol melléknévhez képest. A franciában az egyes számú alakot melléknévként és determinánsként is szokás kezelni, többes számban viszont egyértelműen determináns státusszal bír, mivel egyedül kombinálódik a köznévvvel, és a franciában – az angoltól eltérően – nincs többes számú zéró determináns, illetve a francia köznévként argumentum-pozícióban nem állhat determináns nélkül.

4.3. A specifikusság és a referencialitás

Amint az eddigiekben láttuk, a specifikus-nem specifikus megkülönböztetés eredetileg csak a határozatlan referenciájú (vagyis elsősorban határozatlan névelőt, esetleg számnevet tartalmazó) névszói kifejezések szemantikai jellemzésében játszott szerepet. Hall-Partee (1972) szerint a specifikus-nem specifikus különbségtételnek a határozott referenciájú kifejezések körében a referenciális-predikatív kettősség feleltethető meg. Ez utóbbi megkülönböztetés, amint azt a fejezet első részében ismertettük, azon alapul, hogy referenciális értelmezés esetén a beszélő egy konkrét individuumra gondol, amelyet valamely tulajdonsága (például a neve) révén azonosít, de ez az azonosítás bármely más tulajdonsága alapján is megtörténhetett volna. Referenciális értelmezés mellett az alábbi két mondat ekvivalens egymással, amennyiben a *Péter felesége* határozott leírás és a *Juli* név ugyanazt a személyt jelöli:

- (95) a *Péter felesége igen türelmes asszony.*
b *Juli igen türelmes asszony.*

Ha azonban a (94)a-ban szereplő határozott leírást predikatívan értelmezzük, akkor nem biztos, hogy azonosítani tudjuk a referensét, hanem a mondat azt is jelentheti, hogy Péter olyan negatív tulajdonságokkal rendelkezik, hogy bárki is a felesége, igen türelmes asszony lehet, ha elviseli Pétert. Ebben az értelmezésben (95)a és b nem lesznek ekvivalensek egymással.

Galmiche (1983) amellett érvel, hogy a referenciális-predikatív, illetve specifikus-nem specifikus szembeállítások nem párhuzamban állnak egymással, hanem bizonyos esetekben kombinálódhatnak is. Az alábbi példában a határozatlan NP egyszerre rendelkezhet specifikus és predikatív olvasattal:

- (96) *Mária egy plasztikai sebészhez ment feleségül.*

Ha (96)-ot egy olyan szövegelőzményhez illesztjük, amelyben valaki dicséri Mária fiatalos külsejét, akkor a mondat értelmezhető úgy, mint Mária külsejének indoklása. Ebben az esetben az *egy plasztikai sebész* kifejezés egy konkrét egyénre utal, akinek nem a személye, hanem egy bizonyos tulajdonsága lényeges, nevezetesen az, hogy plasztikai sebész. Az ilyen határozatlan NP tehát egyszerre tekinthető specifikusnak és predikatív szerepűnek.

Egy (96)-hoz hasonló mondat átlátszatlan kontextusban háromféle értelmezést kapna: egy nem specifikus, egy specifikus referenciális és egy specifikus predikatív olvasatot. Mindezt a következő példával illusztrálhatjuk:

(97) *Je veux épouser un médecin.*

'Egy orvoshoz szeretnék feleségül menni'

A nem-specifikus értelmezésnek itt az a kijelentés felelne meg, hogy 'Még nincsen választottam, de minden vágyam, hogy orvos legyen a férjem'. A specifikus-referenciális értelmezés esetén egy konkrét személyre gondolok, aki – mellékesen – orvos, a specifikus predikatív olvasatnál pedig szintén egy konkrét személyre gondolok, akihez éppen azért kívánok hozzámenni, mert orvos.

Furukawa szerint a referenciális-predikatív olvasat kettőssége a határozott és határozatlan NP-kre egyaránt érvényes, ami nem jelenti azt, hogy bármely határozatlan vagy határozott NP ilyen kétértelműséget mutatna. Az anaforikus határozott kifejezések esetében a referenciális mozzanat az uralkodó (ezért nehezen elfogadható egy anaforikus NP a predikátum pozíciójában), míg az új individuumot bevezető határozott kifejezések és a specifikus határozatlan NP-k viszonylag kiegyensúlyozottan mutatják ezt a kétértelműséget, végül pedig a nem specifikus határozatlan NP-knél a predikatív mozzanat dominál (olyannyira, hogy – mint láttuk – a mondat akkor is elfogadható, ha az ilyen NP-nek nincs referense).

Furukawa megközelítésében tehát a referenciális-predikatív kettősség a határozott és a határozatlan NP-t egyaránt érinti (bár bizonyos típusú kifejezéseknél az egyik olvasat dominál), míg a specifikus-nem specifikus megkülönböztetés csak a határozatlan NP-re alkalmazható. Úgy véljük azonban, hogy a fenti elemzés kiterjeszthető a határozott NP-kre is.

Egy határozott NP az esetek többségében specifikusnak minősül, mégpedig éppen referáló, preszuppozíciós és unicitást implikáló jellegénél fogva. Találunk azonban példát nem-specifikus határozott NP-re is, mégpedig átlátszatlan és átlátszó kontextusban egyaránt. Az előbbire a (98)-as, az utóbbira pedig a (99)-as mondat a példa:

(98) *Péter keresi a tökéletes nőt.*

(99) *?Már megint meghalt a pápa.*

A (98)-as mondat megengedi a következő szöveg folytatást: ... *de rá fog jönni, hogy a tökéletes nő nem létezik.* Másfelől, úgy is átfogalmazhatjuk, hogy Péter keres egy nőt, aki megfelel a tökéletes nőről alkotott ideáljának, vagyis rendelkezik a „tökéletes nőség” tulajdonságával. Érezhető, hogy a mondat nem ekvivalens azzal, hogy Péter keres egy tökéletes nőt, hiszen a határozott névelő még így, az egzisztenciális előfeltevés nélkül is

megfelel az unicitás kritériumának, vagyis nagy valószínűséggel Péter szerint, ha van (az ő számára) tökéletes nő, akkor abból csak egy létezik. A (98)-as mondatban szereplő határozott névelős kifejezés tehát nem specifikus olvasattal rendelkezik, és ennek megfelelően a predikatív az uralkodó, vagy az egyedül lehetséges funkciója.

A (99)-es mondat egy francia újságcím magyar megfelelője (Yaguello, 1983: 153 idézi egy nem idevágó kérdés kapcsán), amelynek furcsa volta a figyelemfelkeltést szolgálja. Egyetlen kontingens értelmezése olyan kontextust feltételez, amelyben viszonylag gyors egymásutánban több pápa is meghalt, vagyis a *Meghalt a pápa* kijelentéssel visszaadható tényállás többször is megismétlődik. Kissé különös módon az *a pápa* határozott NP nem egyetlen individuumra referál, hanem a *már megint* kifejezésnek megfelelő iteratív operátor hatókörébe kerül, és így minden egyes eseményhez más-más individuum rendelhető. Ez utóbbiak közös tulajdonsága az, hogy pápák voltak, vagyis itt az *a pápa* határozott leírás egy típus (*type*) valamely egyedét (*token*) jelöli. A *már megint* kifejezés azt érzékelteti, hogy az adott típusnak több egyede is lehetséges. Itt is érezhető, hogy a nem specifikus értelmezéssel párhuzamosan a predikatív szerep kerül előtérbe. Ha a határozott névelőt határozatlannal helyettesítjük:

(99') *Már megint meghalt egy pápa*

Az eredmény nem lesz szemantikailag ekvivalens a (99)-es mondattal (vagy ha igen, az csak a világról alkotott ismereteinknek köszönhető), mivel a határozott névelőhöz kapcsolódó unicitás előfeltevése még itt is érvényesül. (99) ugyanis azt implikálja, hogy adott időszakban csak egy individuum rendelkezik a pápaság tulajdonságával, míg ugyanez nem feltétlenül áll (99')-re.

4.4. Enç (1991) megközelítése

4.4.1. A specifikusság és a partitivitás

A 90-es évektől fogva Enç (1991)-es cikkének hatására a specifikusság fogalmának értelmezése némileg leszűkül. Amint Enç felhívja rá a figyelmet, a törökben a specifikusság morfológiailag is jelölt, ugyanis ebben a nyelvben a határozatlan tárgy accusativusi esetragot kap, amennyiben specifikus értelmezésű. Az ilyen esetjelölt specifikus NP-k szemantikai elemzésekor arra a következtetésre jut, hogy a specifikusság a határozatlan NP-k esetében az explicit vagy implicit partitivitás fogalmával ekvivalens, vagyis egy specifikus NP – határozatlan kifejezés lévén - új individuumot vezet be a diskurzusba, ám ez az individuum egy kontextuálisan körülhatárolt, a beszélő és a hallgató számára egyaránt azonosítható

halmazból származik¹⁰⁵. Az alábbi, Maleczki (1998:261)-ből származó példa ilyen módon kétértelműnek tekinthető:

(100) *Egy gyerek kiszaladt az úttestre.*

(100) azt is jelentheti, hogy egy kontextuálisan körülhatárolt (vagy körülhatárolható) gyerekcsoport valamely tagjáról állítom, hogy kiszaladt az úttestre; ebben az esetben az *egy gyerek* kifejezés helyettesíthető az *az egyik gyerek*¹⁰⁶ kifejezéssel (amely már egyértelműen partitívuszi, tehát specifikus). Másfelől, a mondat értelmezhető is, hogy az *egy gyerek* NP egy teljesen nyitott halmaz egy elemére utal; ebben az olvasatban (100) egy thetikus ítéletnek felelhet meg.

4.4.2. A specifikus NP definíciója dinamikus modellben

A specifikus NP fogalmát ennek megfelelően a következőképpen definiálja Enç a DRT elméleti keretében:

(101) Minden $[_{NP} \alpha]_{\langle i,j \rangle}$ kifejezés $\alpha(x_i)$ -ként interpretált, és

$x_i \subseteq x_j$, ha $NP_{\langle i,j \rangle}$ többes számú,

$\{x_i\} \subseteq x_j$, ha $NP_{\langle i,j \rangle}$ egyes számú.

Egy NP akkor és csakis akkor specifikus, ha a második index határozott.

A DRT-ben minden NP egy index-párral van felruházva, amelynek mindkét tagja specifikálva van a határozottság jegyére nézve. Az első index az NP határozottságára utal, a második pedig egy olyan NP határozottságát jelöli, amelynek a referensével az adott NP referense valamilyen részhalmaz-relációban áll. Ha ez a második index határozott, akkor a neki megfelelő NP egy, a diskurzusba már expliciten bevezetett vagy a társalgási univerzumban hallgatólagosan jelenlévő referensre utal, vagyis a vele részhalmaz-relációban álló objektumot jelölő NP specifikus.

4.4.3. A specifikusság és a határozottság

Enç szerint ebben az értelemben minden határozott NP specifikus, hiszen mindnek van antecedense, csak éppen az ilyen NP-pár referensei nem részhalmaz-, hanem azonossági relációban vannak egymással. Ez az általánosítás bizonyos problémákat vet fel, hiszen csak azokra a határozott szerkezetekre igaz, amelyek közvetve vagy közvetlenül megfelelnek Heim (1982) Ismertségi Feltételének (*Familiarity Condition*). Mivel magyarázható például az a tény, hogy egyes határozott névelős francia szerkezeteknek a magyarban puszta köznévfel felel meg, ami köztudottan nem-specifikus NP-ként értelmezett?

¹⁰⁵ Ebből a megfogalmazásból az is kiderül, hogy most a partitivitás szűkebb értelmezésével van dolgunk, amikor a partitívuszi kifejezés explicit formájában a Det *of/de* NP sémával írható le, ahol az NP határozott.

¹⁰⁶ Figyeljük meg, hogy a kifejezést – annak ellenére, hogy határozatlan NP-nek minősül - határozott névelő vezet be. Hasonló szerkezettel találkozunk a franciában is: *l'un des enfants*. Ez további érvként szolgál annak alátámasztására, hogy szoros összefüggés fedezhető fel a határozott és a specifikus határozatlan NP-k között.

(102) a *Péter lefekvés előtt tévét nézett.*
b *Pierre a regardé la télé avant d'aller se coucher.*

(103) a *János vaddisznóra vadászik.*
b *Jean chasse le sanglier.*

A (102)b-ben, illetve (103)b-ben szereplő *la télé* ('a tévé'), valamint *le sanglier* ('a vaddisznó') kifejezések specifikusság (és határozottság) tekintetében semmiben nem térnek el magyar megfelelőjüktől. Másfelől, egy nyelven belül bizonyos kontextusokban ugyanaz a köznévfő állhat határozott és határozatlan névelővel is, sőt, a magyarban pusztán köznévként is, anélkül, hogy ez jelentéskülönbséget eredményezne. Ilyen az alábbi mondat is:

(104) a *(Hallod?) Fűtyül a rigó.*
b *(Hallod?) Fűtyül egy rigó.*
c *(Hallod?) Rigó fűtyül (az ágon).*

A fenti három mondat egymással szinonim thetikus ítéletekként értelmezhető egy olyan szituációban, amelyben a résztvevők váratlanul madárdalt hallanak, vagyis az előzőekben semmiféle rigóról nem esett szó. Ennek megfelelően az *a rigó*, az *egy rigó* és a *rigó* NP-k nem kaphatnak specifikus értelmezést.

A (102)-es, a (103)-as mondatpár és a (104)-es mondat a már említett típus-előfordulás (*type-token*) oppozíció sajátosságaira épül, és emiatt közelíti a határozott névelős alak jelentése a határozatlan névelőséhez vagy a névelő nélküliéhez. Arról van itt szó ugyanis, hogy a határozott névelős NP létjogosultságát nem az adja meg, hogy a kontextusba már bevezetett referenst denotál, hanem az, hogy egy meghatározott típus (bármilyen) egyedét jelöli. Maga a típus megjelölése a határozott névelő révén (*a tévé*, *a vaddisznó*, *a rigó*) az unicitás kritériumának engedelmeskedik, hiszen a tévéknek, a vaddisznóknak, a rigóknak az osztályáról van szó, a maximális osztályról, amiből szükségképpen csak egy van. Egy ilyen határozott névelős NP tehát közvetlenül egy típust, azon keresztül pedig a típus egy (nem-specifikus) változó-szerű előfordulását jelöli¹⁰⁷.

Hasonlóképpen jellemezhetjük a francia részelő névelőben és a többes számú határozatlan névelőben felfedezhető *le/la/les* határozott névelőt is. Ezek a determinánsok legtermészetesebb olvasatukban nem specifikusak, és a bennük szereplő határozott determináns, amely a *de* morfémával kombinálódik, valójában egy típust (egy teljes osztályt)

---

¹⁰⁷ De Hoop (1992) is a típus-előfordulás distinkcióval magyarázza azt, hogy bizonyos esetekben egy határozott determinánsú NP egy gyenge NP-hez hasonló viselkedést mutat. A hollandban a kétféle értelmezést szórendi különbségek is kísérhetik. Az alábbi két példa közül

(i) *omdat Paul zondag de was gaat doen*

(ii) *omdat Paul de was zondag gaat doen* (de Hoop 1992:112)

'mivel Pál vasárnap mosodába megy'

az elsőben a *de was* ('a mosás') NP a típus-változó olvasatnak, a másodikban pedig a (referenciális) előfordulás olvasatnak felel meg.

jelöl, és ennek a típusnak valamely előfordulását denotálja maga a *du/des* determinánst tartalmazó NP. Egy ilyen NP-t a magyarban pusztá köznévvvel adunk vissza:

(105) *Je vois des enfants dans le jardin.*
'Gyerekeket látok a kertben'

A fenti mondat úgy értelmezhető, hogy 'a gyermek típusának bizonyos számú előfordulását látom a kertben'¹⁰⁸. Mivel persze egy határozott névelő legtermészetesebb olvasata a specifikus (vagyis referenciális) olvasat, a nem-specifikus olvasat eléréséhez az esetek többségében szükségesnek látszik a *de* morféma jelenléte; ez utóbbi nélkül nem-specifikus olvasattal csak ritka esetekben, elsősorban idiomatikus kifejezésekben találkozunk. Ilyennek minősülhetnek a (102)-(104)-es példák határozott névelős változatai is. A *de* morféma funkciójára a IV. fejezetben kísérünk meg magyarázatot találni.

Enç hipotézisét, miszerint minden határozott NP specifikus is egyben, akkor tarthatjuk fent a francia nyelvre vonatkozóan, ha a határozottság tulajdonságát egyszerre kötjük az ismertségi és az unicitási feltételhez. Azok a határozott névelős kifejezések pedig, amelyek nem vagy nem egyértelműen tekinthetők ilyenformán határozottnak, specifikusnak sem minősíthetők.

4.4.4. A specifikusság és az erős-gyenge megkülönböztetés

Az előző részben ismertetett erős és gyenge determináns (illetve olvasat) közti különbségtétel Enç szerint összefüggésbe hozható a specifikus és nem specifikus NP-k közti különbségtétellel: az erős determinánst tartalmazó NP-k így mindig specifikusak, a gyenge determináns tartalmazók pedig erős (partitivuszi) olvasatukban specifikusak, gyenge (egzisztenciális) olvasatukban pedig nem specifikusak lesznek. Az előzőekben már láttuk, hogy ez csak akkor érvényes, ha a specifikus tulajdonságot az előfeltételezett létezés, a nem specifikus tulajdonságot pedig az állított létezés jellemzőjével azonosítjuk.

Az Enç megközelítésében specifikusnak tekinthető névszói kifejezések tehát azt feltételezik, hogy az általuk bevezetett referens valami módon egy már korábban bevezetett referenshez (halmazhoz vagy individuumhoz) köthető, amellyel azonossági vagy rész-egész viszonyban áll¹⁰⁹. Ez a partitivitásra épülő specifikusság-fogalom olyan NP-ket is specifikusnak fog tekinteni, amelyek más megközelítésben nem bizonyulnak annak. Ezt az alábbi mondattal illusztrálhatjuk:

(106) *Péter feleségül szeretné venni János egyik lányát.*

¹⁰⁸ Hasonlóan érvel Milner (1978) is a *du/de la/des* determinánsban generikus névelő jelenlétére következtet.

¹⁰⁹ Amint Enç maga is utal rá, a specifikusság ilyen értelemben vett jelensége Pesetsky (1987) diskurzuskötöttség (*D-linking*) fogalmának felel meg.

A „klasszikus” felfogás szerint ennek a mondatnak van egy specifikus és egy nem specifikus olvasata. Az első annak a szituációnak felel meg, amelyben a *János egyik lánya* kifejezés egy konkrét, név szerint azonosítható személyt takar; a második pedig annak, amely a ...*bármelyiket* szövegfolytatást tenné lehetővé. Enç szellemében viszont mindkét értelmezést specifikusnak kell tekintenünk (a mondatban szereplő tárgy NP török megfelelője ugyanis mindkét esetben accusativusi esetragot kapna), hiszen az így megnevezett individuum egy meghatározott halmazhoz köthető a diskurzusban.

4.5. Konklúzió

Ebben a részben a specifikusság fogalmának lehetséges megközelítéseit mutattuk be nagy vonalakban. Háromféle specifikusság-fogalmat különítettünk el¹¹⁰. Az első megközelítés szerint ez a tulajdonság csak a határozatlan NP-ken értelmezett, és az úgynevezett átlátszó és átlátszatlan kontextus közti különbségre épül. Ebben az értelemben minden olyan határozatlan NP specifikusnak minősül, amelynek a létezését állítja a kijelentés, szemben az olyan határozatlan NP-vel, amely egyébként csak átlátszatlan kontextusban jelenhet meg, és amelynek nem kell, hogy referense legyen ahhoz, hogy igaz legyen az őt tartalmazó kijelentés. Specifikus értelmezéssel persze átlátszatlan kontextusban is találkozhatunk; ebben az esetben a mondat az NP referensének létezését állítja, továbbá azt, hogy ez a referens valaki (a beszélő vagy a mondat alanya) által ismert, azonosítható individuum.

Egyes nézetek szerint a határozatlan NP-n értelmezett specifikus – nem-specifikus szembenállásnak a határozott NP esetében a referenciális – predikatív különbségtétel felel meg. Galmiche (1983) azonban amellet érvel, hogy ez utóbbi különbségtétel a határozatlan NP-t is jellemezheti: egy specifikus határozatlan NP kétértelműséget mutathat a referencialitás – predikativitás tekintetében.

A második megközelítés szintén a határozott NP-n értelmezi a specifikusság fogalmát, és hatóköri tulajdonságokra vezeti vissza: egy nem-specifikus NP mindig valamilyen operátor hatókörében van, míg egy specifikus NP széles hatókörrel rendelkezik más operátorok felett. Van azonban olyan mondat is, amelyben egy határozatlan NP széles hatókörű egy univerzális kvantorhoz képest, ugyanakkor szűkebb hatókörű, mint egy másik univerzális kvantor. Az átmeneti hatókör fogalma tehát arra enged következtetni, hogy a specifikusság hatóköri értelmezése viszonylagos.

A harmadik megközelítés (Enç 1991 alapján) a specifikus NP fogalmát kiterjeszti a határozott NP-re is, és az Ismertségi Feltételhez köti. Ennek megfelelően egy NP akkor

---

¹¹⁰ Farkas (1994) is háromféle specifikusság-fogalomról – episztemikus, hatóköri és partitivuszi specifikusságról – beszél, amelyek gyakorlatilag egybeesnek az általunk ismertetett megközelítésekkel.

specifikus, ha vagy egy kontextuálisan adott („ismert”) halmaz valamely elemét jelöli – ekkor partitívuszi kifejezésről beszélünk –, vagy pedig egy kontextuálisan már bevezetett individuumra utal – ezzel a tulajdonsággal a határozott NP rendelkezik.

A továbbiakban a harmadik megközelítésnek megfelelő specifikusság-fogalmat fogjuk alkalmazni. Ugyanakkor felhívtuk a figyelmet arra a tényre, hogy (a francia nyelvben) nem minden határozott névelős NP minősül specifikusnak, mivel nem minden határozott névelős kifejezés engedelmeskedik az Ismertségi Feltételnek.

5. A fejezet végkövetkeztetései

Dolgozatunknak ebben a fejezetében áttekintettük a névszói kifejezések lehetséges referálási módjait. Különbséget tettünk lexikális tulajdonság és olvasat között: ennek megfelelően elkülönítettünk határozott, határozatlan és kvantifikációs kifejezéseket, és megállapítottuk, hogy a határozott NP tipikusan referáló funkcióval bír, míg a kvantifikációs kifejezések kvantifikációs funkciójúak, a határozatlan NP pedig heterogén viselkedésű, mivel referáló, predikatív és kvantifikációs funkcióval egyaránt rendelkezhet. A határozott és a kvantifikációs NP erős (olvasatú) NP-nek minősül, a határozatlan NP pedig alapvetően gyenge, de nagyon gyakran erős olvasattal bír. Végezetül különbséget tettünk specifikus és nem specifikus NP között.

Amennyiben megpróbálunk választani fent felsorolt fogalmak lehetséges értelmezései közül, és a lehető legpontosabban definiálni kívánjuk őket, akkor arra a megállapításra kell jutnunk, hogy ezek az osztályozási lehetőségek többé-kevésbé átfedésbe hozhatók egymással.

Egy determinánsal bíró határozott kifejezést a franciában vagy a *le* határozott névelő, vagy a *son* birtokos, vagy pedig a *ce* mutató determináns, illetve ezek nőnemű, illetve többes számú változata vezeti be. Egy ilyen kifejezés tipikusan referáló funkciójú, erős olvasatú és specifikus. Bizonyos kontextusokban azonban nem beszélhetünk referáló funkcióról, és az erős olvasatot gyenge olvasat és nem-specifikus értelmezés váltja fel.

A kvantifikációs kifejezéseket vagy univerzális kvantor (*tous, chaque*), vagy pedig inherensen partitívuszi determináns (*la plupart, la majorité*) vezeti be. Ezek minden esetben erős olvasattal rendelkeznek.

A határozatlan kifejezéseket bevezető determinánsok alkotják a legnépesebb determináns-osztályt: megfelelő predikátummal kombinálva ezek mindegyike rendelkezhet erős (partitívuszi), vagyis specifikus, illetve gyenge (egzisztenciális), vagyis nem-specifikus olvasattal. E kétféle olvasat azonban nem azonos gyakorisággal jelentkezik az összes határozatlan determinánsnál. Azt az általánosítást fogalmazhatjuk meg, hogy a kvantitatív információt hordozó determinánsok (*beaucoup, peu, plusieurs* és a tőszámnevek) jobban

összeegyeztethetők a partitivuszi olvasattal, mint az ilyen információval nem, vagy csak csekély mértékben rendelkező determinánsok (*un, quelques, du, des*).

Annak a ténynek, hogy a névszói kifejezések nem egyformán referálnak, valami módon szemantikai interpretációjukban, az általuk denotált szemantikai objektum típusának is kifejezésre kell jutnia. Háromféle típusú NP-t, illetve NP-olvasatot különíthetünk el: az e-típusú, az <e,t>-típusú és az <<e,t>,t>-típusú olvasatot. Mivel a legtöbb esetben ugyanazon NP-hez a kontextus függvényében többféle (típusú) olvasat is rendelhető, úgy kell megadnunk az egyes predikátumok szemantikai típusát, hogy összeegyeztethetőek legyenek ezekkel különféle NP-típusokkal.

A szintaktikai komponens és a szemantikai interpretáció megfeleltetésének hipotézise egy sor ezzel összefüggő kérdést vet fel, amelyek közül most egyet ragadunk ki. Hol történik a szemantikai típus hozzárendelése egy adott elemhez: a lexikonban, az alapszerkezeti vagy az elmozgatott pozícióban? Ha a harmadik megoldást választjuk, akkor ahány olvasata van egy NP-nek, annyiféle pozícióban kell generálnunk, és annyiféle kategórianévvel kell illetnünk. Ez nyilvánvalóan megnöveli a szintaktikai komponens komplexitását. Ha viszont szakítunk az egy pozíció – egy szemantikai típus hipotézissel, akkor a szintaktikai pozíciók bizonyos mértékig elvesztik szemantikai relevanciájukat, ami megint csak csökkenti az elmélet eleganciáját.

A 4. fejezetben a francia példák tükrében megkísérlünk választ adni erre a kérdésre, oly módon, hogy koherens szintaktikai leírást és ennek megfeleltethető szemantikai értelmezést próbálunk rendelni az argumentum-pozíciójú francia determinánsokhoz.

III. fejezet

A francia determinánsok lehetséges szintaktikai pozíciói

0. Bevezető

A francia nyelvben az ige argumentumaként (tehát az alany, a direkt tárgy, illetve a prepozíciós vonzat pozíciójában) szereplő NP soha nem tartalmazhat pusztán köznevet, vagyis egy közneves NP-ben kötelezően jelen van legalább egy determináns is. Ha determinánsból több is megjelenik a szerkezetben, akkor ezek sorrendje és együtt-előfordulása szigorú szabályoknak engedelmeskedik, amelyről minden szintaxis-elméletnek számot kell adnia.

Amint azt az első fejezetben láttuk, a transzformációs-generatív grammatika a névszói kifejezést egy lexikális kiterjesztés (a szorosabb értelemben vett NP) egy vagy több funkcionális kiterjesztéssel (DP, NumP, QP stb.) kibővített változatoként elemzi, ahol a determinánsok többnyire a funkcionális kiterjesztések fej- vagy Spec-pozíciójában generáltak. A Minimalista Hipotézis értelmében bizonyos jegyellenőrzési (pl. egyeztetési) kényszereknek engedelmeskedve aztán tovább mozoghatnak, és ugyanezt teheti az eredetileg az NP fejében helyet foglaló főnév is.

Ebben a fejezetben átfogó elemzést adunk az argumentum- (elsősorban alanyi és tárgyi) pozíciójú NP-ben szereplő francia determinánsok szintaktikai viselkedéséről, és megkíséreljük számba venni azokat a kritériumokat, amelyeknek eleget kell tennie a hozzájuk rendelt strukturális leírásnak. Egy ilyen leírásnak figyelembe kell vennie a francia determinánsok nyelvspecifikus sajátosságairól, ugyanakkor összhangban kell lennie a Minimalista Program elvárásaival, különös tekintettel a szintaktikai komponens és a szemantikai interfész megfeleléséről szóló hipotézisre. A fejezet első része egy elmélettől független leírást ad a francia determinánsok lehetséges osztályozásairól, a második részben pedig azokkal a kritériumokkal foglalkozunk, amelyek révén eldönthető, hogy egy determináns milyen funkcionális kiterjesztés mely pozíciójában fordulhat elő.

1. A francia determinánsok lehetséges osztályozásai

A francia determinánsok a morfológiai, a szintaktikai (elsősorban disztribúciós) tulajdonságaik, valamint a jelentésük alapján osztályozhatók.

1.1. Morfológiai alapú osztályozás

Az egyik ilyen morfológiai jellemző a grammatikai nem, illetve szám fogalmához kapcsolódik. Vannak determinánsok, amelyek egyalakúak, míg másoknak egyes és többes

számú, illetve hímnemű és nőnemű változata is létezik. Az egyalakú determinánsok további alosztályokra bonthatók, aszerint, hogy az adott determináns „érzékeny-e” a vele kombinálódó köznévi számára és/vagy nemére. A többalakú determinánsok természetesen aszerint változtatják alakjukat, hogy milyen számú, illetve nemű a velük szereplő köznévi.

(1) Egyalakú determinánsok:

beaucoup de, plus de, peu de, énormément de, bon nombre de...
un kilo de, la plupart de, un peu de, une centaine de...
deux, trois, ...
plusieurs, chaque,

Többalakú determinánsok:

le, la, les
ce, cette, ces
mon, ma, mes
un, une,
du, de la, des
tout, tous, toute, toutes
*certains, certaines*¹¹¹
quelque, quelques
aucun, aucune

A továbbiakban nem szentelünk figyelmet a hímnem és a nőnem közti különbségnek, hanem csupán a grammatikai szám fogalmára koncentrálunk, mégpedig két okból. Egyrészt azért, mert ha egy adott determinánsnál külön hímnemű és nőnemű alakról beszélhetünk, akkor mindig találunk egyes és többes számú alakot is, ennek fordítottja viszont nem igaz. Másrészt pedig az esetek nagy részében a többes számú alakban neutralizálódik a nemek közti különbségtétel. Mindebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a grammatikai szám fogalma általánosabb és szintaktikai szempontból nagyobb jelentőségű a főnévvel való egyeztetés szempontjából, mint a grammatikai nemé¹¹². Ha eltekintünk a hímnemű és nőnemű alak közti eltéréstől, akkor az (1)-es osztályozás a következőképpen módosul:

(2) Egyalakú determinánsok:

beaucoup de, plus de, peu de, énormément de, bon nombre de...
un kilo de, la plupart de, un peu de, une centaine de...
deux, trois, ...
plusieurs, chaque,
certains
un, aucun

---

¹¹¹ Az egyes számú *certain/certaine* alakot nem tekintem determinánsnak, mivel soha nem kombinálódik egyedül egy köznévvvel (lásd a 2. fejezet ? . sz. lábjegyzetét).

¹¹² A generatív grammatika kereteiben megfogalmazható az a feltételezés, hogy a grammatikai nem fogalma a főnév inherens lexikális jegyeként jelenik meg, míg a grammatikai szám egy funkcionális kategóriában realizálódik, amely „irányítja” a főnév és a determináns közötti számbeli egyeztetést. Ezzel az elgondolással találkozunk a modern héber nyelv vonatkozásában Ritter (1991)-nél is.

Többalakú determinánsok:

le, les
ce, ces
mon, mes
du, des
tout, tous
quelque, quelques

Amennyiben az egyes és többes szám szembenállását nem helyesírási, hanem fonológiai kérdésnek tekintjük, akkor csak azokra az esetekre kell figyelnünk, ahol a többes számú alak hallhatóan eltér az egyes számútól. A főnévnél ez csak az úgynevezett rendhagyó alakoknál érvényesül, ahol tövátalakítást eredményez a többes szám (pl. *cheval – chevaux* 'ló – lovak', *oeil – yeux* 'szem – szemek'), valamint a hangkötés (*liaison*) jelenségekor, melynek során a főnevet követő magánhangzóval kezdődő szó hangzóssá teszi a főnév utolsó fonémáját. Az első eset (a rendhagyó főneveké) marginálisnak tekinthető. A másodikkal kapcsolatban pedig Lamarche (1991), illetve Bouchard (1998) rámutat, hogy a főnév hangkötése a mai franciában vagy opcionális (ez akkor figyelhető meg, ha jelző követi a főnevet – (3)-as példa), vagy egyenesen lehetetlen (ez jellemzi az alanyi pozíciójú főnév és az utána álló ige kapcsolatát – (4)-es példa). A hangkötés ugyanakkor a determinánsok esetében mindig kötelező ((5)-ös példa):

(3) *les personnes âgées*
'az idős emberek'
[...nza...]
[...na...]

(4) *Le savant est idiot.*
'A tudós bolond'
*[..avâte...]
[..avãe...]

(5) *les autos*
'az autók'
[lezoto]
*[leoto]

(A példák Lamarche 1991:229-231-ből származnak)

A *liaison*on keresztül tehát a grammatikai szám információja elsősorban a determinánsokon jelenik meg, de azoknak is csak egy részén. Az ilyen determinánsok közül némelyik egyalakú (pl. *plusieurs*, illetve, ha a grammatikai nembeli eltérést figyelmen kívül hagyjuk, akkor *certains*) legtöbbjük viszont többalakú, és az utóbbiak nagy részében (*le/les, ce/ces, mon/mes, du/des*) az egyes szám és többes szám különbsége nem csak hangkötéskor válik hallhatóvá. Ami a *tout* determinánst illeti, a későbbiekben látni fogjuk, hogy egyedül is kombinálódhat egy köznévvvel (ilyenkor egy generikus szerkezetet kapunk), de legtöbbször egy határozott referenciájú determináns (határozott névelő, mutató vagy birtokos determináns) követi. Az

előbbi esetben nem találkozunk többes számú alakkal, vagy csak nagyon ritkán, de akkor egy igen archaikusan hangzó, nem produktív szerkezetet kapunk. Az utóbbi esetben pedig akkor válik hallhatóvá a többes számú *tous* alak, ha nem áll a határozott determinánsos szerkezet közvetlen szomszédságában, hanem „lebegő összetevő”-ként funkcionál¹¹³:

- (6) *Tous les enfants sont là.*
'Minden gyerek itt van'
[tule...]
*[tusle...]
- (7) *Les enfants sont tous là.*
'A gyerekek mind itt vannak'
[...tusla]
*[...tula]

Amint a (6)-os példa mutatja, ha a *tous* alak szomszédos a határozott determinánssal, akkor a többes szám fonológiailag az utóbbi elemén realizálódik, mégpedig jól hallható módon.

Az egyes és többes szám szembenállításának tehát csak a determinánsoknál van fonológiai relevanciája (elsősorban a határozott determinánsokon), a főneveknél gyakorlatilag eltekinthetünk ettől.

1.2. Szintaktikai alapú osztályozás

1.2.1. Más determinánsokkal való kombinálódás lehetősége

Vannak determinánsok, amelyek csak egyedül kombinálódnak egy köznévvvel, míg más esetekben egy köznevet több determináns is megelőzheti. Ez a következő felosztást eredményezi:

- (8) Csak egyedül szereplő determinánsok:

*beaucoup de, peu de, énormément de, bon nombre de
certains
chaque
un, aucun
du, des
plusieurs*
Egymással kombinálódó determinánsok:
*tous les/ces/mes
(les/ces/mes) deux, (les/ces/mes) trois, ...
(les/ces/mes) quelques
la plupart de mes/ces/les/le
la moitié de mes/ces/les/le
deux tiers de mes/ces/les/le
une grande partie de mes/ces/les/le*

A fenti felosztáshoz több megjegyzést is kell fűznünk. Először is az egymással kombinálódó determinánsok száma erősen korlátozott, nem haladhatja meg a kettőt. A hagyományos

---

¹¹³ A jelenségről bővebben lásd többek között Kayne (1974)-et, Sportiche (1988)-at és Doetjes (1997)-et.

grammatikák, valamint Dubois említést tesznek hármas kombinációkról, ahol a harmadik determináns szerepét az *autre*, *même* vagy *différents* elem tölti be¹¹⁴:

- (9) *les deux autres personnes*
'a másik két személy'
- (10) *ces deux mêmes garçons*
'ugyanezen két fiú'
- (11) *ces trois différentes approches*
'e három különböző megközelítés'

Úgy véljük azonban, hogy ezeket az elemeket nem tekinthetjük determinánsoknak. Az eddig elemzett determinánsoktól eltérően az *autre* és *même* szavak néhány marginális, improduktív szerkezettől eltekintve soha nem szerepelhetnek önállóan, ráadásul előfordulásuk nem korlátozódik a köznévi előtti pozícióra:

- (12) *Les personnes autres que les amis du président ne sont pas admises à la réception.*
N *autre*
'Azok a személyek, akik nem az elnök barátai, nem léphetnek be a fogadásra'
- (13) a *le même jour*
même N
'ugyanaz a nap'
b *le jour même*
N *même*
'aznap'

Az *autre* és *différent* elemek ráadásul – a *de* morfémaival kombinálódva – a *quelque chose*, *quelqu'un* stb. határozatlan névmások jelzőjeként is szerepelhetnek, ami egyébként csak a melléknevekre jellemző – amint (14)c mutatja –, a determinánsokra nem:

- (14) a *quelque chose d'autre*
'valaki más'
- b *quelqu'un de différent de mes amis*
'valaki, aki különbözik a barátaimtól'
- c *quelque chose de beau*
'valami szép'

Mindezek a jellemzők arra engednek következtetni, hogy az *autre*, *même* és *différent* szavak bizonyos előfordulásaikban inkább a melléknevek, mintsem a determinánsok osztályába sorolhatók. Ugyanakkor azt is meg kell jegyeznünk, hogy a *différent*, *divers* és *certain* elemek többes számú alakja önállóan is kombinálódhat a köznévvvel, vagyis ebben a pozícióban azonos disztribúciót mutathatnak a névelővel:

- (15) a *Je connais certains professeurs qui n'aiment pas les étudiants.*
'Ismerek bizonyos tanárokat, akik nem szeretik a diákokat'

---

¹¹⁴ Itt kell említést tennünk az olyan látszólagos ellenpéldákról is, mint a *ces quelque deux cents livres* ('ez a mintegy kétszáz könyv'), ahol úgy tűnik, három determináns is szerepel egymás mellett. A *quelque* elemet azonban itt határozónak kell tekintenünk; erről árulkodik sajátos jelentésén túl az a tény is, hogy ilyenkor nem tehető többes számba, míg determinánsi használatuk ez kötelező volna.

b *Différentes/Diverses questions ont été posées à la réunion.*

'Különféle kérdések/sokféle kérdés elhangzott a gyűlésen'

Ezeket a morfémákat tehát többes számban a determinánsokhoz hasonló viselkedés jellemezheti, míg egyes számban inkább a melléknevekre hasonlítanak. Köztes státuszukat az is mutatja, hogy a többi determinánssal ellentétben kvalitatív információt hordoznak, különösen egyes számban. Mindebből arra következtethetünk, hogy a determináns és a melléknév kategóriája nem választható el élesen egymástól: ha egy elem önállóan kombinálódik a köznévvvel, akkor inkább determinánsnak tekinthető, ha viszont megelőzi egy másik determináns, akkor már inkább melléknévi sajátosságokat mutat.

Az egymással kombinálódó determinánsok számának korlátozott voltát támasztja alá az a tény is, hogy a franciában nem számít jól formáltnak az olyan névszói kifejezés, amelyben a határozott névelőhöz a *tous* determináns és számnév is társul¹¹⁵; ha viszont elhagyjuk a köznevet, akkor elfogadhatóvá válik a szerkezet:

(16) a* *Tous les deux enfants sont là.*

'Mindkét gyerek itt van'

b *Tous les deux sont là.*

'Mindketten itt vannak'

A második megjegyzés, ami a (8)-ban szereplő felosztáshoz kívánczik, az az, hogy az egymással kombinálódó determinánsok közül kiválik sajátos viselkedésével a *la plupart de mes/ces/les/le*, valamint a *la moitié de mes/ces/les/le*, a *deux tiers de mes/ces/les/le* és az *une grande partie de mes/ces/les/le* szerkezet. Egyediségüket egyrészt az adja, hogy nem fakultatív módon, hanem kötelezően szerepel velük egy határozott determináns. Ennek pedig az az oka, hogy úgynevezett partitívuszi szerkezetekkel van dolgunk (lásd a 2. fejezet 3. pontját), amelyekben a mennyiségi kifejezés (*la plupart*, *la moitié*, *deux tiers*, *une grande partie*) egy kontextuálisan körülhatárolt, specifikus halmaz valamely részét jelöli ki, ezt a specifikus halmazt pedig az utána álló határozott determinánsos kifejezés denotálja. Majdnem minden determinánsnak lehetséges partitívuszi használata (lásd (17) - Milner 1978 ezeket *tour partitif*-nak nevezi); kivételt képez a *tout* és a *du/des* (lásd (18)); a *quelques* és a *chaque* determinánsok pedig csak az *un(s)* morfémával kiegészülve alkothatnak partitívuszi kifejezéseket (lásd 18):

---

¹¹⁵ Ez a megkötés csak az argumentum pozícióban szereplő kifejezésekre érvényes, ha módosítóként (időhatározóként) funkcionál, akkor kombinálódhat egymással a *tout* determináns, a határozott névelő és a számnév:

Il s'arrête tous les trois mètres.

'Három méterenként megáll'

- (17) a *Beaucoup*
Plusieurs de ces pommes sont pourries.
Deux
 'Sok/több/kettő rohadt ezekből az almákból'
 b *Aucun de mes amis ne m'a téléphoné.*
 'Egyik barátom sem telefonált'
- (18) a **Tous de tes résultats sont erronés.*
 'Az eredményeid közül mind hibás'
 b **Du de ce pain a été mangé.*
 'Ebből a kenyérből evett valaki'
- (19) a *Quelques *(uns) de mes livres sont abîmés.*
 'Néhány könyvem megrongálódott'
 b *Chacun/*Chaque de ces arbres est en fleurs.*
 'Ezen fák mindegyike virágzik'

A (19) a és b mondatokban egy olyan morféma jelent meg, amely alakilag egybeesik az *un* determinánssal. Ugyanezt az elemet találjuk a *l'un de...*, illetve a *les uns et les autres* kifejezésekben is:

- (20) *L'un de mes (deux) amis a fait une découverte intéressante.*
 '(A kettő közül) az egyik barátom érdekes felfedezést tett'
- (21) *Les uns l'aiment, les autres le détestent.*
 'Egyesek szeretik, mások gyűlölik'

A (20)-as mondat egy olyan partitívuszi kifejezést tartalmaz, amelyben – amint arra Schnedecker (2000) rámutat – az *un* szó nem determinánsi, hanem főnévi értékkel bír. Ezt a hipotézist erősíti a (21)-es mondat is, amelyben az *un* morfémat többes számú névelő előzi meg, ez pedig összeférhetetlen volna az *un* determináns szemantikai tartalmával. Mindebből arra következtethetünk, hogy a (19) a és b mondatokban szereplő *quelques uns* és *chacun* kifejezések esetében egy olyan névmásokkal van dolgunk, amelyekben egy determináns és egy szemantikailag aluldeterminált köznévi elem kombinálódik egymással¹¹⁶.

A partitívuszi kifejezésekben a determinánsok szintaktikai viselkedése – akár inherensen partitívuszi kifejezésről, akár alkalmi partitívuszi használatról is legyen szó – egészen más, mint a nem partitívuszi névszói kifejezésben. Erre már többek között Milner (1978), illetve az olasz nyelvben Cardinaletti és Giusti (1990) is rámutattak. Két különbséget szeretnénk itt kiemelni. Az egyik az ilyen kifejezésekben található de NP topikalizációjának lehetősége. Egy alanyi partitívuszi kifejezésben topikalizálható a de morfémmal kezdődő összetevő, míg egy nem partitívuszi szerkezetben ez nem lehetséges:

- (22) a *De ces livres, deux ont été retrouvés à Munich.*
 'Ezekből a könyvekből kettőt Münchenben találtak meg'

¹¹⁶ Más nyelvekben is találkozunk az *un*-nek megfelelő szó kombinációinak névmási használatával: ez a jelenség figyelhető meg többek között az angol *someone* ('valaki'), *no one* ('senki') stb. kifejezésekben.

b **De livres sur les éléphants, beaucoup ont été vendus dans cette librairie.*
'Elefántokról szóló könyvből sok elkelt ebben a könyvesboltban'

A (22)a példában egy partitivuszi szerkezetet találunk; itt a számnévtől függetleníthető a *de ces livres* kifejezés. (22)b-ben ezzel szemben nem szakítható el a *beaucoup* determinánstól a vele kombinálódó *de livres sur les éléphants* szerkezet. Ha viszont a fenti kifejezések az ige tárgyaként funkcionálnak, nem lesz különbség a viselkedésükben, ugyanis mindkettőben topikalizálható a *de* morfémát követő összetevő, de csak akkor, ha az *en* klitikum megjelenik a mondatban:

(23) a *J'en ai lu plusieurs hier, de ces livres intéressants.*
'Többet is elolvastam tegnap ezekből az érdekes könyvekből'
b *J'en ai beaucoup lu hier, de livres intéressants.*
'Tegnap sok könyvet elolvastam'

Amint a fenti példák mutatják, mindkét szerkezet típusban egyedül hagyható tárgyi pozícióban a determináns, és az *en* klitikum (23) a-ban a *de ces livres* kifejezést, (23) b-ben pedig a *de livres* szerkezetet „helyettesíti”. Ha azonban az ilyen névszói kifejezésekben jelzői melléknév is szerepel, akkor ez utóbbi a partitivuszi szerkezetekben nem választható el a jelzett szótól, míg a nem partitivuszi szerkezetekben ez lehetséges:

(24) a **J'en vois plusieurs de propres, de ces chemises.*
'Több tisztát látok ezek között az ingek között'
b *J'en ai beaucoup vu de propres, de chemises.*
'Sok tiszta inget láttam'

A jelenségnek szemantikai magyarázata is van. (24)a ugyanis nem ekvivalens a topikalizálatlan változattal, (24)b viszont igen:

(24) a' *Je vois plusieurs de ces chemises propres.*
'Többet is látok ezekből a tiszta ingekből'
b' *J'ai vu beaucoup de chemises propres.*
'Sok tiszta inget láttam'

(24) a interpretációja azt feltételezi, hogy az alaphalmaz, amelyből a determináns kijelöl egy részt, tiszta és nem tiszta ingeket egyaránt tartalmaz, és a determináns közelében álló melléknév denotációja is hozzájárul a *plusieurs* részalmaz-képző szerepéhez. (24) a' ezzel szemben akkor igaz, ha az alaphalmaz kizárólag tiszta ingekből áll, és a determináns ezeknek egy részalmazát jelöli ki. (24) b és b' esetében viszont csak annyit állítok, hogy az általam látott tiszta ingek száma viszonylag nagy (hogymihez képest, azt a kontextus adja meg), és semmit nem állítunk arról, hogy az adott szituációban voltak-e piszkos ingek. Mindez megfelel a 2. fejezetben ismertetett partitivuszi és nem partitivuszi (kardinális) olvasat közti különbségnek.

A másik szintaktikai eltérés a partitívuszi és nem partitívuszi szerkezetek között a bennük előforduló determinánsok számával van összefüggésben. Az előbbiekre ugyanis látszólag nem érvényes az a megállapításunk, hogy a francia névszói szerkezetben legfeljebb kettő determináns szerepelhet együtt:

- (25) a *Trois de ces cinq personnes portent des lunettes.*
'Ebből az öt személyből három szemüveget visel'
b **Toutes les cinq filles sont venues en voiture.*
'Mind az öt lány autóval jött'
c **Beaucoup de/plusieurs mille enfants sont exploités dans ce pays.*
'Sok/több ezer gyermeket kizsákmányolnak ebben az országban'

A (25) a és b példákban három determinánst találunk egymás mellett, és ez csak (25) a-ban, a partitívuszi kifejezésben ad elfogadható szerkezetet. (25) c-ben még erősebb korlátozások vannak érvényben, itt ugyanis csak egy determináns állhat, még akkor is, ha a több determináns kombinációjához rendelni tudunk szemantikai interpretációt. Úgy tűnik, a partitívuszi kifejezések elején álló determináns „nem lát bele” a *de* prepozíciót követő szerkezetbe, csupán annyit „követel meg” az utóbbtól, hogy határozott referenciájú legyen.

1.2.2. A determináns és a vele kombinálódó köznév esete

A következő lehetséges osztályozás az esetadással függ össze. Sok nyelvben megfigyelhető, hogy a determinánst követő főnév a determináns típusától függően különféle esetragokat kaphat. Jóllehet a mai franciában már nem beszélhetünk morfológiai értelemben a főnév eseteiről, bizonyos morféma jelenléte a névszói szerkezetben, továbbá az ilyen kifejezésekre visszautaló névmások lehetséges változatai arra engednek következtetni, hogy az egyes determinánsok esetet adnak a velük kombinálódó főnévnek.

Ennek az esetadásnak az egyik jele a *de* morféma, amely kötelezően megjelenik a főnév előtt, ha azokat egy *beaucoup*-típusú vagy egy mértéket jelölő determináns vezeti be:

- (26) *Beaucoup/peu *(de) Français ont la possibilité de s'offrir des vacances à Hawaïi.*
'Sok/kevés ember engedheti meg magának, hogy Hawaiin üdjön'
(27) *Un Chinois consomme deux cents kilos *(de) riz par an.*
'Egy kínai évente kétszáz kiló rizst fogyaszt.'
(28) *Il a passé un bon nombre *(d)'années en Tunisie.*
'Jó néhány évet töltött Tunéziában'

A (26)-os mondatban szereplő *beaucoup* és *peu* determinánsok (és a velük analóg módon viselkedő *trop*, *énormément* stb.) nem csak abban hasonlítanak egymásra, hogy mindegyiküket *de*-vel bevezetett kifejezés követi, hanem abban is, hogy változatlan alakúak, önállóan ígét vagy melléknevet módosító határozóként funkcionálnak (lásd 29a illetve b), továbbá – amint azt az előző részben láttuk – semmilyen más determinánssal nem kombinálódhatnak:

- (29) a *Il s'intéresse beaucoup à la musique de Mozart.*
 'Nagyon érdeklí Mozart zenéje'
 b *C'est un tableau peu connu de Rembrandt.*
 'Ez Rembrandtnak egy kevésbé ismert képe'
 c **Ces beaucoup/peu de photos ont été prises au Canada.*
 'Ezt a sok/kevés fényképet Kanadában készítették'

Ami a mértékegységet tartalmazó determinánsokat illeti, ezek egy teljes névszói szerkezet alakját öltik, vagyis egy (többé-kevésbé pontosan meghatározott) mennyiséget jelölő determinánst és egy mértékegységet jelölő köznevet találunk bennük. Ez a teljes névszói szerkezet egységként viselkedik, és mint ilyen adja a *de* morfémával jelölt esetet a vele kombinálódó közneves kifejezésnek:

- (30) *Dans ce dépôt, dix/plusieurs/quelques/des tonnes de blé ont été stockés.*
 'Ebben a raktárban tíz/több/néhány tonna búzát tárolnak'

A *beaucoup*-típusú determinánsokkal ellentétben ezeket megelőzheti határozott determináns, amennyiben a bennük szereplő determináns kombinációs lehetőségei megengedik ezt:

- (31) a *Ces dix/*plusieurs/quelques/*des tonnes de blé ne suffisent pas à nourrir tout un pays.*
 'Ez a tíz/több/néhány tonna búza nem elég ahhoz, hogy egy egész országot ellásson'
 b *S'il continue à pleuvoir, ces tonnes de blé finiront tous par être pourris.*
 'Ha tovább esik az eső, ez a több tonna búza mind meg fog rohadni'

A határozott determináns a mértékegységet tartalmazó komplex determináns része, azzal alkot egy összetevőt; erre utal az a tény, hogy (31a)-ban a *ces* determináns szám szerinti egyeztetése a *tonnes* többes számú köznévvvel, nem pedig a *blé* egyes számú (megszámlálhatatlan) főnévvvel történt, továbbá az is, hogy ez a determináns önmagában is kombinálódhat a mértékegységgel (31b).

Mindkét típusú kifejezésben a névszói csoport azon része, amelyet a *de* morféma vezet be, alanyi pozícióban elhagyható (32a,b), tárgyi pozícióban pedig az *en* klitikummal pronominalizálható (33a,b):

- (32) a *Beaucoup pensent qu'on peut réussir sans travailler.*
 'Sokan azt gondolják, hogy munka nélkül is lehet érvényesülni'
 b *Deux kilos ne suffiront pas pour toute la famille.*
 'Két kiló nem lesz elég az egész családnak'
 (33) a *On en voit beaucoup/peu ces jours-ci, de décorations de Noël.*
 'Mostanában sokat/keveset látunk karácsonyi díszítésből'
 b *De vin rouge, il faudrait en acheter deux bouteilles.*
 'Vörös borból két litert kellene vásárolni'

Szemantikai szempontból is hasonlónak tekinthetjük ezeket a kifejezéseket, mivel – mint többek között Milner (1978), Battye (1991), Kupferman (1994) és Hulk (1996) is megállapítja - mindegyikben az a determináns funkciója, hogy a kifejezés köznévi része által denotált

halmaz valamely részhalmazát képezi. A (33)-as példákban szereplő *en* klitikum jelenléte is erről a részhalmaz-képzésről árulkodik, hiszen ugyanezt a névmást találjuk a partitívuszi szerkezetekben is (lásd (23) a és b).

Azt mondhatjuk tehát, hogy ezek a determinánsok partitívuszi esetet adnak a velük kombinálódó köznévek, és ennek az esetadásnak egy morfológiai megnyilvánulása a *de* morféma¹¹⁷.

A részhalmaz-képzés persze nem csak az ily módon jellemezhető determinánsokra érvényes, hanem általánosságban a határozatlan determinánsokra¹¹⁸, még akkor is, ha az esetadásnak nincs morfológiai megnyilvánulása. Mindez abban is megnyilvánul, hogy az *en* klitikummal helyettesíthetők az ilyen determinánsokat követő főneves szerkezetek is, ráadásul ha diszlokáljuk az ilyen kifejezéseket, akkor megjelenik előttük a már említett *de* morféma:

- (34) *J'en ai emprunté trois/plusieurs, de livres sur l'Afrique.*
'Hármat/többet is találtam Afrikáról szóló könyvből'

A határozott determinánssal bevezetett kifejezések viszont már nem helyettesíthetők ezzel a névmással, akkor sem, ha bennük határozatlan determinánst (például számnevet) találunk:

- (35) *J'ai déjà vu cette femme à la télé* → **J'en ai déjà vu cette à la télé*
'Már láttam ezt a nőt a tévében'   'Már láttam belőle ezt a tévében'
(36) a *Cela va résoudre tous nos problèmes* → **Cela va en résoudre tous (les)*
'Ez minden gondunkat meg fogja oldani'   'Ez mindet meg fogja oldani belőle'
b *Cela va les résoudre tous.*

¹¹⁷ A *de* morféma szerepéről és a partitívuszi eset adásáról bővebben lásd többek között Azoulay-Vicente (1989)-t.

¹¹⁸ Amint azt már a partitívuszi szerkezeteknél is láttuk (lásd (18) a és b), bizonyos esetekben nem a *quelques* determináns jelenik meg a mondatban, hanem annak önálló, névmásszerűen viselkedő változata. Ugyanez érvényes ennél a determinánssal az *en* klitikumot tartalmazó mondatokra:

J'en ai lu quelques uns.
'Láttam néhányat (belőlük)'

Ez a mondat kétértelmű, mert megfeleltethető egy partitívuszi és egy nem partitívuszi kifejezést tartalmazó mondatnak is, például az alábbiak valamelyikének:

- (i) *J'ai lu quelques uns de ces romans de Balzac.*
'Olvastam néhányat ezekből a Balzac-regényekből'
(ii) *J'ai lu quelques romans de Balzac.*
'Olvastam néhány Balzac-regényt'

Hasonlóképpen problémásnak tekinthető a *chaque* determináns; ráadásul itt a partitívuszi szerkezet *de* prepozícióval bevezetett része nem az *en*, hanem a *les* klitikummal helyettesíthető:

- (iii) *J'aime chacun de mes voisins.*
'Mindegyik szomszédomat szeretem'
(iv) *Je les aime chacun.*
'Mindegyiküket szeretem'
(v) **J'en aime chacun.*
'Mindegyiket szeretem belőlük'

A névmással való helyettesítés tehát itt szemantikai alapon történik, hiszen a *chacun* univerzális kvantort denotál, vagyis nem részhalmazt képez, hanem kimerítően megadja egy halmaz összes elemét. Formailag ugyanakkor partitívuszi szerkezettel van dolgunk, ami szintén indokolt jelentéstani szempontból, hiszen ez egy disztributív kvantor, vagyis a halmaz elemeit egyenként veszi sorra.

’Ez mindet meg fogja oldani’

(37) *Il a revendu ses deux voitures* → **Il en a revendu ses deux*
’Eladta a két autóját’   ’Eladta belőle az ő kettőjét’

A határozatlan determinánsok partitivuszi esetadása tehát szoros összefüggést mutat az ilyen determinánsok szemantikai interpretációjával, ami a részhalmaz-képzés fogalmával ragadható meg¹¹⁹. Ugyanakkor – mint láttuk – nem minden determinánsnál jelenik meg ez a partitivuszi eset a *de* morféma képében, csupán azoknál, amelyek határozóként is használatosak, illetve azoknál, amelyek önálló, külön determinánssal bíró névszói szerkezeteknek is felfoghatók. Abból a tényből, hogy a határozott determinánst és számnevet tartalmazó kifejezésekben nem kap partitivusi esetet a főnév, arra következtethetünk, hogy itt a számnév funkciója nem a részhalmaz-képzés, hanem predikátumként funkcionál, oly módon, hogy egy specifikus, kontextuálisan teljes halmaz számosságát adja meg.

Van a franciában egy determináns-típus, amely morfológiailag nem más, mint a fentiekben ismertetett *de* morféma és a határozott névelő összekapcsolódása. Ennek egyes számú alakját a hagyományos szakirodalom *article partitif*-nak (magyarul ’részelő névelő’ vagy – egy kevésbé pontos elnevezéssel – ’anyagnévelő’), többes számú alakját pedig határozatlan névelőnek¹²⁰ nevezi. Ez a determináns alanyi pozícióban ritkán fordul elő (az ilyen előfordulás feltételeiről lásd Galmiche 1986a-t, 1986b-t és Dobrovie-Sorin 1997-t), ami elsősorban azzal magyarázható, hogy az ilyen determinánst tartalmazó kifejezések (különösen egyes számban) nem specifikus olvasattal rendelkeznek, ugyanakkor közismert tény, hogy a mondat alanya a specifikus olvasatot részesíti előnyben. Mindez persze azt is jelenti, hogy az ilyen névszói szerkezetben a határozott névelő nem a szokványos határozott (és egyben specifikus) referenciával bír:

(38) a *Il faudrait acheter de la farine.*
’Kellene vásárolni lisztet’
b *J’ai trouvé des livres de Kundera dans cette librairie.*
’Találtam Kundera-könyveket ebben a könyvesboltban’

A *de* morféma jelenléte arra enged következtetni, hogy itt is partitivuszi esetet kapott a kifejezés névszói része; ugyanerről árulkodik a névszóval való helyettesítés tesztje is:

(38) a’ *Il faudrait en acheter, de la farine.*

¹¹⁹ Ugyanerre a következtetésre jut az olasz nyelvet illetően Cardinaletti és Giusti (1990) is.

¹²⁰ Vita tárgya, hogy ez utóbbi a részelő névelő vagy a határozatlan névelő egy alakjának tekinthető-e. A „határozatlan névelő” terminus pártján állók elsősorban azzal érvelnek, hogy a *des* alak az egyes számú *un*-höz hasonlóan kizárólag megszámlálható főnevet szelektál. Ugyanakkor a *des* determináns morfológiai szerkezete és fentebb ismertetett szintaktikai, valamint szemantikai tulajdonságai a *du* (de la) alakhoz teszik hasonlatossá; ezt az álláspontot képviseli többek között Guillaume (1973), Milner (1978), Galmiche (1986) és Dobrovie-Sorin (1997) is.

'Lisztből, abból kellene venni'

b' *On en trouve toujours dans cette librairie, des livres de Kundera.*

'Kundera-könyvből, abból mindig találni ebben a könyvesboltban'

A határozott névelő jelenléte tehát nem változtat a helyzeten, azt mondhatjuk, hogy nem rendelkezik szemantikai tartalommal¹²¹. Megfigyelhetjük továbbá, hogy ez a határozott névelő akkor és csakis akkor jelenik meg a szerkezetben, ha nem előzi meg a *de* morfémát valamilyen mennyiséget jelölő (*beaucoup*-típusú, vagyis határozószóként is funkcionáló) determináns vagy tagadó határozószó:

(39) a *Marie a très peu d'amis.*

'Máriának nagyon kevés barátja van'

b **Marie a très peu des amis.*

(40) a *Il n'y a pas de sucre dans ce café.*

'Nincs cukor ebben a kávéban'

b **Il n'y a pas du sucre dans ce café.*¹²²

Mindig kell tehát lennie valamilyen elemnek, ami a *de* morfémát „engedélyezi” az ilyen szerkezetekben; vagy egy eredetileg határozószóként funkcionáló elem, vagy pedig egy nem referenciális határozott névelő, de sohasem mindkettő egyszerre¹²³.

Ahogy a többi determináns nagy része, az ilyen típusú névelő is előfordulhat valódi partitívuszi szerkezetekben¹²⁴. Ezeket arról ismerhetjük fel, hogy a *de* morfémával nem feltétlenül határozott névelő kombinálódik, hanem mutató vagy birtokos determináns, amely az utána álló köznévvvel egységet alkotva egy specifikus, kontextuálisan körülhatárolt halmazt denotál:

(41) *Ne prends pas des/de ces/de ses gâteaux, ils ne sont pas frais.*

'Ne vegyél a/ezekből a süteményekből, nem frissek'

'Ne vegyél a süteményeiből, nem frissek'

¹²¹ Milner (1978) feltételezése szerint egy generikus értelmezésű határozott névelővel van dolgunk, és a *de* morféma szerepe ezzel a generikus határozott névelővel kombinálódó köznév által denotált teljes halmaz egy (meghatározatlan nagyságú) részhalmazának kijelölése. Felmerül azonban a kérdés, hogy a *beaucoup*-típusú determinánsoknak – hasonló értelmezés mellett - miért nincs szükségük egy ilyen névelőre, vagyis miért nem jól formáltak az alábbihoz hasonló mondatok:

Mon frère a (*beaucoup) des voitures.

'A bátyámnak (sok) autója van'

¹²² A mondat azzal a jelentéssel elfogadható, hogy 'Nem cukor van ebben a kávéban', vagyis ha a *du sucre* összetevő kontrasztív fókuszként értelmezett.

¹²³ Van azonban egy kivétel erre a szabályszerűsre, mégpedig a *bien du/des* determináns, amely jelentését és adverbialis természetét tekintve a *beaucoup* alakkal analóg, ám az ilyen szerkezetben kötelezően megjelenik az előzőekben látott határozott névelő:

(i) *Nous avons bien des problèmes.*

'Sok problémánk van'

(ii) **Nous avons bien de problèmes.*

A jelenségre a későbbiekben visszatérünk.

¹²⁴ Amint arra Foulet (1974), Moignet (1976) és Englebert (1996) rámutat, a francia nyelv történetében ez a használat időben megelőzte a mai, elsősorban nem partitívuszi használatot, vagyis azt, ami most az *article partitif* tipikus jellemzője.

Az ilyen szerkezetek – a részelő névelős kifejezésekhez hasonlóan - tipikusan tárgyias igék után állnak, vagyis a bennük szereplő *de* morféma nem az ige által szelektált prepozícióként funkcionál (ahogyan az a *parler*-típusú igéknél megszokott), hanem a szerkezet partitívuszi esetének morfológiai kifejeződése (jelölője). A *de* után álló határozott determináns pedig konkrét, nem generikus referenciális tartalommal bír.

A fentieket összefoglalva azt mondhatjuk tehát, hogy a francia determinánsok az utánuk álló köznévi esetét tekintve az alábbi alosztályokba sorolhatók:

a) A köznévi partitívuszi esetet kap

- A partitívuszi eset morfológiaiailag is megnyilvánul egy *de* esetjelölő alakjában

beaucoup, peu, assez, trop...

du, de la, des

un kilo, un grand nombre, bon nombre...

- A *de* esetjelölő csak diszlokált (topikalizált) szerkezetben jelenik meg

un, aucun

deux

plusieurs

quelques

*certains (?)*¹²⁵

b) A köznévi egy valódi partitívuszi szerkezetben jelenik meg, amelyet a *de* prepozíció vezet be

- Inherens módon

la plupart, la moitié, un tiers

- Alkalmilag

az a) alosztály összes determinánsa (a *quelques* determináns *quelques uns* változatában szerepel)

chaque (chacun változatban)

b) A köznévi nem kap partitívuszi esetet

le/les, ce/ces, me/mes

tous

chaque

1.2.3. A determinánsok mondatbeli disztribúciója

Bár dolgozatunkban elsősorban argumentum-pozíciójú névszói szerkezetek determinánsait vizsgáljuk, szintaktikai viselkedésük jellemzésekor ki kell térnünk egyéb

---

¹²⁵ A *certain*s determináns ebben az osztályozásban némi problémát vet fel. Az utána álló köznévi partitívuszi esetet kap ugyan, hiszen helyettesíthető az en klitikummal, de nem topikalizálható:

(i) *As-tu commis des erreurs? – Oui, j'en ai commis certaines.*

'Kövezzél el hibát? – Igen elkövettem bizonyosakat'

(ii)**D'erreurs, j'en ai commis certaines.*

'Hibából elkövettem bizonyosakat'

pozíciókban való előfordulási lehetőségeikre is. A későbbiekben látni fogjuk, hogy egyes strukturális elemzések éppen arra a hipotézisre épülnek, hogy vannak olyan determinánsok, amelyek predikátumként is képesek funkcionálni. Érdemes tehát megvizsgálnunk, hogyan oszlanak el a francia determinánsok ebben a tekintetben.

Egy névszói kifejezés általában argumentum vagy predikátum szerepét töltheti be. Ha előbbiként funkcionál, akkor tipikusan alanyi, direkt tárgyi vagy prepozíciós vonzat pozíciójában találjuk, ha pedig az utóbbi szerepét tölti be, akkor leginkább a francia terminológiában kopulának nevezett létigével kombinálódik. Mivel a predikátum-szereppel nem kívánunk részletesen foglalkozni, most nem térünk ki arra a kérdésre, hogy vajon az úgynevezett „azonosító kopulatív” mondatokban a létige előtt és után álló NP-k mindegyike argumentum-szereppel bír-e, vagy egyikük argumentum, a másik pedig predikátum. Most csupán azt vizsgáljuk, hogy melyek azok a determinánsok, amelyek csak „tipikusan” argumentum-pozícióban fordulhatnak elő, és melyek azok, amelyeket a kopula után (vagyis a „tipikus” predikátum-pozícióban) is megtalálhatjuk.

Ennek megfelelően a következő két alosztályt kapjuk:

a) Argumentum-pozícióban és predikátum-pozícióban egyaránt előfordul

le/les, ce/ces, mon/mes
un
du, des
un peu
deux, plusieurs
quelques
un kilo

b) Csak argumentum-pozícióban állhat

tous
chaque
aucun
certains
beaucoup, peu, trop
la plupart

Amint látjuk, nincs olyan determináns-osztály, amely csak predikátum-pozícióban fordulna elő, ami azt a hipotézist erősíti, hogy egy determináns elsődleges funkciója az, hogy lehetővé tegye a köznévi számára, hogy argumentumként funkcionáljon. Ez a francia nyelvre különösen érvényes, hiszen argumentum-pozícióban soha nem találunk pusztán köznevet.

Mindkét alcsoporthoz megjegyzések kívánkoznak. Először is, a franciában a fent felsorolt elemek közül szinte mindegyik állhat a kopula után abban az esetben, ha a mondat alanya a *ce* mutató névmás. Ezeket az eseteket most figyelmen kívül hagyjuk. Másodsor, az

argumentum- és predikátum-pozícióban egyaránt előforduló determinánsok nem ugyanazzal az elfogadhatósággal képesek szerepelni az egyes pozíciókban. Argumentumként legjobb eséllyel a határozott determinánsok funkcionálnak, hiszen ezek azok, amelyek individuumot denotálnak, vagyis tisztán referenciális funkcióval bírnak. A predikátum pozíciójában leginkább az *un* és *des* névelőket találjuk (illetve még ennél is gyakrabban determináns nélküli köznevet). Ennek az lehet az oka, hogy ezek a névelők nem rendelkeznek azonosító funkcióval, ám mennyiségre vonatkozó információt sem tartalmaznak¹²⁶. Ugyanezt mondhatjuk a *du* névelőről, valamint az *un peu de* determinánsról is, ám ez utóbbiak pozíciója erősen korlátozott: a predikátum helyén már sokkal ritkábban fordulnak elő, mint a *des* névelő¹²⁷, és mindkettő kevésbé elfogadható mondatot eredményez alanyként:

- (42) a *La/Cette/Une/Sa femme portait une jupe noire.*
 ' (Ez) a nő/Egy nő/A felesége fekete szoknyát viselt'
 b *L'/Cet/??Un/Son élève était timide.*
 ' (Ez) a/Egy diák/az ő diákja félénk volt'
 c *Les/Ces/??Des/Ses élèves étaient intelligents.*
 ' (Ezek) a diákok/Diákok/Az ő diákjai intelligensek voltak'
 d *Les/Ces/Des/Ses enfants étaient en train de jouer dans la cour.*
 ' (Ezek) a gyerekek/Gyerekek/Az ő gyerekei játszottak az udvaron'
 e *Le/*Du/*Un peu de beurre était savoureux.*
 ' (A)/Egy kis vaj ízletes volt'
 f *Le/Du/Un peu de beurre était étalé sur la table.*¹²⁸
 ' A vaj/Vaj/Egy kis vaj volt kirakva az asztalra'
- (43) a *J'ai trouvé le/ce/un/son stylo sous la table.*
 ' Az asztal alatt találtam (ezt) a tollat/egy tollat/az ő tollát'
 b *J'ai trouvé des feuilles de papier/du papier dans le tiroir*
 ' Papírlapokat/papírt találtam a fiókban'
- (44) a *Pierre est professeur/un homme intelligent/mon meilleur ami.*
 ' Péter tanár/egy intelligens ember/a legjobb barátom'

¹²⁶ A *des* névelő szemantikai interpretációjába sokak szerint beletartozik az az információ, hogy a névszói kifejezés egynél több individuumot tartalmazó halmazt denotál, ám - amint többek között Galmiche (1986) is rámutat – ez a névelő magában foglalja az egy individuumra való utalás lehetőségét is. Ennek megfelelően az alábbi párbeszéd teljesen elfogadhatónak minősül:

- (i) *Vous avez des enfants?*
 'Vannak gyerekei?'
Oui, un.
 'Igen, egy' (Galmiche, 1986:51)

¹²⁷ Általánosságban azt mondhatjuk, hogy egy adott determinánst tartalmazó NP predikátum-pozícióban való előfordulását elsősorban a mondat alanyának természete határozza meg. A (44)-es mondatokban szereplő predikátumok bármelyike elfogadható a *ce* névmási alannal vagy egy *ce* determinánst (illetve annak valamely allomorfiáját) tartalmazó alannal. Ami pedig a többi lehetséges alanyt illeti, az a tény, hogy a *du* és *un peu de* determinánsok csak megszámlálhatatlan főnévvel kombinálódhatnak, jelentősen korlátozza a szóba jövő alanyok kiválasztását. Ez utóbbiak elsősorban az elvont főnevet tartalmazó szerkezetek közül kerülnek ki, de még ebben az esetben is jelentősen növelhető a mondat elfogadhatósága, ha topikalizáljuk az alanyt, és a *ce* klitikus névmást szerepeltetjük az alany strukurális pozíciójában (lásd a (44)c mondatot). A jelenség magyarázata túlmutat a dolgozatunk keretein.

¹²⁸ A (42)b-f példák határozatlan és részelő névelős változatai Dobrovie-Sorin (1997:58)-ból származnak.

- b *Tous mes amis sont des artistes connus.*
'Minden barátom ismert művész'
- c *Ma vie, ?(c') est de la corvée.*
'Az életem, az puszta robotolás'
- d *Sa présence est un peu de réconfort pour moi.*
'A jelenléte egy kis vigasz nekem'

A (42)-es példákban alanyként szerepelnek az említett névelők. A határozott determinánsok mindegyikben elfogadhatók, míg a határozatlan és részelő névelőket csak bizonyos típusú (elsősorban epizodikus) predikátumok engedik meg. A (43)-as példákban, ahol direkt tárgyként szerepelnek a vizsgált névelők, nincs különbség a névelők között az elfogadhatóság tekintetében, és előfordulásuk nem függ a predikátum természetétől. Végül a (44)-es példákból az olvasható ki, hogy a predikátum pozíciójában egyedül a részelő névelő viselkedik sajátosan, ugyanis alanyként leginkább a *ce* mutató névmást fogadja el.

Ami az a) csoport többi elemét illeti, ezek a fent említett pozíciók bármelyikében előfordulhatnak. A predikátum szerepében ráadásul legtöbbjük önállóan is állhat:

- (45) a *Nous sommes plusieurs (personnes) à partager ton avis.*
'Többen is osztjuk a nézetedet'
- b *Pierre et Paul sont deux amis inséparables.*
'Péter és Pál két elválaszthatatlan jóbarát'
- c *Nous étions cinq/plusieurs dans l'ascenseur.*
'Öten/többen voltunk a liftben'
- d **Nous sommes quelques (à le condamner).*
'Néhányan vagyunk (akik elítéljük őt)'

2. A determinánsok lehetséges strukturális pozíciói

Az, hogy generatív keretben milyen szerkezetet rendelünk a determinánsokhoz, több empirikus és elméletfüggő tényezőn is múlik. Az előbbieket közé sorolhatjuk mindazokat a jellemzőket, amelyek a determinánsnak a többi determinánshoz, illetve a névszói szerkezet más elemeihez fűződő viszonyával függenek össze; elsősorban ezekről szolt az előző rész. Másfelől, egy nyelvelmélet magának a névszói szerkezetnek a mondatban betöltött lehetséges pozícióiról is számot kell, hogy adjon. Amint láttuk, vannak a mondatban olyan pozíciók, amelyekben a főnévi csoport bármilyen determinánssal szerepelhet – ilyen az ige argumentumainak pozíciója -, bár még itt sem volt minden determináns egyformán elfogadható. A mondat más részein – például a predikátum helyén, vagy amint azt az előző fejezetben láttuk, az úgynevezett egzisztenciális szerkezetekben – már csak bizonyos determinánsokkal találkozhatunk. Ha abból a hipotézisből indulunk ki, hogy a különféle típusú determinánsok más-más szintaktikai kategóriájú névszói szerkezetekben fordulnak elő (DP, QP, NUMP stb.), akkor a választott elméleti keretnek szembe kell néznie azzal a

nehézséggel, hogy ugyanahhoz az igéhez többféle alkategorizációs keretet kell rendelni, aszerint, hogy az adott pozícióban éppen milyen típusú névszói kifejezésekkel képes kombinálódni. Ez pedig felesleges komplexitással terhelné az elméletet.

Amint az első fejezetben láttuk, a generatív grammatika fejlődésének jelenlegi állapotában többé-kevésbé minden megközelítés megegyezik abban, hogy a determinánsi státusz egy DP (vagy neki megfelelő) funkcionális kategóriához kapcsolódik. Abban viszont már eltérnek a nézetek, hogy milyen jegyeket tartalmaz, milyen típusú (kvantifikációs és/vagy referencialitásra vonatkozó) információkat kódol ennek a funkcionális kategóriának a feje. Ennek megfelelően nagy különbségek mutatkoznak az elemzések között abban a tekintetben, hogy melyek azok a determinánsok, amelyek DP fejében vagy Spec-jében generáltak, illetve felmozognak egy mélyebben fekvő pozícióból. Amint látni fogjuk ebben a részben, a különbségek hátterében nem csak elméleti megfontolások, hanem sokszor nyelvspecifikus sajátosságok is húzódnak.

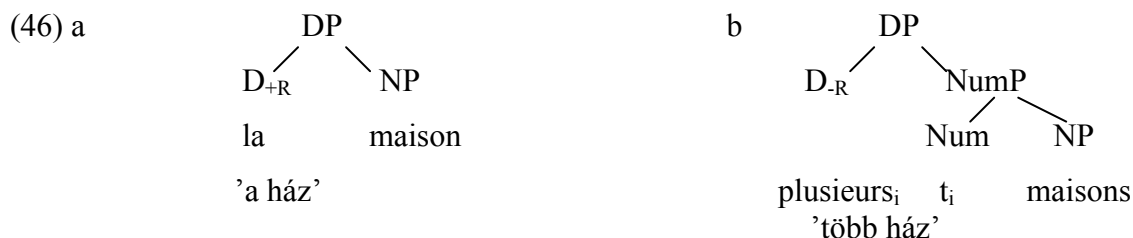
Az elméletnek végül számot kell adnia a determinánsok szemantikai interpretációjáról is. A szintaktikai és szemantikai komponens megfeleltetésének az lenne a lényege, hogy a szerkezet egyes pozícióihoz adott szemantikai típusú értelmezés rendelhető, és az ilyen pozícióban található – fonetikailag realizálódó vagy nem realizálódó – elemek értelmezése a kompozicionalitás fregei elvének megfelelően kombinálódik egymással. A kombináció végeredménye egy olyan típusú szemantikai objektum kell, hogy legyen, amit a mondat többi elemének (elsősorban az igének) megfelelő szemantikai típusal kombinálva egy *t* típusú, vagyis a mondat típusának megfelelő szemantikai objektumot kapunk. Ahhoz persze, hogy a kompozicionalitás elve maradéktalanul érvényesüljön, a névszói szerkezet alkotóelemeihez megfelelő strukturális pozíciót, az utóbbiakhoz pedig megfelelő szemantikai interpretációt kell rendelnünk.

2.1. Az argumentum-szerepű kifejezések DP-k: Zamparelli többrétegű DP-hipotézise

A főnévi csoport belső szerkezetéről kialakított legelterjedtebb nézet szerint az argumentum-szerepű kifejezések egy DP (vagy azzal egyenértékű maximális projekció) alatt generáltak. Az ilyen kifejezések determinánsai DP fejében és/vagy Spec-jében foglalnak helyet. D releváns jegye, amely „magához vonzza” a megfelelő elemeket, Longobardi 1994 és 1996 szerint nem más, mint a +/- referencialis (R) jegy. Ez a jegy a neolatin nyelvekben erős, vagyis amennyiben argumentumként funkcionál az adott névszói kifejezés, akkor valamilyen hangzós elem mindenképpen kitölti D-t. Ha ez utóbbi a +R jeggyel rendelkezik, akkor individuumra referáló kifejezést (tulajdonnevet vagy személyes névmást) vonz magához, ha pedig -R jegyű, akkor egy (határozott vagy határozatlan) névelő mozog hozzá, és a szerkezet

operátor-változó típusú értelmezést kap, ahol a determinánssal kombinálódó köznévfő a változó értelmezési tartományát denotálja. Longobardi 1999 elsősorban Crisma 1991-re és Szabolcsi 1994-re hivatkozva a determinánsok közül már csak a határozott névelőről feltételezi azt, hogy eleve D-ben generált, vagyis a DP kiterjesztés alapvető funkciójaként az individuumra való referálást jelöli meg. A határozatlan névelőt, a számnevet, illetve a kvantifikációs determinánsokat egy alacsonyabban fekvő funkcionális kiterjesztésben generálja, amely feltételezése szerint Szabolcsi 1994 DetP-jének vagy Ritter 1991 NumP-jének felel meg. Ezek a nem határozott determinánsok DP fejébe vagy Spec-jébe mozognak, amennyiben nem jelenik meg határozott névelő a szerkezetben.

Mindezeket a lehetőségeket francia nyelvű példák alapján a következő ábrával szemléltethetjük:

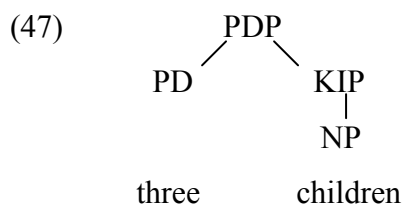
2.1.1. A DP „rétegei” Zamparelli megközelítésében

Zamparelli (1995) a szintaxis-szemantika megfeleltetést még következetesebben viszi végig. Elmélete szerint az NP szintje felett több „szint” is elkülöníthető, és a determinánsok referálási módjuktól függően más-más szinten jelenhetnek meg. Mindebből az is következik, hogy a különféle módon referáló névszói szerkezetek eltérő kategóriánévvél fognak rendelkezni, valamint az is, hogy amennyiben egy determináns több módon is referálhat, akkor többféle funkcionális kiterjesztés alá is besorolhatjuk.

Ennek megfelelően Zamparelli megközelítésében az NP feletti legalacsonyabb funkcionális kiterjesztés a KIP (*Kind Phrase*) szintje: itt található maga a főnév a bővítményeivel (ez alkotja az NP-t), valamint a velük kombinálódó restriktív melléknevek¹²⁹. A KIP kiterjesztés denotációja megegyezik az NP-ével: az általánosan elfogadott elemzéstől eltérően Zamparelli szerint a főnév nem tulajdonságot (individuum-halmazt), hanem egy speciális entitást, a fajta (*kind* – lásd Carlson 1977) entitását denotálja. A KIP szintje tehát *e* típusú. Közvetlenül *e* felett található a PDP (*Predicative Determiner Phrase*) elnevezésű kiterjesztés. A PDP olyan determinánsokat, illetve jegyeket tartalmaz, amelyek a KIP kiterjesztéssel kombinálódva egy predikatív, vagyis <*e*,*t*> típusú kifejezést eredményeznek.

¹²⁹ A restriktív melléknevek vagy adjunkcióval csatlakoznak az NP-hez, vagy pedig – Crisma 1991-et, Bernstein 1993-t és Cinque 1994-t követve – egy külön funkcionális kiterjesztés Spec pozíciójában generáltak.

Az ilyen szerkezetek nem argumentumként funkcionálnak, hanem predikátum-pozícióban, illetve egzisztenciális mondatokban (*there-sentences*) fordulnak elő. A PDP-ben többek között gyenge determinánsokat találunk (a gyenge determinánsokra jellemző interpretációval – lásd az előző fejezetet), amilyen például a határozatlan névelő, az egyszerű és összetett tőszámnevek, a „homályos számnevek” (*vague numerals* – az angolban pl. *many* ’sok’, illetve *few* ’kevés’, *a few* ’egy kevés’), valamint – determináns hiányában – a grammatikai számra vonatkozó jegyeket. Predikátum-szerepben a *three children* (’három gyerek’) kifejezés mindezek alapján a következő rétegekből épül fel:

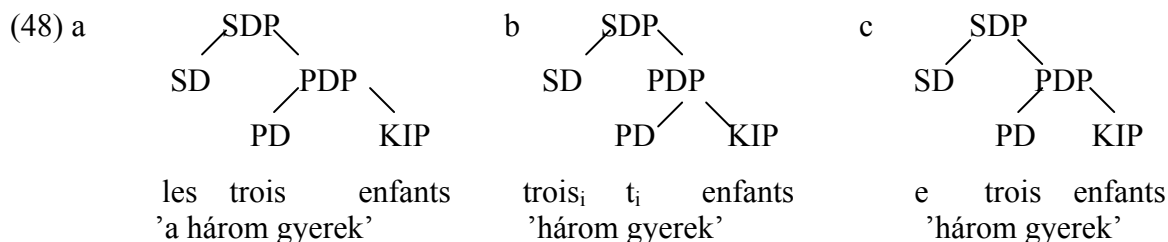

A legmagasabban fekvő maximális kiterjesztés végül az SDP szintje, az egyetlen olyan szint, amely egy (*e* típusú) individuumra képes referálni, vagyis Zamparelli hipotézise szerint csakis egy SDP képes argumentum-szerepet betölteni. Ez a megállapítás gyakorlatilag Stowell (1989) és Longobardi 1994 és 1996 hipotézisének átfogalmazása, amely szerint argumentum-szerepet kizárólag egy DP tölthet be¹³⁰.

Az SDP szintjén jelenik meg minden olyan determináns, amely kvantor-emelést igényel, vagyis az erős determinánsok (az angolban ilyen az *every* ’minden’, *most* ’a legtöbb’ és az *each* ’mindegyik’), továbbá a határozott és határozatlan névelők kvantifikációs olvasatukban, a birtokos determinánsok, valamint a „homályos számnevek” erős (vagyis proporcionális) olvasatukban. Természetesen ezen a szinten fogunk megtalálni minden olyan elemet, amely referenciális értelmezéssel bír, vagyis a személyes névmásokat, a tulajdonneveket, a fajtaneveket (*names of kinds*) és a referenciális olvasatú határozatlan névelőket, illetve a specifikus olvasatú tőszámneveket. Az SDP szintje üresen is jelen lehet: ez akkor fordul elő, ha a szerkezet gyenge determinánst tartalmaz. Ilyenkor a determináns lent marad a PDP szinten, ám maga a szerkezet képes argumentumként funkcionálni, vagyis SDP-nek minősül. Azok a determinánsok, amelyeknek gyenge és erős olvasatuk egyaránt lehet (ilyenek többek között az egyszerű tőszámnevek és a „homályos számnevek”), a PDP szintjén generáltak, és

¹³⁰ Stowell, Longobardi és Zamparelli hipotézise nem zárja ki azt a lehetőséget, hogy egy DP (illetve SDP) ne argumentumként (hanem predikátumként) funkcionáljon, csupán azt mondja ki, hogy minden névszói argumentum DP-nek (SDP-nek) minősül. Ennél lényegesen erősebb Davis és Matthewson (1999) feltételezése, amely szerint egy kifejezés DP-státusza és argumentum-szerepe kölcsönösen feltételezi egymást, vagyis minden DP argumentum és megfordítva, minden (névszói) argumentum DP.

erős olvasat esetén felmozognak az SDP kiterjesztésbe, hogy elnyerhessék a nekik megfelelő értelmezést¹³¹. Íme néhány francia nyelvű példa a fent felsorolt SDP-szerkezetekre:

(48)a egy referenciális kifejezést illusztrál: a határozott névelő SDP fejében generált, és egy olyan PDP-t szelektált, amelynek fej-pozícióját egy tőszámnév tölti ki. Ez utóbbi kardinalitási predikátumként funkcionál. (48)b-ben egy gyenge determinánst tartalmazó, de erős olvasatú kifejezést találunk. Az erős értelmezést úgy kaphatja meg a szerkezet, hogy az eredetileg PDP fejében generált tőszámnév felmozog SDP fejébe, ahol $\langle\langle e, t \rangle, \langle\langle e, t \rangle, t \rangle\rangle$ típusú szemantikai objektumra referál. Végül (48)c-ben egy gyenge értelmezésű kifejezés szerepel. A gyenge értelmezést az tükrözi, hogy az SDP feje nincs hangzós elemmel kitöltve, a gyenge determináns pedig PDP fejében marad. Ilyenkor SDP fejében egy változóként értelmezett üres elemet találunk, amelyet egy külső (egzisztenciális vagy generikus) operátor köt.

A fenti három SDP – értelmezésbeli különbségei ellenére – ugyanazokból a rétegekből épül fel, és egy közös szintaktikai tulajdonságon osztozik: minden SDP képes szintaktikai argumentumként funkcionálni. Ami a szemantikai értelmezését illeti, egy SDP lehet referenciális és kvantifikációs értelemezésű is, ám ennek ellenére az SDP szint egységesen e típusú szemantikai objektumot denotál. Ezt Zamparelli úgy éri el, hogy kiköti: minden SDP-re alkalmazni kell a kvantoremelés műveletét. Ennek révén az LF-ben elmozgatott SDP helyén egy változó marad, amely immár e típusúnak minősül.

Zamparelli megoldásának több előnye is van. Egyrésztől számot tud adni a különféle determináns-típusok denotációs különbségeiről, mégpedig oly módon, hogy – a kompozicionalitás elvét szem előtt tartva - az eltérő denotálási típusú determinánsokat más-más szinten helyezi el a DP-n belül. Másrésztől, mint említettük, az adott determinánst

¹³¹ Zamparelli hipotézisének alapelemeit É. Kiss (2000) is átveszi, és némiképp módosítva alkalmazza a magyar nyelvre. Ennek értelmében a magyar névszói szerkezetekben van egy leíró mag, az NP szintje, amely tulajdonságot denotál. Ez jelenik meg a predikatív kontextusokban, de hangsúlyos (fokalizált vagy *is*-sel módosított) mondatrészként, illetve kontrasztív topikban is szerepelhet. Az NP feletti szinten a NumP funkcionális kiterjesztést találjuk, ahol az NP valamilyen számnévvvel, mennyiséget jelölő elemmel vagy a többes szám morfológiai jegyével kombinálódik. É. Kiss szerint minden olyan névszói kifejezés NumP-nek tekintendő, ami az ige tárgyaként alanyi ragozást követel meg az ígétől. A NumP úgy denotál individuumot, hogy nem azonosítja egyértelműen. Végül a legmagasabb szinten a DP-t találjuk, amely már egyértelműen képes azonosítani egy individuumot. Itt találunk minden olyan kifejezést, amely az ige tárgyaként tárgyas ragozást vált ki a magyarban, vagyis többek között a határozott névelőt, mutató determinánst és az *-ik* végződésű determinánst (*valamelyik*, *mindegyik* stb.) tartalmazó szerkezeteket.

tartalmazó kifejezések nem csak interpretációjukban, hanem a mondaton belüli lehetséges disztribúciójukban is eltérnek egymástól. Egy SDP nem ugyanabban a pozícióban fog állni, mint egy PDP, és ennek megfelelően más alkategorizációs keret rendelhető egy tranzitív igéhez, mint például egy kopulatív igéhez: az előbbi egy SDP-vel, míg az utóbbi egy PDP-vel kombinálódik.

2.1.2. Zamparelli hipotézisének alkalmazása a francia nyelvre

A fent ismertetett megközelítés – amely elsősorban angol és olasz nyelvű példákra épül - ugyanakkor több problémába is ütközik, amennyiben a francia nyelvre próbáljuk alkalmazni.

Először is a franciában a gyenge determinánsok között, egészen pontosan a „homályos számnevek” osztályában vannak olyanok, amelyek egzisztenciális mondatokban szerepelhetnek ugyan, de létigés mondatokban már nem:

(49) a *Dans notre immeuble, il y a quelques/plusieurs personnes âgées.*

’A házunkban van néhány idős ember/több idős ember van’

b **Mes enfants sont quelques/plusieurs filles charmantes.*

’A gyermekeim néhány/több bájos kislány’

Zamparelli szerint az egzisztenciális szerkezetekben és a létigés mondat állítmányának helyén egy PDP-t találunk, amely többek között gyenge determinánst tartalmazhat. A fenti mondatpár azonban azt mutatja, hogy ez a két pozíció nem teljesen ugyanazokat a determinánsokat engedi meg. Vannak olyan determinánsok, amelyek nem vezetnek be predikátum-szerepű kifejezést, így semmi sem indokolja, hogy más, predikátumként tökéletesen funkcionáló determinánsokhoz hasonlóan egy PDP kiterjesztés fejében generáljuk őket.

Másfelől, Zamparelli megközelítésében egy alanyi pozíciójú SDP feje mindig ki van töltve. Márpedig a francia nyelvben az alannak nem feltétlenül van erős (vagy specifikus) olvasata. Gyenge olvasat jellemzi például azokat az eseteket, amikor határozatlan névelő vagy részelő névelő (*article partitif*) jelenik meg a szerkezetben. Példaként a (42) d és f példák (50) a és b-ként megismételt változatait említhetjük, amelyek Dobrovie-Sorin (1997)-ből származnak.

(50) a *Des enfants étaient en train de jouer dans la cour.*

’Gyerekek játszottak az udvaron’

b *Du beurre était étalé sur la table.*

’Vaj volt kitéve az asztalra’

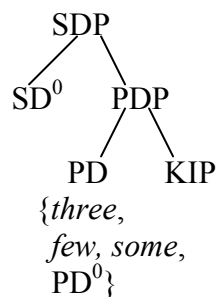
Ugyanez a gyenge olvasat jellemezheti a „homályos számneveket” is alanyi pozícióban:

(51) *Beaucoup de touristes ont visité cette année un petit village chinois.*

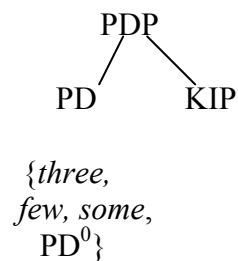
’Sok turista meglátogatott idén egy kis kínai falut’

Ez a mondat nem értelmezhető úgy, hogy 'a szóba jöheto turisták jelentős hányada meglátogatta a kis kínai falut', hanem csak úgy, hogy '(viszonylag) nagy számú turista ellátogott a kínai faluba'. Más szóval, az (51)-es mondatnak nem proporcionális vagy partitivuszi (tehát erős), hanem kardinális vagy egzisztenciális (tehát gyenge) olvasata van. Zamparelli elméleti keretében mindez annyit jelent, hogy az (50)a és b, valamint az (51)-es példákban a determináns nem SDP, hanem PDP alá generált. Az ilyen egzisztenciális olvasathoz Zamparelli elméleti keretében kétféle módon juthatunk. Az egyikben nincs jelen az SDP szint, a szerkezet következésképpen nem funkcionálhat argumentumként, hanem csak predikátum-szerepet tölthet be. A másik esetben pedig ott van PDP felett az SDP kiterjesztés, de üres az SD fej. E két lehetőség a következőképpen ábrázolható:

(52) a

b

Kérdés az, hogy ilyenkor mi indokolja, mi „engedélyezi” egy ilyen kitöltetlen funkcionális fej jelenlétét. Zamparelli szerint egy üres SD fej az alábbi négy mód valamelyikén engedélyezhető szintaktikailag:

- a) Ha egy V vagy egy P helyesen kormányozza,
- b) Ha ki van töltve a hozzá tartozó Spec pozíciója,
- c) Ha expletív determinánst tartalmaz,
- d) Ha kötött névmást tartalmaz.

Az a) eset az olyan üres fejű SDP-re vonatkozik, amelyet egy prepozíció előz meg, vagy amely egy ige tárgyaként szerepel. A többi három esetben pedig olyan SDP-t találunk, amelynek Spec-jében vagy fejében van valamilyen hangzós elem, még ha ez nem is mindig interpretálható szemantikailag. Amint látjuk, az egzisztenciális olvasatú alanyokra nem vonatkozik egyik engedélyezési feltétel sem, tehát az ilyen francia mondatok Zamparelli hipotézise értelmében nem volnának jól formáltak, pedig ezek – megfelelő predikátummal kombinálódva – teljesen elfogadható szerkezetek.

Harmadrészt, az argumentumok egységes SDP-ként való kezelése, valamint az a tény, hogy egységes szemantikai típust rendelünk három, szemantikai szempontból igen eltérő szerkezethez – a referenciális, az erős és a gyenge értelmezésű kifejezésekhez – az argumentum-szelekció problémáját is felveti. A második fejezetben már ismertettük a

„Határozottsági Effektus” (*Definitness Effect*) néven ismert jelenség lényegét. Bár az elnevezés – mint arra sokan rámutattak – nem egészen helyénvaló, hiszen nem feltétlenül a névszói kifejezés határozott-határozatlan volta a döntő itt, annyi mindenképpen bizonyos, hogy bizonyos predikátumok kizárólag gyenge olvasatú, míg mások egyedül erős olvasatú (vagy referenciális) argumentumot szelektálnak¹³². Amint az alábbi példák sugallják, a francia *avoir* (’birtokol’) ige tárgya például csak egzisztenciális, vagyis gyenge értelmezésű kifejezés lehet, míg a *détester* (’utál’) ige csak erős olvasatú (vagy referenciális) tárggyal fogadható el:

(53) *Marie a {plusieurs questions/*plusieurs des questions/*les trois questions} à poser.*
’Máriának több kérdése van/több van a kérdésekből/a három kérdése van’

(54) *Je déteste {le/*du} chocolat.*
’Utálok a csokoládét/csokoládét utálok’

Az (53)-as és (54)-es mondatban az igehez kizárólag SDP-t próbáltunk argumentumként rendelni, ám ezek közül csak az első (*plusieurs questions*, illetve *le chocolat*) ad elfogadható mondatot. Tekintve, hogy egy szelektáló fej nem „láthat bele” az általa szelektált argumentum belső szerkezetébe, nincs, ami megakadályozza a nem megfelelő argumentum szelektását. Ráadásul mivel az összes SDP e típusú, a „rossz” argumentummal való kombinálódás a szemantika szintjén sem hiúsul meg.

2.1.3. Az „ál-partitivuszi” kifejezések

Zamparelli az olyan főnévi kifejezések szerkezetével is foglalkozik, amelyekben egy nem genitivuszi *of*-frázis is található. Ez egy látszólag heterogén csoport, ám Zamparellinek sikerül egy közös alapszerkezetre visszavezetni őket, amit „tengely-konstrukciónak” (*pivotal construction*) nevez. A „tengely-konstrukciónak” négy közös jellemzőjük lehet, bár ezek nem feltétlenül vannak jelen mindegyikben: (i) az az összetevő, ami szintaktikailag és szemantikailag a szerkezet fejének tekinthető, nem bázishelyzetben van; (ii) két frázisból áll, e kettő között egy összekötő elemmel (ez az angolban az *of*, a franciában a *de* prepozíció), aminek nincs szemantikai tartalma; (iii) a két frázis szemantikai és szintaktikai státusza eltérő (az egyik például egy DP, a másik pedig egy puszta NP lehet; az egyik önálló lexikális tartalommal bír, a másik pedig az előbbi minőségére vagy mennyiségére utal) és (iv) megjelenik a szerkezetben egy determináns nélküli vagy egyes számú határozatlan névelővel bevezetett névszó.

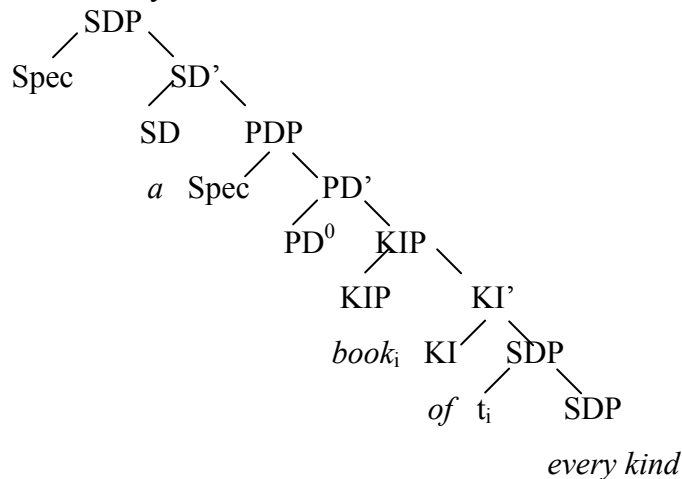
A fent jellemzett szerkezet-típusba sorolja Zamparelli az úgynevezett „ál-partitivuszi” kifejezéseket is, amelyeket az alábbi angol nyelvű példákkal illusztrál (Zamparelli 1995:77):

¹³² Erről bővebben lásd a 3. fejezet 3.6. pontját.

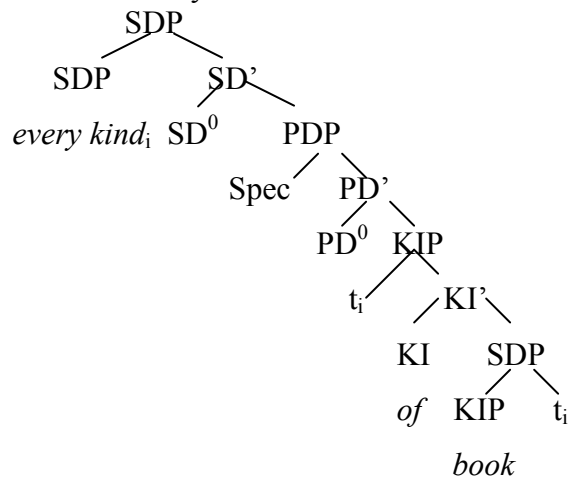
- (55) a *A number of objections*
 'számos ellenvetés'
 b *Three pounds of stew meat*
 'három font sült hús'
 c *A bushel of apples*
 'egy véka alma'

Zamparelli az ál-partitívuszi kifejezéseket – a többi „tengely-konstrukcióhoz” hasonlóan a kopulás mondatokkal analóg módon kezeli (Moro 1997a és 1997b elméletét véve alapul), vagyis a bennük szereplő két frázist egy apró tagmondat (*small clause*) részeinek tekinti, ahol az alany az önálló lexikális tartalommal bíró elem, a predikátum pedig az előbbi minőségét vagy mennyiségét jelölő összetevő. Ezt a *small clause*-t egy KIP kiterjesztés fejében (KI) található *of* (*de*) elem szelektálja. Egy „tengely-konstrukcióban” az alanyi és predikatív frázis egyaránt elmozdítható az eredeti helyéről (*pivotal raising*), sőt ezt különféle kényszerek kötelezővé is teszik. Ez a kétféle mozgatás az úgynevezett *kind*-konstrukciókon szemléltethető legjobban (Zamparelli 1995: 110):

- (56) a *a book of every kind*
 'mindenféle könyv'

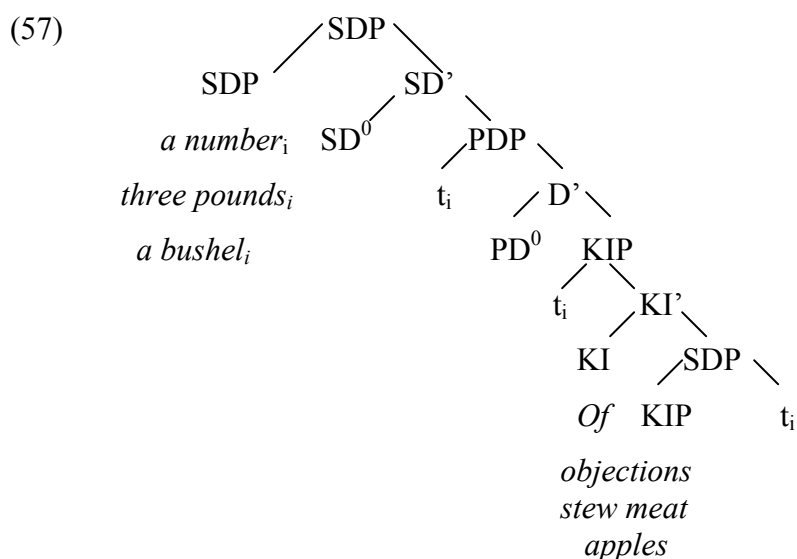

- b *every kind of book*
 'mindenféle könyv'

Mindkét szerkezetben találunk egy SDP-nek nevezett *small clause*-t, amely a KIP kiterjesztés fejében levő *of* bővítményeként szerepel¹³³, és amelynek az alanya egy KIP, a predikátuma pedig egy SDP. Az elsőben az alany száll fel a KIP kiterjesztés Spec pozíciójába, és így kombinálódik az SD-ben levő határozatlan névelővel, a másodikban pedig a – szintén maximális kiterjesztésű – predikátum emelkedik a közbülső Spec-pozíciók igénybevételével a legfelső SDP Spec-jébe.

Amennyiben elfogadjuk a *kind*-kifejezések és az ál-partitivuszi kifejezések közötti analógiát, akkor az (55) a, b és c példákhoz az alábbi, (56)b mintáját követő szerkezetet rendelhetjük:

A fenti elemzés a francia nyelvű ál-partitivuszi kifejezések esetében problémásnak bizonyul. Először is, nem tűnik minden esetben igazoltnak az a feltételezés, hogy a szerkezet mennyiségre vonatkozó része egy *small clause* predikátuma, hiszen – mint már korábban láttuk – ezek nagy része nem fordulhat elő predikátum-pozícióban:

(58) a **Les arguments contre leur décision sont (de) beaucoup.*

'A döntésük ellen szóló érvek sokan vannak'

b *Les arguments contre leur décision sont d'un grand nombre.*

'A döntésük ellen szóló érvek nagyszámúak'

Az (58)a-ban szereplő *beaucoup* nem tölthet be predikátum-szerepet, ráadásul a vele kombinálódó *de* morféma semmilyen körülmények között nem előzheti meg. Ezzel szemben az (58)b példa *un grand nombre* kifejezése viselkedését tekintve az angol *a (great) number* analógjának tekinthető, ráadásul a *kind*-kifejezésekhez hasonlóan „tengely”-szerkezet, mert kétféle módon kombinálódhat a „tartalmi részt” reprezentáló főnévvel:

¹³³ Ugyanígy, a *de* prepozíció által szelektált *small clause*-ként elemzi Kayne (1994, 2000 és 2001) is a *de* morfémát tartalmazó összes szerkezettypust a franciában.

- (59) a *un grand nombre d'arguments*
 b *des arguments d'un grand nombre*
 'nagy számú érvek'

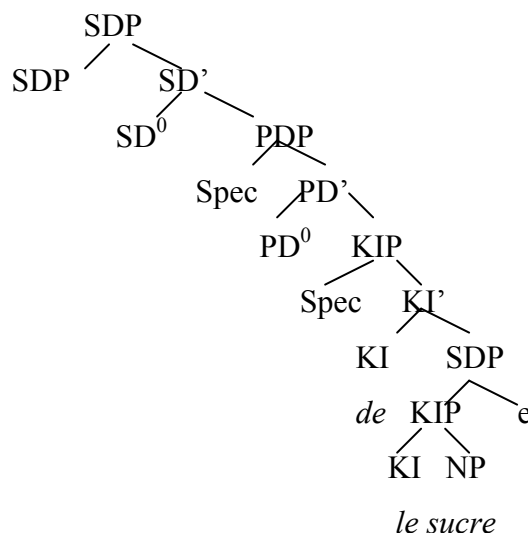
Ugyanígy viselkednek a franciában a mértékegységgel kombinálódó főnevek is:

- (60) a *deux kilos de viande*
 'két kiló hús'
 b *un morceau (de viande) de deux kilos*
 'egy két kilós (hús)darab'
- (61) a *quinze jours de vacances*
 b *des vacances de quinze jours*
 'két heti vakáció'

Amint a fenti példákból kiderült tehát, a franciában a komplex mennyiségi kifejezések és a *beaucoup*-típusú szerkezetek, bár sokban hasonlítanak egymásra, mégsem teljesen egyformán viselkednek: míg az előbbieket az angolban megfigyelt tengely-szerkezetekhez állnak közel, az utóbbiaknak nincs megfelelőjük az angolban, és nem alkalmazható rájuk Zamparelli megoldása.

A következő problémát a fenti elemzésben az jelenti, hogy nem tud mit kezdeni a franciára specifikusan jellemző részelő névelővel (*du, de la*), valamint a vele morfológiailag analóg többes számú határozatlan névelővel (*des*). Az ilyen determinánsokban jelenlévő *de* morféma azt sugallja, hogy a „tengely”-kifejezésekhez hasonlóan egy *small clause* alakjában generáljuk őket, ez utóbbi azonban egy üres predikátumú kijelentésnek felelne meg:

- (62) *du sucre*
 'cukor'

Nyilvánvaló, hogy önálló mondatban soha nem találkozunk olyan esettel, amikor az alany kitöltött, az állítmány pedig üres, így a (62)-ben szereplő struktúra meglehetősen *ad hoc*-nak

tűnik¹³⁴. Ráadásul, ahhoz, hogy megfelelő szemantikai típusú értelmezést rendelhessünk a *du sucre* névszói szerkezethez, nem maradhat kitöltetlenül a PDP vagy SDP szint, hanem valaminek ki kell mozognia a *small clause* feletti KIP kiterjesztésből. Zamparelli hipotézise szerint vagy az alany, vagy a predikátum kerül feljebb, mégpedig a KIP feletti PDP vagy az afeletti SDP Spec-jébe. Ha (62)-ben az alany (*le sucre*) mozog ki a szerkezetből, akkor agrammatikus sort kapunk¹³⁵ (**le sucre de*). Ha viszont az üres állítmány – például egy kvantor-szerű operátor – emelkedik fel PDP Spec-jébe, akkor olyan PDP kiterjesztést kapunk, amelynek sem feje, sem Spec-je nincs hangzós elemmel kitöltve, így nincs, ami engedélyezze.

2.1.4. A determinánsok státusza: fej vagy Spec?

Egy XP kiterjesztés létjogosultságát az adja meg, hogy vagy a feje, vagy a Spec-je hangzós elemmel van kitöltve. Zamparelli – elsősorban olasz nyelvű adatokra támaszkodva – univerzálisnak tekinti az egyes determináns-típusok státuszát, és a következő módon osztályozza őket:

- a) Spec pozícióban találjuk az úgynevezett „homályos számneveket” (ilyen az angolban többek között a *too* ’túl sok’, *many* ’sok’, *few* ’kevés’, *several* ’számos’, *much* ’sok’) és a módosított számneveket (pl. *more than two* ’több mint kettő’, *exactly three* ’pontosan három’ stb).
- b) Fej-pozícióban vannak a puszta számnevek (*two* ’kettő’, *three* ’három’ stb.)

A kétféle státuszt morfológiai és szintaktikai érvekkel támasztja alá. Morfológiai szempontból azt mondhatjuk, hogy a „homályos számnevek” – ellentétben a tőszámnevekkel - melléknévként viselkednek, mivel számos nyelvben (így az olaszban is) nemben és számban egyeztetjük őket a főnévvel:

(63) *le molte partecipanti*
 ’_{FPL} sok_{FPL} résztvevő’

A DP-hipotézis egyik legelterjedtebb változatának képviselője, Cinque (1993, 1994) a melléknéveket egy-egy funkcionális kiterjesztés Spec-jében generálja, így – Zamparelli érvelésének megfelelően – az ilyen determinánsok is SDP vagy PDP Spec-jében foglalnak helyet.

A szintaktikai érvek elsősorban a determinánsok disztribúciós tulajdonságain, valamint komplexitásbeli eltéréseire épülnek. Az alábbi példák azt mutatják, hogy számos olyan kontextus van, amelyben nem szerepelhetnek homályos számnevek, tőszámnevek viszont igen

¹³⁴ Maga az elméleti keret nem zárja ki egy ilyen üres állítmány létét a fenti *small clause*-ban, hiszen az állítmányt lexikálisan kormányzó *de* morféma engedélyezi az üres elemet.

¹³⁵ Ez azt is mutatja, hogy az ilyen determinánst tartalmazó szerkezetek nem tekinthetők „tengely-kifejezésnek”, vagyis esetükben nem indokolt a fenti ábrázolás.

(lásd (64)a, d, e), továbbá ugyanazon elemmel más sorrendi viszonyban állhatnak (lásd (64)b, c):

- (64) a *I primi {tre/*molti/*pochi} ospiti*
'Az első {három/sok/kevés} vendég'
b *Molti altri (dei) miei amici*
'Sok más barátom'
c *Altri tre (dei) miei amici*
'A {három másik/másik három} barátom'
d *Tutti e {tre/*molti/*pochi} gli ospiti*
'Mind a {három/sok/kevés} vendég'
e *Noi {tre/*molti/?pochi}*
'Mi {hárman/sokan/kevesen}'

A homályos számnevek abban is hasonlítanak a (nem-restriktív) melléknevekhez, hogy sokkal jobban igénylik az erős kontextuális meghatározottságot (például egy vonatkozó mondat révén), mint a tőszámnevek:

- (65) a *Le molte persone ??(che ho incontrato)*
'A sok ember (akivel találkoztam)'
b *Le simpatiche persone ??(che ho incontrato)*
'A rokonszenves emberek (akikkel találkoztam)'
c *Le tre persone (che ho incontrato)*
'A három ember (akivel találkoztam)'

Mindezekből Zamparelli azt a következtetést vonja le, hogy a homályos számnevek és a tőszámnevek nem ugyanabban a pozícióban vannak: ez előbbieket egy funkcionális kiterjesztés Specjében, az utóbbiakat pedig egy ilyen kiterjesztés fejében találjuk. E hipotézis további következménye az, hogy a homályos számnevek – a módosított tőszámnevekkel együtt – maximális kiterjesztéseknek, míg a pusztá számnevek fejednek minősülnek az alkalmazott elméleti keretben. Zamparelli szerint ezt támasztja alá a mellérendelés tesztje is¹³⁶:

- (66) a **I tre o molti ragazzi*
'A három vagy sok fiú'
b **Tre o molti ragazzi*
'Három vagy sok fiú'
c *I due o tre ragazzi*
'A két vagy három fiú'
d *Due o tre ragazzi*
'Két vagy három fiú'

¹³⁶ Az idézett példákra már az olaszban is találunk ellenpéldát:

- (i) *uno o più ragazzi*
'egy vagy több fiú'
(ii) *tre o più di tre ragazzi*
'három vagy több, mint három fiú'

Amint látjuk, egy tőszámnév és egy homályos számnév koordinálásának lehetősége az egyes determinánsok jelentésén múlik, és nem indokolható azzal, hogy az előbbi fej, az utóbbi pedig maximális kiterjesztés.

- e **I due o circa cinque ragazzi*
 'A két vagy körülbelül öt fiú'
 f **Due o circa cinque ragazzi*
 'Két vagy körülbelül öt fiú'

A fenti példák azt sugallják, hogy homályos és tőszámnevek nem rendelhetők egymás mellé (az olaszban), márpedig a mellérendelés tesztje mögött az a hipotézis áll, hogy csak azonos szintaktikai kategóriájú – és szemantikai típusú – összetevők koordinálhatók egymással. (66) c-f-ből ezen túlmenően az a következtetés is levonható, hogy pusztán tőszámnév és határozószóval módosított tőszámnév sem koordinálható egymással, vagyis eszerint (66)c-ben és d-ben fej-koordinációval van dolgunk. Komplex tőszámnevek ugyanakkor egymás mellé rendelhetők, amint azt az alábbi példa is mutatja:

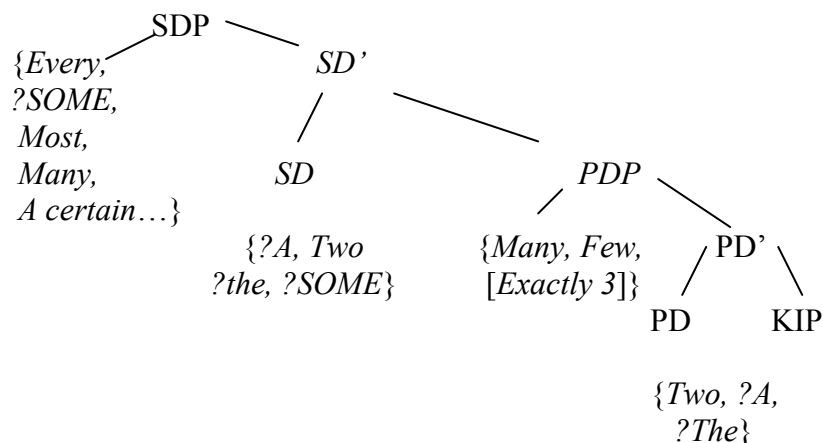
- (67) *Il computer ci darà o [più di cento] o [esattamente dodici] dei risultati che vogliamo.*
 'A számítógép vagy több mint százat, vagy pedig pontosan tizenkettőt fog megadni a kért eredményekből'

Egy determináns tartalmazó funkcionális (SDP vagy PDP) kiterjesztésnek Zamparelli szerint vagy a Spec-je, vagy a feje van kitöltve, vagy pedig mind a kettő. Az első esetben az üres fejre 'átszáll' a kitöltött Spec jelentése (vagyis a Spec teljes értékű determinánsként viselkedik). Szemantikai szempontból azonban különbséget kell tennünk a fej és a Spec interpretációja között: csak kitöltött SDP fejnek lehet referenciális értelmezése, vagyis egy SDP szinten lévő tőszámnév mindig referenciális értelmezésű, míg ugyanezen a szinten egy homályos számnév soha nem rendelkezik referencialitással. Ami pedig a harmadik esetet illeti: ha egy SDP vagy PDP kiterjesztésnek a Spec-je és a feje egyaránt ki van töltve, akkor a Spec-ben található elem elveszti determináns jellegét, és a fejben található determináns szemantikai módosítójaként viselkedik. A Specben helyet foglaló elem kétféle viselkedését az alábbi példán szemléltethetjük:

- (68) a *Some questions*
 'Néhány kérdés'
 b *Some fifteen questions*
 'Mintegy tizenöt kérdés'

A leggyakoribb (angol nyelvű) determinánsok lehetséges pozícióit Zamparelli az alábbi ágrajz segítségével foglalja össze:

(69)

Lássuk, hogyan alkalmazható Zamparelli megközelítése a francia nyelvű példákra!

A fenti elemzések elsősorban a kvantor-típusú determinánsok osztályozására irányultak, és nem derült ki, hogy miként kezelhető ebben a keretben a (határozott és határozatlan) névelő. Maga Zamparelli is elismeri, hogy a fej- és Specifier státuszra egyaránt hozhatók érvek a névelők esetében. A franciában például a névelőt éppen úgy számban és nemben egyeztetjük a főnévvel, mint a mellékneveket. A határozott névelő klitikum-természete ugyanakkor arról árulkodik, hogy fej-státuszú elemmel van dolgunk (lásd Valois 1991). Ami a határozatlan névelőt illeti, ez – mint láttuk - alakilag megegyezik az 'egy' jelentésű tőszámnévvel, annyi különbséggel, hogy van külön hím- és nőneme, és nem kombinálódhat határozatlan névelővel. Ha tehát a tőszámnévek fej-pozícióban vannak, akkor a határozatlan névelő is abban van¹³⁷.

Amennyiben figyelmen kívül hagyjuk a partitivuszi esetet vonzó determinánsokat és a részelő névelőt – amelyekről az előbbieken láttuk, hogy Zamparelli egy *small clause* predikátum-pozíciójában generálja őket, és innen emelkednek PDP vagy SDP Spec-jébe – minden olyan determinánst, ami nem névelő vagy tőszámnév, Spec-pozícióban kell, hogy találjunk, mégpedig azon az alapon, hogy a nem-restriktív melléknevekhez hasonlít a viselkedésük. Ide tartozik a franciában többek között a *tout/tous, quelques, certains, plusieurs, aucun*, illetve *chaque* elem.

Zamparelli egyik érve a melléknevek és a fent felsoroltaknak megfelelő determinánsok közti analógiát illetően a számban (és nemben) való egyeztetés lehetőségére épült. Amint a fejezet első részében már megmutattuk, az előbb felsorolt determinánsok esetében fonológiai

¹³⁷ Zamparelli – Keenan és Stavi (1986) „komplex determináns”-fogalmára támaszkodva - alternatív megoldásként egy, maximális kiterjesztésű összetevőnek tekinti a határozott névelő és a tőszámnév kombinálódását, amikor azok predikátum-szerepű kifejezésben szerepelnek. Hasonlóképpen PDP Spec-jében generálja a predikátum-szerepű kifejezés határozott névelőjét, akkor is, ha ez utóbbi egyedüli determinánsként jelenik meg. Erre a megoldásra a következő fejezetben visszatérünk.

szempontból nem releváns a grammatikai szám fogalma, éppúgy, ahogy a francia főnevek esetében sem, mivel az teljes értékűen csak a határozott névelőn (és a hozzá hasonló módon jellemezhető birtokos és mutató determináns) realizálódik. Ráadásul, ha a nembeli egyeztetést kritériumnak tekintjük, akkor az olaszban (vagy a franciában) az *uno (un)* tőszámnevet is melléknév-szerűnek kellene tekintenünk (és nem fej-, hanem Spec-pozícióban kellene generálnunk), hiszen többféle alakváltozattal rendelkezik a vele kombinálódó köznévről függően.

Azt sem állíthatjuk, hogy ezeknek a szavaknak a disztribúciója megegyezik a nem-restriktív melléknév disztribúciójával. Míg (a franciában) nem elég egy melléknevet egy köznévrrel kombinálni ahhoz, hogy argumentumként funkcionáló kifejezést (SDP-t) kapjunk, hanem egy determinánsnak (pl. névelőnek) is meg kell előznie, a fenti kifejezések mind megegyeznek abban, hogy önállóan argumentum-szerephez képesek juttatni egy köznevet. Amint fejezetünk elején már láttuk, maga a fenti determináns-csoport meglehetősen heterogén disztribúciójú: a *tout* más determinánsokkal (vagy melléknevekkel) kombinálódva mindig első a sorban, a többiek pedig a *quelques* kivételével nem előzheti meg névelő¹³⁸. Pedig éppen ebben a pozícióban állnának legközelebb a melléknevekhez. Ez utóbbiakhoz disztribúciós (és interpretációs) tulajdonságukat tekintve sokkal közelebb állnak a tőszámnevek (lásd Giusti 1991-et), amelyeket Zamparelli nem Spec-pozícióban generál. Másfelől, (64)e-ben (melyet itt (70)a-ban ismételünk meg) a személyes névmással való kombinálódás lehetősége véleményünk szerint szemantikai okokra is visszavezethető, és nem csupán a determináns szintaktikai státuszára. A személyes névmást ugyanis nem csak tőszámnév, hanem univerzális kvantor is követheti, annak ellenére, hogy az utóbbit Zamparelli maximális kiterjesztésűnek feltételezi:

- (70) a *Noi {tre/*molti/?pochi}*
       'Mi {hárman/sokan/kevesen}'
       b *Nous deux*
       'Mi ketten'
       c *Nous tous*¹³⁹

¹³⁸ A névelővel való kombinálódás lehetetlensége nem csak a fent szereplő homályos számneveket, hanem a módosított tőszámneveket is jellemzi:

- (i) *Mes deux chiens se sont égarés hier.*
       'Elkóborolt tegnap a két kutyám'
 (ii) **Mes plus de deux chiens se sont égarés hier.*
       'Elkóborolt tegnap a több, mint két kutyám'

E két példa is azt mutatja, hogy éppen az a determináns (a módosított tőszámnév) viselkedik a melléknevektől eltérően, amelyet Zamparelli ezekkel analóg módon kezel.

¹³⁹ Ennek a mondatnak az olasz megfelelőjében a személyes névmás és az univerzális kvantor egymáshoz viszonyított sorrendje tetszőleges:

- (i) *Noi tutti*
 (ii) *Tutti noi*

'Mi mindnyájan'

A (70)c-ben szereplő szerkezet elemzése problémát vetne fel Zamparelli keretében, hiszen a *tous* determináns – erős determináns lévén - mindenképpen az SDP kiterjesztés valamely pozícióját kellene, hogy elfoglalja, ám amennyiben elfogadjuk azt a hipotézist, hogy a személyes névmás SDP fejében van, nem találunk pozíciót az univerzális kvantor számára. Úgy véljük, a fenti pozícióból nem azért zárjuk ki a homályos számneveket és a módosított tőszámneveket, mert azok maximális kiterjesztések (ami persze nem lehetetlen), hanem azért, mert az utóbbiak referencialitása csekély. A tőszámnevek – erős értelmezésben - és az univerzális kvantor referenciálisnak tekinthetők, abban az értelemben, hogy mindkettő alkalmas arra, hogy adott kontextusban egyértelműen azonosítsa egy individuumot vagy individuum-csoportot.

Végül a (65) a-c példákkal kapcsolatban azt mondhatjuk, hogy a homályos determinánsok által igényelt kontextuális meghatározottság nem univerzális tulajdonság, és nem biztos, hogy a nem-restriktív melléknevekre is érvényes. Nyilvánvaló, hogy amennyiben ezeket határozott névelő előzi meg (és ezt látjuk a (65)-ös példákban is), akkor a szerkezet specifikus, vagyis referenciális kapcsolatba hozható egy előzőleg említett individuummal. Ilyen értelemben mindhárom szerkezet kontextuálisan meghatározott, és nem feltétlenül igényel vonatkozó mondatot. Ha pedig nincs ilyen előzőleg bevezetett individuum, akkor a tőszámnevet tartalmazó szerkezet éppúgy furcsán hat, mint a homályos számnevet vagy a melléknevet tartalmazó. Mivel a *molte* ('sok') francia megfelelője nem állhat határozott névelővel, így magyar példán keresztül mutatjuk meg, hogy az ilyen determináns nem feltétlenül igényel vonatkozó mondatot (lásd (71a)). A franciában – a magyarhoz hasonlóan - nem csak tőszámnevet, hanem homályos számnevet vagy nem-restriktív melléknevet tartalmazó szerkezet is állhat vonatkozó mondat nélkül ((71)b, c és d):

(71) a *A tíz/sok gyerek egyszerre hallgatott el.*

b *Les dix/nombreux enfants se sont vite endormis.*

'A tíz/sok gyerek gyorsan elaludt'

c *Les quelques survivants ont été grièvement blessés.*

'A néhány túlélő súlyosan megsebesült'

d *Les jeunes filles sympathiques s'approchèrent de la maison.*

'A rokonszenves lányok közelebb mentek a házhoz'

A fenti mondatok alanyai hasonló szintaktikai és szemantikai tulajdonságokkal rendelkeznek: mindegyik elfogadható vonatkozó mondat nélkül, mindegyik feltételezi, hogy a szövegelőzményben már említett individuumokról szó, továbbá a bennük szereplő determinánsok és melléknevek mindegyike nem-restriktív predikátumként viselkedik. Ez annyit jelent, hogy (71)a és b azt implikálja, hogy az adott szituációban pontosan tíz, illetve

sok gyerek szerepel (és mindegyikre igaz a predikátum), (71)c azt implikálja, hogy volt néhány túlélő (és azok mind megsebesültek), végül (71)d – nem-restriktív értelmezésében – azt implikálja, hogy a szituációban szereplő fiatal lányok mind rokonszenvesek. Ilyen értelemben tehát sem szintaktikai, sem szemantikai különbséget nem találunk a határozott névelővel kombinálódó tőszámnevek, bizonyos homályos számnevek és nem-restriktív melléknevek között. Ha viszont más homályos számneveket vizsgálunk meg, arra a megállapításra juthatunk, hogy ezek némelyike valóban csak vonatkozó mondatral fogadható el, illetve van olyan, amelyik nem is kombinálódhat határozott névelővel:

(72) a *Le peu de tableaux *(que je possède) sont de très haute valeur.*

'A kevés kép (amivel rendelkezem) igen értékes'

b **Les plusieurs photos (que j'ai prises) sont de très bonne qualité.*

'A több fotó (amit csináltam) nagyon jó minőségű'

(72) a-ban a határozott névelőt egy olyan determináns követi, amely egyébként (vagyis névelő nélkül) nem töltheti be logikai alany (topik) szerepét egy mondatban, mivel nem jobbra monoton növekvő függvényt denotál¹⁴⁰, más szóval nem referáló kifejezés. Ahhoz, hogy individuumra referálhasson, egyrészt határozott névelővel kell kombinálnunk, másrészt pedig minél jobban bele kell ágyaznunk a kontextusba, és erre szolgál a vonatkozó mondat¹⁴¹. Általánosságban megfigyelhetjük, hogy minél inkább képes referálni egy determináns, annál kevésbé van szüksége egy vonatkozó mondat jelenlétére. A tőszámnevek referencialitása már nagyobb fokú, ezért nem igénylik a vonatkozó mondatot. A *quelques* homályos számnév szintén referencialisnak tekinthető, de már kevésbé, mint a tőszámnév, ezért – ha határozott névelő előzi meg – gyakrabban igényli egy vonatkozó mondat jelenlétét¹⁴². Végül a *peu* determináns – mint láttuk – egyáltalán nem képes referálásra, így esetében kötelező a határozott névelő és a vonatkozó mondat¹⁴³ használata¹⁴⁴.

¹⁴⁰ A referencialitás és a determináns által denotált függvény monotonitásának összefüggéséről az előző fejezet 2.1. alpontjában szöveltünk.

¹⁴¹ A kontextusba való beágyazás nem csak vonatkozó mondat, hanem egy deiktikus determináns révén is elérhető:

(i) *Ce peu d'argent ne nous suffira pas pour payer le voyage.*

'Ez a kevés pénz nem lesz elegendő az utazáshoz'

¹⁴² Ráadásul határozott névelővel kombinálódva a *quelques* sokszor a 'mindössze néhány' jelentést veszi fel. Ebben a használatban már nem monoton növekvő függvényt denotál, így – a *beaucoup*-hoz hasonlóan – szüksége lesz a vonatkozó mondat kontextualizáló erejére.

¹⁴³ Annak, hogy a *peu* analógiájára a *beaucoup* determináns miért nem kombinálódhat határozott névelővel, feltehetőleg az az oka, hogy ugyanezt az információt kifejezhetjük a *nombreux* melléknév segítségével. Szintaktikai szempontból mindenképpen sajátosnak – és kivételesnek – tekinthető a franciában a *peu* determináns határozott névelővel való kombinálása, hiszen azok a determinánsok, amelyek adverbiumként is képesek funkcionálni, és amelyeket determináns-szerepben egy *de NP* alakú kifejezés követ (pl. *trop de NP*, *énormément de NP*), soha nem előzheti meg határozott névelő. Ezeket a szerkezeteket a 4. fejezetben elemezzük részletesebben.

¹⁴⁴ A referencialis NP fogalma ilyen értelemben a specifikus NP fogalmának feleltethető meg. Fodor és Sag (1982) hatóköri sziget-tesztjének segítségével megállapítható, hogy melyik determinánsok tekinthetők ebben az

Ami a (72) b mondatot illeti, ennek agrammatikus volta azzal magyarázható, hogy a *plusieurs* elem semmiféle új információt nem tesz hozzá a többes számú határozott névelő révén közölt információhoz. Ez a determináns ugyanis olyan halmazt denotál, amely több mint egy elemű, ezt azonban már implikálja a többes számú határozott névelő is. Amint Zamparelli maga is kimondja (Zamparelli 1995: 125), nem követheti egymást két determináns akkor, ha a második semmit nem ad hozzá az első jelentéséhez.

Zamparelli hipotézisének értelmében az SDP kiterjesztés fejében mindig referáló, a Spec pozícióban pedig mindig kvantifikáló funkciójú (vagyis kvantoremelést igénylő) elemet találunk. Azonban – amint arra az előző fejezetben már rámutattunk – e két funkció között nem húzható meg éles határvonal. Vannak olyan elemek, amelyek egyértelműen azonosítanak valamilyen individuumot – ilyen többek között a határozott névelő, továbbá vannak olyanok, amelyek ha nem is egyértelműen, de specifikálják azon individuumok körét, amelyekre a predikátum vonatkozik – ilyenek például a tőszámnevek, valamint a *quelques*, *plusieurs* homályos számnevek, végül vannak olyanok, amelyek nem képesek referáló funkcióra – ilyenek általában a negatív polaritású determinánsok, mint a *peu*.

2.2. D elsődleges funkciója az esetadással függ össze: Giusti hipotézise

Giusti (1991, 1992, 1995 és 1997) igen sok, eltérő típusú nyelv névszói szerkezeteit hasonlítja össze (beleértve azokat a nyelveket is, amelyek nem tartalmazzak névelőt), és arra a következtetésre jut, hogy a D funkcionális fejen helyet foglaló hangzós elemek vagy elvont jegyek nem rendelkeznek közös szemantikai tulajdonsággal (amilyen például a referencialitás lenne). A germán nyelvek fejlődését vizsgálva Giusti (1995) arra hívja fel a figyelmet, hogy számos modern indoeurópai nyelv egy régebbi állapotában még nem rendelkezett névelővel, ezzel szemben igen kiterjedt esetrendszerre volt, amelynek segítségével ugyanazon információkat ki tudta fejezni, amit ma ezek a nyelvek a különféle névelők révén adnak vissza. Másfelől, az, hogy egy határozott vagy határozatlan névelő egy adott mondatban

---

értelemben referenciálisnak. Mivel a teszt úgy tűnik, univerzálisan alkalmazható, magyar nyelvű példával illusztráljuk:

- (i) Ha Bodri találkozik [egy gyerekkel, aki kínozta őt, amikor kiskutya volt]₁, akkor megharapja őt₁.
- (ii) Ha Bodri találkozik [{*minden/kettő/?néhány} gyerekkel, aki kínozta őt, amikor kiskutya volt]₁, akkor megharapja őket₁.
- (iii) Ha Bodri [{sok/kevés/több}gyerekkel]₁ találkozik, aki kínozta őt, amikor kiskutya volt, akkor megharapja őket₁.

Míg az (i)-ben és (ii)-ben szereplő elfogadható determinánsok specifikus és nem specifikus értelmezéssel egyaránt rendelkeznek (vagyis létezik egy/kettő/néhány specifikus gyerek, akiket megharap Bodri, ha találkozik velük), (iii)-nak nincsen specifikus interpretációja. Az utóbbi mondat csak így értelmezhető: valahányszor Bodri találkozik különféle gyerekcsoportokkal, akkor megharapja őket, feltéve, hogy sokan/kevesen/többen vannak. A fenti teszt arra enged következtetni, hogy a tőszámnév (illetve határozatlan névelő) referáló funkciójú, a homályos számnevek viszont nem, illetve a *néhány* determináns határesetnek minősül.

milyen (generikus/specifikus) értelmezéssel bír, önmagában a névelő alapján nem eldönthető, hanem elsősorban a mondat névszón kívüli elemei határozzák meg. Az egyes nyelvek nagy eltéréseket mutatnak abban a tekintetben, hogy jelen van-e a névelő az egzisztenciális/univerzális/generikus interpretáció esetén, miközben vannak olyan nyelvek, amelyek a határozatlan referenciát valamilyen eset (genitivusz vagy partitivusz) révén fejezik ki.

2.2.1. Háromféle determináns

Giusti alaphipotézise a következőkben foglalható össze. A hagyományosan determinánsnak nevezett elemeknek három csoportja különíthető el: a (határozott vagy határozatlan¹⁴⁵) névelő, a mutató determináns és a kvantorok (a mennyiséget jelölő „determinánsok”, mint például a tőszámnevek, az univerzális kvantor és a homályos számnevek) csoportja. Giusti (1997) az előbbit funkcionális kategóriának tekinti, és DP fejében generálja, az utóbbi kettőt pedig lexikális kategóriának tartja, ahol a mutató determináns valamilyen Spec-pozíciót foglal el (az esetek többségében ez DP Spec-je), a kvantorok pedig vagy melléknevek (amennyiben névelő előzi meg őket), vagy pedig egy QP kiterjesztés fejében található. Ez a főként komparatív elemzéseken alapuló hármass felosztás elsősorban Abney (1987) kritériumaira¹⁴⁶, valamint az egyes elemek szintaktikai és szelekciós tulajdonságaira épül. Giusti (1992, 1997) az alábbiakban látja a fenti három „determináns”-típus közti leglényegesebb különbségeket:

1. A kvantorok szelekciós tulajdonságokkal bírnak a velük kombinálódó névszói kifejezés felett, a névelők és a mutató determinánsok viszont nem. Cardinaletti és Giusti (1990) mellett érvel, hogy az egzisztenciális kvantorok határozatlan partitivuszi névszói kifejezést vagy – indirekt bővítményként – egy határozott partitivuszi PP-t szelektálnak. A névelők és a mutató determinánsok ezzel szemben semmilyen szelekciós megkötést nem rónak az általuk dominált névszói kifejezésre.
2. A kvantorok kombinálódhatnak személyes névmásokkal (ez utóbbiak DP alatt vannak), míg a névelők és a mutató determinánsok nem.

---

¹⁴⁵ Bár Giusti explicit módon nem mondja ki, az általa elemzett példák arra engednek következtetni, hogy a névelő fogalma alatt csak a határozott névelőt érti. A későbbiekben mi is amellet érvelni, hogy – legalábbis a francia nyelvben – a határozatlan névelő kvantor-típusú determinánsnak minősül, vagyis a Giusti által alkalmazott keretben QP fejében foglal helyet, és egy hangzó elem nélküli fejtű, partitivusi esetű (határozatlan) DP-t szelektál.

¹⁴⁶ A funkcionális és lexikális kategória elkülönítésére szolgáló Abney-féle szempontrendszert az I. fejezet ismerteti.

3. A névelők elválaszthatatlanok a bővítményüktől. Csak (bizonyos) kvantorok fordulhatnak elő nem folytonos (lebegő) pozícióban, míg a névelő vagy a mutató determináns csak olyan kiterjesztés alatt található, amely közvetlenül dominálja a névszói kifejezést. Ugyanezt mutatja az a tény is, hogy a névelő nem állhat egyedül, vagyis a bővítménye nélkül¹⁴⁷.
4. A névelők zárt osztályt alkotnak: egyes nyelvekben (például a legtöbb szláv nyelvben vagy a latinban) egyáltalán nincs névelő, másokban (például a bolgárban vagy a modern görögben) csak határozott névelő van, míg megint másokban (például az újlatin vagy a germán nyelvekben) határozott és határozatlan névelőt találunk¹⁴⁸. A mutató determinánsok ugyan szintén zárt osztályt alkotnak abban az értelemben, hogy ez a kategória korlátozott számú elemből áll, ám a deiktikus kifejezések igen népes családjába tartoznak, ahol funkcionális és lexikális elemet egyaránt megtalálhatunk. A kvantorok nyitott osztályt alkotnak, és átfedésben vannak a melléknevek osztályával.
5. A névelők fonológiai és morfológiai szempontból függenek a főnévtől vagy más névszói elemtől. Számos nyelvben (például a románban, a franciában és az olaszban) hangsúlytalanok, fonológiailag kliticizálódnak az utánuk következő vagy az őket megelőző szón, továbbá nében, számban (valamint néhány nyelvnél esetben is) egyeztetjük a főnévvel.
6. A névelőnek – ellentétben a mutató determinánssal vagy a kvantorral – nincsen szemantikai értéke. Egy határozott névelőnek lehet nem-specifikus értelmezése, míg egy mutató determináns mindig specifikus. Ugyanakkor bizonyos nyelvekben egy határozott leírásból is hiányozhat a határozott névelő (pl. az angolban vagy a románban¹⁴⁹)
7. E három elemtípus egymáshoz viszonyított disztribúciója a következőképpen írható le: vannak nyelvek (például az angol vagy a francia), ahol a névelő és a

¹⁴⁷ Ennek ellentmondani látszik az a tény, hogy a franciában a tárgyesetű személyes névmás (*le, la, l', les*) alakilag egybeesik a határozott névelővel. Chomsky (1995) ezt a tipikusan francia jelenséget azzal magyarázza, hogy egy olyan DP-vel van dolgunk, amelynek csak a feje (D) van kitöltve, és ez szükségképpen kliticizálódik az igei.

¹⁴⁸ Ugyanakkor a fent idézett nyelvek mindegyikében van mutató determináns.

¹⁴⁹ A 2. fejezetben láttuk, hogy sok esetben, ahol a franciában határozott névelőt találunk, ott a magyar megfelelő tartalmazhat puszta köznevet, de állhat névelővel is:

(i) *Il regarde la télé.*

(ii) *Nézi a tévét – Tévét néz*

Máskor pedig a francia mondat határozatlan névelőt fog használni ott, ahol a magyarban határozott és határozatlan névelő is szerepelhet:

(iii) *Hallod? Ugat a/egy kutya.*

(iv) *Tu entends? Il y a un chien qui aboie.*

mutató determináns egymással kiegészítő disztribúcióban állnak, más nyelvekben viszont (például a magyarban és bizonyos feltételek mellett a románban) együtt is szerepelhetnek; a kvantorok közül az univerzális kvantor megelőzi a (határozott) névelőt, mások a (határozott) névelő után állnak, de önállóan is szerepelhetnek (például a tőszámnevek), megint mások semmilyen névelővel vagy mutató determinánssal nem kombinálódhatnak (ilyen a *several* 'több' az angolban).

Egy kvantort tartalmazó névszói kifejezés tehát egy QP kiterjesztésnek felel meg, amelynek fejében találjuk magát a kvantort. Minden elem, ami QP fejében van, valamilyen DP-t szelektál¹⁵⁰: az univerzális kvantor egy olyan QP, amelynek határozott DP is lehet a bővítője, míg az egzisztenciális kvantorok egy olyan határozatlan DP-t szelektálnak, amelynek feje nincs hangzós elemmel kitöltve, hanem partitívuszi esetjegyet találunk benne. Erre utalnak az olaszban a névmással való helyettesítés lehetőségei is¹⁵¹:

- (73)a *Li ho visti tutti*
 'Mindnyájukat láttam'
 b *Ne ho visti molti*
 'Sokat láttam közülük'

(73)a-ban a *tutti* univerzális kvantor bővítőjét a *li* többes szám harmadik személyű személyes névmás helyettesíti, amely accusativusi esetben van. Ez arra enged következtetni, hogy a *tutti* bővítője egy határozott DP, amelynek a kvantor át tudta adni a kormányzó ige sajátosságainak megfelelő esetet. (73)b-ben a *ne* névmást találjuk, amely az olaszban partitívuszi esetű névszói kifejezést helyettesít.

Ha – Giustit és Cardinalettit követve - abból a hipotézisből indulunk ki, hogy csak „teljes kiterjesztés” (QP vagy DP, de nem „puszta” NP) mozgatható el az eredeti helyéről, akkor ezt a szabályosságot tesztként használhatjuk a különféle determinánsok bővítőjei státuszának elkülönítésére. Az alábbi angol nyelvű példák mindegyikében a *children* ('gyerekek') köznévi követi a determinánst, ám alanyi pozícióba csak (74)a-ban mozgatható a determinánsa nélkül:

- (74)a *Children are all noisy.*
 'A gyerekek mind lármásak'
 b **Children are many noisy.*
 'Sok gyerek lármás'
 c **Children are these noisy.*
 'Ezek a gyerekek lármásak'

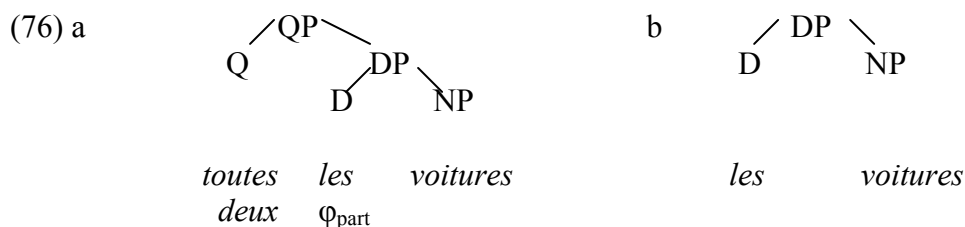
¹⁵⁰ Pontosabban a (valódi) partitívuszi kifejezések olyan QP-nek felelnek meg, amelyekben Q bővítője egy partitívuszi PP.

¹⁵¹ A (73)-as és (74)-es példák Giusti (1992)-ből származnak.

(74)a-ban az *all* determináns bővítménye egy teljes – nominativusi – DP, így szabadon felmozgatható az alany pozíciójába. (74) b-ben a *many* determináns bővítményeként egy partitivusi DP-t találunk, amelynek elfogadhatatlansága azzal a hipotézissel magyarázható, mely szerint ige előtti alanyi pozícióban nem állhat partitivusi DP. Végül (74)c-ben a *these* mutató determináns egy „puszta” NP-t szelektál, amely sehová nem mozoghat a determinánssa nélkül, és amelynek esete sincs, hiszen – amint azt az alábbi francia példák mutatják – névmással sem helyettesíthető:

- (75)a *Je vois toutes les voitures* → *Je les vois toutes*.
 ’Mindegyik autót látom’   ’Mindegyiket látom’
 b *Je vois trois voitures* → *J’en vois trois*.
 ’Három autót látok’   ’Hármat látok belőle’
 c *Je vois les voitures* → **Je les/en vois les*.
 ’Látom az autókat’

Az előbbieken elkülönített háromféle determináns tehát kétféle névszói kifejezésben jelenik meg: a kvantor-típusú névszói kifejezésekben, amelyek egy QP kiterjesztés alatt vannak, és a határozott névelővel vagy mutató determinánssal kezdődő kifejezésekben, amelyek maximális kiterjesztése egy DP. Az előbbi esetében QP mindig egy DP-t dominál, míg az utóbbiban DP bővítménye egy NP. A (76)a-c-vel illusztrált kétféle szerkezetet az alábbi ágrajzon szemléltethetjük:

Az ágrajzról leolvasható, hogy ebben a megközelítésben DP fejének nem az a funkciója, hogy lehetővé tegye egy NP számára a referálást, hanem ez az a pozíció, amely esetet kap egy kormányzó kategóriától (Giusti 1995). Ha ebben a pozícióban egy (határozott) névelőt találunk, az – az őt megelőző univerzális kvantor közvetítésével – egy QP-n kívüli kormányzó kategóriától (igétől, inflexiótól, prepozíciótól) fogja megkapni a megfelelő esetet¹⁵². Ha viszont nincs hangzós elem D-ben, akkor egy határozatlan DP-vel van dolgunk, amelynek fejében egy elvont partitivusi esetjegy van. Ezt a partitivusi esetet az üres kategóriát kormányzó Q-tól kapja a szerkezet. Maga az eset fogalma tehát ily módon szoros

¹⁵² Mint említettük, Giusti – komparatív elemzésekre támaszkodva – a mutató determinánst egy funkcionális kiterjesztés (DP vagy NumP) fejében generálja. Azokban a nyelvekben (például az angolban), ahol a mutató determináns és a határozott névelő nem fordulhat együtt elő, az előbbi a DP kiterjesztés Spec-jét foglalja el. Amennyiben DP (vagy bármely funkcionális kiterjesztés) Spec-je ki van töltve, akkor nem kell (sőt, az elmélet szigorúbb verziója szerint nem szabad) az adott kiterjesztés fejében hangzós elemnek lennie, az itt található esetjegy így is „látható” az LF számára.

összefüggésben van a DP szemantikai interpretációjával, nevezetesen azzal, hogy határozott vagy határozatlan referenciájú kifejezéssel van-e dolgunk.

2.2.2. A határozott névelő után álló kvantorok módosítók

Azok a determinánsok, amelyek előtt határozott névelő (vagy mutató determináns) áll, Giusti szerint elvesztik determináns jellegüket, és módosítóként funkcionálnak, vagyis úgy viselkednek, mint a melléknevek. Ezt az elgondolását Giusti (1991) több érveléssel is alátámasztja; ezek közül most azt a hármat ismertetjük, amely francia példákra is alkalmazható.

Először is az ilyen determinánsok – a melléknevek nagy részéhez hasonlóan – nem csak főnévvel kombinálódva tudnak megjelenni, hanem önállóan, predikátumként is¹⁵³, míg a határozott névelővel ily módon kombinálódni nem képes determinánsok nem fordulhatnak elő predikátum-pozícióban:

- (77)a *the many/several/twenty/numerous boys I know*
'a sok/több/húsz/számos fiú, akit ismerek'
b *The boys I know are many/several/twenty/numerous.*
'A fiúk, akiket ismerek, sokan/többen/húszan vannak'
'A fiúk, akiket ismerek, számosak'
- (78)a *the nice/intelligent boys I know*
'a kedves/intelligens fiúk, akiket ismerek'
b *The boys I know are nice/intelligent*
'A fiúk, akiket ismerek, kedvesek/intelligensek'
- (79)a **the all/each/every/some boy(s) I know*
'a minden/mindegyik/néhány fiú, akit ismerek'
b **The boys I know are all/each/every/some*
'A fiúk, akiket ismerek, mind/néhányan vannak'

Ha ezeknek a determinánsok francia megfelelőit vizsgáljuk, akkor a fenti disztribúciós teszt már nem ad ilyen tiszta eredményt. Amint az 1.2.1. pontban láttuk, a franciában igen kevés mennyiséget jelölő determinánst előzhet meg névelő¹⁵⁴: ezek a tőszámnevek, a *quelques*, valamint – bizonyos feltételek mellett – a *peu* determináns. Ezek közül – amint az az 1.2.3. rész (44)-es példáiban láttuk – predikátum-pozícióban csak a tőszámneveket találjuk, valamint a *plusieurs* determinánst, amely viszont nem állhat együtt névelővel. Ugyanakkor a 2.1.4. pontban szemantikai okokra vezettük vissza az utóbbi szintaktikai megkötést, vagyis elvben

¹⁵³ Ilyen esetet Zamparelli megközelítése nem engedne meg, ugyanis az ő hipotézise szerint egy (SDP által nem dominált) PDP fejének mindig van bővítménye, nevezetesen egy KIP kiterjesztés, amelynek legegyszerűbb megvalósulása egy köznévi. A (78)b példában található determinánsok Zamparelli elméletében PDP fejében található, így mindenképpen kombinálódniuk kellene legalább egy köznévvel.

¹⁵⁴ A (kötelezően) partitívuszi PP-t szelektáló kifejezéseket, mint a *la plupart*, *la moitié* stb. most figyelmen kívül hagyjuk, mert a többi determinánstól teljesen eltérő szerkezet tulajdonítható nekik, amire a későbbiekben még visszatérünk.

semmi nem zárja ki, hogy a *plusieurs* determinánst egy névelő előzze meg, csak éppen ez a determináns semmi újat nem ad a határozott névelő jelentéséhez. Valójában ugyanaz a szemantikai szabály zárja ki a *plusieurs* és a többes számú határozott névelő kombinálódását, mint amelyik azt sem engedi meg, hogy az *un* tőszámnév előtt (a neki számban megfelelő) határozott névelő álljon¹⁵⁵, hiszen ez utóbbi interpretálhatóságának egyik feltétele éppen az, hogy a köznév által denotált halmaznak egyetlen eleme legyen:

- (80) **L'un chien était couché derrière la porte.*
 'Az egy kutya az ajtó mögött feküdt'

Mindezekből azt állapíthatjuk meg, hogy Giusti (1991) disztribúciós tesztje alapján a francia tőszámnévek és a *plusieurs* determináns funkcionálhat melléknévként is.

Giusti következő érvét egy implikatív univerzálé formájában fogalmazza meg. Eszerint azokban a nyelvekben, amelyekben egy határozott névelő úgy kombinálódik egy melléknévvvel, hogy nem követi őket főnév (vagyis egy üres N áll utánuk), a határozott névelő egy másik determinánssal is képes lesz (hangalakkal bíró) főnév nélkül kombinálódni. Azokban a nyelvekben viszont, ahol az első konfiguráció nem létezik, a második sem lehetséges. Az előbbi típusú nyelvre a német, az utóbbira az angol a példa:

- (81) a *Ich ziehe die blaue vor.*
 'A kék jobban tetszik'
 b *Ich ziehe die drei (da) vor.*
 'A három jobban tetszik'
- (82) a **I have already met the nice you introduced to me last night.*
 'Már találkoztam a szépekkel, akiket tegnap este mutattál be nekem'
 b **I had already met the many you introduced to me last night.*
 'Találkoztam már a sokkal, akit tegnap este mutattál be nekem'

Amint az alábbi példák mutatják, a francia (és a magyar) a németre hasonlít ebben a tekintetben:

- (83) a *Je préfère le rouge.*
 'A piros jobban tetszik'
 b *Je prends (tous) les deux.*
 'Mindkettőt megveszem'
 c **Je t'offrirai les quelques (que je possède).*
 'Neked adom (azt) a néhányat (amim van)'

A határozott névelővel kombinálódni képes *quelques* determináns megint eltérően viselkedik a tőszámnévekhez képest, mivel nem állhat utána üres N.

A fenti példák alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az üres NP tesztje alkalmazásakor a francia tőszámnévek a melléknévekkel analóg módon viselkednek, míg a

¹⁵⁵ Amint már utaltunk rá, a *l'un ... l'autre*, illetve a *l'un des* NP-típusú szerkezetekben szereplő *un* morféma nem determinánsként, hanem köznévként funkcionál. Az emellett szóló érveket Schnedecker (2000)-ben találjuk.

quelques determináns ezektől eltérő sajátosságokat mutatott, így módosítói státusza nem volt egyértelműen igazolható.

Giusti harmadik érve a bővítmény szelektálásának tulajdonságára épül. Cardinaletti és Giusti (1990) arra a tényre hívják fel a figyelmet, hogy az olaszban (és az angolban) bizonyos kvantor-típusú determinánsok partitívuszi esetű NP-t¹⁵⁶, illetve opcionálisan partitívuszi esetű PP-t szelektálnak. Ha viszont ugyanezen determinánsokat határozott névelő előzi meg, a PP vonzat szelektálása nem lehetséges, illetve a determinánst követő NP nem lesz a továbbiakban partitívuszi esetű:

- (84) a *many of the boys I know*
'sokan a fiúk közül, akiket ismerek'
b *many boys of those you introduced me*
'sok fiú azok közül, akiket bemutatnál nekem'
- (85) a **the many of the boys I know*
'a sok a fiúk közül, akiket ismerek'
b **the many boys of those you introduced to me*
'a sok fiú azok közül, akiket bemutatnál nekem'

A fenti példákban a határozott névelő nélküli determináns kombinálódhatott egy *of*-fal bevezetett bővítménnyel, a határozott névelős változat viszont nem. Hasonlóképpen, ha egy ilyen determinánst egy NP követi, akkor annak – a determináns jelentésével tökéletes összhangban – partitívuszi esetet ad; ezt bizonyítja az a tény is, hogy – mint már láttuk az alább (86)-ként megismételt (73)b példában – az NP a *ne* klitikus névmással helyettesíthető. Ezzel szemben, ha a kvantor előtt határozott névelő szerepel, a *ne*-vel történő helyettesítés nem lehetséges:

- (86) *Ne ho visti molti.*
'Sokat láttam belőlük'
- (87) **Ne ho visti i molti.*
'A sokat láttam belőlük'

Giusti érvelése szerint ha egy ilyen determináns a határozott névelő után is egy funkcionális kiterjesztés fejeként szerepelne, akkor megőrizné szelekciós tulajdonságait. De mivel most már nem fej, hanem módosító, semmilyen hatással nem lehet az utána szereplő NP-re.

Ez az észrevétel a francia tőszámnevekre is érvényes:

- (88) a *deux des garçons que je connais*
'kettő a fiúk közül, akiket ismerek'
b *deux garçons de ceux que je connais*
'kettő fiú azok közül, akiket ismerek'
- (89) a **les deux des garçons que je connais*
'a kettő a fiúk közül, akiket ismerek'

---

¹⁵⁶ A hipotézis későbbi, itt alkalmazott verzióiban az idézett determinánsok nem partitívuszi NP-t, hanem partitívuszi DP-t szelektálnak. Ennek azonban az érvelés szempontjából most nincs jelentősége.

- b **les deux garçons de ceux que je connais*
'a két fiú azok közül, akiket ismerek'

A (85)-ös és (89)-es példák rosszul formáltsága persze szemantikai okokkal is magyarázható, hiszen a határozott névelő és az *n* tőszámnév kombinálódása csak akkor interpretálható, ha az adott kontextusban *n* individuum rendelkezik a köznév által denotált tulajdonsággal (vagyis ha a (89)-es példák esetében két fiút ismerek összesen), ugyanakkor a *de* prepozícióval bevezetett partitívuszi szerkezet által denotált halmaznak mindig valódi részhalmaza kell, hogy legyen a prepozíciót megelőző szerkezet által denotált halmaz (vagyis a (89)-es példák esetében kettőnél több fiút kell, hogy ismerjek). Ez a logikai ellentmondás mindaddig fennáll, amíg olyan példákat vizsgálunk, amelyekben a partitívuszi PP előtt álló (az esetek egy részében üres) főnév és magában a PP-ben szereplő PP koreferensek. Ilyen értelemben a (88) a-ban és b-ben szereplő példák kissé leegyszerűsítve a *deux garçons des garçons que je connais* ('két fiú a fiúk közül, akiket ismerek') szerkezetnek feleltethetők meg.

Visszatérve a (86)-es és (87)-es példákra, az ezekkel analóg francia szerkezetek is arra utalnak, hogy a kvantor után álló NP csak akkor kap partitívuszi esetet, ha a kvantor előtt nem áll határozott névelő:

- (90) a *De voitures, j'en ai vu trois.*
'Autóból hármát láttam'
b **De voitures, j'en ai vu les trois.*
'Autóból a hármát láttam belőle'

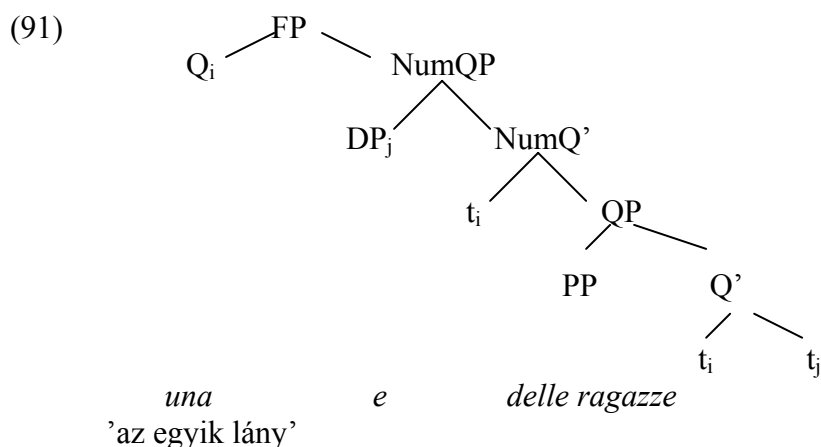
A (90)a mondatban két jel is mutat arra, hogy a *voitures* összetevő partitívuszi esetet kap: az őt helyettesítő *en* partitívuszi névmás, valamint az a tény, hogy a topikalizált összetevő előtt megjelenik az esetjelölő *de* morféma. Mindez nem lehetséges akkor, ha a tőszámnév előtt határozott névelő áll; ez olvasható le a (90)b példából. Ebből nem csak arra következtethetünk, hogy (90)b-ben a *voitures* kifejezés nem kap partitívuszi esetet, hanem arra is, hogy nincs akkora önállósága, mint az előző esetben, vagyis valószínűleg nem ugyanolyan kategóriájú összetevőről van szó.

Ami a valódi partitívuszi kifejezéseket illeti, Cardinaletti és Giusti (2002) ezeknek a következő szerkezetet tulajdonítja: a kvantor-típusú determináns ilyenkor két argumentumot szelektál, egy DP-t, a mely belső argumentumként funkcionál, valamint egy fakultatív PP-t. Ez utóbbi a kvantor külső argumentuma, és mint olyan, QP Spec-jében foglal helyet. A két argumentum eltérő funkcionális jegyekkel rendelkezhet, de deskriptív tartalmuk (a bennük található NP) meg kell, hogy egyezzen (*Non-distinctness Constraint*). Ami pedig szemantikai interpretációjukat illeti, a DP egy változónak feleltethető meg, a PP pedig annak a halmaznak,

amelyen a változó értelmezett. Cardinaletti és Giusti a fenti tulajdonságok alapján háromféle kvantort különböztet meg az olaszban:

- a) Egzisztenciális kvantorok (a tőszámnevek, *molti*, *pochi*, *alcuni*, *nessun(o)*, *qualch(uno)*), amelyek DP-t és PP-t egyaránt szelektálnak;
- b) Univerzális kvantorok (*tutti*, *entrambi*, *ambedue*), amelyek csak DP-t szelektálnak és
- c) Disztributív kvantorok (*ogni(uno)*, *cisacun(o)*), amelyek DP-t és PP-t is szelektálnak.

A Q és a bővítményeként funkcionáló DP aztán különféle jegyellenőrzési kényszereknek engedelmessé elhagyja a QP kiterjesztést, és felsőbb funkcionális kiterjesztésekbe mozog; ezért van az, hogy az eredetileg a szerkezet elején szereplő PP a felszínen hátul lesz. Egy egzisztenciális kvantort tartalmazó valódi partitívuszi kifejezés derivációja ennek megfelelően a következőképpen ábrázolható¹⁵⁷:

2.2.3. Giusti elméletének értékelése, a fejezet végkövetkeztetései

Amint láttuk, Giusti elsősorban formális oldalról, az esetadás szemszögéből közelíti meg a DP funkcionális kiterjesztés fogalmát, ám ennek is megvan a relevanciája. Zamparellivel ellentétben különös jelentőséget tulajdonít annak a ténynek, hogy a legtöbb határozatlan (vagy kvantor-típusú) determinánst olyan összetevő követ, amely elválasztható a determinánstól, „önállósítható” (elsősorban úgy, hogy egy névmás alakját ölti), és ez az „önálló” alak külön (partitívuszi) esettel rendelkezik a névszói kifejezés belsejében. Ugyanez nem érvényes a határozott determináns után álló összetevőkre. Giusti elmélete számot ad továbbá arról, hogy azok a determinánsok, amelyek egy határozott névelő után állnak, másképpen viselkednek ebben a pozíciójukban, mint amikor önállóan, határozott névelő nélkül szerepelnek.

¹⁵⁷ Egy disztributív kvantoros kifejezés szerkezete ebben a megközelítésben csupán annyiban fog eltérni az egzisztenciális kvantort tartalmazótól, hogy az utóbbi esetében a legfelső (FP) funkcionális kiterjesztés fejében van egy disztributív operátor, amely a DP-ben található változót köti.

Giusti és Zamparelli megközelítésében az a közös, hogy mindketten több, egymással hierarchikus viszonyban álló funkcionális kategóriából építik fel a névszói szerkezeteket. Van azonban köztük egy igen lényeges különbség: míg Zamparellinél a legmagasabban fekvő, az összes többi domináló kiterjesztés az SDP (ami a legtöbb jelenlegi generatív elemzésben a DP-nek felel meg) – tipikusan itt találjuk a határozott determinánsokat –, Giusti megoldásában a kvantorokat tartalmazó QP az, ami a határozott determinánst tartalmazó, vagy hangzós elem nélküli fejjel rendelkező DP-t dominálja, nem pedig fordítva.

Giusti verziójának számos pozitív vonása mellett vannak olyan következményei is, amelyek megfontolandóvá teszik a DP kiterjesztés szintaktikai relevanciáját. Először is, ebben a keretben kétféle névszói szerkezetet is találunk argumentum-pozícióban: QP-t, illetve DP-t egyaránt. E kétféle kategória közti különbségtételnek szintaktikai szempontból akkor volna igazán létjogosultsága, ha QP-nek és DP-nek eltérő lenne a disztribúciója, vagyis volnának a mondatban olyan pozíciók, ahol csak DP, és olyan argumentumpozíciók, ahol csak QP állhat, illetve volna olyan ige, amely csak DP-t vagy csak QP-t szelektál. Ez azonban nem így van. Amint Farkas (2001) rámutat, nincsen olyan szintaktikai alappozíció, amely csak egy bizonyos típusú névszói kifejezést engedne meg¹⁵⁸. Ez különösen igaz a Giusti-féle QP – DP megkülönböztetésre. Argumentum- és predikátum-pozícióban egyaránt találunk QP-t és DP-t is; ez a megkülönböztetés arról sem ad számot, hogy bizonyos igei kontextusok érzékenyek arra, hogy erős vagy gyenge determináns szerepel-e a névszói szerkezetben¹⁵⁹, hiszen egy QP erős és gyenge determinánst egyaránt tartalmazhat. Ennek pedig az lesz a következménye, hogy minden egyes igehez kettős alkategorizációs keretet kell rendelnünk: egy DP-t és egy QP-t tartalmazót¹⁶⁰. Igaz, a lexikon ilyen „túlterhelése” technikailag elkerülhető, ha a QP és DP kategóriákat egy általánosabb XP névszói kategória kétféle megnyilvánulásának tekintjük, és az igeik argumentumkeretében ez az általános kategória szerepel. A különféle kontextusokra való érzékenység persze szoros összefüggésben van az adott nyelv strukturális sajátjaival: erre példa többek között az a tény, hogy a magyarban a kvantifikált főnévi szerkezetek nem állhatnak fókusz-pozícióban¹⁶¹. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy el

¹⁵⁸ „Il n'existe pas de position syntaxique de base qui soit spécialisée pour un sous-type de syntagme nominal, que ce soit le nom propre, le syntagme nominal défini ou indéfini, ou le syntagme singulier ou pluriel” ('Nincsen olyan szintaktikai alap-pozíció, amely a névszói csoport egy bizonyos altípusára specializálna, akár tulajdonnévről, akár határozott vagy határozatlan névszói csoportról, akár egyes számú vagy többes számú kifejezésről legyen is szó' – Farkas 2001:18)

¹⁵⁹ A jelenség „Határozottsági Megszorítás” (*Definiteness Effect*) néven ismert, és a II. fejezetben volt róla bővebben szó.

¹⁶⁰ Emlékezzünk rá, hogy Zamparellinél argumentum-pozícióban csak SPD-t találunk (bár bizonyos kontextusokban ennek a szintnek sem a feje, sem a Spec-je nincs kitöltve hangzós elemmel), amivel elkerüli az igeik alkategorizációs keretének megkettőződését.

¹⁶¹ Erről a megszorításról lásd többek között Szabolcsi (1997)-et és Gécseg (2003)-at.

kellene vetnünk Giusti QP-DP felosztását: a későbbiekben amellet érvelünk, hogy a francia mondat bizonyos információs szerkezeti sajátosságai éppen erre a kétféle névszói kategóriára épülnek.

Giusti megközelítésének másik problémás pontja az, hogy nem rendel explicit módon szemantikai értelmezést a névszói kifejezések alkotóelemeihez, vagyis Zamparelli megoldásával ellentétben itt nem világos, hogy egy DP és egy QP esetében hogyan érvényesül a kompozicionalitás elve. A következő kérdések merülnek fel ezzel összefüggésben: az egyes szintekhez és szintaktikai pozíciókhoz vajon mindig ugyanazt a szemantikai típust rendeljük, függetlenül attól, hogy ki vannak-e töltve? Vagy szemantikai típust csak hangzós elemhez rendelünk? Még ez utóbbi esetben is: más lesz-e egy adott elem szemantikai típusa, ha más pozícióban szerepel?

Ha a generatív grammatika szintaktikai komponenséhez rendelhető értelmezés általánosan elfogadott alapelveiből indulunk ki (lásd Heim – Kratzer, 1998), akkor a következőket kell szem előtt tartanunk. Egy argumentum-szerepű névszói kifejezés e vagy $\langle\langle e,t \rangle, t \rangle$ típusú, ahol az utóbbi az előbbinek típusemelt változata. Az Általánosított Kvantorok Elmélete szerint minden determinánst tartalmazó szerkezet általánosított kvantornak tekinthető, vagyis $\langle\langle e,t \rangle, t \rangle$ típusú¹⁶². Ha egy – Giusti által – DP-nek tekintett összetevővel van dolgunk, amelyet nem dominál egy QP kiterjesztés, akkor viszonylag egyszerű a helyzet, hiszen a benne szereplő határozott determináns a megszokott módon $\langle\langle e,t \rangle, \langle\langle e,t \rangle, t \rangle\rangle$ típusú szemantikai objektumot denotál, amely egy $\langle e,t \rangle$ típusú összetevővel kombinálódik. Ez utóbbi tartalmazhat bizonyos determinánst (például tőszámnevet), ami azonban Giusti hipotézisének értelmében melléknévként viselkedik, így a módosítói státuszuk megfelelő $\langle\langle e,t \rangle, \langle e,t \rangle\rangle$ típust rendelhetjük hozzá.

Más a helyzet az olyan kifejezésekkel, ahol egy QP dominál egy DP kiterjesztést. Zamparelli megoldásával ellentétben – ahol minden egyes kiterjesztésnek stabil, adott típusú szemantikai értelmezése van – nem tartható az az elv, hogy egy DP mindig e vagy $\langle\langle e,t \rangle, t \rangle$ típusú, hacsak nem tekintjük a QP kiterjesztés fejében helyet foglaló összetevőt módosítónak, vagyis $\langle e,e \rangle$ vagy $\langle\langle e,t \rangle, \langle e,t \rangle\rangle$ típusúnak. Ez azonban ellentmondana annak a ténynek, hogy Q bővítményeként szelektálja az utána álló DP-t, ami többek között abban nyilvánul meg, hogy partitívuszi esetet ad a határozatlan DP-nek. Kérdés az is, hogy – a kompozicionalitás elvét szem előtt tartva – rendelünk-e valamilyen szemantikai értelmezést a DP fejéhez akkor is, ha nincs hangzós elemmel kitöltve?

---

¹⁶² Zamparelli is ezt tartja szem előtt, amikor azt a hipotézist fogalmazza meg, hogy egy determinánst tartalmazó SDP mindig kvantor-emeléssel értelmezendő, és az LF-ben elmozgatott összetevő nyoma e típusú.

Mindezekre a kérdésekre a következő fejezetben kísérünk meg választ adni.

IV. fejezet

A DP kiterjesztés a francia nyelvben

0. Bevezető

Ebben a fejezetben megpróbálunk olyan struktúrát rendelni a francia determinánsokhoz, amely disztribúciós és interpretációs tulajdonságaikról egyaránt számot tud adni. Központi kérdésünk a DP funkcionális kiterjesztés relevanciájának kérdése, vagyis azt kutatjuk, melyik az a tulajdonság, amelyen az összes DP osztozik a franciában.

Az előzőekben elvetettük azokat a megközelítéseket, amelyek szerint a DP szint csak referenciális kifejezéseket fogadhat, mivel a referencialitás fogalma nehezen megragadható, és nem bináris, hanem inkább fokozati természetű. Ugyancsak elvetettük azokat az elméleteket, amelyek szerint a DP-nek minősülő kifejezések azok, amelyek az ige argumentumaként képesek funkcionálni a mondatban. Ezekre ugyanis az jellemző, hogy vagy az összes determináns-típust a DP szinten generálják, vagy pedig megengedik az olyan névszói szerkezetek létezését, amelyeket egy hangzós elem nélküli fejű és Spec-jű DP kiterjesztés dominál.

Megoldási javaslatunk elsősorban Giusti hipotézisére épül, amennyiben kétféle argumentumként funkcionálni képes névszói szerkezetet különítünk el: QP-t és DP-t. Az utóbbiról azt feltételezzük, hogy önálló funkcionális kiterjesztésként, valamint QP bővítményeként egyaránt előfordulhat. Egy QP vagy egy DP elvileg képes argumentumként funkcionálni, ám a DP – akár önálló, akár QP-ba ágyazott formában szerepel – a francia nyelvben rendelkezik egy olyan, csak rá jellemző tulajdonsággal, amely a mondat információs tagolásával hozható összefüggésbe. A továbbiakban amellet a hipotézis mellett kívánunk érvelni, hogy a francia nyelvben csakis az általunk DP-nek tekintett szerkezetek képesek logikai alanyként funkcionálni egy kategorikus ítéletnek megfeleltethető mondatban.

1. A hipotézis: csak DP funkcionálhat logikai alanyként

1.1. Topikalizált névszói kifejezések a franciában

Alaphipotézisünk értelmében azokban a francia mondatokban, amelyek kategorikus ítéleteknek (lásd többek között Kuno 1972-t és Kuroda 1973-at) felelnek meg¹⁶³, vagyis ahol

---

¹⁶³ A kategorikus és thetikus ítéletek közti különbségről és a francia mondatok ilyen alapon történő osztályozásáról lásd a 2. fejezet 2.1.2. pontját.

a mondat egy logikai alanyra és egy predikátumra bontható, mindig DP, nem pedig QP a mondat logikai alanya, még akkor is, ha a mondat szintaktikai alanya QP. Vegyük az alábbi mondatokat:

(1) *Tous les étudiants ont vu ce film.*

’Minden diák látta ezt a filmet’

(2) *Je connais beaucoup de/peu de/plusieurs/trois films indonésiens.*

’Sok/kevés/több/három indonéz filmet ismerek’

Az (1)-es mondat egy kategorikus ítéletnek felel meg, vagyis logikai alanyra és állítmányra bontható. A logikai alany azonban itt nem a *minden diák* kifejezés, hanem a diákok halmaza, amely felett kvantifikál a *minden* kvantor. Ez a mondat tehát nem azt fejezi ki, hogy minden diákról azt állítjuk, hogy látta a filmet, hanem azt, hogy a diákokról azt állítjuk, hogy mindnyájan látták a filmet¹⁶⁴. Ez felel meg a *tous les étudiants* (’minden diák’) QP specifikus értelmezésének, vagyis amikor egy kontextuálisan adott, diákokból álló halmaz felett kvantifikál a *tous* determináns. A mondat logikai alanya ebben az értelmezésben a *les étudiants* (’a diákok’) DP lesz, a *tous* determináns pedig már az állítmány része. Erre utal az a tény is, hogy a fenti mondat diszlokált változata, ahol a mondat bal perifériájára kihelyezett összetevő automatikusan a topik szerepét tölti be¹⁶⁵, csak akkor grammatikus a franciában, ha a DP-t diszlokáljuk:

(3) a **Tous les étudiants, ils ont vu ce film.*

’Minden diák, ők látták a filmet’

b *Les étudiants, ils ont tous vu le film.*

’A diákok mindnyájan látták a filmet’

Mindebből még csak azt az elhamarkodott következtetést vonhatjuk le, hogy a francia nyelvben határozottsági korlátozás van érvényben a diszlokált névszói kifejezések felett, ami azt mondja ki, hogy csak határozott kifejezés diszlokálható. A (2)-es mondat azonban nem ezt mutatja. Egy ilyen határozatlan kifejezést tartalmazó mondat – megfelelő kontextusba ágyazva – olyan kategorikus ítéletnek fogható fel, amelyben az indonéz filmekről azt állítom, hogy sok/kevés/több/három ilyen ismerek. Ennek megfelelően a *films indonésiens* (’indonéz filmek’) partitivuszi DP-t diszlokálni tudjuk a franciában, az őt domináló QP-t viszont nem:

(4) a **Beaucoup de/Peu de/Plusieurs/Trois films indonésiens, je les connais*¹⁶⁶.

¹⁶⁴ Azt, hogy a kvantor valójában az állítmány része, prozódiai érveléssel is alátámaszthatjuk, ugyanis a *tout* determináns (illetve a neki más nyelvekben megfelelő morféma) mindig prominens hangsúllyal ejtendő.

¹⁶⁵ Érvelésünket arra a hipotézisre építjük, hogy a diszlokáció funkciója a topikalizáció, és egy diszlokált mondat olyan kategorikus ítéletnek felel meg, amelyben a diszlokált összetevő az ítélet logikai alanya.

¹⁶⁶ Ugyanezen mondatok olasz megfelelői már egy kivétellel elfogadhatónak bizonyulnak:

Molti/Tre/*Pochi film indonesiani, li conosco.

’Sok/három/kevés indonéz filmet, ismerem őket’

A fenti hipotézis tehát egy, a franciára érvényes nyelv-specifikus megkötés alakját ölti. Az olasz példák alapján azt az általánosítást fogalmazhatjuk meg, hogy az olaszban csak (jobbra) monoton növekvő függvényt denotáló

'Sok/kevés/több/három indonéz filmet, ismerem őket'
b *De films indonésiens, j'en connais beaucoup/peu/plusieurs/trois.*
'Indonéz filmből sokat/keveset/többet/hármat ismerek'

A (4)-es példából jól látható, hogy olyan DP is diszlokálható, amely nem tartalmaz (határozott) determinánst, vagyis ami látszólag nem más, mint egy puszta NP, amit egy *de* elem vezet be. Vajon mivel magyarázhatjuk ennek a *de* morfémának a jelenlétét a topikalizált kifejezés elején? Ahhoz, hogy erre a kérdésre választ tudjunk adni, röviden át kell tekintenünk a generatív grammatika esetelméletét és a diszlokáció jellemzőit a francia nyelvben.

1.2. Az Esetelmélet és a DP-hipotézis

Az Esetelmélet¹⁶⁷ alaptételét a Minimalista Program úgy fogalmazza meg, hogy a mondatban minden hangalakkal bíró DP-nek le kell ellenőriztetnie (*to check*) esetjegyeit a deriváció során, mivel az esetjegy nem interpretálható. Egy DP tehát csak akkor „látható” az interfész számára, vagyis akkor értelmezhető, ha valamilyen esetellenőrzési relációba lép egy másik kategóriával. Más szóval, az eset-ellenőrzés az, ami legitimál (*to license*) egy DP-t a struktúrában.

Az Esetelmélet ilyen megfogalmazása az esetjegy leellenőriztetésének kényszerét a DP szemszögéből ragadja meg. Mindehhez még hozzá kell tennünk azt is, hogy a jegyellenőrzés másik tagja, az inflexió vagy a kormányzó kategória (pl. ige) a DP-hez hasonlóan rendelkezik egy esetjeggyel, ami – nem interpretálható lévén – szintén ellenőrzésre vár. Az esetjegy leellenőrzése tehát a DP-nek és az ellenőrzésben részt vevő másik kategóriának egyaránt „érdeke”.

Két kérdés merül fel ezzel összefüggésben. Egyrészt: egész pontosan honnan „kaphat” esetet egy DP? Másrészt: tekintve, hogy nincs egységes álláspont azt illetően, hogy mi tekinthető DP-nek, hiszen egy puszta közneves szerkezetre több funkcionális „réteg” is épülhet, e réteges szerkezetnek melyik szintje az, amelyik mindig esetet kell, hogy kapjon?

Ami az első kérdést illeti, Chomsky (1995:237) a következő választ adja rá. Minden névszó (vagyis a főnév és a névmás) már a lexikonban rendelkezik valamilyen esetjeggyel, amit a deriváció során le kell ellenőriztetnie egy „esetadó kategória” megfelelő esetjeggyével.

---

névszói kifejezés topikalizálható. A *pochi* ('kevés') determinánst tartalmazó kifejezés negatív polaritásánál fogva (jobbra) monoton csökkenő függvényt denotál, így egyszer s mindenkorra ki van zárva a logikai alanyok köréből, és – legalábbis a determinánsa – az állítmány részét képezi.

¹⁶⁷ Az Esetelmélet eredetileg a Kormányzás- és Kötéselmélet (GB) egyik modulja. A GB részletes ismertetését Chomsky (1981)-ben találjuk, magát az Esetelméletet pedig, amely Vergnaud ötletén alapul, Rouveret és Vergnaud (1980), valamint Vergnaud (1985) fejti ki. A GB Esetelméletének központi megköttése az úgynevezett Eset-szűrő (*Case Filter*), amely rosszul formáltnak minősít minden olyan hangalakkal bíró NP-t, amihez nincs valamilyen eset rendelve. A Minimalista Hipotézis már nem tartalmazza ebben a megfogalmazásban az Eset-szűrőt, mivel ez utóbbi a minimalista elvekből (többek között a Teljes Interpretáció Elvéből és a Théta-Kritériumból) független módon következik.

Ehhez a névszót tartalmazó szerkezetnek valamilyen lokális relációba kell lépnie az „esetadó”-val. Ez a lokális reláció lehet Spec-fej egyeztetés; az alanyi DP például úgy kapja meg nominativuszi esetét, hogy egy AGRsP funkcionális kiterjesztés Spec-pozíciójába mozog, és az AGRsP¹⁶⁸ fejében található inflexióval leellenőrizteti esetjegyeit. Egy másik lehetséges esetadó reláció a kormányzás: bizonyos lexikális kategóriák (pl. az angolban a tranzitív ige és a prepozíció) esetet adnak a komplementumuknak¹⁶⁹. Az Esetelmélet fontos kikötése továbbá, hogy esetet csak argumentum-pozícióban kaphat egy DP.

A fent ismertetett esetelméletnek azonban van egy problémás pontja. Amint azt Cardinaletti és Giusti (1990), valamint Giusti (1991, 1992, 1995, 1997) számos adat elemzésével bizonyítja, amennyiben egy névszói szerkezetet egy határozatlan determináns vezet be, a determinánst követő NP-szint partitivuszi esettel rendelkezik¹⁷⁰, függetlenül attól, hogy az egész névszói kifejezés milyen (alanyi vagy komplementum-)pozícióban van. Ugyanezen NP-szintet már nem jellemzi partitivuszi eset, ha határozott determináns előzi meg. Vegyük például az alábbi mondatot:

(5) *J'ai vu deux oiseaux blancs.*
'Láttam két fehér madarat'

A *voir* ('lát') ige – tranzitív ige lévén – accusativuszi esetet kell, hogy „adjon” komplementumának, mivel az ige rendelkezik egy leellenőrizendő [accusativus] esetjeggyel. Tekintve, hogy az (5)-ös mondat jól formált, joggal feltételezhetjük, hogy az eset-ellenőrzés lezajlott, vagyis a *deux oiseaux blancs* kifejezés szintén az [accusativus] esetjeggyel bír. A pronominalizáció tesztje ugyanakkor arra enged következtetni, hogy az *oiseaux blancs* elemsor partitivuszi esettel rendelkezik:

---

¹⁶⁸ Ez az AGRsP, a „felszabdalt IP” (Split-IP) Hipotézis értelmében nem más, mint az IP funkcionális kiterjesztés azon részlete, amely az igének az alannal való egyeztetéséért felelős.

¹⁶⁹ Ez persze ilyen formában pontatlan megfogalmazás, mert a GB eszköztárát alkalmazza: valójában az elmélet koherenciája érdekében megkívánjuk, hogy minden eset-egyeztetés Spec-fej relációban történjen. Ez egy tranzitív ige tárgyánál például technikailag úgy valósulhat meg, hogy az „esetadó” maximális kategóriája (itt a VP) fölött egy AGR_oP funkcionális kiterjesztés jelenik meg, ennek a Spec-jébe felszáll az „esetkapó” (vagyis a lexikális fej által kormányzott) DP, és leellenőrizteti a jegyeit az AGR fejjel. Így azonban az esetet kapó tárgy az ige elé kerül, ez pedig (az úgynevezett object-shift) csak bizonyos nyelvekben valósul meg, míg más nyelvekben – például a franciában – a nem-névmási tárgy továbbra is az ige után marad. Chomsky (1995) a problémát úgy oldja meg, hogy ilyenkor feleslegesnek nyilvánítja az Agr_oP kiterjesztés létét, és azt feltételezi, hogy a DP esetjegyei a kormányzó igéhez csatolódnak, és így történik meg maga az eset-egyeztetés. Ugyanez mondható el akkor is, ha az eset-egyeztetés egy kormányzó prepozíció és a komplementumaként funkcionáló DP között megy végbe.

Az egyszerűség kedvéért mi is figyelmen kívül fogjuk hagyni ennek az AGRP kiterjesztésnek a létezését, és egyszerűen csak kormányzási relációról beszélünk, mivel a gondolatmenetünk szempontjából elhanyagolható a kettő közti különbség. Hasonlóképpen, sokszor jegyellenőrzés helyett esetadásról és esetkapásról fogunk beszélni, mert így képszerűbbé tudjuk tenni annak a két elemnek a viszonyát, amelyek a jegyellenőrzésért végső soron felelősek.

¹⁷⁰ Cardinaletti és Giusti, valamint Giusti partitivusz-hipotézisét és a mellette szóló érveket a 3. fejezet 2.2. pontjában ismertettük.

(6) *J'en ai vu deux, d'oiseaux blancs.*

'Kettőt láttam fehér madárból'

A *deux oiseaux blancs* szerkezet névszói magja az *oiseaux* főnév, tehát ha helytálló Chomsky (1995) hipotézise, akkor ennek az elemnek az esetjegye határozza meg az egész szerkezet esetét, és azt, hogy milyen „külső” elemmel léphet eset-egyeztetési relációba az *oiseaux* köznevet tartalmazó névszói kifejezés. Az adatok azonban nem ezt mutatják.

Térjünk rá a második kérdésre. Ha elfogadjuk azt a hipotézist, hogy az esetjegyet már a lexikonban megkapja a névszó (ami zéró-kiterjesztésű kategória), ugyanakkor a jegyellenőrzés egy maximális névszói kiterjesztés és egy „esetadó” fej között történik, akkor azt kell feltételeznünk, hogy ez az esetjegy mintegy „felszáll” az adott névszó maximális NP kiterjesztésére, majd onnan tovább az azt domináló funkcionális kiterjesztés(ek)re (vagyis az NP kiterjesztett projekciójára). A legfelső funkcionális kiterjesztés lesz az, amelyik eset-egyeztetési relációba tud lépni az igei inflexióval vagy egy kormányzó lexikális kategóriával. Kérdés, hogy ez valóban így van-e, és hogy milyen módon azonosítjuk ezt a legfelső funkcionális kiterjesztést, egyáltalán hányféle van belőlük. Gondolatmenetünket a továbbiakban Giusti (1995) hipotézisére építjük, feltételezéseinket pedig specifikusan a francia nyelvre vonatkoztatjuk.

Giusti – mint említettük – kétféle argumentum-szerepű névszói kiterjesztést különböztet meg: a funkcionális DP-t és a lexikális QP-t. Ezek közül az előbbi funkcionális kiterjesztésnek minősül, és önállóan is szerepelhet ige vagy prepozíció argumentumaként, de egy QP is dominálhatja, vagyis ilyenkor a DP egy Q fej argumentuma. Maga a QP csak önálló (igei vagy prepozíciós) argumentum lehet, és nem dominálhatja DP. Tekintve, hogy argumentum-szerepet DP és QP egyaránt betölthet, és az argumentumként való azonosítás legfőbb eszköze a névszói kifejezés számára az eset-egyeztetés, azt kell feltételeznünk, hogy egy QP és egy DP egyaránt rendelkezhet esettel. Azt is láttuk azonban, hogy a kettő „szint” esete teljesen eltérő is lehet. Ez persze csak akkor valósulhat meg, ha a lexikonban az esetjegyet nem a főnév kapja, hanem a D, illetve Q fejben realizálódó elem.

Az imént megfogalmazottakon túl még egyéb érveket is felsorakoztathatunk hipotézisünk mellett.

Egyrészt, amennyiben névmásként realizálódik egy DP (vagy QP), akkor ez a névmás a D (illetve Q) fejben található. Ráadásul, amint korábban láttuk, a franciában éppen a (személyes) névmás az, amely morfológiailag is magán hordozza az esetére jellemző jegyeket.

Másrészt, ha egy főnév már a numerációban (pontosabban már előtte, a lexikonban) rendelkezik valamilyen esetre vonatkozó specifikációval, akkor nem csak argumentum-, hanem predikátum-szerepben is kellene esettel rendelkeznie. Ez viszont az egész Eset-elmélet létjogosultságát kérdőjelezné meg, amely szerint esetre azért van szüksége egy névszói kifejezésnek, hogy argumentumként funkcionáljon.

Esettel tehát a DP-nek és a QP-nek egyaránt rendelkeznie kell, hiszen mindkettő képes argumentum-szerepet betölteni. Ha önálló argumentumként funkcionálnak a mondatban, akkor a D és Q fej az Esetelméletben ismert módon – az Agr_s fejjel Spec-fej relációba lépve vagy egy kormányzó ige, illetve prepozíció révén egyeztetik le esetjegyüket¹⁷¹. Ha viszont a DP kiterjesztés QP alatt szerepel, akkor az előbbi esetét már nem valami QP-n kívüli esetadó, hanem a kormányzó Q fej kell, hogy meghatározza.

Az alábbi két mondatban szereplő DP-k tehát más-más helyről „szerzik be” az esetüket, ami ennek megfelelően eltérő is lesz:

- (7) a Je [_{VP}cherche [_{DP}le stylo]].
Keresem a tollat.
b Je [_{VP}cherche [_{QP}deux [_{DP}stylos]]].
Keresek két tollat.

(7) a-ban egy önálló (határozott) DP szerepel, amely az őt kormányzó tranzitív *cherche* ige jóvoltából ellenőrizteti le accusativusi esetét, (7) b-ben pedig a (határozatlan) DP-t egy Q fej (*deux*) kormányozza, aminek köszönhetően partitivuszi esettel rendelkezik. Mindkét DP valaminek az argumentuma (a *le stylo* a *cherche* igéé, a *stylos* pedig a *deux* számnévé), maga a *deux stylos* QP pedig a *cherche* ige argumentuma, és mint olyan, accusativusi esetet kap a kormányzó igétől.

Egy DP határozott vagy határozatlan voltát első megközelítésben az határozza meg, hogy ki van-e töltve hangzós elemmel a D fej, vagy nem. Az előbbi esetben – amit a (7)a mondat illusztrál – határozott, az utóbbi esetben pedig – ezt látjuk a (7)b mondatban – határozatlan DP-vel van dolgunk. Ha az eset és a határozottság információja egyaránt a D fejhez van kötve, kézenfekvő az alábbi általánosítás a francia nyelvre vonatkoztatva:

- (8) *Egy határozott DP csak nominativusi, accusativusi vagy „oblique” esettel, egy határozatlan DP pedig csak partitivuszi esettel rendelkezhet.*

---

¹⁷¹ Ha alanyi DP-ről (vagy QP-ről) van szó, akkor persze nem csak az esetjegyek, hanem a szám- és személyjegyek leellenőriztetése is lezajlik, amelyeket már egyértelműen a névszói mag determinál. Nem elegendő tehát csak a D (vagy Q) fejnek felszállnia a jegyellenőrzéshez, hanem az egész DP-nek (illetve QP-nek) vele kell mozognia Spec,Agr_sP-be.

Hogyan juthat esethez egy DP akkor, ha olyan QP dominálja, amelynek nincs hangzóselemmel kitöltve a feje, vagyis nincs lexikális Q, ami kormányozná? Ezt a helyzetet az alábbi tagadó szerkezettel illusztrálhatjuk:

(9) Pierre n'a pas₁ mangé hier [_{QP} e₁ [_{DP}de haricots]].
'Péter tegnap nem evett babot'

A fenti mondatban a QP feje egy üres (változóként értelmezhető) elemmel van kitöltve¹⁷², amelyet a *pas* tagadó operátor köt. Az *haricots* DP-t ez az üres Q szelektálja. Esetellenőrzésre azonban nem alkalmas az üres Q, ezért a jegyellenőrzésnek más módon kell megvalósulnia.

A megoldás analóg azzal, amit a birtokos szerkezetekben találunk: a *le livre de Pierre* ('Péter könyve') DP-n belül a *livre* főnév argumentumaként szereplő Pierre DP-nek nincs, ami esetet adjon (az N kategória nem esetadó), így megjelenik a derivációban a *de* partikula, amelynek jóvoltából a Pierre DP birtokos tematikus szerepű argumentuma genitivuszi esethez jut. Amint Chomsky (1970, 1986) angol nyelvű, Milner (1982) és Kupferman (1996) pedig francia nyelvű adatok elemzésén keresztül bizonyítva, ez a genitivuszi argumentum nem PP, hanem DP, vagyis a benne szereplő *de* morféma nem (esetadó) prepozíció, hanem esetjelölő. Alaphipotézisünk értelmében a DP esetjegyének helye a D fej, következésképpen azt mondhatjuk, hogy az ebben szereplő *de* morféma nem más, mint egy alapértelmezett partitivuszi eset fonetikai realizációja. Mindebből az is következik, hogy ha valamilyen okból nem valósulhat meg egy argumentum-pozíciójú DP esetellenőrzése, akkor ezen a DP-n egy partitivuszi eset jelenik meg, amelyet a D-ben generált *de* partikula tesz „láthatóvá”¹⁷³. A későbbiekben további konkrét példákon vizsgáljuk ezeket az eshetőségeket.

Ha az analógiát következetesen végigvisszük, akkor arra a következtetésre kell jutnunk, hogy maga a DP esetellenőrzése (ami természetesen argumentum pozícióban történik) elvben a D fej és egy vele eset-egyeztetési relációba kerülő külső elem (Agr_s, V, P vagy Q) között zajlik le. Ennek az eset-egyeztetésnek külső és belső feltételei vannak. A külső feltétel az, hogy a DP-nek megfelelő konfigurációban kell lennie, ami legitimálja az esetét (nominativus, accusativus, „*oblique*” vagy partitivusz). A belső feltétel pedig az, hogy megfelelő elemmel legyen kitöltve a D fej. Ha valamilyen oknál fogva ezek nem teljesülnek – vagyis nem adott a jegyellenőrzéshez szükséges konfiguráció, és a D fej sincs kitöltve –,

¹⁷² A Q fejet elfoglaló üres elem, amelyet a *pas*-nak megfelelő operátor köt, ebben a példában accusativusi esettel bír, amit az igével leellenőriztet.

¹⁷³ Ez az alapértelmezett partitivuszi eset azonban feltételezésünk szerint nem azonos a birtokos szerkezetekben található *de* genitivusz-jelölő partikulával: míg az előbbi csak határozatlan, az utóbbi csak határozott DP-n jelenhet meg a franciában.

akkor a jegyellenőrzést „házon belül” kell megoldani: a D fejből megjelenik egy *de* morféma, amely „esetjelölővé” lép elő, vagyis a DP partitívuszi esetben kerül.

Hipotézisünk értelmében tehát ha egy puszta köznévi kifejezést tartalmazó DP-nek nincs hogyan leellenőriznie az esetét (mert nem teljesülnek az ehhez szükséges külső és belső feltételek), akkor alapértelmezésben partitívuszi esettel rendelkezik, amit a *de* partikula tesz láthatóvá. Egy *de* NP alakú DP-t persze szintaktikailag mindig legitimálnia kell valaminek, így az alábbi szerkezetek rosszul formálódnak minősülnek:

- (10) a *Pierre a lu [_{DP}de livres]¹⁷⁴.
- b *Pierre a lu [_{QP}e [_{DP}de livres]]
- c *Pierre a lu [_{QP}deux [_{DP}de livres]]

(10) a azért agrammatikus, mert a *lu* participe passé kormányozza a *de livres* DP-t, ezért accusativusi esetet kellene „adnia neki”. Accusativusi esettel viszont csak határozott DP rendelkezhet. (10)b azért rosszul formált, mert nincs, ami legitimé tenné a kitöltetlen fejú QP-t, végül (10) c azért agrammatikus, mert a *deux* számnév partitívuszi esetet „ad” a DP-nek, tehát nincs szükség a *default* esetadóra.

Az eset-egyeztetés kényszerét azonban eddig csak egyoldalúan, a DP szemszögéből vizsgáltuk, pedig esetjegye nem csak a DP-nek, hanem az inflexiónak és a (tranzitív) igének is van, amelynek ellenőrzési tartományában (*checking domain*), illetve komplementum-tartományában (*complement domain*) található az adott DP. Ha a nominativus és az accusativus egyeztetése csak határozott DP-vel (vagy pedig valamilyen QP-vel) történhet, akkor hogyan szabadulhat meg esetjegyétől az inflexió és az ige?

Megoldási javaslatunk a következő. Feltételezésünk szerint a francia nyelvben az inflexió elem Spec-jébe történő nyílt mozgatást alapvetően nem az eset-, hanem a szám- és személy-jegyek egyeztetésének kényszere irányítja, és az eset-egyeztetés ennek csupán kísérőjelensége. Az Agr_sP és Agr_oP kiterjesztés feje elsősorban azért „vonz” egy névszói kifejezést a Spec-jébe, hogy szám- és személy-jegyeiket leellenőrizhessék. Mindezzel párhuzamosan végbemehet az esetjegyek ellenőrzése is. Vegyük a következő példákat, ahol a DP az *apprendre* (‘tanul’), illetve *prendre* (‘vesz’) igék tárgyaként jelenik meg:

- (11) a *J’ai appris mes leçons toute la nuit.*
    ‘Egész éjjel tanultam a leckéimet’
- b *J’ai pris de la glace comme dessert.*
    ‘Fagyalaltot vettem desszertként’

---

¹⁷⁴ Erre a legitimálásra a francia nyelv egy régebbi nyelvallapotában még nem volt szükség: amint Englebert (1996) Ménard (1976)-ra hivatkozva rámutat, a XII-XIII. században a *de* partikula még határozott névelő nélkül is bevezethette a köznevet.

A (11)a mondatban az ige és annak tárgya között szám- és nembeli egyeztetés történik, ami azonban csak akkor válik láthatóvá, ha a tárgyat az ige elé emeljük. Ezzel szemben (11)b-ben nem történik szám- vagy nembeli egyeztetés¹⁷⁵:

(12) a *Mes leçons, je les ai apprises/*appris toute la nuit.*

'A leckéimet egész éjjel tanultam'

b *De la glace, j'en ai pris/*prise comme dessert.*

'Fagyalaltot desszertként (v)ettem'

Hipotézisünk szerint ahol nem történik nyílt számbeli egyeztetés, ott eset-egyeztetés sem megy végbe¹⁷⁶. Minden olyan ige tehát, amely képes accusativusi esetet adni, kétféle eset-specifikációval jelenhet meg a numerációban: [+accusativus] és [-eset] specifikációval. Ez persze nem újdonság, hiszen azokat a tárgyas igéket, amelyek tárgy nélkül is képesek funkcionálni (például a *manger* 'eszik' vagy *lire* 'iszik' igék) eddig is ez a kettősség jellemezte. A mi megközelítésünk azonban részben függetleníti egymástól a kategóriajegyeket (vagyis az alkategorizációs jegyeket, ami egy tárgyas ige esetében +DP/QP), és a tranzitív igékre érvényes, (13)a-ban szereplő általánosítást a (13)b-ben szereplővel helyettesíti:

(13) a [+DP/QP] ↔ [+accusativus]

b [+DP/QP] → [+accusativus] vagy [-eset]

Szavakba öntve ez annyit jelent, hogy amennyiben van tárgya egy igének, akkor annak vagy accusativusi esetet ad, vagy nem ad semmilyen esetet. Ilyenkor a DP-n kötelező jelleggel az alapértelmezésű partitívuszi eset realizálódik. Az eset-egyeztetés hiányának a jele (vagy következménye) a nyílt szám- és nembeli egyeztetés hiánya, vagyis (12) b-ben történt ugyan tárgy-emelés, ám nem jött létre Agr_oP kiterjesztés: az ige és tárgya csupán kategoriális jegyeit egyeztette.

Ami az inflexió és az alany viszonyát illeti, ott már a Kiterjesztett Projekciós Elv (EPP) miatt mindenképpen szükség van arra, hogy ki legyen töltve Agr_sP Spec-je. A francia igei morfológia viszonylag szegény, ezért aztán ebbe a Spec-pozícióba egy hangzós DP/QP-nek kell mozognia. A mozgás indítéka azonban nézetünk szerint nem az eset-, hanem a szám-egyeztetés kényszere, amit kísérhet az eset-egyeztetés is, amennyiben az inflexió specifikálva van a nominativusi esetjegyre. Az Agr_s fejben tehát mindig megtaláljuk a [±

---

¹⁷⁵ Ez megint csak a francia nyelvre specifikusan jellemző tulajdonság; az olaszban az igét egyeztetni kell az argumentumaként szereplő partitívuszi névmással:

Non ne ho mangiate.

'Nem ettem belőlük'

¹⁷⁶ Amint mindjárt látni fogjuk, ennek a fordítottja már nem igaz: ahol nincs eset-egyeztetés, ott még lehet szám- és nembeli egyeztetés, hiszen ez utóbbi kötelező érvényű az alanyi DP/QP és az igei inflexió között.

egyes szám] jegy valamely specifikációját, amely ellenőrzési tartományába vonzza a VP Spec-jében generált DP/QP-t, ám nem mindig van (nominativusi) esetjegye. Egészen pontosan két lehetőség van: Agr_s vagy a [nominativus] jeggyel rendelkezik, vagy nincs neki semmilyen esetjegye. Ha ez utóbbi a helyzet, akkor Agr_sP Spec-jébe csak egy olyan DP emelkedhet, amelynek szám-jegye megegyezik Agr_s szám-jegyével, és alapértelmezésű partitivuszi esettel rendelkezik. Lássuk, milyen lehetőségekről kell számot adnunk ezzel összefüggésben.

(14) a *Les/Des/*D' enfants sont arrivés.*

'A gyerekek megérkeztek/Gyerekek érkeztek'

b **Les sont arrivés.*

'Őket/nekik megérkeztek'

(14) a-ban a *les enfants* és a *des enfants* DP [többes szám] jegyét leellenőrizendő Agr_sP Spec-jébe emelkedik. Ezzel párhuzamosan a határozott DP leellenőrizteti [nominativus] jegyét is, amennyiben Agr_s ugyanerre a jegyre specifikált. A *des enfants* DP-t alanyként tartalmazó mondat viszont csak akkor grammatikus, ha Agr_s-nek nincs esetjegye. Ezt a konfigurációt a DP-n megjelenő partitivuszi eset teszi lehetővé. Önálló argumentumként viszont – a mai franciában – nem szerepelhet *de NP* alakú DP, ezért a *D' enfants sont arrivés* mondat esetében szintén meghiúsul a deriváció. A *le/les* határozott névelő szerepéről az ilyen partitivuszi alakokban majd később ejtünk bővebben szót.

(14) b-ben olyan névmást találunk az alany szerepében, amely az [accusativus] jegyre specifikált. Az ilyen mondat akkor is agrammatikus, ha az Agr_s-nek nincs esetjegye, hiszen így a névmás nem tudja leellenőrizni a saját esetjegyét.

Az eddigieket összefoglalva és némiképp pontosítva: hipotézisünk értelmében minden DP-nek valamilyen esettel kell rendelkeznie. Ezt az esetet a franciában megkaphatja (vagy inkább leellenőriztetheti) valamilyen külső elem jóvoltából, vagy pedig – megfelelő szintaktikai konfigurációban – alapértelmezett esettel bírhat. Külső „esetadó” az igei inflexió és a tranzitív ige (az egyik a nominativusi, a másik az accusativusi esetért felelős), valamint a prepozíció (ami úgynevezett *oblique* esetet ad) és a hangalakkal bíró Q fej. A DP esetjegy-ellenőrzése valójában a DP-n belül zajlik a D fejben található elem és az általa szelektált komplementum között: a D fejben nominativusi, accusativusi és *oblique* esetnél valamilyen határozott referenciájú elemet (határozott determinánst, tulajdonnevet vagy személyes névmást) találunk, partitivuszi esetnél pedig a D fejet egy hangalak nélküli (elvont) esetjegy vagy a *de* partikula tölti ki.

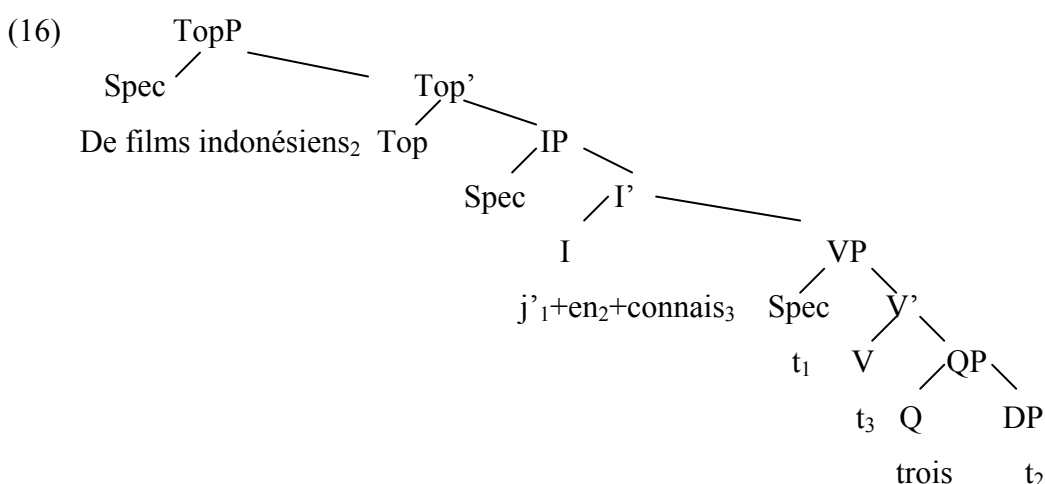
1.3. Diszlokáció a franciában és a *de* partikula

Ugyanezt a *de* elemet találjuk az alábbiakban (15)-ként megismételt (4) b mondatokban:

- (15) *De films indonésiens, j'en connais beaucoup/peu/plusieurs/trois.*
 'Indonéz filmet sokat/keveset/többet/hármat ismerek'

A fenti mondatok magyar (és angol) megfelelőiben a bal periférián megjelenő névszói szerkezet mozgattal jut el helyére, egy TopP¹⁷⁷ funkcionális kiterjesztés Spec pozíciójába. Ez utóbbi – a mozgattal kiindulópontjával ellentétben – nem argumentum-pozíció, tehát a diszlokált elem nem itt, hanem egy alacsonyabb pozícióban kapja meg (illetve ellenőriztetni le esetét). Az elmozgatott elem az elmélet konvencióinak megfelelően nyomot(kat) hagy eredeti pozíciójában (valamint a mozgattal közbülső pozícióiban), és láncot alkot vele (velük).

A franciában ezzel szemben a diszlokáció nem mozgattal eredménye, hiszen (15)-ben a topikalizált összetevőt argumentum-pozícióban egy reszumptív névmás helyettesíti, amit a topikalizált elem köt. Ennek megfelelően azt feltételezzük, hogy az IP szint felett egy TopP kiterjesztés realizálódik, amelynek Spec-jébe nem mozgattal, hanem beillesztéssel (*Merge*) kerül a topikalizált elem. Ezt a (15)-ös mondatok (egyszerűsített) ágrajzával illusztrálhatjuk:

A *de films indonésiens* DP-nek nincs honnan esetet kapnia, mivel a deriváció során nem került esetkapó pozícióba. De esetet kapnia kell (pontosabban le kell ellenőriztetnie esetjegyeit), különben a deriváció megghiúsul.

A helyzetet feltételezésünk szerint az menti meg, hogy eset-ellenőrzés nem csak a már említett módokon (vagyis Spec-fej egyeztetés és kormányzás révén) valósulhat meg, hanem szintaktikai lánc révén is, amikor egy nem argumentum-pozíciójú összetevőt koindexálunk

¹⁷⁷ Az említett mondatokban valójában egy speciális topik-fajttal, a kontrasztív topikokkal találkozunk, amelyek egyik jellemzője az, hogy mindig feltételezi egy prominens hangsúllyal ejtett mondatrész jelenlétét a mondat belsejében. Mivel érvelésünk szempontjából pillanatnyilag nem releváns a „szokványos” topik és a kontrasztív topik közti különbség, az utóbbiról is mint topikról beszélünk, és a TopP kiterjesztésben helyezük el. A kontrasztív topik jellemzőiről lásd többek között Alberti és Medve (2000)-et, Gécseg (2001)-et valamint Gyuris (2002)-t.

egy argumentum-pozíciójú elemmel. Egy diszlokált szerkezetben éppen ez történik: a TopP Spec-jében elhelyezkedő összetevő szintaktikai láncot alkot az általa kötött reszumptív névmással, és ez a konfiguráció lehetővé teszi, hogy nem-argumentum pozícióban is leellenőriztesse esetjegyét. Az eset-ellenőrzés ilyen helyzetben azzal a következménnyel jár, hogy mintegy „lemásolódik” a topikalizált összetevőre az esetkapó pozícióban álló névmás esete¹⁷⁸. Nominativusi, accusativusi és „oblique” eset úgy tehető láthatóvá, hogy a D fejet egy határozott referenciájú elem tölti ki; a partitívuszi eset megnyilvánulása pedig a *de* partikula jelenléte a D fejben. Nem alkothat eset-egyeztetési láncot két olyan névszói szerkezet, amelyekben nem ugyanaz az eset jelenik meg; az alábbi mondatok tehát rosszul formálnak minősülnek:

- (17) a **Mes amis, j'en vois tous les jours.*
 'A barátaimat minden nap látok belőlük'
 b **De pain, il est déjà trop sec.*
 'Kenyér már túl száraz'

A DP eset-ellenőrzés tehát háromféle relációnak köszönhetően valósulhat meg: a Spec-fej relációnak (a szintaktikai alanynál), a kormányzásnak és a lánc elemei közti relációnak köszönhetően, de mindegyikben kardinális szerepet játszik a D fej.

1.4. Konklúzió

Dolgozatunk alaphipotézise tehát a francia nyelvben a DP mint funkcionális kategória létjogosultságát morfológiai és szemantiko-pragmatikai tényezők összjátékaként értelmezi.

A morfológiai tényező háttérében az eset-egyeztetés kényszere áll: miután a DP egy olyan névszói kiterjesztés, amely alkalmas arra, hogy argumentum-szerepet töltsön be a mondatban, feltétlenül eset-egyeztetési relációba kell lépnie egy inflexiós vagy egy kormányzó lexikális fejjel. Ez a tulajdonsága azonban még nem különbözteti meg egy másik névszói kiterjesztéstől, a QP-től, amely szintén argumentum-szerepre alkalmas, ezért ugyancsak rendelkeznie kell valamilyen esettel.

A DP szintjén a franciában a különféle esetrealizációk összefüggésbe hozhatók a DP egyik alapvető szemantikai tulajdonságával, a határozottsággal. Szemantikai szempontból kétféle DP-t különíthetünk el: határozott és határozatlan DP-t. Határozott DP csak nominativusi, accusativusi vagy „oblique” esettel, határozatlan DP pedig csak partitívuszi esettel rendelkezhet. Maga az esetjegy a D fejben realizálódik, és a DP szintaktikai

¹⁷⁸ Hasonló dolgot figyelhetünk meg a magyarban is, jóllehet ott a topikalizáció mozgatas eredménye. Ha egy puszta köznevet kontrasztív topik pozícióba emelünk, akkor az IP alatt maradt határozatlan determináns és a topikalizált köznéven is megjelenik ugyanaz az esetrag, jóllehet egy determináns-főnév kapcsolatban csak a főnév viseli az esetragot:

- (i) *Autót kettőt/sokat/keveset láttam.*
 (ii) *Két/sok/kevés autót láttam.*

környezetétől függően a következő elemek tölthetik ki: valamilyen határozott determináns, tulajdonnév, névmás, egy absztrakt partitívuszi esetjegy, vagy pedig – ha a jegyellenőrzés a szokványos módon nem történhet meg – egy *de* morféma, amely a partitívuszi esetjegy realizálásában vesz részt. Ez a *de* morféma persze nem csak akkor jelenhet meg D-ben, ha egy DP-t topikalizálunk, hanem akkor is, ha a DP-t egy olyan QP kiterjesztés dominálja, amelynek nincs hangzós elemmel kitöltve a feje. Ezekről az esetekről a következő pontban esik bővebben szó.

A jegyellenőrzés tehát mintegy „láthatóvá” teszi a DP-t a derivációban. Ez szükséges feltétele annak, hogy a DP argumentumként funkcionálhasson. Ugyanakkor egy ige vagy egy prepozíció argumentuma nem mindig közvetlenül DP kategóriájú, hanem lehet egy DP-t domináló QP is (vagy akár egy CP, de ezzel az esettel most nem foglalkozunk). Azonban akár önállóan, akár QP alatt találjuk is a DP-t, van egy olyan tulajdonsága, amely minden más névszói kiterjesztéstől (NP, QP és egyéb funkcionális kiterjesztések, amelyekről később ejtünk szót) megkülönbözteti, ez pedig a következő: a névszói szerkezetek közül csak egy DP lehet egy kategorikus ítéletnek megfelelő mondat logikai alanya. Ezt elsősorban az bizonyítja, hogy csak az általunk DP-nek tekintett összetevő topikalizálható a francia nyelvben.

2. A QP kiterjesztés szerkezete: az egyszerű determinánsok

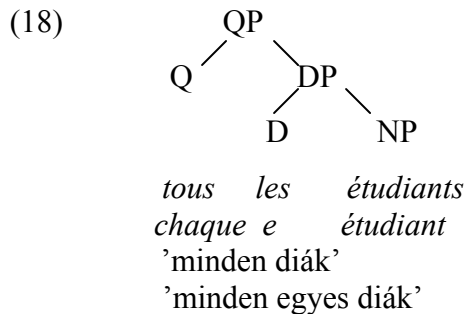
Amint láttuk, Giusti hipotézisét követve az alábbi francia determinánsokat szerepeltethetjük a QP kiterjesztés részeként (hogy csak a leggyakoribbakat említsük): *tous*, az egyszerű tőszámnevek (köztük az *un/une* határozatlan névelő), *quelques*, *chaque*, *certains*, *plusieurs*, *beaucoup*, *peu* és *trop*. Végül, de nem utolsósorban itt kell szót ejtenünk a *du/de la* részelő névelő és a *des* határozatlan névelő státuszáról is.

2.1. Az univerzális és a disztributív kvantor

A *tous* és *chaque* determináns az a kettő közülük, amely egy határozott DP-t szelektál, annyi eltéréssel, hogy a *tous* utáni DP egy határozott determinánst tartalmaz, míg a *chaque* utáni DP feje nincs hangzós elemmel kitöltve. Giusti hipotéziséből kiindulva és azt továbbfejlesztve feltételezzük, hogy egy ilyen DP ugyanúgy – nominatívusi vagy accusatívusi – esetet kap (a mondat inflexiójától vagy egy kormányzó igtől), mint egy önálló határozott DP, vagyis a *tous*, illetve *chaque* elem nem képes esetadásra, hanem továbbadja a QP esetét a Q által szelektált DP-nek.

2.1.1. Szintaktikai pozíció

A *tous* és *chaque* determinánsok QP fejében foglalnak helyet:

Azt a tényt, hogy ez a két determináns határozott DP-t szelektál, elsősorban a névmást tartalmazó szerkezetek bizonyítják:

- (19) a *Je les connais tous/chacun.*
 'Mindnyájukat/mindegyiküket ismerem'
 b **J'en connais tous/chacun.*
 'Mindet/mindegyiket ismerem közülük'

Vannak azonban eltérések a szintaktikai viselkedésükben: egyrészt, mint említettük, a *chaque* nem kombinálódik más determinánssal, valamint nem lehet üres a bővítményeként funkcionáló DP. Csak „intranszitiv” (vagyis névmási) változata, a *chacun* képes egyedül szerepelni argumentumként¹⁷⁹.

A *tous*-t tartalmazó szerkezetekből ki is mozgatható a DP, sőt, alanyi pozícióban akár üres is lehet ez a DP, a kvantor pedig magára maradhat a VP alatti pozícióban; az előbbi esetben úgynevezett „lebegő szerkezetet” (*floating construction*) kapunk:

- (20) [_{DP} *les garçons*]_i [_{I'} *sont* [_{VP} [_{QP} *tous* [_{DP} *t_i*]] *arrivés*]]
 'A fiúk mind megérkeztek'

Amint a 3. fejezetben utaltunk rá, a *tous* determináns (hangsúlyos) személyes névmással is képes kombinálódni, ám míg egy szokványos DP követi a kvantort, a személyes névmás megelőzi őt:

- (21) *eux tous*
 'ők mindnyájan'

Giusti – Shlonsky (1991) QP-elemzését alapul véve – az ilyen szerkezeteket úgy generálja, hogy az eredetileg DP-ben elhelyezkedő névmást QP Spec-jébe mozgatja:

- (22) [_{QP} *eux_i* [_Q *tous* [_{DP} *t_i*]]]

Egy *tous*-t tartalmazó kifejezés nem feltétlenül tartalmaz névszói részt, elegendő, ha a határozott névelő egy tőszámnévvel kombinálódik benne:

- (23) *Tous les trois sont arrivés en retard.*

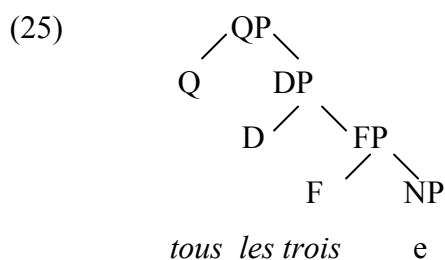
¹⁷⁹ Történetileg a *chacun* megjelenése megelőzi a *chaque*-ét: a XVI. század előtt csak az előbbi létezett, és önállóan és bővítménnyel egyaránt szerepelhetett.

’Mindhárman késve érkeztek’

Ilyenkor viszont nem választható le a kvantor a DP-ről:

- (24) **Les trois sont (tous) arrivés en retard.*
’A három (mind) késve érkezett’

Feltételezésünk szerint ebben az esetben egy olyan hierarchikus szerkezettel van dolgunk, amelyben három fej-pozíciójú összetevő szerepel egymás bővítményeként, és ezek közül a két alsó valamilyen funkcionális kiterjesztés feje¹⁸⁰:

A funkcionális fejek¹⁸¹ feltételezésünk szerint egy komplex kvantort alkotnak, oly módon, hogy a Q lexikális fej felé mozognak; előbb F csatolódik D-hez, majd az így kapott F+D komplex fej tovább mozog, és Q-hoz csatolódik. Ott egy komplex, névmásként viselkedő lexikai egységet alkotnak, amelynek részei nem távolodhatnak el egymástól, hasonlóan a magyar *mindhárman* vagy az angol *both* (’mindketten’) kifejezéshez.

¹⁸⁰ Amint a (25)-ös ágrajzon is látszik, a határozott névelőt követő tőszámnevet Giustival ellentétben nem egy funkcionális kiterjesztés Spec-jének, hanem funkcionális fejnek tekintjük. Az emellett szóló érveket a későbbiekben ismertetjük.

¹⁸¹ A franciában ez a komplex fejjé alakulás valami oknál fogva kivétel nélkül végbe is megy, és az általa dominált NP mindig üres:

Tous les trois (*garçons) aiment le chocolat.
’Mindhárom fiú szereti a csokoládét’

Ez a megkötés a magyar *mindketten*, *mindhárman...mindnyájan* kifejezésekkel kapcsolatos korlátozással analóg, amelyek szintén nem szelektálnak főnevet, ugyanakkor kapcsolatba hozhatók egy határozott DP-vel:

- (i) *A gyerekek mindhárman szeretik a csokoládét.*
(ii) **Mindhárman gyerekek szeretik a csokoládét.*
(iii) *Mes amis aiment tous les trois le chocolat.*
’A barátaim mindhárman szeretik a csokoládét’
(iv) **Tous mes trois amis aiment le chocolat.*
’Mindhárom barátom szereti a csokoládét’

Sportiche (1988) szerint az ilyen mondatokban az IP Spec-jében helyet foglaló alany és a lebegő [*tous les trois e*] összetevő egyaránt a bázisban generált, és egy láncot alkot, amelynek a „lába” (vagyis a VP Spec-jében található kifejezés) kap théta-szerepet. Sportiche megközelítésének bírálóiról lásd Doetjes (1997)-et.

2.1.2. Szemantikai értelmezés

Ami a *tout* vagy *chaque* determinánst tartalmazó kifejezések szemantikai értelmezését illeti, némi problémát jelenthet az a tény, hogy a *tout* olyan határozott DP-vel is tud kombinálódni, amely már tartalmaz egy határozott determinánst:

(26) a *Toute question risque de le perturber.*

'Bármiféle kérdés felkavarhatja'

b *Je suis prêt à répondre à chaque question.*

'Mindegyik kérdésre kész vagyok válaszolni'

c *Toutes {les/ces/mes} questions portent sur le même sujet.*

'Minden kérdés/mindezek a kérdések/minden kérdésem ugyanarra a dologra vonatkozik'

Anélkül, hogy a háromféle szerkezet összes jelentés- és használatbeli különbségét sorra vennénk¹⁸², azt mindenképpen megállapíthatjuk, hogy (26)a-ban, ahol a *toute* determináns puszta köznévvvel kombinálódik, nem konkrét, körülhatárolható halmaz felett kvantifikál, hanem nem-specifikus értelmezése van. Ebben az esetben tehát nincsen előfeltételezve egy kérdésekből álló halmaz, hanem az univerzális kvantor „klasszikus”, implikációra épülő értelmezésével van dolgunk: 'ha elhangzik egy (bármiféle) kérdés, az felkavarja őt'. (26) b kétértelmű, mivel intuíciónk szerint specifikus és nem-specifikus értelmezést egyaránt megenged. A (26)c példában pedig egy specifikus értelmezésű QP-t találunk, ahol a *tout* egy kontextuálisan körülhatárolt halmaz felett kvantifikál. Ezt a konkrét, meghatározott halmazt egy olyan DP denotálja, amely egy határozott determinánsból és egy névszói elemből áll. Ha ez a DP önálló argumentumként szerepelne a mondatban, akkor egy $\langle\langle e,t \rangle, t \rangle$ típusú szemantikai objektumot kellene hozzárendelnünk, melynek típusa híven tükrözi a mondatban betöltött funkcióját, vagyis azt, hogy alanyként egy ($\langle e,t \rangle$ típusú) predikátummal kombinálva egy (t típusú) kijelentést kapunk. Ez az értelmezés nem felelne meg annak a szerepének, amit a kvantor bővítményeként tölt be, hiszen, mint említettük, most egy alaphalmazként funkcionál, amely felett kvantifikál a determináns. Ennek megfelelően a *tout*-t követő DP-hez $\langle e,t \rangle$ típusú szemantikai objektumot kell rendelnünk, a benne szereplő determináns pedig nem lehet $\langle\langle e,t \rangle, \langle\langle e,t \rangle, t \rangle$ típusú, mivel nem bináris relációként funkcionál.

Pontosan erre az észrevételre épül de Hoop (1992) hipotézise, aki különbséget tesz a determinánsok relációs (kvantifikációs), illetve nem-relációs (nem-kvantifikációs) olvasata között. De Hoop rámutat, hogy egy *the NP* szerkezetű DP $\langle e,t \rangle$ típusú individuumhalmazt is denotálhat, és nem csak akkor, ha predikátum-pozícióban van (ahogy azt Partee (1987) feltételezi), hanem akkor is, ha egy valódi partitívuszi kifejezés részeként vagy univerzális

¹⁸² A *tout* és *chaque* determinánsok átfogó szemantikai jellemzését többek között Kleiber-Martin (1977) és Martin (1987) tartalmazza.

kvantor után jelenik meg. Egy ilyen szerkezetben a határozott determináns nem-kvantifikációként értelmezett, és $\langle\langle e,t \rangle, \langle e,t \rangle\rangle$ típusú egyargumentumú funktorként vagy operátorként funkcionál.

De Hoop fenti hipotézisét alapul véve olyan értelmezést rendelhetünk az ilyen szerkezetekben előforduló határozott determinánshoz, amely az alábbi (egyszerűsített) formula révén ragadható meg:

$$(27) \lambda x \lambda Q \exists P^* [\forall y [P^*(y) \rightarrow Q(y)] \wedge P^*(x)], \text{ ahol } P^* \text{ egy kontextuálisan rögzített individuumhalmazt jelöl.}$$

Ha egy ilyen determináns függvény-alkalmazással kombinálódik egy köznévvvel (például a *chat* 'macska' NP-vel), akkor a kapott individuumhalmaznak az alábbi formula feleltethető meg:

$$(28) \lambda x \exists P^* [\forall y [P^*(y) \rightarrow \text{chat}'(y)] \wedge P^*(x)]$$

Szavakba öntve ez annyit jelent, hogy a *les chats* DP egy olyan kontextuálisan meghatározott P^* individuumhalmazt denotál, amely részhalmaza a macskák halmazának, vagyis amelynek minden eleme macska. Ha ezt a DP-t hozzáillesztjük a *tout* determinánshoz, a kombinációjuk értelmezése az alábbi formulával adható meg:

$$(29) \text{ tout: } \lambda Q \lambda R \forall z [Q(z) \rightarrow R(z)]$$

$$\text{ tous les chats: } \lambda R \forall z [\exists P^* [\forall x [P^*(x) \rightarrow \text{chat}'(x)] \wedge P^*(z)] \rightarrow R(z)]$$

Ez a logikai formula jól tükrözi, hogy specifikus értelmezéssel van dolgunk, tehát a *tous les chats* QP olyan általánosított kvantort denotál, amelyben az univerzális kvantor egy kontextuálisan rögzített macska-halmaz minden individuumára felett kvantifikál.

A későbbiekben hasonló DP (és határozott determináns)-értelmezéssel fogunk találkozni a valódi partitívuszi szerkezeteknél, továbbá független érvekkel szolgálunk a határozott névelő nem-kvantifikációs értelmezése mellett.

2.2. A határozatlan determinánsok

A többi – határozatlan – determináns közös tulajdonsága az, hogy az őket tartalmazó QP által dominált DP partitívuszi esetet kap. Az a tény, hogy a fentiek közül bizonyos determinánsok után a DP-t a *de* morféma vezeti be, arra enged következtetni, hogy nem mindegyik határozatlan determináns van esetadó pozícióban, vagyis nem mindegyikük helyezkedik el QP fejében. Azok a determinánsok, amelyeket a franciában a *de* elem követ, feltételezésünk szerint QP Spec-jében vannak, Q pedig üresen marad. Mint ismeretes, több módon engedélyezhető, hogy egy kiterjesztés feje hangzós elem nélkül maradjon, és ezek közül az egyik az, ha a kiterjesztés Spec-je ki van töltve. Empirikus és elméleti érvekkel

támasztható alá, hogy a *beaucoup*, *peu*, *trop* elemek maximális kategóriának minősülnek. Az empirikus érv az, hogy némelyikük módosítható más elemekkel, például a *peu* határozott és határozatlan névelővel egyaránt kombinálódhat:

- (30) a *le peu de films estoniens que je connais*
 'az a kevés észt film, amit ismerek'
 b *un peu de courage*
 'egy kis bátorság'

Az elméleti bizonyítékot az a tény szolgáltatja, hogy a fenti determinánsok – a *combien* ('hány, mennyi') kérdő determinánshoz hasonlóan – kimozgathatók eredeti helyükről:

- (31) a [*Il a* [_{VP} *mangé* [_{QP} *beaucoup* [_Q [_{DP} *de viande*]]]]]
 'Sok húst evett'
 b [*Il a* [_{VP} *beaucoup*_i [_{VP} *mangé* [_{QP} *t_i* [_Q [_{DP} *de viande*]]]]]]]
 'Sokszor evett húst'

Ez a fajta nyílt kvantormozgatás a franciában „Távoli Kvantifikáció” (*Quantification à Distance*) néven ismert: az ilyen szerkezetekben Obenauer (1983, 1994), Kayne (1981) és Hulk (1996) szerint egy üres QP-t találunk egy (funkcionális) kiterjesztés Spec-pozíciójában. Ez a konfiguráció csak akkor lehetséges, ha az elmozgatott kvantor nyomát tartalmazó összetevőt egy ige kormányozza:

- (32) a **De livres ont peu été vendus hier.*
 'Kevés könyvet adtak el tegnap'
 b **J'ai beaucoup parlé à de personnalités intéressantes.*
 'Sok érdekes személyiséggel beszéltem'

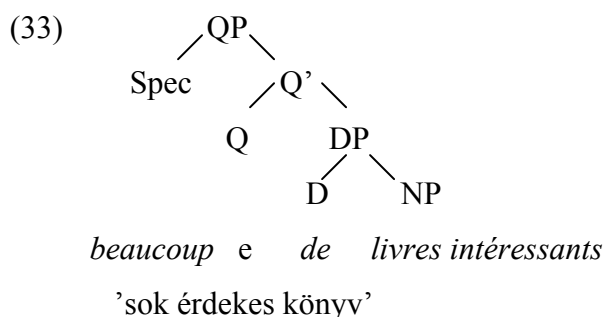
Amennyiben azt feltételezzük, hogy a (31)b-hez hasonló távoli kvantifikációs szerkezetek mozgatással jönnek létre, akkor ez nem lehet fejmozgatás, hiszen akkor a kvantor elmozgatását blokkolná az ige, mint közbeeső fejpozíció. Ha viszont maximális kiterjesztésnek tekintjük, akkor semmi akadálya nincs annak, hogy eredeti helyéről eltávolítva a VP-hez csatoljuk.

Persze az a tény, hogy ezek a determinánsok maximális kiterjesztésnek minősülnek, nem jelenti feltétlenül azt, hogy Spec-pozícióba kellene generálnunk őket, hiszen felvetődhet a QP-hoz való csatolás lehetősége is¹⁸³. Amint az 1. fejezetben láttuk, Doetjes (1997) az ilyen determinánsokat szintaktikai szempontból a melléknevekhez hasonlóan kezeli, és közvetlenül a köznevet tartalmazó NP-hez csatolja őket. Ez a megközelítés azonban több problémát is felvet: egyrésztől akármilyen hipotézist fogadunk is el a melléknevek pozíciójáról, így nem tudunk számot adni arról a tényről, hogy a determináns távolabb található a köznévtől, mint a

¹⁸³ A kérdés nyilvánvalóan csak akkor merülhet fel, ha különbséget kívánunk tenni csatolt és Spec-pozíció között. Kayne (1994) antiszimmetria-elméletében például a fenti különbségtétel teljességgel irrelevánssá válik.

melléknév, továbbá semmi nem fogja megakadályozni, hogy egy ilyen determináns egy határozott névelővel kombinálódjon. Végül, amennyiben a melléknévéhez hasonló, módosítói státuszt adunk neki, akkor ennek a szemantikai értelmezésben is tükröződnie kellene, vagyis a *beaucoup*, *peu* stb. elemekhez egy $\langle\langle e,t \rangle, \langle e,t \rangle\rangle$ típusú szemantikai objektumot kell rendelnünk. Ha azonban egy módosítót egy köznévvvel kombinálunk, akkor a függvényalkalmazás elvének megfelelően $\langle e,t \rangle$ típusú összetevőt kapunk, ami nem hozható összhangba a fenti determinánsok erős értelmezésével.

A mi hipotézisünk értelmében tehát a *beaucoup*-hoz hasonló viselkedésű determinánsok bázis-pozícióban QP Spec-jében található. Pozíciójuknál fogva nem képesek biztosítani a jegyellenőrzést a QP által dominált DP-nek, Q pedig üres, így a DP esetjegyellenőrzés nélkül maradna. Mivel az esetjegyellenőrzés feltételei nem adóttak, a DP-n megjelenik az alapértelmezett partitívuszi eset, mégpedig a diszlokált DP-hez hasonlóan a D-ben realizáló *de* partikula jóvoltából¹⁸⁴:

Szemantikai szempontból a partitívuszi esetű DP egy halmazt denotál, amelynek elemei felett kvantifikál a QP Spec-jében található determináns. Ennek megfelelően a partitívuszi DP $\langle e,t \rangle$ típusú, a determináns $\langle\langle e,t \rangle, \langle\langle e,t \rangle, t \rangle\rangle$ típusú, kettejük kombinációja pedig $\langle\langle e,t \rangle, t \rangle$ típusú szemantikai objektumot eredményez¹⁸⁵.

2.3. A valódi partitívuszi szerkezetek

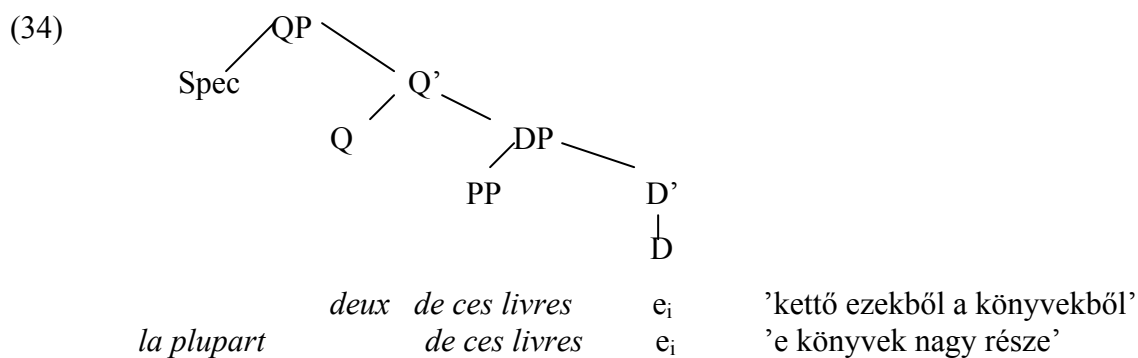
Amint már említettük, ezek az úgynevezett „ál-partitívuszi” szerkezetek szembeállíthatók a „valódi partitívuszi” szerkezetekkel, amelyek szintén tartalmazzák a *de* morfémát, ez azonban már nem esetjelölőként, hanem valódi prepozícióként viselkedik. A 3.

¹⁸⁴ A *de* morféma és az esetadás közti összefüggésre épül Battye (1991) hipotézise is, aki szerint egy *beaucoup*-típusú kvantor egy olyan kiterjesztés fejében foglal helyet, amely egy *de NP* kategóriát szelektál. A *de* morféma az NP-hez van csatolva, és genitívuszi esetet ad neki. Amint azonban Doetjes (1997) rámutat, a kvantor nem lehet fej-pozícióban, mert akkor nem lehetne keresztülmozgatni az igén. Doetjes az ilyen determinánst melléknévi természetűnek tartja (mivel egyes nyelvekben egyeztetni kell a főnévvel), ezért azt feltételezi, hogy az olyan determinánst, ami nem egyeztethető a főnévvel, szintaktikailag engedélyezni kell, mint melléknévet. Ennek egyik módja Doetjes szerint az, hogy a kvantor kap esetet a főnév helyett, és az így eset nélkül maradó NP a *de* beillesztése révén kap (genitívuszi) esetet.

¹⁸⁵ Ezt a megállapítást a későbbiekben módosítjuk, amikor a névszói csoport erős és gyenge olvasata közötti különbséget a szemantikai típusukban is kódoljuk.

fejezet 2.2. pontjában láttuk, hogy Giusti és Cardinaletti (1990, 2002) az ilyen PP-t a kvantor külső (opcionális) argumentumának tekinti, amely QP Spec-jében foglal helyet. Giusti és Cardinaletti hipotézise alapvető előnyei ellenére problémásnak bizonyul, ha francia nyelvű szerkezetekre alkalmazzuk.

Az egyik ilyen probléma az, hogy arra a feltételezésre épül, hogy a kvantorok mind zéró kiterjesztésűek, és mint ilyenek, QP fejében foglalnak helyet. Vannak azonban a franciában olyan, kvantornak minősülő determinánsok, amelyek szemmel láthatóan maximális kiterjesztésként elemezhetők, mivel önálló determinánssal rendelkeznek. Ilyen például a *la plupart*, *la moitié*, *un tiers*, valamint a mértékegységgel kombinálódó determinánsok (*un kilo*, *trois paquets* stb.). Ezek némelyike (például a *la plupart* és a *la moitié*) ráadásul kötelező argumentumként szelektálja a partitívuszi PP-t. Azok a kifejezések pedig, amelyek ezek közül (partitívuszi esetben álló) DP-t is szelektálnak, mind igénylik a *de* morféma jelenlétét a bővítményként funkcionáló DP elején. Minderről csak abban az esetben tudunk számot adni, ha – amint azt a *beaucoup*-típusú determinánsok esetében is feltételeztük – az ilyen determinánsokat QP Spec-jében generáljuk, a partitívuszi PP-t pedig nem a Q, hanem a D kiterjesztés külső argumentumának tekintjük, és ennek megfelelően a Q által szelektált DP Spec-pozíciójában generáljuk. Egy valódi partitívuszi kifejezésnek tehát az alábbi mélyszerkezetet tulajdonítjuk a franciában:

A D fej külső argumentumaként szereplő PP és a D fej közti szemantikai kapcsolat a következőképpen ragadható meg. A valódi partitívuszi PP, amely mindig határozott DP-t tartalmaz, egy kontextuálisan rögzített halmazt denotál, pontosan úgy, mint a 2.1.2. pontban vizsgált *tout* determinánst követő határozott DP. Mindkettő $\langle e, t \rangle$ típusú szemantikai objektumot denotál tehát. A különbség csupán annyi köztük, hogy a valódi partitívuszi PP által denotált halmaznak csak egy részét jelöli ki a QP fejében vagy Spec-jében található kvantor (erre utal a *de* prepozíció jelenléte), míg a határozott DP által denotált halmaznak minden eleme relációba kerül a predikátummal. A D fejben található üres elem változóként funkcionál, amely a partitívuszi PP által denotált halmaz egy elemének felel meg, és amely

felett kvantifikál a QP fejében vagy Spec-jében található kvantor. Illusztrálásképpen lássuk, hogyan épül fel a *deux de ces livres* QP jelentése.

A *de ces livres* partitívuszi PP, mint mondtuk, egy kontextuálisan rögzített könyv-halmazt jelöl, éppen úgy, mint a *ces livres* DP a *tous ces livres* QP-ben. A neki megfelelő formula tehát analóg lesz a (28)-as formulával:

$$(35) \textit{ de ces livres: } \lambda x \exists P^* [\forall y [P^*(y) \rightarrow \textit{livre}'(y)] \wedge P^*(x)]$$

A D fejben található változó a fenti formula x változójának felel meg, amely a P* könyvhalmaz egy elemét jelöli.

Ezt az <e,t> típusú szemantikai objektumnak megfelelő formulát argumentumként alkalmazzuk a *deux* determinánshoz rendelhető függvény-értelmezésre:

$$(36) \textit{ a deux: } \lambda Q \lambda R \exists z [\textit{deux}'(z) \wedge Q(z) \wedge R(z)]$$

$$\textit{ b deux de ces livres: } \lambda R \exists z [\textit{deux}'(z) \wedge \exists P^* [\forall y [P^*(y) \rightarrow \textit{livre}'(y)] \wedge P^*(z)] \wedge R(z)]$$

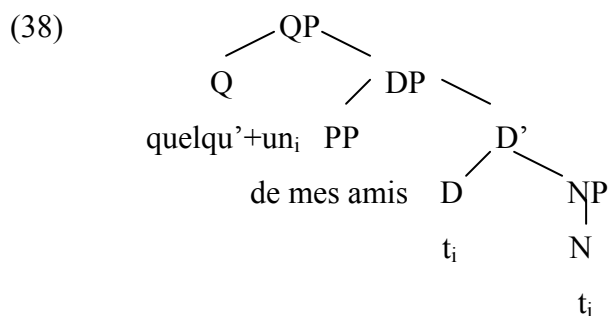
Ha ezt a QP-értelmezést az *ont disparu* ('eltűntek') predikátummal kombináljuk, akkor az alábbi mondathoz, illetve a neki megfelelő (leegyszerűsített) kijelentés-formulához jutunk:

$$(37) \textit{ a Deux de ces livres ont disparu.}$$

'Kettő eltűnt ezekből a könyvekből'

$$\textit{ b } \exists z [\textit{deux}'(z) \wedge \exists P^* [\forall y [P^*(y) \rightarrow \textit{livre}'(y)] \wedge P^*(z)] \wedge \textit{a disparu}'(z)]$$

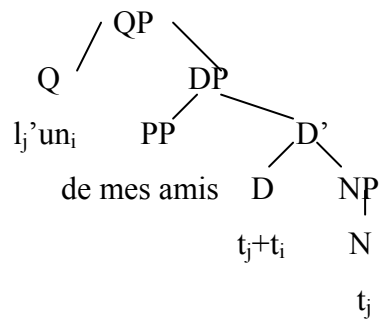
A (34)-ben felvázolt valódi partitívuszi QP-struktúra egyik nagy előnye, hogy olyan kifejezésekhez is hozzárendelhető, amelyekben a D fej egy *un* névszói elemet szelektál. Hipotézisünk értelmében ez a névszói elem felszáll a D fejbe, és ő testesíti meg azt a változót, amely felett a Q fej kvantifikál. Feltételezésünk szerint ez az elem valamiféle [kvantor]-jeggyel rendelkezik, ezért amennyiben megjelenik a numerációban, tovább kell emelkednie a Q fejjig, és az abban található kvantorba kell inkorporálódnia:

'valaki a barátaim közül'

Bizonyos esetekben megjelenik a derivációban egy – feltehetőleg expletív – *le* névelő is, és ehhez emelkedik D-be az *un* morféma, majd ez a komplex fej mozog tovább az egyébként hangzós elem nélküli Q fejbe:

(39)

'az egyik barátom'

Miután a *l'un de DP* és az *un de DP* alakú valódi partitívuszi kifejezések szemantikai értelemezésében gyakorlatilag nincs eltérés¹⁸⁶ (mint ahogy a magyar sem tesz különbséget *egyik DP* és *az egyik DP* között), a köztük lévő különbség csak a deriváció szintaktikai részében mutatkozik. Míg egy *l'un de DP* alakú kifejezés felszíni szórendje mozgatással jön létre, melynek során a *l'un* komplex fej D-ből Q-ba mozog, egy *un de DP* alakú kifejezésben nem történik nyílt mozgatás, hanem az *un* kvantort eleve a Q fejbe illesztjük¹⁸⁷.

2.4. A *du/de la* részelő névelő és a *des* határozatlan névelő

Amint az előzőekben már láttuk, a *des* többes számú határozatlan névelő inkább a *du/de la* részelő névelővel mutat hasonlóságokat, mint az *un/une* egyes számú határozatlan névelővel, ez utóbbi pedig a tőszámnevekhez áll közelebb. Foglaljuk össze röviden morfológiai, szintaktikai és szemantikai jellemzőiket.

2.4.1. Morfológiai, szintaktikai és szemantikai jellemzők

Szembeötlő az a morfológiai tulajdonságuk, hogy ezek a determinánsok a *de* morféma és a *le/la/les* határozott névelő kombinálódásából állnak össze. Más determinánssal nem fordulhatnak elő együtt, és az általuk hordozott információ arra korlátozódik, hogy az NP által denotált halmaznak (vagy anyagnevek esetében az NP által denotált anyag-entitásnak) egy közelebről meg nem határozott nagyságú részét jelölik. Ezt a részképző funkciót jelöli a *de* morféma, amely partitívuszi esetet rendel a szerkezethez. Az ilyen determinánst tartalmazó kifejezés tehát nem referál individuumra, de nem is rendelkezik kvantifikációs, hanem a határozatlan szerkezet egyik legtisztább esetének mondható. Legtermészetesebb értelmezése az egzisztenciális, nem specifikus értelmezés, bár ritkább esetekben partitívuszi is lehet.

A *du/de la* vagy *des* névelő használata között a közfelfogás szerint az a különbség, hogy az előbbi megszámlálhatatlan, az utóbbi pedig megszámlálható főnevet szelektál. Ez

¹⁸⁶ Amint Schnedecker (2000) rámutat, egy *l'un de DP* alakú kifejezés sokszor egy kételemű halmaz egyik elemét jelöli, szemben az *un de DP*-vel, ez azonban nem minden esetben van így.

¹⁸⁷ Nem tisztáztuk, milyen körülmények között jelenhet meg, illetve jelenik meg kötelezően ez az *un* elem, vagyis miféle kényszerek határozzák meg a létezését. Mindez túlmutat a dolgozatunk keretein, ezért későbbi kutatások tárgyát képezheti.

azonban nem jelenti azt, hogy az ellenkezőjére ne találunk példát¹⁸⁸, vagyis úgy tűnik, hogy a *des* képes individuum-halmazként kezelni egy látszólag homogén tömeget is, míg a *du/de la* homogén entitássá tud változtatni egy individuumok tulajdonságaként értelmezhető predikátumot is. Bosveld-de Smet (1998) ezt a kétféle viszonyulást egy NP-hez úgy reprezentálja, hogy hipotézise értelmében a *des*-t egy <e,t> típusú, vagyis individuumhalmazt denotáló NP-t, míg a *du/de la* egy e típusú, vagyis egy (homogén) entitást denotáló NP-t szelektál.

Ami az ilyen determinánst tartalmazó kifejezések disztribúcióját illeti, elvileg bármilyen pozícióban megjelenhetnek, de tény, hogy legelfogadhatóbb a direkt tárgy pozíciója a számukra. Ennek formai és interpretációs okai egyaránt vannak: egyrészt alanyi pozícióban nem szívesen látunk partitívuszi esetjelölt, ugyanakkor kormányzatlan kifejezést, másrészt pedig már megfigyelhettük azt a francia nyelvre is érvényes tendenciát, hogy a grammatikai alany a specifikus értelmezést részesíti előnyben. Megjegyzendő, hogy alanyi helyzetben a *des* lényegesen többször fordul elő, mint a *du/de la*. Azt is láttuk, hogy egy ilyen determinánst tartalmazó főnévi csoport jelenléte nagyban múlik a predikátum jelentésén: ennek specifikumát többféle módon próbálták már megragadni (a magyarázatok nagy része Kleiber (1981), Carlson (1978), illetve Verkuyl (1993) megközelítésén alapul).

Említést kell még tennünk az ilyen determinánsok egy igen lényeges tulajdonságáról, amely a mondat információs szerkezetével áll összefüggésben. Amint az előzőekben láttuk, a kategorikus állításoknak legtisztábban megfelelő bináris szerkezetű mondatban, a topikalizált (vagy diszlokált) szerkezetben való előfordulásuk tekintetében kétféle névszói szerkezetet tudunk elkülöníteni. Az egyik típusba tartoznak azok a – kvantorok által szelektált vagy önálló argumentumként előforduló – kifejezések, amelyek előfordulhatnak a mondat bal (vagy jobb) perifériáján elhelyezkedő topik-pozícióban, és azok, amelyek nem. E dolgozat alaphipotézise szerint éppen ez a logikai alanyként való funkcionálás képessége áll a francia nyelvben a DP fogalmának hátterében: ebben a speciális topik-pozícióban kizárólag DP-t találunk, amelynek fejében vagy határozott determináns áll, vagy pedig a *de* esetjelölő morféma. Ugyanezen DP mindig köt egy mondat belseji elemet (például egy reszumptív névmást).

Lássuk most, hogyan viselkedik a diszlokálhatóság szempontjából a vizsgált determináns-típus. Az alábbi példákban megfigyelhető, hogy bizonyos esetekben

---

¹⁸⁸ A megszámlálható-megszámlálhatatlan különbségtételnek a determinánshoz való viszonyát többek között Galmiche (1986, 1988) és Bosveld-de Smet (1998) elemzi.

egyenértékűnek tekinthetjük a *de NP* szerkezetű kifejezésekkel, máskor viszont csak a *des/du-* tartalmazó változat fordulhat elő a periférián¹⁸⁹:

- (40) a *Des fautes, il en a fait à la douzaine.*
'Hibát tucatjával csinált'
b *Du cognac, il en boit tous les jours.*
'Konyakot minden nap iszik'
c *J'en ai deux litres, {de/du} vin blanc d'Alsace.*
'Van két liter elzászi fehér borom'
d *J'en ai deux, {de/des} crayons.*
'Két ceruzám van'
e *J'en ai pris il y a quelques jours, {des fleurs/*de fleurs/du beurre/*de beurre}.*¹⁹⁰
'Vettem virágot néhány napja'

A fenti példákban kiolvasható, hogy egy *des/du-* tartalmazó kifejezés előfordulhat a (bal vagy jobb) periférián. Azt is megfigyelhetjük továbbá, hogy mindig kötnie kell a mondatban egy partitívuszi *en* névmást. Ha fenntartjuk azt a hipotézist, hogy csak DP fordulhat elő perifériális topik-pozícióban, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy a *des/du NP* szerkezet (partitívuszi esetű) DP-nek minősül. Míg azonban ilyen mondatokban az *en* klitikum-névmás kötelezően jelen van, ugyanezt nem mondhatjuk el a topik-pozícióba csatolt *des/du-* tartalmazó szerkezet asszociáltjáról: míg (40)c és d-ben a periférián található DP egy (üres DP-jű) QP-vel hozható kapcsolatba (ennek az üres DP-nek felel meg az *en* névmás), (40) a, b és e-ben nincs hangalakkal bíró asszociáltja a „külső” DP-nek. A *de NP* sémának megfelelő DP topikba helyezése éppen ez utóbbiakban eredményez agrammatikus sort. Egy *de NP* és egy *des/du NP* tehát egyaránt képes logikai alanyként funkcionálni az ilyen diszlokált szerkezetekben, szemantikailag is egyenértékűek (hiszen a (40) c és d példákban nem eredményez jelentéskülönbséget a kétféle alak), ám szintaktikai státuszuk eltér egymástól.

2.4.2. A *des/du NP* szintaktikai szerkezete

Hipotézisünk a következő: egy *des/du NP* alakú szerkezet egy olyan határozatlan DP-nek felel meg, amelyet nem dominál QP. A *des/du-* tartalmazó DP-nél nincs, ami „kívülről” biztosíthatná az eset-ellenőrzést, hiszen ehhez egy hangzós elemmel kitöltött Q fejre volna szükség. Kormányzó ige vagy inflexió sem jöhet számításba, mivel azok csak határozott elemmel kitöltött fejű DP vagy egy QP eset-ellenőrzésében szerepelhetnek. Ezért aztán – azokhoz a konfigurációkhoz hasonlóan, ahol a QP-nak nem a fejében, hanem a Spec-jében

¹⁸⁹ A (40)-es példák mindegyike tranzitív igét tartalmaz, és a topicalizált összetevő az ige direkt tárgyával hozható összefüggésbe. Indirekt tárgy esetén nem lehetséges a topicalizáció, mivel az *en* klitikum csak akkor csatolható az igehez, ha a nyomát ige kormányozza. Más szóval, a franciában a prepozíció nem hagyható magára:

J'ai souvent parlé à des Français → **Des Français, j'en₁ ai souvent parlé à t₁.*

¹⁹⁰ A (40)a példa Bosvelt-de Smet (1998:25)-ből, a (40) d és e példák pedig Milner (1978:30,144)-ből származnak.

van determináns, továbbá ahol kormányzatlan, periferiális pozícióban determináns nélküli DP-t találunk – a DP egy alapértelmezett partitívuszi esetet kap, mégpedig a már jól ismert *de* morféma alakjában, amely a D fejen található. Egy *de NP* szerkezetű DP azonban csak bizonyos feltételek mellett fordulhat elő nem periferiális pozícióban a mondatban:

- a) Kell, hogy legyen egy kvantor-típusú kifejezés a DP-t közvetlenül domináló QP Spec-jében; vagy
- b) Ha a DP-t közvetlenül domináló QP Spec-je és feje egyaránt hangzós alak nélküli, akkor ennek a QP-nek egy távolabbi (VP-hez csatolt vagy CP Spec-jében található) operátor-típusú kifejezés k-vezérlési tartományába kell esnie, és egy (tranzitív) igének kell kormányoznia.

Az a) feltételnek azok a QP-k engedelmeskednek, amelyek feje kitöltetlen, ez utóbbi így nem tud eset-ellenőrzést biztosítani a bővítményeként funkcionáló DP-nek (ezért aztán a DP alapértelmezett partitívuszi esetet kap a fejében található *de* morféma jóvoltából), ugyanakkor QP Spec-jében egy *beaucoup*-típusú kvantor van. A b) feltétel a „távoli kvantifikáció” (QAD) eseteire vonatkozik, valamint arra, amikor a *de NP* alakú DP egy tagadó *pas* operátor hatókörébe tartozik.

A *des/du NP* szerkezeteket elvileg nincs, ami legitimálja, mivel a fenti feltételek egyike sem vonatkozik rájuk. Pedig nagy strukturális szabadsággal rendelkeznek, ugyanis a *de NP* alakú DP-vel ellentétben elméletileg bármilyen pozícióban előfordulhatnak: nem csak tranzitív ige, hanem prepozíció is kormányozhatja őket, továbbá – bizonyos megkötések mellett – kormányzatlan pozícióban (IP Spec-jében) is lehetnek:

- (41) a *Ils ont mangé des pommes/du fromage.*
'Almát/sajtot ettek'
- b *Ce plat se prépare avec des oeufs/de la farine.*
'Ez az étel tojással/liszttel készül'
- c *Des enfants jouaient dans la cour.*
'Gyerekek játszottak az udvaron'
- d *Du beurre était en train de fondre dans une assiette.*
'Vaj olvadozott egy tányérban'

Hipotézisünk értelmében az ilyen szerkezetekben található *le/les* névelőnek éppen az a funkciója, hogy ezt az „önállóságot” lehetővé teszi a szerkezet számára. Az egzisztenciális értelmezésű *des/du*-ben lévő határozott névelő valójában szemantikailag üres¹⁹¹, vagyis szemantikai szempontból nincs különbség *de NP* és *des/du NP* között, mindkettő határozatlan

---

¹⁹¹ Az előző fejezetben már láttuk, hogy egy határozott névelőnek nem mindig az a funkciója, hogy egy specifikus, azonosítható individuumra referál, hanem létezik nem-specifikus értelmezése is. Ez figyelhető meg a *regarder la télé* ('tévét néz'), *faire la sieste* ('sziesztázik'), *prendre la douche* ('zuhanyozik') és a hozzájuk hasonló szerkezetekben is. Külön figyelmet érdemel az a tény, hogy az ilyen kifejezések nagy része pusztán köznévvvel adható vissza más nyelvekben, például a magyarban és az angolban.

DP. Ezt láttuk (40) c-ben és d-ben is, ahol a két szerkezet bármelyike megjelenhetett a mondat perifériáján, mindenfajta jelentéskülönbség nélkül. Csak míg az előbbi kötelezően egy hangalakkal bíró kvantor-típusú elem kötési tartományába esik, az utóbbi szabad DP-ként funkcionál.

Jelentése ugyan nincs, ám morfológiai és szintaktikai szempontból jól meghatározott funkcióval bír ez a határozott névelő. Kezdjük a morfológiai jellemzőkkel. Amint a 3. fejezet fejezet 1.1. pontjában láttuk, egy francia névszói kifejezésben a grammatikai számra vonatkozó információ mindig a határozott determinánsban (vagyis a határozott névelőben, a birtokos és a mutató determinánsban) testesül meg, ugyanis – néhány marginális kivételtől eltekintve – a franciában a főnéven, a melléknéven és a többi determinánson fonetikailag nem valósul meg az egyes és többes szám szembenállása. Feltételezhetjük tehát, hogy a határozott determináns a franciában eredetileg nem a DP fejében generálódik, hanem egy DP által dominált NumP¹⁹² fejében. Ez a fej a [$\pm$ egyes szám] jegyek valamelyikére specifikált. DP fejében egy olyan komplex jegystruktúrát találunk, amely tartalmazza többek között a [$\pm$ határozott] jegyek valamelyikét. Mivel a határozott névelő a szokványos esetben határozottá teszi a DP-t, joggal feltételezhetjük, hogy ez a determináns legtöbbször a [+határozott] jeggyel rendelkezik, ezért fel kell szállnia a DP fejébe, hogy ezt a jegyét leellenőriztesse. Ha D-ben a [-határozott] jegyet találjuk, akkor Giusti (1995)-ből kiindulva és azt továbbfejlesztve azt mondhatjuk, hogy D-ben ez a jegy egy partitivuszi eset alakjában realizálódik. Ha van „esetadó” QP fejében, akkor ennek a partitivuszi esetnek nem felel meg hangalakkal bíró elem (vagyis D „üres” marad), ha pedig nincs ilyen esetadó, akkor D-ben egy alapértelmezett partitivuszi eset lesz leellenőriztetve, mégpedig egy *de* morféma révén.

Kétféle határozott névelőt különböztethetünk tehát meg: egy referenciálisat és egy nem-referenciálisat. Morfológiai okokból mindkettő egy NumP fejében generálódik, majd a határozottság-jegyét leellenőrizendő mindkettő továbbmegy DP fejébe.

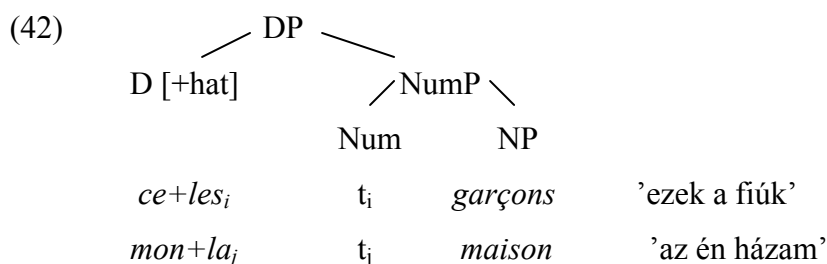
Ha megvizsgáljuk a másik két határozott determinánst a francia nyelvben, rögtön szembeötlik a morfológiai hasonlóság köztük és a határozott névelő között¹⁹³. Ugyanúgy elkülönül náluk az egyes és a többes szám, továbbá egyes számban szintén szembeállítható egymással egy hímnemű és egy nőnem alak, míg többes számban eltűnik ez a szembenállás. Úgy tűnik, a mutató és birtokos determináns által hordozott információk magukban foglalják mindazokat az információkat, amelyeket egy referenciális határozott névelő hordoz. Ha

---

¹⁹² A NumP terminust Ritter (1991) vezette be, aki egy olyan nem-lexikális kategóriát ért alatta, amely a névszói kifejezés számának (egyes és többes szám) specifikációját tartalmazza.

¹⁹³ Lásd a 3. fejezet 1.1. pontját.

mindehhez még hozzátesszük azt a tényt, hogy ez a háromféle determináns a franciában – több más nyelvvel ellentétben – kiegészítő disztribúcióban van, akkor arra következtethetünk, hogy a *ce/ces*, *son/ses* determinánsok valójában egy absztrakt *ce*, illetve *son* elem és a határozott névelő összekapcsolódásával egyfajta amalgám morfémát alkotnak¹⁹⁴. Ez a szabályszerűség a mi megközelítésünkben úgy kezelhető, hogy a DP fejében találjuk az elvont *ce* vagy *son* morfémát, amelyhez fejmozgatással hozzácsatolódik az NumP fejéből D-be szálló *le/les* határozott névelő, hogy [+határozott] jegyét leellenőriztesse. Az imént felvázolt deriváció illusztrálásaként nézzük meg, miképpen ábrázolható a *ces garçons* és a *ma maison* DP-k szerkezete:

Térjünk vissza a *de NP* és a *des/du NP* alakú kifejezések közti különbségre. Az első szerkezet olyan DP-nek tekinthető, amelyet egy olyan QP dominál, amelyet egy (QP Specjében vagy QP-n kívül található) hangalakkal bíró operátor köt. A második szerkezet viszont egy olyan DP, amit semmiféle QP nem dominál, vagyis semmilyen külső operátortól nem függ a jelenléte¹⁹⁵. Mindkét DP fejében megtaláljuk a partitivuszi esetre utaló *de* morfémát, továbbá a [-referenciális] és [-határozott] jegyeket. A *de NP* alakú DP-ben ezek a D-ben található jegyek LF-ben felszállnak Q-ba, ahol megtörténik a jegy-ellenőrzés, és ezáltal a *de NP* engedélyezése. Mindez nem lehetséges egy *des/du NP* alakú kifejezés esetében, mivel nincsen olyan hangalakkal bíró kvantor, amelyhez felszállhatnak a D-ben található ellenőrizetlen jegyek. Ott van viszont a DP által dominált NumP fejében egy határozott névelő, amely most nevével ellentétben nem határozott, és nem is referenciális, és amelynek le kell ellenőriztetnie ezeket a jegyeit. Eme kényszernek engedelmeskedve felszáll D-be, aminek köszönhetően

¹⁹⁴ Figyelemreméltó tény, hogy például a magyar nyelvben a francia mutató determinánsnak az *ez + a(z)* morfémakombináció, a birtokos determinánsnak pedig az *az + én* (stb.) morfémakombináció felel meg.

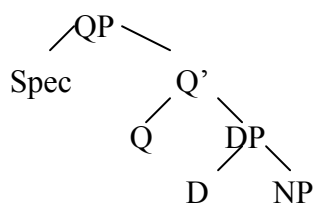
¹⁹⁵ A *des/du NP* ilyen értelemben felfogott „függetlensége” a tagadáshoz való viszonyában is megnyilvánul: az őt k-vezérlő *pas* tagadó adverbiumnak megfelelő logikai operátor sohasem vonhatja hatókörébe, ezzel szemben ugyanezen tagadó operátornak mindig széles hatóköre van az általa k-vezérelt *de NP* felett:

- (i) *Je ne mange pas de glace.*
’Nem eszem fagyit’
- (ii) *Je ne mange pas de la glace, mais du chocolat.*
’Nem fagyit eszem, hanem csokoládét’

A (ii) példa egyetlen lehetséges értelmezése szerint a *de la glace* szerkezet LF-ben fókusz-emeléssel a mondat elejére kerül, így széles hatóköre van a tagadás felett. Ugyanezen értelmezés nem lehetséges (i) esetében.

szintaktikailag engedélyezi a *des/du NP* alakú DP-t. Mindezt az alábbi ágrajz segítségével ábrázolhatjuk:

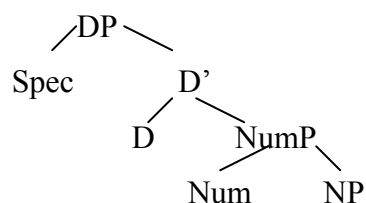
(43) a

beaucoup e de problèmes

'sok probléma'

b

de+la₁ t₁ patience

'türelem'

Hipotézisünk értelmében tehát a határozott névelő elsődleges funkciója – értelmezésétől függetlenül – az, hogy szintaktikailag engedélyezzen egy olyan DP-t, amelyet semmilyen QP nem dominál, vagyis egy határozott DP-t vagy egy *des/du NP* alakú határozatlan DP-t. Mindezek alapján most már meg tudjuk fogalmazni, hogy a mi megközelítésünkben milyen összefüggésbe hozható egymással a DP fejének funkciója és a határozott névelő¹⁹⁶ a franciában:

(44) *A franciában egy köznevet tartalmazó névszói kifejezés csak akkor funkcionálhat önálló argumentumként, ha a szám-jegye specifikálva van.*

A szám-jegy specifikálása kétféle módon történhet meg: egy QP-ben található determináns (vagy változó, amit determináns-típusú kvantor köt), illetve – önálló DP esetén – a határozott névelő révén. Az előbbi esetben, vagyis amikor a DP-t egy QP dominálja, a szám-jegy specifikálása szemantikai síkon megy végbe: a QP-ben található determináns és a köznév szemantikai tulajdonságainak összjátéka adja ki. Így például a *beaucoup* ('sok') determinánssal kombinálódó megszámlálható köznév többes számúnak, a megszámlálhatatlan egyes számúnak minősül, a *plusieurs* ('több') determináns vagy az *un*-től különböző tőszámnév szemantizmusa a többás szám információját hordozza, és így tovább. Ha a szerkezetben nem szerepel ilyen determináns, akkor csak egyetlen elem képes „láthatóvá tenni” a kifejezés számát, mégpedig a határozott névelő. Ezt a funkcióját akkor is betölti, ha nem határozott értelmezésű, így feltételezhetjük, hogy a franciában a határozott névelő alapvető funkciója a grammatikai szám információjának megjelenítése¹⁹⁷.

¹⁹⁶ Ebben a megközelítésben persze a „határozott névelő” kifejezés elveszti relevanciáját, hiszen nem-specifikus értelmezés esetén a *le/la/les* névelő határozatlan referenciájú.

¹⁹⁷ A szám információjának láthatóvá tétele a DP/QP-n fontos szerepet tölt be az igei inflexió (közelebről az Agr_s) szám-jegyének leellenőriztetésében is, amely feltételezésünk szerint az Agr_sP Spec-pozíciójába történő DP/QP-emelés egyik fő mozgatórugója. Erről az 1.2. pontban szoltunk részletesebben.

Térjünk vissza a *de NP* és *des/du NP* alakú kifejezések perifériális topik-pozícióban való előfordulására. Amint a (40) c-e, alább (45)a-c-ként megismételt példákban megfigyelhettük, a két szerkezet típus bizonyos kontextusokban felcserélhető egymással, máskor viszont csak a *des/du NP* változat az elfogadható:

- (45) a *J'en ai deux litres, {de/du} vin blanc d'Alsace.*
 'Elzászi fehér borból két literem van'
 b *J'en ai deux, {de/des} crayons.*
 'Ceruzából kettő van nekem'
 c *J'en ai pris il y a quelques jours, {des fleurs/*de fleurs/du beurre/*de beurre}.*
 'Vettem néhány napja virágot/vajat'

A kétféle kontextus közti különbség a perifériára helyezett DP lehetséges asszociáltjai között fedezhető fel. Egy *de NP* alakú DP-t, mint láttuk, mindig dominál egy QP, amelynek feje vagy Spec-pozíciója ki van töltve (illetve amelyet egy fentebb elhelyezkedő operátor-típusú elem köt). Ennek a megkötésnek csak (45) a és b tesz eleget. Ezekben a mondatokban az *en* reszumptív névmás, amely a *de NP* alakú szerkezet mondaton belüli reprezentánsa, egy olyan partitívuszi kifejezésnek felel meg, amely felett egy hangzós elemmel rendelkező Spec-jű (*deux litres*), illetve hangzós elemmel kitöltött fejű (*deux*) QP található. A (45) c példában ezzel szemben az *en* névmás egy teljesen független partitívuszi névmásként jelenik meg. Ami a *des/du NP* alakú kifejezéseket illeti, ezek nagyobb önállósággal rendelkeznek, mint a *de NP* alakú megfelelőjük. Az idézett példamondatokban jól látszik, hogy ezen szerkezetek egyike sem mozgatással kerül a perifériára, hiszen a nekik megfelelő argumentum jelen van a mondatban. A periférián található DP láncot alkot az *en* klitikum-névmással, ez utóbbi pedig – amennyiben a periférián *de NP*-t találunk - szintén láncot alkot egy üres DP-vel (ami nem más, mint az *en* névmás nyoma), amelyet a Q fej szelektál. A *de NP* alakú DP-t ilyen módon közvetve legitimálja a QP hangzós elemmel kitöltött feje vagy Spec-je. Egy *du/des NP* alakú kifejezésnek nincs szüksége ilyen legitimálásra, mivel határozott névelőt tartalmaz, így szabadon megjelenhet a periférián, és egy partitívuszi esettel rendelkező névmást köt.

2.4.3. A *de NP* diszlokációja reszumptív névmás nélkül

Van egy diszlokáció-típus, amely merőben eltér az eddig elemzettektől:

- (46) *D'ami véritable, je n'ai que ton frère.*
 'Igaz barátom csak a bátyád van nekem'

A fenti példában a következőket figyelhetjük meg. Egyrészt, a bal periférián szereplő kifejezés nem hozható kapcsolatba egy mondaton belüli reszumptív névmással. Másrészt pedig a periférián csak *de NP* alakú DP-t találunk, a *des/du NP* szerkezet ilyen mondatban nem fordulhat elő.

Tekintettel a diszlokált határozatlan *d'ami véritable* és a mondaton belüli határozott *ton frère* DP közti szemantikai összefüggésre (az utóbbi az előbbi által denotált halmaz egyik elemét jelöli), azt a következtetést vonhatnánk le, hogy ezek ketten láncot alkotnak, és az utóbbi valami módon legitimálja az előbbit. Ez a következtetés azonban két okból is elhamarkodott. Először is, a két DP-n szemlátomást nem jelenhet meg ugyanaz az eset, hiszen a *ton frère* DP határozott, így – mondatbeli funkciójánál fogva is – accusativusi esettel kell rendelkeznie, míg a *d'ami véritable* DP határozatlan, és a *de* partikula jóvoltából partitivuszi eset realizálódik rajta. Ez pedig ellentmond annak a hipotézisnek, hogy egy szintaktikai lánc minden hangalakkal bíró (nem-expletív) elemén ugyanannak az esetnek kell realizálnia. Másodszor, a *ton frère* DP a mondatban fókusz-pozícióban van, ezt erősíti a 'csak' jelentésű *ne...que* szerkezet is. Az eddig elemzett példák mindegyikére jellemző volt, hogy amennyiben határozatlan DP szerepelt a topik pozíciójában, akkor az IP-n belül volt egy fókuszált összetevő¹⁹⁸. Emlékeztetőül (47)-ként megismételjük a (40)a és b példákat:

(47) a *Des fautes, il en a fait à la douzaine.*

'Hibát tucatjával csinált'

b *Du cognac, il en boit tous les jours.*

'Konyakot minden nap iszik'

(47) a-ban az *à la douzaine* ('tucatjával'), (47) b-ben pedig a *tous les jours* ('minden nap') kifejezés áll fókuszban, maga a diszlokált DP pedig az *en* névmást köti. Tekintve, hogy egy diszlokáció mindig kategorikus állításnak felel meg, amelyben a diszlokált elem a logikai alany funkcióját tölti be, valamint tekintve, hogy a fókuszban szereplő összetevő mindig az állítmány magját alkotja, egy szintaktikai lánc nem hozhatja összeköttetésbe a mondat logikai alanyát és állítmányát. (46)-ban tehát nem kötheti a topikban álló DP az ige tárgyaként funkcionáló másik DP-t. Ehelyett a következőt feltételezzük.

Az *avoir* igére általában jellemző a határozatlansági megkötés, vagyis a komplementuma szokványos esetben határozatlan (pontosabban nem-specifikus) kifejezés:

(48) *J'ai {une/??la} voiture.*

'Van nekem egy/az autóm'

Egy másik használatában viszont – és ez elsősorban a beszélt franciára jellemző – határozott DP-vel kombinálódik, jobban mondva egy apró tagmondatot (*small clause*) szelektál, amelynek az alanya határozott:

(49) *J'ai [IP ma mère de malade].*

'Beteg az anyám'

¹⁹⁸ Erre a tényre már a 10. lábjegyzetben felhívtuk a figyelmet, amikor azt mondtuk, hogy a határozatlan DP topicalizálása egy speciális fajta topikot eredményez, amit kontrasztív topiknak szokás hívni.

A fenti mondatban azt is megfigyelhetjük, hogy az állítmányként funkcionáló *malade* melléknevet a *de* morféma vezeti be, amely egy állítmányi projekció feje, és ennek a projekciónak a Specjében található az alanyként funkcionáló *ma mère* DP¹⁹⁹. A (46)-os mondatban az *avoir* ige szintén egy apró tagmondatot szelektál, és ennek az állítmányként szerepel a *d’ami véritable* szerkezet. Valamilyen okból azonban az ilyen elemsorok nem jelenhetnek meg a felszíni szerkezetben:

(50) *Je n’ai que [_{IP}ton frère [_{I’}d’[_{NP}ami véritable]]].
 ’Csak a bátyád van nekem igaz barátom’

Az a változat viszont elfogadható, amikor az apró tagmondat állítmányát topikalizáljuk: ilyenkor a topikban szereplő kifejezés egy üres elemet köt, és azzal alkot szintaktikai láncot²⁰⁰. A (44)-es mondat (leegyszerűsített) szerkezete ennek megfelelően a következő lesz:

(51) [_{Top}P D’ami véritable_i [_{Top} [_{IP} je_j n’ [_{VP} t_j [_{V’}ai que [_{IP} ton frère [_{I’}e_i]]]]]]]]

Az ilyen típusú mondatokban tehát a *de* partikula nem valamiféle partitivuszi eset egyeztetésében játszik szerepet, hanem egy apró tagmondat állítmányának feje, és ezt az állítmányt topikalizáltuk (46)-ban. Ez az oka annak is, hogy ilyenkor mindig csak a *de NP* alak jelenik meg a topikban, sohasem a *du/des NP* alak, hiszen itt nem argumentum, hanem predikátum diszlokációjáról van szó.

2.4.4. A *des/du NP* szemantikai értelmezése

Milyen szemantikai értelmezést rendelhetünk egy *du/des NP* alakú DP-hez, illetve az azt domináló QP-hez? Mindenekelőtt le kell szögeznünk, hogy egy ilyen DP értelmezése alapvetően nem térhet el a *de NP*-étől, mivel – mint láttuk – ezek jelentésében nincs különbség, pusztán az őket szelektáló QP tulajdonságaiban mutatnak eltéréseket.

Másfelől, amint arra többek között Dobrovie-Sorin (1997) és Bosveld-de Smet (1998) is felhívták a figyelmet, a *du/des NP* alanyi pozícióban csak olyan predikátummal szerepelhet, amely valamiféle térbeli és/vagy időbeli lokalizációhoz köti a mondat értelmezését. De Hoop (1992) Van Hout (1992)-vel egyetértésben az úgynevezett gyenge és erős esetet viselő névszói szerkezetek szintaktikai viselkedését és szemantikai értelmezését összehasonlítva arra a megállapításra jut, hogy az előbbieket szemantikai szempontból predikátum-módosítóként viselkednek, vagyis a predikátum részének tekintendők. De Hoop Kratzer (1989) hipotézisére

¹⁹⁹ A *de* morféma apró tagmondatot szelektáló képességéről lásd többek között Kayne (1994)-et és Zamparelli (1995)-öt.

²⁰⁰ Üres reszumptív elemmel más esetben is létesíthet kapcsolatot egy diszlokált kifejezés a franciában, például amikor egy önálló jelentéssel bíró prepozíciót „magára hagyunk” egy topikalizáció során:

Cette valise, Marie ne voyage jamais sans [e].
 ’Enélkül a bőrönd nélkül sohasem utazik Mária’

A példa Zribi-Hertz (1996:237)-ből származik.

támaszkodva úgy érvel, hogy azok a predikátumok, amelyek az ilyen kifejezésekkel kombinálódni képesek, valójában egy implicit argumentumról állítanak valamit, és ez az argumentum idő- és/vagy térbeli lokalizációt jelölő kifejezésekkel explicitté tehető.

Két alapvető jellemzője van tehát egy *du/des NP*-nek: egyrészt nem tér el a jelentése a *de NP*-étől, amelyről már beláttuk, hogy $\langle e,t \rangle$ típusú, vagyis tulajdonság-szerű szemantikai objektumot denotál, másrészt pedig csak bizonyos jelentésű predikátumokkal szerepelhet. Dobrovie-Sorin (1997), valamint Dobrovie-Sorin és Beyssade (2000) éppen erre a két jellemzőre építi elméletét. Független érvekkel bizonyítják, hogy a román puszta köznévi, az angol determináns nélküli többes számú főnév és a francia *du/des NP* alakú névszói kifejezés – annak ellenére, hogy képes argumentumként funkcionálni – nem e típusú (vagyis individuum-szerű) hanem $\langle e,t \rangle$ típusú denotációt kap. Ahhoz azonban, hogy egy predikátum egy ilyen argumentumot vehessen fel, a szokványostól eltérő értelmezéssel kell, hogy rendelkezzen. Van Geethoven (1995), Dobrovie-Sorin (1997) és McNally (1999) eredményeire támaszkodva Dobrovie-Sorin és Beyssade (2000) azt a hipotézist fogalmazza meg, hogy a *du/des NP* csakis egy úgynevezett „egzisztenciális predikátum” argumentumaként jelenhet meg. Ennek szemantikai értelmezése egy egzisztenciális kvantort tartalmaz, és ez a kvantor köti a predikátum argumentum-változóinak némelyikét. Az egzisztenciális predikátumok már a lexikonban olyan predikátum-változókra alkalmazott lambda-absztrakciókat tartalmazhatnak, amelyek korlátozzák az egzisztenciális kvantor által kötött argumentum-változókat. Ez a fajta értelmezés nem változtat a predikátum eredeti szemantikai típusán, csupán egzisztenciális kvantorral köt le bizonyos argumentum-helyeket, mégpedig azokat, amelyek *du/des NP* alakú argumentumot várnának. Ennek megfelelően például az egyargumentumú *dormir* (‘alszik’) és a kétargumentumú *manger* (‘eszik’) egzisztenciális interpretációval is rendelkezhet, amely (vagy amelyek) szisztematikusan levezethető(k) a szokványos predikátum-értelmezésből:

$$(52) \text{ a } \textit{dormir}: \lambda x [\text{dort}'(x)] \Rightarrow \lambda P \exists x [\text{dort}'(x) \wedge P(x)]$$

$$\text{ b } \textit{manger}: \lambda x \lambda y [\text{mange}'(x,y)] \Rightarrow \lambda P \lambda y \exists x [\text{mange}'(x,y) \wedge P(x)]$$

$$\lambda Q \lambda x \exists y [\text{mange}'(x,y) \wedge Q(y)]$$

$$\lambda P \lambda Q \exists x \exists y [\text{mange}'(x,y) \wedge P(x) \wedge Q(y)]$$

Ezzel szemben egy olyan nem-egzisztenciális predikátumhoz, mint az *aimer* (‘szeret’) vagy az *être gentil* (‘kedves’) csak a szokványos predikátum-értelmezést rendelhetjük a lexikonban:

$$(53) \text{ a } \textit{aimer}: \lambda x \lambda y [\text{aime}'(x,y)]$$

$$\text{ b } \textit{être gentil}: \lambda x [\text{est gentil}'(x)]$$

Egy olyan egzisztenciális predikátum, mint a *dormir* vagy a *manger* tehát az alábbiak szerint kombinálódhat egy *du/des NP* alakú DP-vel:

- (54) a *Des chats dorment dans le couloir*: $\exists x$ [dort dans le couloir'(x) $\wedge$ chat'(x)]
'Macskák alszanak a folyosón'
b *Marie mange du poisson*: $\exists y$ [mange'(m,y) $\wedge$ poisson'(y)]
'Mari halat eszik'

Már csak az a kérdés, milyen értelmezést kell rendelnünk a *du/des* determináns egyes összetevőihöz, hogy a kompozicionalitás elve se sérüljön, ugyanakkor maga a *du/des NP* elvárásainknak megfelelően tulajdonságot denotáljon.

Az előzőkben (nevezetesen a 2.1. pontban) már találkoztunk olyan esettel, amikor egy DP nem individuumot és nem is általánosított kvantort denotált, hanem valamilyen halmazt, és ennek ellenére képes volt argumentumként funkcionálni a mondatban. De Hoop (1992) hipotézisét követve azt mondtuk, hogy a *tous* determináns által szelektált határozott DP $\langle e,t \rangle$ típusú, a benne szereplő határozott névelő pedig $\langle \langle e,t \rangle, \langle e,t \rangle \rangle$ típusú egyargumentumú funktorként vagy operátorként funkcionál. Ugyanezt mondhatjuk el a *du/des NP*-ről is; a kétféle szerkezet között csak annyi a különbség, hogy míg a *tous les NP*-ben referenciális értelmezésű határozott névelőt találunk, amely az NP által denotált halmaz egy kontextuálisan körülhatárolt részhalmazát jelöli ki, addig a *du/des NP*-ben lévő *le/les* névelő nem referenciális, nem határozott²⁰¹, így nem is jelölhet ki egy konkrét, specifikus halmazt. Ami pedig a szerkezetet bevezető *de* morfémát illeti, amint láttuk, nem determináns, csupán esetjelölő funkciója van, így semmilyen szemantikai típus nem rendelhető hozzá.

2.4.5. A *des/du NP* valódi partitívuszi értelmezése

Ahogy a többi határozatlan névszói szerkezetnek, a *du/des NP*-nek is létezik az egzisztenciálison kívül egy valódi partitívuszi értelmezése is, vagyis amikor a kifejezés egy kontextuálisan meghatározott halmaz valamely részét jelöli ki. Ez az értelmezés azt is megengedi, hogy a *de* morféma után a *le/les* névelő helyett valamilyen más határozott determináns (mutató vagy birtokos determináns) szerepeljen. Az előzőkben (a 3.2.3. pontban) megvizsgált határozatlan szerkezeteknél azt feltételeztük, hogy ilyenkor a Q fej egy olyan DP argumentumot szelektál, amelynek a Spec-jében találjuk a valódi partitívuszi PP-t. Egy *du/des NP*-hez azonban nem rendelhető ilyen strukturális leírás, mivel nem dominálja QP. Figyeljük meg továbbá, hogy míg egy QP valódi partitívuszi értelmezése bármilyen predikátummal megjelenhet, egy *du/des NP* csak bizonyos igék esetében értelmezhető ilyen módon:

- (55) a *J'ai bu {du vin/beaucoup de (ton) vin/de ton vin}*.

²⁰¹ Ugyanúgy expletív névelőnek tekinthetjük, ahogy Longobardi (1994) felfogásában expletívnek minősül egy tulajdonnevet (pl. a franciában az országnevet) bevezető határozott névelő.

'Bort ittam/Ittam a borból/Sok bort ittam/Sokat ittam a a borodból/Ittam a borodból'

b *Je connais {des voitures italiennes/beaucoup de (ces) voitures italiennes/*de ces voitures italiennes}*.

'Ismerek olasz autókat/Ismerek az olasz autókból/Sok olasz autót ismerek/Sokat ismerek ezekből az olasz autókból/Ismerek ezekből az olasz autókból'

(55) a-ban a *j'ai bu du vin* mondatnak kétféle értelmezése is van: egy valódi és egy ál-partitívuszi, vagyis ihattam egy konkrét, meghatározott borból is, de az is elképzelhető, hogy csak valamiféle bort ittam. (55) b-ben ezzel szemben a *des voitures italiennes* kifejezésnek csak ál-partitívuszi értelmezése lehetséges, vagyis nem jelentheti azt a mondat, hogy ismerek néhányat egy konkrét olasz autó-halmazból.

Alanyi pozícióban is találkozhatunk ilyen értelmezéssel, ám sokkal ritkábban, és csak olyan predikátummal, amely kontrasztba állítható valamilyen alternatív predikátummal²⁰². Ebben a pozícióban a *le/les* névelő semmilyen más határozott determinánssal nem helyettesíthető:

(56) a *?Des filles étaient mal habillées.*

'Egyes lányok rosszul öltözöttek voltak'

b **De tes élèves ne m'ont pas rendu leurs devoirs.*

'A diákjaid közül egyesek nem adták be a leckéjüket'

c *Dans ce champ, du maïs est pollué.* (Kleiber 1988)

'Ezen a mezőn a kukorica egy része szennyezett'

d **De ce maïs est pollué.*

'Ennek a kukoricának egy része szennyezett'

Mindebből több következtetés is levonható. Egyrészt, a (55) a és b példák arra mutatnak, hogy a valódi partitívuszi értelmezés egy olyan PP-hez köthető, amelyet egy eredetileg tranzitív ige közvetlenül szelektál. Hogy melyik igének lehet ilyen PP vonzata, az az adott ige lexikális tulajdonságaitól függ²⁰³. Ha ezt a PP-t egy Q fej szelektálná, akkor az igének nem lehetne „beleszólása” abba, hogy milyen kategóriájú argumentuma lehet ennek a Q-nak. (56) a-d ugyanakkor azt mutatja, hogy alanyi (vagyis kormányzatlan) pozícióban nem szerepelhet PP, mivel a grammatikai alany funkcióját a franciában csak DP, QP vagy CP töltheti be.

²⁰² Amint arra Galmiche (1986) rámutat, a valódi partitívuszi értelmezésű *du/des* NP olyan predikátumokkal fordul elő alanyi pozícióban, amelyek az alanyuk valamely szokványostól eltérő tulajdonságát jelölik:

(i) *Des élèves sont absents.*

'Egyes tanulók hiányoznak'

(ii) *?*Des élèves sont présents.*

'Egyes tanulók jelen vannak'

²⁰³ Az accusatívusi és partitívusi igevonzatok közti megfelelés más nyelvekben, így a magyarban is megfigyelhető, és az igére vonatkozó megkötések is hasonlóképpen érvényesülnek:

(i) *Vágtam kenyeret – Vágtam a kenyérből*

(ii) *Láttam diákokat - *Láttam a diákokból*

Megoldási javaslatunk két tényre épül. Először is, amint láttuk, alanyi pozícióban ilyen értelmezéssel nem akármilyen predikátum mellett szerepelhet *du/des NP* (bár az erre vonatkozó szemantikai kritériumok igen nehezen formalizálhatók, nem is vállakozunk rá). Másodszor pedig egy ilyen szerkezet egyszerre partitívuszi és egzisztenciális, hiszen például az (52) a mondat azt állítja, hogy egy kontextuálisan meghatározott, lányokból álló halmaznak létezik egy valódi részhalmaza, amelyre igaz a predikátum (ennek komplementumára pedig nem igaz). A partitivitásra és egzisztencialitásra vonatkozó információt tehát jobb, ha a predikátumba kódoljuk, mint ahogy Dobrovie-Sorin (1997), valamint Dobrovie-Sorin és Beyssade (2000) is a predikátum értelmezéseként jelenítette meg az egzisztencialitást, a *du/des NP* pedig továbbra is tulajdonságot denotál.

Hogyan kódolhatjuk az egzisztenciális/partitívuszi értelmezés lehetőségét a predikátum értelmezésébe? A megfelelő formula az alábbi példával illusztrálható:

$$(57) \textit{être mal habillé}: \lambda P \exists x [\textit{mal habillé}'(x) \wedge P(x) \wedge \exists P^* [\forall y [P^*(y) \rightarrow P(y)] \wedge P^*(x) \wedge \neg \forall x [P^*(x) \rightarrow \textit{mal habillé}'(x)]]]$$

'rosszul öltözött'

Ha egy ilyen egzisztenciális-partitívuszi predikátum egy tulajdonságot denotáló DP-vel kombinálódik, akkor egy jól formált állítást kapunk. Az alábbi formula az (52) a mondatnak megfelelő értelmezést adja:

$$(58) \exists x [\textit{mal habillé}'(x) \wedge \textit{fille}'(x) \wedge \exists P^* [\forall y [P^*(y) \rightarrow \textit{fille}'(y)] \wedge P^*(x) \wedge \neg \forall x [P^*(x) \rightarrow \textit{mal habillé}'(x)]]]$$

Az (53) a mondat értelmezése szavakba öntve így hangzik tehát: létezik egy kontextuálisan meghatározott, lányokból álló halmaz, amelynek egyes individuumai rosszul öltözöttek, de nem mindnyájan.

A *du/des NP* valódi partitívuszi értelmezéséhez tehát más szintaktikai szerkezetet kell rendelnünk alanyi, és mást kormányzott pozícióban. Az utóbbi esetben egy ige által szelektált PP-vel van dolgunk, az előbbiben pedig egy olyan DP-vel, amely továbbra is tulajdonságot denotál, és sajátos egzisztenciális-partitívuszi értelmezése a predikátum értelmezésébe van kódolva²⁰⁴.

²⁰⁴ A javasolt szintaktikai elemzésnek az is előnye, hogy további érvet szolgáltat amellett, hogy a *du/des NP* alakú DP-ben – a többi, ál-partitívuszi értelmezésű QP-hez hasonlóan – a *de* morféma a D fejben generált. Ez kizárja a *de son NP*, *de ces NP* stb. alakú DP-k létezését, hiszen a birtokos vagy mutató determináns általunk szám-információ nélkülinek feltételezett „alap-alakja” szintén D alatt található, márpedig többszörösen kitöltött fej csak csatolással alakulhatna ki (ahogyan a *du/des* komplex fej is létrejön).

2.5. Erős és gyenge értelmezésű névszói kifejezések

Amint a 2. fejezetben láttuk, Milsark (1974) óta különbséget szokás tenni úgynevezett erős és gyenge determinánsok között, illetve – Diesing (1992) – általánosításait alapul véve az utóbbiak a kontextustól függően kétféle olvasattal, egy erős és egy gyenge olvasattal rendelkezhetnek. Az erős olvasatra a preszuppozicionalitás/partitivitás/proporcionalitás, a gyenge olvasatra pedig az egzisztencialitás/kardinalitás lehet jellemző²⁰⁵.

A kétféle olvasat közti különbséget Zamparelli (1995) oly módon állítja párhuzamba az ilyen olvasatú kifejezések közti strukturális különbséggel, hogy az SDP fejében vagy Spec-jében található determináns a „kvantoremelés” (*Quantifier Raising*) és „kvantor-értelmezés”²⁰⁶ (*Quantifier Construal*) elnevezésű LF-mozgatás révén kimozog az SDP-ből, és egy változót hagy maga után, amely mivel változó, e típusú lesz. A kvantor-emelés és a kvantor-értelmezés műveletei egyrészt a megfelelő hatóköri viszonyok létrejöttét biztosítják (több erős olvasatú kifejezés egymással többféle hatóköri viszonyban lehet, egy erős olvasatú kifejezés pedig mindig szélesebb hatókörű, mint a gyenge olvasatú), másrészt pedig az SDP-ben maradó e típusú változó már a függvényalkalmazás szabályainak megfelelően argumentumként tud kombinálódni egy (egy- vagy több-argumentumú) predikátummal. Ami a gyenge olvasatú kifejezéseket illeti, ezek esetében jelen van ugyan, de üres az SDP szint, és a megfelelő determináns az üres SD fej által szelektált PDP szinten található. Egy ilyen üres fejű SDP Zamparelli elméletében szemantikailag olyan predikátumként viselkedik, amely argumentum-pozícióban is állhat. Az üres SD az LF szinten változóként értelmezett, amely egzisztenciális értelmezést nyerhet azáltal, hogy egy „default” egzisztenciális operátor köti.

Zamparelli elgondolása összhangban áll azzal a felfogással, hogy egy gyenge olvasatú kifejezés determinánsa inkább kardinalitást jelölő predikátumnak tekinthető, mintsem

---

²⁰⁵ A preszuppozicionalitás/partitivitás/proporcionalitás, illetve egzisztencialitás/kardinalitás fogalmait, valamint az ezekkel kapcsolatos problémákat a 2. fejezet 3. részében ismertettük részletesen.

²⁰⁶ A kvantor-emelés és kvantor-értelmezés műveletét elsőként May (1977) fejlesztette ki. Az ő elgondolásait fejlesztette tovább többek között Heim (1982) és Diesing (1992) is. Zamparelli (1996) elemzése, amely Heim (1982)-re épül, az úgynevezett SDP-prefixáló szabályt és a kvantor-értelmezési szabályt tartalmazza. Az első szabály a megfelelő indexszel ellátott SDP-t az IP-hez csatolja. Ha több SDP is van a mondatban, akkor hatóköri viszonyaikat az IP-hez való csatolásuk sorrendje határozza meg. A második szabály pedig kiemeli az SDP-ből a kvantort, és az SDP mellé, a felette lévő IP alá csatolja. Minden egyes Q kvantifikációs fej köti a saját nyomát a prefixált SDP-ben, továbbá magának az elmozgatott SDP-nek is a nyomát, és a két nyom ugyanazon változóként értelmezett. A legalsó IP (amely Diesing 1992 terminológiája szerint a nukleusznak felel meg), valamint a prefixált SDP (vagyis a restriktor Diesing 1992 elméletében) együtt egy nyitott formulaként értelmezett, amely a Q által kötött változó tulajdonságait állítja.

kvantifikációs funkciójú elemnek²⁰⁷. Ugyanakkor az a tény, hogy a gyenge olvasatú névszói kifejezésekhez predikátum-típusú értelmezést nyer, több problémát is felvet az elméletében.

Egyrészt nem világos, hogy egy ilyen $\langle e,t \rangle$ típusú argumentum hogyan fog kombinálódni egy szintén $\langle e,t \rangle$ típusú predikátummal. Másrészt, ugyanaz a predikátum bizonyos esetekben állhat erős és gyenge olvasatú argumentummal is: ha ezekhez az argumentumokhoz kétféle értelmezést rendelünk, akkor a predikátumnak is kétféle értelmezést kellene tulajdonítanunk²⁰⁸. Végül, Zamparelli elemzése nem ad számot arról, hogy bizonyos predikátumok bizonyos pozícióban csak erős vagy csak gyenge olvasatú argumentummal szerepelhetnek, vagyis az argumentum típusára vonatkozó megkötést valahogy a predikátum értelmezésébe is kódolni kellene.

Megoldást jelenthet a problémákra, ha elfogadjuk Dobrovie-Sorin és Beyssade (2000) általánosítását, mely szerint nem csak *du/des* NP, hanem bármilyen gyenge olvasatú kifejezés $\langle e,t \rangle$ típusú szemantikai objektumot denotál, és azokhoz a predikátumokhoz, amelyek képesek ilyen gyenge olvasatú argumentumokkal kombinálódni, a lexikonban hozzárendelhető egy „egzisztenciális” változat, amelynek, mint a 2.4.4. pontban láttuk, bizonyos argumentumhelyeit egzisztenciális operátor köti. Ennek megfelelően a *deux hommes* ('két férfi') kifejezés gyenge olvasatát a (59)-es formulával, a *deux hommes sont arrivés* ('két férfi érkezett') mondat jelentését pedig a (60) b formulával adhatjuk vissza, amennyiben az *arriver* ('érkezik') igehez az (56) a értelmezést rendeljük:

(59) *deux hommes*: $\lambda x [\text{homme}'(x) \wedge \text{deux}'(x)]$

(60) a *arriver*: $\lambda P \exists x [\text{arrive}'(x) \wedge P(x)]$

b *deux hommes sont arrivés*: $\exists x [\text{est arrivé}'(x) \wedge \text{homme}'(x) \wedge \text{deux}'(x)]$

Az általunk javasolt megközelítésben tehát, amely elsősorban Giusti elméleti keretére épül, a QP kiterjesztés fejében vagy Spec-jében erős és gyenge determinánst egyaránt találhatunk. Ha erős a determináns, akkor kvantifikációs értelmezésű, vagyis $\langle \langle e,t \rangle, \langle \langle e,t \rangle, t \rangle \rangle$ típusú, és vagy egy $\langle e,t \rangle$ típusú határozott DP vel kombinálódik (ez jellemzi a *tous* determinánst), vagy pedig egy szintén $\langle e,t \rangle$ típusú partitívuszi PP-vel (ilyenek

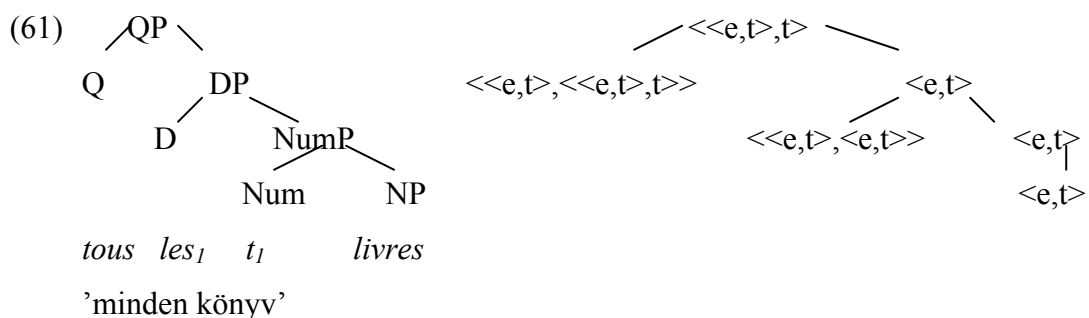
²⁰⁷ Milsark (1974) szerint egy gyenge determináns nem más, mint egy többes számú pusztá köznevet módosító melléknév (kardinalitási predikátum). Hasonló elgondolásokon nyugszik Link (1987) és Verkuyl (1981) szemantikai elmélete is.

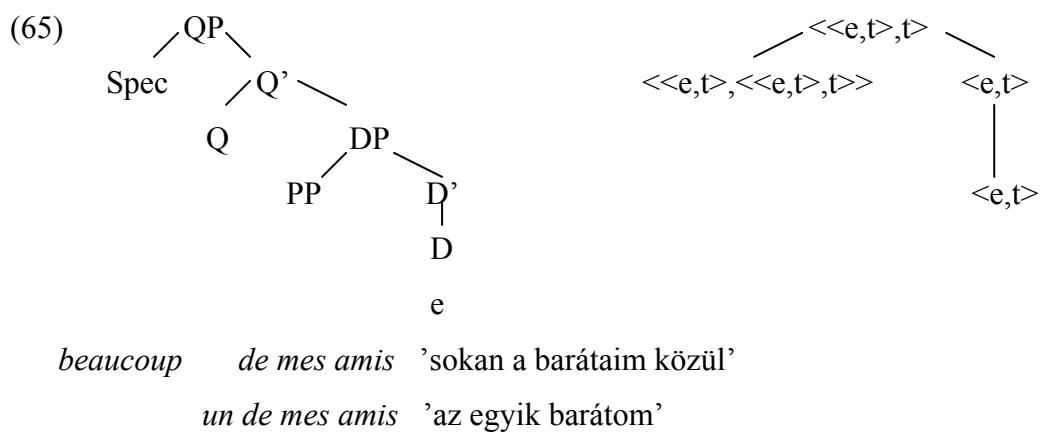
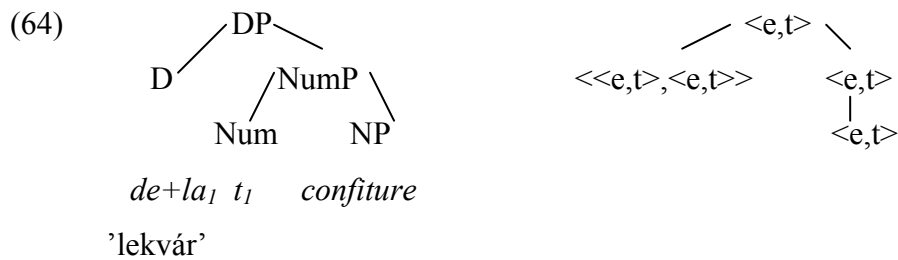
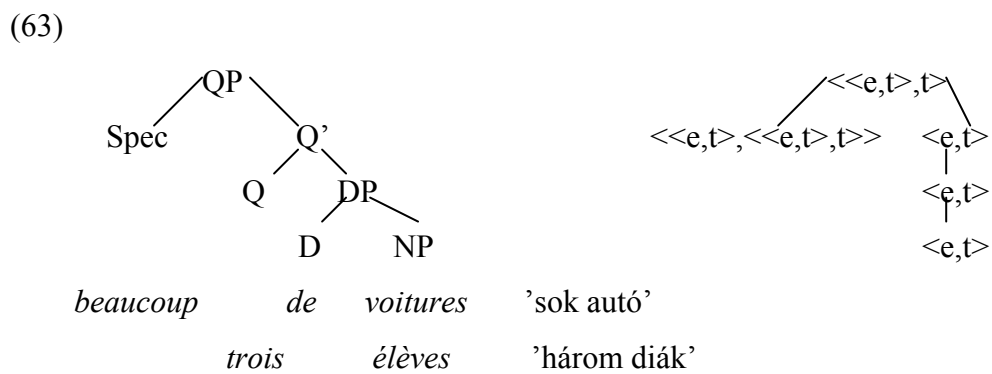
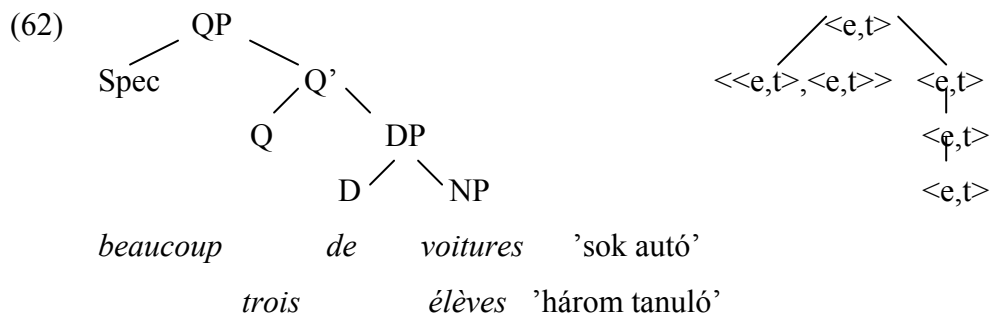
²⁰⁸ Az első két problémára megoldást jelenthetne De Hoop (1992) megközelítése, amely szerint a gyenge olvasatú (nála gyenge esetű) NP szemantikai szempontból nem argumentum, hanem módosító szerepét tölti be. Ebben az esetben azonban a gyenge tárgyi NP-nek például detranzitivizáló operátorként kellene funkcionálnia, ami $\langle \langle e, \langle e,t \rangle \rangle, \langle e,t \rangle \rangle, \langle e,t \rangle \rangle$ típusú. Azon kívül, hogy nehezen belátható, milyen típus-váltó szabály révén jutunk egy e típusú objektumtól a fenti típusúig, ez a megoldás azzal a hátránnyal is járna, hogy másmilyen típust kellene rendelnünk egy gyenge alanyi, és másmit egy gyenge tárgyi NP-hez. De Hoop maga is elveti ezt a megoldást, és azt a hipotézist fogalmazza meg, hogy egy gyenge olvasatú NP – a benne szereplő determináns természetétől függően – vagy $\langle \langle e,t \rangle, \langle e,t \rangle \rangle$, vagy e típusú.

például a *la plupart (de)* - 'a legtöbb' -, *la moitié(de)* - 'a fele' - determinánsok). Amennyiben gyenge determináns található QP fejében vagy Spec-jében, akkor erős olvasat esetén a kvantifikációs $\langle\langle e,t\rangle,\langle\langle e,t\rangle,t\rangle\rangle$ típust rendelhetjük hozzá, gyenge olvasat esetén pedig szemantikai szempontból predikátum-módosítóként viselkedik, vagyis $\langle\langle e,t\rangle,\langle e,t\rangle\rangle$ típusú. Az első esetben egy $\langle e,t\rangle$ típusú partitívuszi DP-vel vagy PP-vel (lásd a 2.3. pontot), a második esetben egy szintén $\langle e,t\rangle$ típusú és szintén partitívuszi DP-vel kombinálódik a gyenge determináns. Egy erős determinánst vagy erős olvasatú gyenge determinánst tartalmazó kifejezés tehát $\langle\langle e,t\rangle,t\rangle$ típusú, és ennek megfelelően a kvantor-emelés és kvantor-értelmezés művelete alkalmazandó rá. Ennek során az LF-ben elmozgatott és IP-hez csatolt QP helyén egy e típusú változó marad, és ez kombinálódik a megfelelő predikátummal. Egy gyenge olvasatú kifejezés ezel szemben $\langle e,t\rangle$ típusú, *in situ* értelmeződik, mégpedig oly módon, hogy egy „egzisztenciális” predikátummal kombinálódik.

Ebben a legközelítésben a „gyenge” és „erős” értelmezés közti különbség a szintaktikai szerkezetben nem jelentkezik, hiszen a hangalak alapján egy névszói kifejezésről nem mindig dönthető el, hogy gyenge vagy erős olvasatú. Az sem számít, hogy az adott determináns a QP fejében vagy Spec-jében foglal helyet: a strukturális pozíció önmagában nem determinálja az értelmezést. Az esetadásban viszont fontos szerepet tölt be a strukturális pozíció, abban az értelemben, hogy csak fej-típusú összetevő irányíthatja az eset-ellenőrzést; ennek hiányában *default*-eset jelenik meg a szerkezeten. Maga a determináns (gyenge vagy erős) értelmezése a lexikonban kódolt, és a determináns ezt az értelmezést bármelyik, determinánsok számára fenntartott pozícióba „magával viheti”, feltéve, hogy érvényesül a kompozicionalitás elve.

E rész összegzésekképpen álljon itt néhány ágrajz, amely az egyes határozatlan, illetve kvantifikációs szerkezet típusok szintaxisát és szemantikai értelmezését szemlélteti. (61) egy erős determináns, a *tous* és a határozott névelő kapcsolódását mutatja be, (62) és (64) a gyenge (egzisztenciális) értelmezésű QP és DP típusait ábrázolja, (63)-ban a (62)-vel azonos szintaktikai szerkezetű, de erős értelmezésű QP-t találunk, végül (65)-ben egy valódi partitívuszi szerkezet szerepel.

2.6. Determinánsok második pozícióban

Amint azt a 3. fejezet 1.2.1. pontjában láttuk, bizonyos esetekben egynél több determináns is kombinálódhat egymással, de ezek száma, típusa és sorrendje erősen kötött. A franciában maximum két determináns követheti egymást, amelyek egyike mindig valamilyen határozott determináns (vagyis határozott névelő, mutató vagy birtokos determináns).

Ami a sorrendi kötöttséget illeti, két lehetőséget kell elkülönítenünk: ha az egyik determináns a *tous* univerzális kvantor, akkor ez mindig megelőzi a határozott determinánst, az összes többi esetben pedig a határozott determináns előzi meg a másikat.

Van olyan determináns, amelyet soha nem előzhet meg egy másik: ilyenek egyrészt a *beaucoup*-típusú determinánsok, amelyek specifikumai közé tartozik az is, hogy a névszói kifejezésen belül egy *de*-vel bevezetett köznévvvel kombinálódnak. Máskor a határozott determinánssal való kombinálódás lehetetlensége szemantikai okokra vezethető vissza: ezt láttuk például az *un* számnévnél és a *plusieurs* determinánsnál. A magyarázat alapja Zamparelli informativitás-elve (Zamparelli 1995: 125) volt, amely azt mondja ki, hogy nem követheti egymást két determináns, amennyiben a második nem ad hozzá semmit az első jelentéséhez. Végül néhány determináns csak erős kontextuális megkötésekkel szerepelhet határozott determinánssal: ilyen a *quelques* determináns, valamint egyes komplex számnevek.

Amint azt a 3. fejezet 2.2. pontjában ismertettük, Giusti (1991, 1992, 1995, 1997) a határozott névelő után álló determinánst módosítónak tekinti, és amellet érvel, hogy ebben a pozícióban a determináns analóg viselkedést mutat a melléknevekével. Zamparelli (1995) felfogása hasonlít Giustiéhoz abban az értelemben, hogy az ilyen determinánsokat a PDP kiterjesztés fejében vagy Specjében generálja, abban a kiterjesztésben, amelyben Zamparelli elméleti keretében mindig <e,t> típusú, vagyis tulajdonságot denotáló összetevőt találunk. Zamparelli és Giusti megoldása ugyanakkor el is tér egymástól, mivel Giusti a tulajdonságot jelölő jelleget a módosítói szereppel azonosítja, és az ilyen elemeket – Cinque (1993) hipotézisére támaszkodva – egy funkcionális kiterjesztés Spec pozíciójában generálja. Zamparelli elméletében nem ezen a kritériumokon (vagy nem csupán ezen) alapult a fej és a Spec pozíciójú elemek közti különbségtétel – az ezzel kapcsolatos elemzéseket a 2.1.4. pontban ismertettük és bíráltuk.

Térjünk vissza Giusti megközelítéséhez! A determináns denotálási típusának és szintaktikai pozíciójának olyan értelmű megfeleltetése, hogy a „valóban determinánsi” szerepű, vagyis <<e,t>,<e,t>,<t>> típusú elem QP vagy DP fejében, míg a „módosítói” szerepű, vagyis <<e,t>,<e,t>> típusú determináns valamilyen funkcionális kiterjesztés Specjében foglal helyet, nagyon kívánatos megoldás volna, hiszen így a „megfeleltetési hipotézis”

(*mapping hypothesis*) maradéktalanul érvényesülhetne. A szintaktikai és szemantikai összetevő ilyen szigorú megfeleltetése azonban sajnos ellentmond az empirikus adatoknak.

Először is, már láttuk, hogy amikor egy határozott determinánst univerzális kvantor előz meg, nem tekinthetjük mindkettőt $\langle\langle e,t \rangle, \langle\langle e,t \rangle, t \rangle\rangle$ típusúnak, hiszen akkor nem érvényesülne a kompozicionalitás elve, ráadásul nem ragadnánk meg adekvát módon a két determináns szemantikai funkciója közti eltérést sem. Helyénvalóbbnak tartottuk ebben az esetben azt a megoldást, hogy a *tous* által szelektált DP-hez tulajdonság-típusú szemantikai objektumot rendelünk; ezt többek között az is indokolta, hogy más szerkezetekben, nevezetesen a *du/des NP* alakú kifejezésekben sem viselkedik „valódi determináns”-ként a határozott névelő²⁰⁹.

Másodszor, Giusti megoldása nem tudna számot adni arról a tényről, hogy a franciában egy *beaucoup*-típusú determináns mindig *de NP* alakú kifejezéssel kombinálódik. A mi megközelítésünkben az ilyen determináns QP Spec-jében található, és mint olyan, nem képes esetet adni a Q által szelektált DP-nek, ez pedig szükségessé teszi a *de* esetjelölő morféma megjelenését a DP fejében. Giusti meggyőzően érvel amellett, hogy egy második pozíciójú determináns már nem „determinánsként” viselkedik, ezért többek között esetet sem tud adni. Ez viszont megengedné az olyan mondatok létezését, amelyekben egy *beaucoup*-típusú determináns például egy határozott névelőt követ, ám nem *de NP*-vel, hanem pusztán NP-vel kombinálódik. Az ilyen mondat azonban sem *de* morfémával, sem anélkül nem elfogadható:

- (66) a **Les {beaucoup/peu} de livres que j'ai achetés ont coûté très cher.*
b**Les beaucoup/peu livres que j'ai achetés ont coûté très cher.*
'A sok/kevés könyv, amit vettem, nagyon sokba került'

Végül, tekintve, hogy a generatív keret komplexitás-beli különbséget is tesz egy fejben és egy Spec-ben található elem között²¹⁰, némiképpen önkényesnek tűnik, ha ugyanazt az elemet hol „egyszerű”-nek (vagyis minimális kiterjesztésűnek), hol pedig összetettnek (vagyis frazális kiterjesztésűnek) tekintjük, attól függően, hogy első vagy második determináns-pozícióban találjuk, jóllehet az elem komplexitása ettől még nem változik. Ráadásul éppen a

²⁰⁹ A mi megközelítésünkben – amely ebben a tekintetben Dobrovie-Sorin (1997), valamint Dobrovie-Sorin és Beyssade (2000) eredményeire támaszkodik – egy gyenge olvasatú QP vagy DP tulajdonságot, egy erős olvasatú QP vagy DP pedig általánosított kvantort denotál, jóllehet a kettőben ugyanazt a szintaktikai pozíciót rendeljük a determinánshoz.

²¹⁰ Az X-vonás elmélet egyik alapszabálya, hogy egy maximális kiterjesztés fejében mindig zéró-kiterjesztésű kategória van (amelyhez persze hozzácsatolható egy másik zéró-kiterjesztésű kategória, és így egy úgynevezett „komplex fej”-hez juthatunk), a Spec-jében pedig maximális kiterjesztésű, vagyis frázis-szintű kategóriát találunk. Ez persze nem jelenti azt, hogy a Spec-ben szereplő elem mindig tovább bontható lexikális kategóriákra, csupán annyit, hogy disztribúciója egy frázis szintű elemével egyezik meg. QP Spec-jében például egyaránt szerepelhet a *peu*, az *un peu*, vagy az *un kilo* szerkezet, az egész QP-n belül nincs különbség ezek szintaktikai viselkedése és funkciója között.

komplexebb, módosított számnevek azok, amelyek nem szerepelhetnek határozott determináns után:

(67) a *J'ai dépensé {plus de/au moins/environs/exactement} six cents Euros pour acheter la moto de mes rêves.*

'{Több mint/legalább/körülbelül/pontosan} hatszáz eurót költöttem, hogy megvehessem álmaim motorját'

b **J'ai dépensé mes {plus de/au moins/environs/exactement} six cents Euros pour acheter la moto de mes rêves.*

'Elköltöttem a {több mint/legalább/körülbelül/pontosan} hatszáz eurómat, hogy megvehessem álmaim motorját'

c *J'ai dépensé mes six cents Euros pour acheter la moto de mes rêves.*

'Elköltöttem a hatszáz eurómat, hogy megvehessem álmaim motorját'

Ha a második pozíciójú determináns egy funkcionális kiterjesztés Spec-jében lenne, akkor a komplexitása nem akadályozhatná meg abban, hogy módosítóként funkcionálhasson, éppen ellenkezőleg. A példák viszont azt mutatják, hogy ez a második pozíciójú determináns egyszerű, zéró-kiterjesztésű lexikális kategória, és akkor sem jelenhet meg ebben a módosítói pozícióban, amennyiben „valódi determinánsként” látszólag zéró-kiterjesztésű kategória, ám QP Spec-jében generált.

Mindezek a megállapítások azonban nem cáfolják azt a hipotézist, hogy egy második pozíciójú determináns szintaktikai és szemantikai téren sok hasonlóságot mutat a melléknevekkel, sőt paradox módon erősítik azt.

Több elméleti keretben is felhívták arra a figyelmet, hogy azokban a nyelvekben, ahol a melléknév a főnév előtt és után is állhat, e két pozíció bizonyos komplexitási megkötésekkel ró a melléknévre²¹¹. Több érv is mutat amellett, hogy csak egyszerű („könnyű”) melléknév állhat prenominalis pozícióban. Az alábbiakban Abeillé és Godard (1999) alapján és az ő példáikra támaszkodva összefoglaljuk a francia melléknevek sorrendi megkötéseire vonatkozó leglényegesebb jellemzőket:

a) Az igéből képzett melléknevek általában a főnév után állnak:

(68) a *une décision attendue/*une attendue décision*

'egy várt döntés'

b *des jeux interdits/*d'interdits jeux*

'tiltott játékok'

b) A komplementumot szelektáló melléknevek csak a főnév után állhatnak

(69) a *un long entretien/un entretien long*

'egy hosszú megbeszélés'

b **un long de deux heures entretien/un entretien long de deux heures*

²¹¹ A pre- és posztinominális pozíció és a melléknév „súlyának” (komplexitásának) összefüggéseiről az angol nyelvben többek között Wasow (1996), Sadler és Arnold (1994), a franciában pedig többek között Bernstein (1993), Abeillé és Godard (1997, 1999), Bouchard (1999) és Gécseg (2000) vizsgálja.

'egy kétórás megbeszélés'

- c) A főnév előtti melléknevet csak (szintén egyszerű) fokhatározó módosíthatja, nem pedig másfajta határozó, vagy olyan, amelyeknek komplementuma van:

(70) a *une décision très habile/une très habile décision*

'egy nagyon ügyes döntés'

b **une politiquement habile décision/une décision politiquement habile*

'egy politikailag ügyes döntés'

- d) Azok a melléknevek, amelyek különben csak a főnév előtt állhatnak, egymás mellé rendelve a főnév előtt és után is előfordulhatnak:

(71) a *des {vrais/faux} coupables/*des coupables {vrais/faux}*

'igazi/nem igazi bűnösök'

b *des vrais ou faux coupables/des coupables vrais ou faux*

'igazi vagy nem igazi bűnösök'

Ezen és az ezekhez hasonló adatok alapján²¹² Bernstein (1993), Abeillé és Godard (1997, 1999), valamint Bouchard (1999) azt a következtetést vonja le, hogy a főnév előtti melléknév zéró-kiterjesztésű, míg a főnév utáni maximális kiterjesztésű kategóriának tekinthető²¹³. Az elemzések – a választott elméleti kerettől is függően – eltérnek abban, hogy milyen szintaktikai struktúra révén adnak számot e kétféle melléknév-típusról. Cinque (1993) hipotézisével Bernstein (1993) megoldása a leginkább összeegyeztethető. Bernstein szerint az újlatin nyelvekben egy prenominális melléknév olyan kvázi-funkcionális fejként viselkedik, amely egy kiterjesztett melléknévi projekciót (az ő terminológiájában ez egy NumP-nek felel meg) szelektál komplementumként, míg a posztinominális melléknév egy olyan maximális kiterjesztés (AP), amely egy WMP (*word marker phrase*) nevű kiterjesztéshez csatolt, és amelynek fején keresztülmozog a főnév egészen a WMP feletti NumP fejébe.

²¹² Longobardi (2001) szerint empirikus módszerrel nem eldönthető a prenominális melléknevek státuszának kérdése, de úgy véli, a legkiegyensúlyozottabb hipotézis az, hogy a főnév előtt fejként, a főnév után pedig maximális kiterjesztésként viselkedik a melléknévi módosító.

²¹³ Ami a melléknevet módosító határozókat illeti (*tout, très, plus, si, complètement* stb.), Abeillé és Godard (1997, 1999), valamint Bouchard (1999) szerint ezek a prenominális melléknevekhez hasonlóan zéró-kiterjesztésnek tekintendők, és a melléknévi fejhez (balról) csatolódnak. Az adverbiumok fej-természete mellett többek között az a tény szól, hogy mindig egyszerű szerkezetűek, és ha bővítményük van, akkor azzal nem-folytonos összetevőt alkotnak:

(i) *Il est plus intelligent que son frère.*

(ii) **Il est plus que son frère intelligent.*

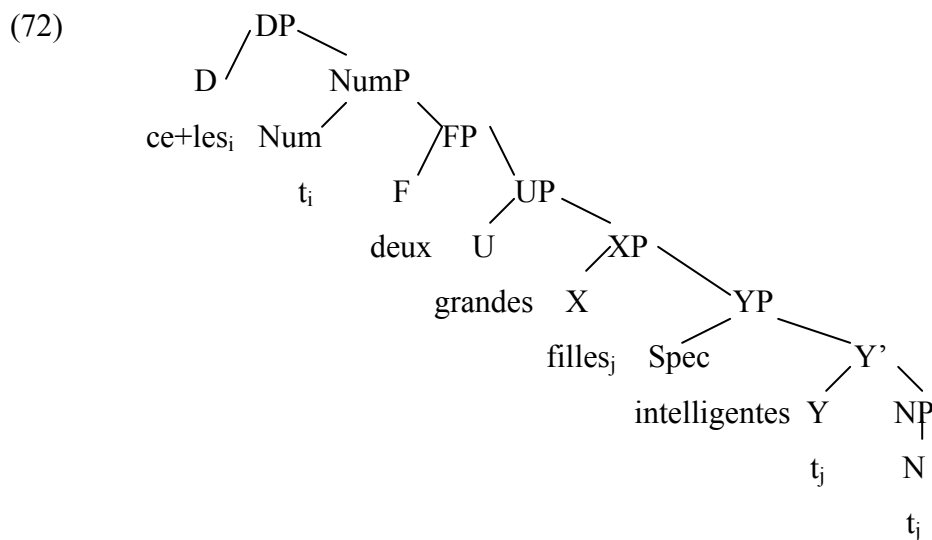
'Intelligensebb, mint a bátyja'

Hasonlóképpen, a fej-csatolás lehetősége mellett szól az az érv, hogy bizonyos esetekben a melléknév összeolvad a fokozást jelölő adverbiummal, és egy szintetikus alakot alkot vele:

(iii) **plus bon → meilleur*
'jobb'

(iv) *plus mauvais → pire*
'rosszabb'

Bernstein hipotézisének egy módosított változata úgy véljük, egyszerre tud számot adni a prenominális melléknevek és a második pozícióban szereplő determinánsok előzőekben ismertett hasonlóságairól. Feltételezésünk szerint amennyiben a főnévi szerkezetben jelző vagy több determináns is előfordul, akkor a DP (vagy NumP) projekció feje egy FP funkcionális kiterjesztést szelektál, amely rekurzívan dominálhat további funkcionális kiterjesztéseket. Ezek alatt található végül az NP lexikális kiterjesztés. Tekintve, hogy a franciában a jelzők, illetve a determinánsok egymáshoz viszonyított sorrendje nem tetszőleges, mindegyik funkcionális kiterjesztés egy meghatározott determinánst, illetve melléknevet tartalmaz²¹⁴. A prenominális melléknév és a második pozíciójú determináns a felső funkcionális kiterjesztés(ek) fejében található, míg a posztnominális melléknév a lejjebb fekvő funkcionális kiterjesztések Spec-jében található. A főnév – valószínűleg grammatikai nemre vonatkozó jegyellenőrzési kényszernek engedelmeskedve – felfelé mozog a funkcionális kiterjesztések fejein keresztül, egészen addig, míg el nem jut addig a kiterjesztésig, amelynek a feje már ki van töltve egy hangzós elemmel: egy prenominális melléknévvel vagy egy determinánssal. Ezen túl már nem tud mozogni a főnév, vagyis éppen megáll a hozzá legközelebb álló pre- és posztnominális melléknév, vagy a determináns és a posztnominális melléknév között. Ennek megfelelően például az alábbi módon ábrázolhatjuk a *ces deux grandes filles intelligentes* ('ez a két intelligens nagylány') DP szerkezetét:

Ebben a megközelítésben gyakorlatilag nincs különbség második pozíciójú determináns és (prenominális) melléknév között. A determináns elveszítette esetadó képességét, és mindig gyenge (kardinális) olvasatú lesz. Miután a gyenge olvasatú determinánsokhoz eddig is –

²¹⁴ Sok nyelvben, például a magyarban a a számnév és a melléknév sorrendje bizonyos esetekben felcserélhető:

e két gyönyörű gyerek – e gyönyörű két gyerek

Ez arra enged következtetni, hogy ugyanazon funkcionális kiterjesztés második pozíciójú determinánst és (prenominális) melléknevet egyaránt fogadhat.

pozíciótól függetlenül – módosítószerű, vagyis <<e,t>,<e,t>> típusú értelmezést rendeltünk, ugyanilyen értelmezés adható meg egy második pozíciójú determináns esetében is. Ugyanakkor az a tény, hogy nem Spec-, hanem fej-pozícióban generáljuk, kizárja annak lehetőségét, hogy a határozott névelő után módosított számnevet vagy eredetileg QP Spec-jében generált determinánst találjunk.

3. A „tengely”-konstrukciók

Amint azt a 3. fejezet 2.1.3. pontjában ismertettük, Zamparelli (1995) az angol nyelvű nem genitivuszi *of*-frázist tartalmazó kifejezéseket úgynevezett „tengely-konstrukciónak” (*pivotal construction*) nevezi, és egy apró tagmondat-szerű alapszerkezetet tulajdonít nekik, amelyet egy funkcionális *of* fej szelektál. Ez utóbbit Zamparelli Moro (1997a és 1997b) munkáira támaszkodva a kopulával analóg funkciójúnak tekinti, és feltételezése szerint a komplementumként funkcionáló apró tagmondat egyik összetevője alanyként, a másik pedig predikátumként funkcionál. Kettejük közül bármelyik felszállhat az *of* elemet megelőző valamelyik pozícióba; ennek révén két sorrendi változathoz jutunk, amelyek jelentése csak minimális mértékben tér el egymástól.

Zamparelli megközelítésének ismertetésekor rámutattunk, hogy a franciában nem minden *de*-t tartalmazó kifejezés feleltethető meg ilyen tengely-konstrukciónak, hiszen a *beaucoup de NP*-típusú és a *du/des NP* alakú szerkezetek szintaktikai tulajdonságai merőben eltérnek a tengely-konstrukciók általános tulajdonságaitól. Az ilyen kifejezések véleményünk szerint adekvátabb módon leírhatók a Giusti munkáiban alkalmazott elméleti keret módosított változatában; erre tettünk kísérletet ennek a fejezetnek a 3.2.2. és 3.2.4. pontjában.

Van azonban egy szerkezetípus a franciában, amely valóban a tengely-konstrukciók jellemzőivel bír. Elsősorban az úgynevezett mérték-kifejezésekről (*measure phrase*) van szó, amelyek nagy része a tengely-konstrukciók legalább két alaptulajdonságával rendelkezik: kétféle szórendi változatuk van, és létrehozható olyan kopulatív mondat, amelyben a *de* morféma egyik oldalán álló összetevő alanyként, a másik oldalon álló konstituens pedig predikátumként funkcionál.

- (73) a *dix kilomètres de route*
      'tíz kilométernyi út'
      b *une route de dix kilomètres*
      'egy tíz kilométeres út'
      c *Cette route est de dix kilomètres.*
      'Ez az út tíz kilométeres'

- (74) a *plusieurs kilos de pain*
      'több kiló kenyér'
      b *un pain de plusieurs kilos*
      'egy több kilós kenyér'

c *Ce pain est de plusieurs kilos.*

'Ez a kenyér több kilós'

A mérték-kifejezések arról kapták a nevüket, hogy egy – valamilyen szempontból homogénnek tekintett - objektumhoz egy mértékegység közvetítésével rendelünk egy mennyiséget. A mértékegység megszámlálható lévén egy olyan determinánssal kombinálódik, amely tipikusan megszámlálható főnév előtt szokott állni.

Azonban nem csak mértékegységet tartalmazó kifejezések szerepelhetnek tengely-konstrukcióként a franciában: hasonlóan viselkednek egyes komplex determinánsok is, például *un petit/grand nombre de* ('kevés/nagy számú'), *un nombre important de* ('jelentős számú'), *une quantité importante/insignifiante de* ('jelentős/lényegtelen mennyiségű'), stb:

(75) a *un grand nombre de problèmes/des problèmes d'un grand nombre*

'nagyszámú probléma'

b *Ses problèmes sont d'un grand nombre.*

'Számos problémája van'

Hogyan illeszthetők ezek a konstrukciók az általunk kidolgozott keretbe? Az a tény, hogy a bennük szereplő mennyiségi kifejezés predikátum-szerű viselkedést mutat, valóban arra enged következtetni, hogy a bennük szereplő *de* morféma nem pusztán esetadóként szerepel. A partitívuszi esetet egy ilyen szerkezetben sohasem a mennyiségi kifejezés, hanem csak az önálló lexikális tartalommal bíró elem kaphatja meg; erre utal az *en* névmással való helyettesítés korlátozott volta:

(76) a *J'ai acheté deux mètres de tissu* → *J'en ai acheté deux mètres.*

'Vettem két méter szövetet'

'Két métert vettem belőle'

b *J'ai acheté un tissu de deux mètres* → **J'en ai acheté un tissu.*

'Vettem egy két méteres szövetet'

'Vettem belőle egy szövetet'

Ugyanabban a QP-ben megjelenhet több *de* morféma is, ahol az egyik az esetadásért felelős, a másik pedig egy predikátumként funkcionáló elemet vezet be:

(77) *plein de tissus de deux mètres*

'egy csomó kétméteres szövet'

A predikatív elemet bevezető *de* morféma ráadásul nem csak mennyiségi kifejezésekben, hanem jelzős szerkezetekben is megjelenhet:

(78) a *un petit garçon de dix ans*

'egy tízéves kisfiú'

b *une table de libre*

'egy szabad asztal'

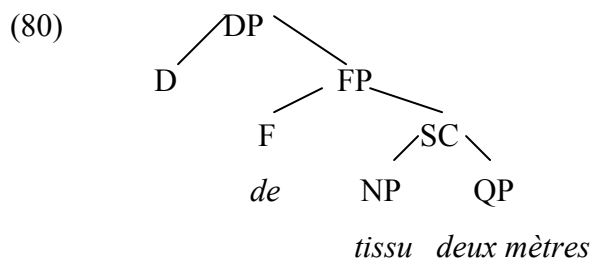
Ugyanezt a *de* predikátumjelölő morfémát találtuk a 2.4.4. pont (46)-os és (50)-es példáiban is, ahol az *avoir* ige komplementuma egy apró tagmondat; az első esetben egy névszói

szerkezetet, a másodikban pedig egy AP-t előzött meg a *de* elem. Az alább (79)-ként megismételt (43)-as mondatban a *de*-vel bevezetett predikátum topik-pozícióban áll:

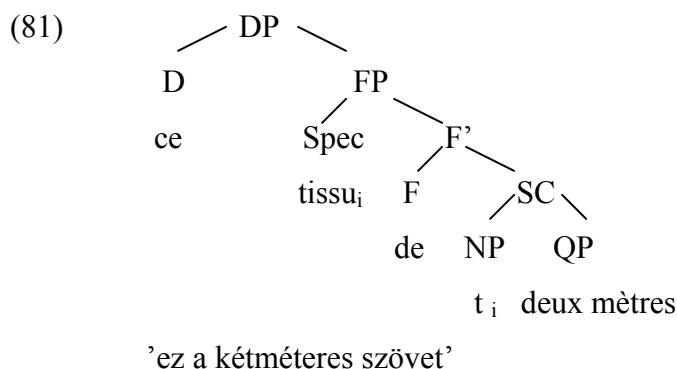
(79) *D'ami véritable, je n'ai que ton frère*
 'Igaz barátom csak a bátyád van nekem'

Megoldási javaslatunkban megkíséreljük összehangolni Zamparelli és Giusti megközelítését, ugyanakkor élesen elkülönítjük egymástól a *de* morféma esetadó és predikátumjelölő funkcióját. Feltételezésünk szerint az előbbi esetben a fent említett *de* morféma DP fejében, az utóbbi esetben pedig egy D által szelektált FP fejében jelenik meg²¹⁵.

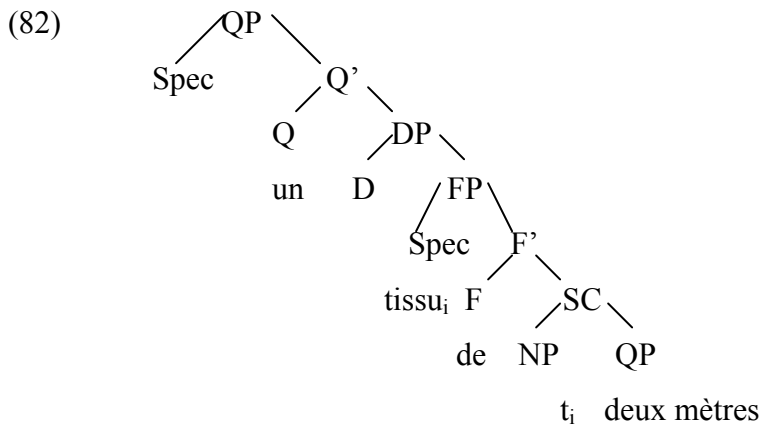
A tengely-konstrukcióknak a mi megközelítésünk is egységes alapszerkezetet tulajdonít, amelyben megjelenik egy apró tagmondat-jellegű összetevő. Ez utóbbit egy F funkcionális fej szelektálja, amelyben egy *de* elem található. Az F-et domináló FP kiterjesztés pedig nem más, mint a DP feje által szelektált komplementum. A tengely-konstrukciók szerkezete tehát az alábbi módon ábrázolható egy konkrét példán keresztül:

Ez a szerkezet azonban ebben a formában nem legitim, hiszen ilyen alakú DP nem funkcionálhat argumentumként. Az apró tagmondat alanyaként szereplő NP-nek el kell mozdulnia a helyéről, hogy esetet kaphasson. Felmozog FP Spec-jébe, ahol az őt kormányzó D-től kaphat esetet, de csak akkor, ha annak van esete. Ez több módon is megvalósulhat: vagy úgy, hogy D-ben határozott névelő van, vagy pedig úgy, hogy DP egy QP-be projektálódik, amelynek feje vagy Spec-je ki van töltve. Ez a következő konfigurációkat eredményezheti:

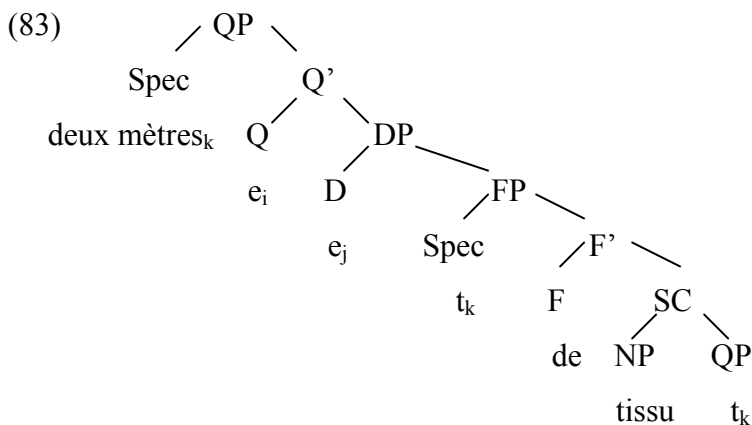

²¹⁵ A könnyebb áttekinthetőség kedvéért most figyelmen kívül hagyjuk azt a korábban megfogalmazott hipotézisünket, hogy a határozott névelő eredetileg egy D által szelektált NumP fejében generálódik.

'egy kétméteres szövet'

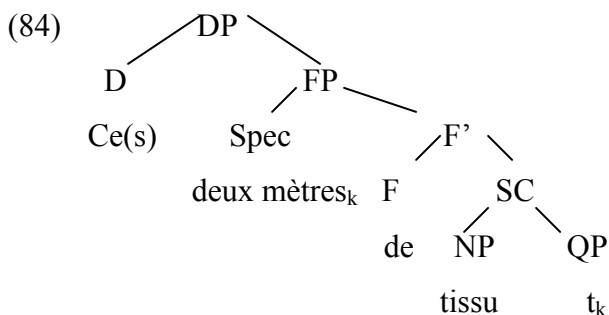
A DP feletti QP persze úgy is kialakulhat, hogy az apró tagmondat predikátumaként szereplő QP emelkedik a DP-t domináló QP Spec-jébe, a *de* morféma pedig esetjelölői funkciót fog betölteni:

'két méternyi szövet'

Az NP-nek tehát már egy alsóbb szinten sikerült leellenőriztetnie az esetjegyét, ezért nem volt szüksége arra, hogy a D fej hangzós elemmel legyen kitöltve.

Utolsó lehetőségként a helyén maradhat az apró tagmondat alanya, és a predikátum is felmozoghat FP Spec-jébe, amennyiben a DP fejében határozott determináns van:

'ez a két méternyi szövet'

Ebben a szerkezetben a *de* morféma nem funkcionálhat esetjelölőként, hiszen az egész DP esetét a D-ben található határozott determináns határozza meg. A *ce(s) deux mètres de tissu*

(‘ez a két méternyi szövet’) DP-ben a *deux mètres* determináns második pozícióban van, és mint olyan, elveszti esetadó képességét. Így egy jelzőhöz válik hasonlatossá, annak ellenére, hogy a *de* morféma révén kapcsolódik az utána álló köznévhöz. Hogy ez utóbbi a *de* morféma jelenléte ellenére nem kap partitívuszi esetet, azt az is bizonyítja, hogy nem lehet az ilyenkor tipikusan megjelenő *de* névmással helyettesíteni:

(85) *Je voudrais t’offrir ce(s) deux mètres de tissu* → **Je voudrais t’en offrir ce(s) deux mètres*.

’Szeretném neked adni ezt a két méter szövetet’   ’Szeretném neked adni ezt a két métert belőle’

A (86)-os szerkezetben ezzel szemben a predikátum-jelölő *de* morféma részt vesz a benne szereplő NP eset-jelölésében, mivel ezt nem „vezérli felül” egy hangzós elemmel kitöltött D fej. A partitívuszi eset megjelenését a *tissu* NP-n a névmással való helyettesítés tesztje is igazolja:

(86) *De tissu, il n’y en a que deux mètres*.

’Szövetből csak két méter van’

A *deux mètres de tissu* kifejezés és a hozzá hasonló látszólag ellenpéldaként szolgálhatnak arra a 3.2.4. pontban megfogalmazott megállapításunkra, mely szerint a határozott determináns után, az úgynevezett második pozícióban csak egyszerű, zéró kiterjesztésű determináns állhat. A fenti konstrukciók azonban, mint láttuk, teljesen másként viselkednek, mint azok, amelyekben a második pozícióban tőszámnevet vagy ahhoz hasonló egyszerű determinánst találunk, és egészen más alapszerkezetre is vezethetők vissza.

E rész konklúziójaként megállapíthatjuk, hogy a franciában is léteznek úgynevezett tengely-konstrukciók. Ezek sajátos viselkedése arra enged következtetni, hogy a névszói szerkezetben megjelenő *de* morféma szerepe nem mindig az esetadás, hanem egy apró tagmondat-szerű összetevőt is szelektálhat. A partitívuszi eset-egyeztetésben és a predikátum-jelölésben betöltött szerep nem áll egymással ellentétben, hanem a kettő ugyanazt a szemantikai információt hordozza. A *de* partikula, amikor nem prepozícióként funkcionál (de sokszor akkor is), különféle kényszereknek engedelmessé mintegy láthatóvá teszi a felszínen azt a tényt, hogy az általa kormányzott – predikatív vagy argumentum-szerepű – szerkezet tulajdonságot, vagyis <e,t> típusú szemantikai objektumot denotál. Az elemzett példák túlnyomó részében a névszói szerkezetek argumentumként funkcionáltak, de a *de NP* alakú DP éppúgy tulajdonságra (vagyis halmazra) referált, mint a hozzájuk hasonló *de NP* vagy *de AP* alakú predikátum. Ez utóbbi két szerkezetnél nem történik eset-egyeztetés, amennyiben elfogadjuk azt a hipotézist, hogy csak argumentum-szerepű elemnek van

szüksége esetre, vagyis csak ennek az eset-igényét elégíti ki – más lehetőség híján – a *de* morféma.

4. A fejezet végkövetkeztetései

Vizsgálódásaink alapján a következő általánosításokat fogalmazhatjuk meg a francia DP-re vonatkozóan:

- a) Egy határozott DP a franciában nominativusi, accusativusi vagy „*oblique*” esettel rendelkezik. A DP esete és határozottsága tehát összefügg egymással.
- b) A nominativusi vagy accusativusi esetben álló DP-t szintaktikailag szelektálhatja egy Q fej (nevezetesen a *tous* determináns), de a nominativusi vagy accusativusi esetet sohasem a Q fejtől kapja a DP.
- c) Nem-periferiális (tehát argumentum-) pozícióban a határozatlan DP mindig partitivuszi esettel rendelkezik. Ennek az esetnek a leellenőrzése vagy egy hangalakkal bíró kormányzó Q fej révén történik, vagy pedig – ennek hiányában – *default* esetként jelenik meg, amit a D fejben realizálódó *de* morféma tesz láthatóvá.
- d) Egy *des/du* NP alakú határozatlan DP-t semmilyen QP nem dominál. Egy ilyen DP partitivuszi esete *default* eset (realizálása a c) pontban leírtak szerint történik), magát a DP-t pedig argumentum-szerepben a D fejbe mozgó és a *de* partikulához csatolt *le/les* névelő legitimálja, mégpedig azon elv alapján, hogy csak olyan főnévi kifejezés funkcionálhat argumentumként, amelynek a szám-jegye valami módon specifikálva van.
- e) Egy *de NP* alakú határozatlan DP kétféle konfigurációban létezik: olyan DP-ként, amelyet egy hangzós elemmel kitöltött fejű vagy Spec-jű QP dominál (vagy a domináló, de hangzós elem nélküli fejű és Spec-jű QP-t köti egy operátor-típusú elem), valamint olyan DP-ként, amely egy apró tagmondat hangalak nélküli állítmányával alkot szintaktikai láncot. Ebben az esetben a *de* morféma nem esetjelölő, hanem egy ige nélküli állítmányi kiterjesztés feje.
- f) A *de* morféma nem feltétlenül az esetjelölésben játszik szerepet, hanem predikátum-jelölőként is funkcionálhat, amikor is egy apró tagmondatot szelektáló funkcionális fejnek tekinthető. De akár eset-, akár predikátum-jelölői szerepet is tölt be, szemantikai szerepe ugyanaz: láthatóvá teszi, hogy az általa kormányzott frázis tulajdonságot denotál.

A fent felsorolt (határozott és határozatlan) DP-k egyetlen közös tulajdonságban osztoznak, ami megkülönbözteti őket a QP és az NP kiterjesztéstől: egy kategorikus ítéletnek megfelelő kijelentés logikai alanyaként csak DP funkcionálhat.

Általános konklúzió

Ez a dolgozat a francia determinánsok szintaktikai és szemantikai leírását tűzte ki célul. Alapkérdésünk a következő volt: tekintetbe véve a választott elméleti keret, a transzformációs-generatív grammatika Minimalista Programjának a szintaktikai és szemantikai struktúrákra vonatkozó univerzális elvárásait és a francia nyelv sajátosságait, mi a relevanciája ebben a nyelvben a DP elnevezésű funkcionális kiterjesztésnek?

Miután megvizsgáltuk a DP (és a neki megfeleltethető, de más névvel bíró funkcionális szint) különféle megközelítéseit, arra a következtetésre jutottunk, hogy ezeknek a megközelítéseknek a többsége nyereséget könyvelhet el az egyik oldalon, de veszteséget a másik oldalon.

Ha a DP fogalmát a referencialitással azonosítjuk, akkor egy szemantikai szempontból igen egységes kategóriával van dolgunk, ám maga a referencialitás fogalma sem egyértelmű, nem diszkrét, hanem fokozati természetű. Amennyiben megpróbálunk önkényesen határvonalat húzni a referenciális és nem referenciális kifejezések között (például úgy, hogy referenciálisnak tekintjük a specifikus, nem-referenciálisnak pedig a nem-specifikus kifejezéseket), akkor problémás lesz azoknak a kifejezéseknek a kezelése, amelyek referenciális (specifikus) és nem-referenciális (nem-specifikus) olvasatot egyaránt megengednek, hiszen kétféle kategórianevet kell rendelni hozzájuk, annak ellenére, hogy belső szerkezetük nem változik, és lehetséges szintaktikai pozícióik is átfedésben vannak.

Ha a DP fogalmát az argumentumként való funkcionálás képességével azonosítjuk, vagyis azt feltételezzük, hogy minden olyan NP-t, amely argumentum-szerepet tölt be a mondatban, legfelső névszói szintként egy DP dominál, akkor vagy megszűnik a DP szemantikai egysége, vagyis bármilyen determinánst befogadhat ez a funkcionális réteg, vagy pedig továbbra is meghatározott funkciót tulajdonítunk az NP feletti rétegek mindegyikének, ám ebben az esetben meg kell engednünk az olyan névszói argumentumok létezését, amelyek legfelső, DP-szintje semmiféle hangalakkal bíró elemet nem tartalmaz.

Megoldási javaslatunk Giusti elméletén, pontosabban annak továbbfejlesztett változatán alapult. Feltételezésünk szerint valóban minden argumentumként funkcionáló névszói kifejezés tartalmaz egy DP szintet, de ez nem minden esetben a legfelső szintje a szerkezetnek. Ennek megfelelően kétféle DP-t különböztetünk meg a franciában: az olyan DP-t, amit egy Q fej szelektál, valamint az olyan DP-t, amelyet semmiféle QP nem dominál. A generatív grammatika Esetelméletének megfelelően minden DP-nek (és QP-nek) esettel

kell rendelkeznie, ezt az esetet le is kell ellenőriznie, és a névszói kifejezés felszíni megvalósulását nagyban befolyásolja az, hogy milyen körülmények között történik meg ez az eset-ellenőrzés. A franciában az igei inflexió csak a nominativusi eset, a tranzitív ige csak az accusativusi eset, a prepozíció pedig csak az *oblique* eset ellenőrzésében vehet részt, vagyis csak ilyen DP, illetve QP léphet velük eset-ellenőrzési relációba. Empirikus adatokkal bizonyítható, hogy egy olyan kifejezésben, amelyben QP és DP szint egyaránt található, legtöbbször a két szint mindegyike önálló esettel bír, vagyis eset-ellenőrzés a névszói kifejezés belsejében is lezajlik. Ebben az eset-ellenőrzésben csak hangalakkal kitöltött Q fej vehet részt, mint kormányzó kategória, amely vagy továbbadja a saját (nominativusi, accusativusi, illetve *oblique*) esetét az általa szelektált DP-nek, vagy pedig partitívuszi esetet ad neki. A DP esete és szemantikai tartalma szoros összefüggést mutat: a határozott DP mindig nominativusi, accusativusi, illetve *oblique* esettel rendelkezik, míg egy határozatlan DP csak partitívuszi esetű lehet.

A francia determinánsok némelyike azzal a sajátos tulajdonsággal rendelkezik, hogy a *de* partikula révén kombinálódik a névszói kifejezés köznévi részével. Ugyanez a *de* partikula vezeti be a *du/de la* részelő névelőt és a *des* többes számú határozatlan névelőt is. A *de* morféma szerepe az említett szerkezetekben jól magyarázható az általunk elfogadott DP-esetellenőrzés hipotézisével: amennyiben nem valósulhat meg egy határozatlan DP esetellenőrzése – vagy azért, mert nem kormányozza őt egy hangzós elemmel kitöltött Q fej, vagy pedig azért, mert a DP-t semmilyen QP kiterjesztés nem dominálja –, akkor ezen a DP-n egy alapértelmezett partitívuszi eset jelenik meg, mégpedig a D-ben realizálódó *de* esetjelölő morféma jóvoltából. A francia D fej funkciója tehát az, hogy a DP esetére vonatkozó információt hordozza: amennyiben határozott referenciájú elem (határozott névelő, mutató vagy birtokos determináns, névmás, tulajdonnév) tölti ki, akkor a szerkezet a határozott DP-re jellemző – nominativusi, accusativusi vagy *oblique* – esetet tudja leellenőriztetni, ha pedig határozatlan DP-vel van dolgunk, akkor a D fejben vagy egy hangalak nélküli elvont partitívuszi esetjegyet, vagy pedig egy *de* morfémát találunk, amely szintén a partitívuszi eset leellenőrzéséért felelős.

Hipotézisünk értelmében tehát szemantikai tulajdonságát tekintve egy francia DP vagy határozott, vagy határozatlan referenciájú. Specifikumát pedig a mondat információs szerkezetében betöltött szerepe adja: amennyiben elfogadjuk, hogy egy kategorikus ítéletnek megfelelő mondat logikai alanya a mondat topikjával azonosítható, akkor azt mondhatjuk: a különféle fajtájú névszói kifejezések közül csak egy DP képes topikként funkcionálni.

Dolgozatunkban a grammatikai szám információjának kódolási lehetőségeit is megvizsgáltuk a francia névszói szerkezetekben. Arra a következtetésre jutottunk, hogy ezt az információt a morfológia szintjén egyedül a *le/la/les* határozott névelő hordozza. Tekintve, hogy ez a névelő nem minden esetben rendelkezik határozott referenciával, azt a hipotézist fogalmazzuk meg, hogy a franciában ez a determináns elsősorban a DP grammatikai számának megjelenítésére szolgál, és csak másodsorban hordozhat szemantikai vagy az eset-ellenőrzéssel összefüggő információkat. Ennek megfelelően a határozott névelőt a DP kiterjesztés alatt, egy NumP-nek nevezett szinten generáljuk, ahonnan aztán jegy-ellenőrzés céljából felmozog a D fejbe.

Ami a QP és DP szintek által denotált szemantikai objektum típusát illeti, le kellett mondanunk az adott szintaktikai pozíció – adott szemantikai típus elvéről, és ehelyett magukhoz a lexikális elemekhez rendeljük a megfelelő szemantikai típust. Mivel ugyanaz a determináns – különféle olvasatainak megfelelően – többféle szemantikai típusú is lehet, reprezentálni tudjuk a specifikus és nem specifikus névszói kifejezéseket tartalmazó mondatok interpretációja közti főbb különbségeket, valamint arról a tényről is számot tudunk adni, hogy bizonyos predikátumok a franciában specifikussági megkötést rónak a velük kombinálódó argumentumokra. Egy DP így nem csak e , illetve $\langle\langle e,t\rangle,t\rangle$, hanem $\langle e,t\rangle$ típusú szemantikai objektumra is referálhat, és ennek megfelelően kombinálódik a környezetében található elemekkel.

Hivatkozások

- Abeillé, A., Godard, D. (1998): "French Word Order and Lexical Weight", Borsley, R., *Syntactic Categories*. New York: Academic Press
- Abeillé, A., Godard, D. (1999): "La position de l'adjectif épithète en français: le poids des mots." *Recherches linguistiques de Vincennes* 28 9-32.
- Abney, S. P. (1987): *The English Noun Phrase in its Sentential Aspect*. MIT PhD-értekezés
- Alberti, G., Medve, A. (2000): "Focus Constructions and the "Scope-Inversion Puzzle" in Hungarian." *Approaches to Hungarian* 7 93-117.
- Attal, P. (1994): "Indéfinis et structures sémantiques." *Faits de langue* 4 187-195.
- Azoulay-Vicente, A. (1989): "Cas partitif et quantification à distance." *Recherches Linguistiques* 18 81-99.
- Bach, E. (1968): "Nouns and Noun Phrases," Bach, E., Harms, R., *Universals in Linguistic Theory*. Holt, Rinehart and Winston
- Barbiers, S. (1995): *The Syntax of Interpretation*. Leiden University, PhD-értekezés
- Bartos, H. (1999): *Morfoszintaxis és interpretáció: a magyar inflexió jelenségek szintaktikai háttere*. ELTE, PhD-értekezés
- Barwise, J., Cooper, R. (1981): "Generalized Quantifiers and Natural Language." *Linguistics and Philosophy*, 4 159-219.
- Battye, A. (1991): "Partitive and pseudo-partitive revisited: Reflections on the status of "de" in French." *French Language Studies*, 1 21-43.
- Beninca, P., Salvi, G. (1998): "Introduction," Beninca, P., Salvi, G., *Romance Syntax*. Budapest: Doctoral Programme in Romance Philology L. Eötvös University, 9-14.
- Benthem, J. van. (1986): *Essays in Logical Semantics*. Dordrecht: Reidel

- Berman, S. (1991): *On the Semantics and Logical Form of WH-Clauses*. University of Massachusetts, PhD-értekezés
- Bernstein, J. (1991): "DPs in French and Walloon: Evidence for parametric variation in nominal head movement." *Probus* 3 1-26.
- Bernstein, J. (1993): *Topics in the Syntax of Nominal Structure across Romance*. CUNY, PhD-értekezés
- Berrendonner, A. (1983): *Cours critique de grammaire générative*. Lyon: Presses Universitaires de Lyon
- Borer, H. (1984): *Parametric Syntax*. Dordrecht: Foris Publication
- Bosveld-de Smet, L. (1994): "Indéfinis, quantificateurs généralisés, lecture existentielle et lecture non-existentielle." *Faits de langue* 4 129-137.
- Bosveld-de Smet, L. (1998): *On Mass and Plural Quantification*. University of Groningen, PhD-értekezés
- Bouchard, D. (1998): "The distribution and interpretation of adjectives in French: A consequence of Bare Phrase Structure." *Probus* 10 139-183.
- Cardinaletti, A. and Giusti, G. (1990): *Partitive ne and the QP-hypothesis*. University of Venice. Ms-értekezés
- Cardinaletti, A. and Giusti, G. (2002): „Quantifiers as Lexical Categories”. A GLOW-konferencián elhangzott előadás
- Carlson, G. N. (1977): "A Unified Analysis of the English Bare Plural." *Linguistics and Philosophy* 9 5-16.
- Carrier, J., Randall, J. (1992): "The Argument Structure and Syntactic Structure of Resultatives." *Linguistic Inquiry* 23 173-234.
- Chevalier, J-Cl. (1966): "Éléments pour une description du groupe nominal. Les prédéterminants du substantif." *Le français moderne* 34 241-253.
- Chomsky, N. (1957): *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton

- Chomsky, N. (1965): *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge: MIT Press
- Chomsky, N. (1970): "Remarks on Nominalizations," Jacobs, J., Rosebaum, P., *Readings in English Transformational Grammar*. Waltham: Ginn & Co., 1970, 184-221
- Chomsky, N. (1981): *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris Publication
- Chomsky, N. (1986): *Barriers*. Cambridge: MIT Press
- Chomsky, N. (1992): „A Minimalist program for Linguistic Theory”. *MIT Occasional Papers in Linguistics 1*
- Chomsky, N. (1995): *The Minimalist Program*. Cambridge: MIT Press
- Cinque, G. (1990): „Types of A-Dependencies”. *Linguistic Inquiry Monograph 17*
- Cinque, G. (1993): *Evidence for partial N movement in the Romance DP*. University of Venice, PhD-értekezés
- Cinque, G. (1994): "On the evidence for partial N-movement in the Romance DP," Cinque, G., *Paths Towards Universal Grammar. Studies in Honor of Richard Kayne*. Washington: Georgetown University Press, 85-110.
- Comorovsky, I. (1995): "On Quantifier Strength and Partitive Noun Phrases," Bach, E., Jelinek, E., Partee, B., *Quantification in Natural Languages*. Kluwer Academic Publishers, 145-177.
- Corblin, F. (1987): *Indéfini, défini et démonstratif*. Genf: Droz
- Crisma, P. (1991): *Functional categories inside the noun phrase: A study on the distribution of nominal modifiers*. University of Venice, PhD-értekezés
- Dahl, Ö. (1970): "Some Notes on Indefinites." *Language* 46 33-41.
- Davis, H., Matthewson, L. (1999): "On the Functional Determination of Lexical Categories." *Revue québécoise de linguistique* 27 29-69.
- De Swart, H. (1998): *Introduction to Natural Language Semantics*. Stanford: CSLI Publications

- Diesing, M. (1990): *The Syntactic Root of Semantic Partition*. University of Massachusetts, PhD-értekezés
- Diesing, M. (1992): *Indefinites*. Cambridge: MIT Press
- Dik, S. (1989): *The Theory of Functional Grammar*. Dordrecht: Foris
- Dobrovie-Sorin, C. (1995): „On the representation of existential readings.” Kiadatlan kézirat
- Dobrovie-Sorin, C. (1997): "Classes de prédicats, distribution des indéfinis et la distinction thématique-catégorique." *Le gré des langues* 12 58-97.
- Dobrovie-Sorin, C., Beyssade, C. (2000): *La sémantique des indéfinis*. Kiadatlan kézirat
- Doetjes, J. (1997): *Quantifiers and Selection*. Holland Institute of Generative Linguistic
- Donellan, K. (1966): "Reference and definite descriptions." *Philosophical Review* 75 281-304.
- Dubois, J., Dubois-Charlier, F. (1970): *Éléments de linguistique française: syntaxe*. Paris: Larousse, 1970.
- Ducrot, O. (1972): *Dire et ne pas dire*. Paris: Hermann
- É.Kiss, K. (1994): "Generic and Existential Bare Plurals and the Classification of Predicates." *Working Papers in the Theory of Grammar 1*.
- É. Kiss, K. (2000): "The Hungarian Noun Phrase is like the English Noun Phrase." *Approaches to Hungarian* 7 119-149.
- Emonds, J. (1970): *Root and Structure-Preserving Transformations*. MIT, PhD-értekezés
- Enç, M. (1991): "The semantics of specificity." *Linguistic Inquiry* 22 1-25.
- Englebert, A. (1996): "L'article partitif: l'évolution des conditions d'emploi." *Langue française* 109 9-28.
- Farkas, D. (1994): "Specificity and scope." *Langues et grammaires* 1 119-137.

- Farkas, D. (2001): "Vers une typologie sémantique des syntagmes nominaux," Kleiber, G., Laca, B., Tasmowski, L., *Typologie des groupes nominaux*. Rennes: Presses Universitaires de Rennes 17-46.
- Fodor, J., Sag, I. (1982): "Referential and Quantificational Indefinites." *Linguistics and Philosophy* 5 355-398.
- Foulet, L. (1974): *Petite syntaxe de l'ancien français*. Paris: Champion
- Frege, S. (1893): *Grundgesetze der Arithmetik*. Jena: H. Pohle
- Furukawa, N. (1986): *L'article et le problème de la référence*. Tokio: Librairie-Éditions France Tosho
- Galmiche, M. (1983): "Les ambiguïtés référentielles ou les pièges de la référence." *Langue française* 57 60-86.
- Galmiche, M. (1986a): "Référence indéfinie, événements, propriétés et pertinence," David, J., Kleiber, G., *Déterminants: syntaxe et sémantique*. Paris: Klincksieck, 41-71.
- Galmiche, M. (1986b): "Note sur les noms de masse et le partitif." *Langue française* 72 40-53.
- Geach, P. T. (1962): *Reference and Generality*. New York, Ithaca: Cornell University Press
- Geenhooven, V. van. (1996): *Semantic incorporation and indefinite descriptions: semantic and syntactic aspects of noun incorporation in West Greenlandic*. University of Tübingen, PhD-értekezés
- Gerstner, C., Krifka, M. (1989): "Genericity," Jacobs, J. et al., *Syntax. An International Handbook of Contemporary Research*. Berlin: De Gruyter
- Gécseg, Zs. (1997): "L'adjectif relationnel et le complément du nom." *Revue d'Études Françaises* 2 5-22.
- Gécseg, Zs. (2000): "Módosítók és argumentumok a francia névszói szerkezetben." *Lingdok* 1 77-97.

- Gécseg, Zs. (2001): "A kontrasztív topik szintaxisáról és szemantikájáról." *Magyar Nyelv* 283-293.
- Gécseg, Zs. (2003): "Quantification et focalisation dans le hongrois." *Scolia* 16 117-132.
- Giusti, G. (1991): "The Categorial Status of Quantified Nominals." *Linguistische Berichte* 136 438-454.
- Giusti, G. (1992): *Heads and Modifiers among determiners: Evidence from Romanian and German*. CLI, University of Venice.
- Giusti, G. (1995): "A Unified Structural representation of (Abstract) Case and Article," Haider, H., Olsen, S., Vikner, S., *Studies in Comparative Germanic Syntax*. Kluwer Academic Press, 77-93.
- Giusti, G. (1997): "The categorial status of determiners," Haegeman, L., *The New Comparative Syntax*. Longman Linguistics Library, 95-123.
- Godard, D. (1986): "Les déterminants possessifs et les compléments de nom." *Langue française* 72 102-122.
- Guillaume, G. (1973): "Logique constructive interne du système des articles français," *Langage et science du langage*. Québec: Presses de l'Université de Laval, 167-183.
- Gyuris, B. (2002): *The Semantics of Contrastive Topics in Hungarian*. ELTE, PhD-értekezés
- Harris, Z. S. (1946): "From morpheme to utterance." *Language* XXII 161-183.
- Harris, Z. S. (1965): "Transformational Theory." *Language* XLI 363-401.
- Haspelmath, M. (1997): *Indefinite Pronouns*. Oxford: Clarendon Press
- Hawkins, J. A. (1978): *Definiteness and Indefiniteness. A study in Reference and Grammaticality Prediction*. London: Croom Helm
- Heim, I. (1982): *The Semantics of Definite and Indefinite Noun Phrases*. University of Massachusetts, PhD-értekezés
- Heim, I., Kratzer, A. (1998): *Semantics in Generative Grammar*. Blackwell Publishers

- Higginbotham, J. (1987): "Indefiniteness and Predication," Reuland, E., ter Meulen, A., *The Representation of (In)definiteness*. Cambridge/London: The MIT Press
- Hintikka, J. (1986): "The Semantics of *A certain*." *Linguistic Inquiry* 17 331-336.
- Hoop, H. de. (1992): *Case Configuration and Noun Phrase Interpretation*. University of Groningen, PhD-értékezés
- Hoop, H. de. (1995): "On the Characterization of the Weak-Strong Distinction," Bach, E., Jelinek, E., Partee, B., *Quantification in Natural Languages*. Kluwer Academic Publishers, 421-450.
- Hout, A. van. (1992): „On the Role of Aspect in the lexicon (Linking Activity Verbs)”, *Proceedings of the Second Computational Lexical Semantics Seminar*, Toulouse.
- Hulk, A. (1996): "L'«autre» *de*: une tête quantificationnelle?" *Langue française*, 109 44-59.
- Jackendoff, R. (1977): *X'-Syntax: A Study of Phrase Structure*. Linguistic Inquiry Monograph 2.
- Jackendoff, R. (1980): "Belief-contexts revisited." *Linguistic Inquiry* 11 395-413.
- Kamp, H. (1975): "Two theories about adjectives," Keenan, E. L., *Formal Semantics of Natural Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 123-155.
- Kamp, J. A. W. (1981): "A Theory of Truth and Semantic Representation," Groenendijk, J., Janssen, T., Stokhof, M., *Formal Methods in the Study of Language*. Amsterdam: Mathematical Center, 277-321.
- Karttunen, L. (1968): *What do Referential Indices refer to?* Indian University Linguistics Club
- Kayne, R. (1975): *French Syntax.. The Transformational Cycle*. Cambridge: The MIT Press
- Kayne, R. (1981): "ECP-extensions." *Linguistic Inquiry* 12 (1), 93-135.
- Kayne, R. (1984): *Connectedness and Binary Branching*. Dordrecht: Foris Publication

- Kayne, R. (1994): *The Antisymmetry of Syntax*. Cambridge: MIT Press
- Kálmán, L. (1985): "Word order in neutral sentences." *Approaches to Hungarian 1* 13-23.
- Keenan, E. L., Stavi, Y. (1986): "A Semantic Characterization of Natural Language Determiners." *Linguistics and Philosophy* 9 253-326.
- Keenan, E. L. (1987): "A Semantic Definition of "Indefinite NP"," Reuland, E., ter Meulen, A., *The Representation of (In)definiteness*. Cambridge/London: The MIT Press, 286-317.
- Keenan, E. L. (1996): "The Semantics of Determiners," Lappin, S., *The Handbook of Contemporary Semantic Theory*. Oxford: Basil Blackwell
- Kleiber, G. (1981): *Problèmes de référence: Descriptions définies et noms propres*. Paris: Klincksieck.
- Kleiber, G. (1988): "L'opposition *massif/comptable* et les adjectifs," David, J., Kleiber, G., *Termes massifs et termes comptables*. Paris: Klincksieck, 267-292.
- Kleiber, G. (1995): "Sur les (in)définis en général et les SN (in)définis en particulier." *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, XC 21-50.
- Kleiber, G. (2001): "Indéfini: lecture existentielle et lecture partitive," Kleiber, G., Laca, B., Tasmowski, L., *Typologie des groupes nominaux*. Rennes: Presses Universitaires de Rennes
- Kratzer, A. (1989): "Stage-level and Individual-level Predicates," Bach, E., Kratzer, A., Partee, B., *Papers in Quantification*. Amherst: University of Massachusetts, 125-175.
- Kuno, S. (1972): "Functional sentence perspective: A case study from Japanese and English." *Linguistic Inquiry*, 3 269-320.
- Kupferman, L. (1994): "Une assignation de cas assez exceptionnelle." *Linguisticae Investigationes VIII.1* 151-175.
- Kupferman, L. (1996): "Les génitifs: gouvernement d'antécédent et gouvernement thématique." *Langue française* 109 104-125.

- Kuroda, S-Y. (1973): "Le jugement catégorique et le jugement théique: exemples tirés de la syntaxe japonaise." *Langages* 30 81-110.
- Ladusaw, W. A. (1994): „Thetic and categorical, stage and individual, weak and strong.” Harvey, M. and Santelmann, L. Ithaca. *Proceedings from Semantics and Linguistic Theory 4*. 220-229.
- Lagae, V. (1994): *La prédication interne au groupe nominal. Les constructions du type «il y en a une de libre»*. Katholieke Universiteit Leuven, PhD-értekezés
- Lamarche, J. (1990): "Problems of N⁰-movement to NumP." *Probus* 3 215-236.
- Lambrecht.K. (1994): *Information Structure and Sentence Form*. Cambridge: Cambridge University Press
- Langendonck, W. van. (1979): "Indefinites, Exemplars and Kinds," Van de Auwera, J., *The Semantics of Determiners*. London: Croom Helm, 211-231.
- Lappin, S., Reinhart, T. (1988): "Presuppositional Effects of Strong determiners: a Processing Account." *Linguistics* 26 1022-1037.
- Lees, R. B. (1960): *The Grammar of English Nominalizations*. The Hague: Mouton
- Lewis, D. (1975): "Adverbs of Quantification," Keenan, E. L., *Formal Semantics of Natural Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 3-15.
- Longobardi, G. (1994): "Reference and Proper names: A Theory of N-Movement in Syntax and Logical Form." *Linguistic Inquiry* 25 609-665.
- Longobardi, G. (1996): *The Syntax of N-raising: a minimalist theory*. Utrecht. OTS Working Papers
- Longobardi, G. (2001): "The Structure of DPs: some principles, parameters and problems," Baltin, M, Collins, C., *Handbook of Syntactic Theory*. Blackwell
- Löbner, S. (1985): "Definites." *Journal of semantics* 4 279-326.
- Lumsden, M. (1988): *Existential Sentences: Their Structure and Meaning*. London: Croom Helm

- Maleczki, M. (1998): "A határozatlan alanyok különféle értelmezései a magyar semleges mondatokban." *A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei* 3 261-280.
- Maleczki, M. (2002): „A thetikus ítéletek szemantikai szerkezetéről.” Maleczki, M. *A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei* 5 389-404.
- Martin, R. (1983): *Pour une logique du sens*. Paris: PUF
- McCawley, J. D. (1978): "A Program for Logic," Davidson, D., Harman, G., *Semantics*. Dordrecht: Reidel, 498-544.
- McNally, J. (1992): *An Interpretation for the English Existential Construction*. MIT. PhD-értekezés
- McNally, J. (1995): „Bare Plurals in Spanish are Interpreted as Properties.” *Proceedings of the 1995 ESSLLI Conference on Formal Grammar*, 353-392.
- Mey, J. de. (1990): *Determiner Logic and the Grammar of the NP*. University of Groningen, PhD-értekezés
- Ménard, P. (1976): *Syntaxe de l'ancien français*. Bordeaux: SOBODI
- Milner, J-Cl. (1978): *De la syntaxe à l'interprétation. Quantités, insultes, exclamations*. Paris: Seuil
- Milner, J-Cl. (1982): *Ordres et raisons de langue*. Paris: Éditions du Seuil
- Milsark, G. (1974): *Existential Sentences in English*. MIT, PhD-értekezés
- Milsark, G. (1977): "Toward an Explanation of Certain Peculiarities of the Existential Construction in English." *Linguistic Analysis* 3 1-29.
- Moignet, G. (1976): *Grammaire de l'ancien français*. Paris: Klincksieck
- Montague, R. (1974): "The proper Treatment of Quantification in Ordinary English," Thomason, R., *Formal Philosophy: Selected Papers of Richard Montague*. Yale University Press
- Moro, A. (1997a): "Dynamic Antisymmetry: movement as a symmetry breaking phenomenon." *Studia linguistica* 50-76.

- Moro, A. (1997b): *The Raising of Predicates: Predicative Noun Phrases and the Theory of Clause Structure*. Cambridge University Press
- Napoli, D. J. (1989): *Predication Theory*. Cambridge: Cambridge University Press
- Nique, Ch. (1974): *Initiation méthodique à la grammaire générative*. Paris: Armand Colin
- Obenauer, H.-G. (1983): "Une quantification non-canonique: la quantification à distance." *Langue française* 58 66-88.
- Obenauer, H.-G. (1994): *Aspects de la syntaxe X-barre. Effets d'intervention et mouvement des quantifieurs*. Université Paris 8. PhD-értekezés
- Partee, B. (1972): "Opacity, Coreference and Pronouns," Davidson, D., Harman, G., *Semantics of Natural Language*. Dordrecht: Reidel, 415-441.
- Partee, B., Schachter, P., Stockwell, R. (1973): *The Major Syntactic Structures in English*. New York: Holt, Rinehart & Winston
- Partee, B., Rooth, M. (1983): "Generalized Conjunction and type Ambiguity," Bäuerle, R., Schwarze, C., von Stechow, A., *Meaning, Use and Interpretation of Language*. Berlin: De Gruyter
- Partee, B. (1987): "Noun Phrase Interpretation and Type Shifting Principles," Groenendijk, J., de Jongh, D., Stokhof, M., *Studies in Discourse Representation Theory and the Theory of Generalized Quantifiers*. Dordrecht: Foris
- Partee, B. (1988): „Many quantifiers.” *Proceedings of ESCOL*.
- Peterson, D. (1974): *Noun Phrase Specificity*. University of Michigan. PhD-értekezés
- Peterson, K. (1999): "Beaucoup de partitif?" *Le français moderne* 67 132-146.
- Picallo, C. (1991): "Nominals and Nominalization in Catalan." *Probus* 3 279-316.
- Reinhart, T. (1975): "On Certain Ambiguities and Uncertain Scope." *Papers from 11th Regional Meeting*, 451-466.
- Reinhart, T.(1987): "Specifier and Operator Binding," Reuland, E., ter Meulen, A., *The Representation of (In)definiteness*. Cambridge/London: The MIT Press, 130-168.

- Riegel, M., Pellat, J-Cl., Rioul, R. (1994): *Grammaire méthodique du français*. Paris: PUF, 1994
- Ritter, E. (1991): "Two functional categories in noun phrases : Evidence from Modern Hebrew." *Syntax and Semantics* 26 37-62.
- Rivero, M. L. (1975): "Referential Properties of Spanish Noun Phrases." *Language* 51 32-48.
- Rojas, N. (1977): "Referentiality in Spanish Noun Phrases." *Language* 53 61-69.
- Rouveret, A., Vergnaud, J.-R. (1980): "Specifying reference to the subject: French causatives and conditions on representations." *Linguistic Inquiry* 11 97-202.
- Russell, B. (1905): "On Denoting," Marsh, R. C., *Logic and Knowledge*. London: Allen&Unwin, 41-56.
- Ruwet, N. (1967): *Introduction a la grammaire générative*. Paris: Plon
- Ruwet, N. (1972): *Théorie syntaxique et syntaxe du français*. Paris: Éditions du Seuil
- Safir, K. J. (1982): *Syntactic chains and the Definiteness Effect*. MIT. PhD-értekezés
- Safir, K. J. (1987): "What explains the Definiteness Effects?," Reuland, E., ter Meulen, A., *The Representation of (In)definiteness*. Cambridge: The MIT Press
- Sasse, H-J. (1991): "Predication and sentence constitution in universal perspective," Zaefferer, D., *Semantic Universals and Universal Semantics*. Berlin: Foris 75-95.
- Schnedecker, C.(2000): "L'un... sans l'autre : encore un "indéfini" marginal." *Scolia* 13 195-213.
- Shlonsky, U. (1991): "Quantifiers as functional heads: a study of quantifier float in Hebrew." *Lingua* 84 159-180.
- Sportiche, D. (1988): "A Theory of Floating Quantifiers and Its Corollaries for Constituent Structure." *Linguistic Inquiry* 19 425-449.
- Stowell, T. (1981): *Origins of Phrase Structure*. MIT. PhD-értekezés

- Stowell, T. (1991): "Determiners in NP and DP," Leffel, K., Bouchard, D., *Views on Phrase Structure*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers 39-56.
- Strawson, P. F. (1950): "On referring." *Mind* 59 320-344.
- Szabolcsi, A. (1981): "The Possessive Construction in Hungarian: A Configurational Category in a Non-Configurational Language." *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae* 31 261-289.
- Szabolcsi, A. (1984): "The possessor that ran away from home." *The Linguistic Review* 3 89-102.
- Szabolcsi, A. (1987): "Functional categories in the noun phrase." *Approaches to Hungarian II* 167-189.
- Szabolcsi, A. (1992a): "A főnévi csoport szerkezete," Kiefer, F., *Strukturális magyar nyelvtan 1. Mondattan*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 179-298.
- Szabolcsi, A. (1992b): *A birtokos szerkezet és az egzisztenciális mondat*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Szabolcsi, A. (1997): „Strategies for Scope Taking”, Szabolcsi, A., *Ways of Scope Taking*. Dordrecht: Kluwer, 109-154.
- Valois, D. (1991): *The Internal Syntax of DP*. University of California, PhD-értekezés
- Vergnaud, J.-R. (1985): *Dépendances et niveaux de représentation en syntaxe*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company
- Verkuyl, H. (1993): *A Theory of Aspectuality*. Cambridge: Cambridge University Press
- Westerståhl, D. (1984): "Some Results on Quantifiers." *Notre Dame Journal of Formal Logic* 25 152-170.
- Westerståhl, D. (1989): "Quantifiers in Formal and Natural Languages," *Handbook of Philosophical Logic*. Dordrecht: Kluwer, 1-131.
- Yaguello, M. (1983): *Alice au Pays du Langage*. Paris: Seuil

- Zamparelli, R. (1995): *Layers in the Determiner Phrase*. University of Rochester, PhD-
értekezés
- Zribi-Hertz, A. (1996): *L'anaphore et les pronoms*. Villeneuve-d'Ascq: Presses
Universitaires du Septentrion
- Zwarts, F. (1981): „Negatief polarie uitdrukkingen” I. *GLOT 4*. 35-132.
- Zwarts, F. (1983): "Determiners: a relational perspective," ter Meulen, A., *Studies in
Modeltheoretic Semantics*. Dordrecht: Foris
- Zwarts, F. (1986): *Categoriale Grammatica en Algebraische Semantiek*. Een onderzoek
naar negatie en polariteit in het Nederlands. University of Groningen, PhD-
értekezés

Tartalomjegyzék

Általános bevezető	1
I. fejezet Az NP-től a DP-ig: a francia névszói csoport szintaxisának lehetséges megközelítései	3
0 Bevezető	3
1. A generatív grammatika megszületése: a Prestandard Elmélet	4
1.1. A bázisban generált NP	4
1.2. A transzformációs komponensben előállított NP	5
2. A Standard Elmélet	7
2.1. A névszói csoportot előállító újraíró szabály	7
2.2. A determinánsok disztribúciós megkötései	9
2.3. A <i>beaucoup</i> -típusú és a partitívuszi kifejezések	10
2.4. A névelő	13
2.5. Dubois és Dubois-Charlier hipotézisének értékelése	15
3. Első lépések egy hierarchikusabb szintagma-szerkezet felé: a Kiterjesztett Standard Elmélet	16
3.1. A nominalizáció és az X-vonás elmélet	16
3.2. Milner (1978) megközelítése	18
3.2.1. A partitívuszi és a kvantitatív kifejezések	18
3.2.2. Milner hipotézisének értékelése	22
3.3. A jelzős szerkezetek	27
4. Az „Elvek és Paraméterek Elmélete” és a DP (Determiner Phrase) Hipotézise	29
4.1. Szabolcsi DP-hipotézise	29
4.2. Abney (1987) megközelítése	31
4.3. A DP-hipotézis előnyei	32
4.4. A DP-kiterjesztés státusza és funkciója	34
4.5. A jelzős szerkezetek Cinque-féle megközelítése	35
4.6. A névszói szerkezet szintjei	37
4.6.1. Cardinaletti és Giusti hipotézise	38
4.6.2. Doetjes (1997) hipotézise	40

4.6.2.1.	<i>A beaucoup</i> -típusú determinánsok (DQ)	40
4.6.2.2.	<i>A plusieurs</i> -típusú determinánsok (AdnQ)	42
4.6.2.3.	Doetjes hipotézisének problémás pontjai	43
4.7.	Konklúzió	45
5.	A grammatika további korlátozása: a Minimalista Hipotézis	46
5.1.	Kayne (1994) Antiszimmetria-elve	46
5.2.	Erős és gyenge jegyek; a jegy-ellenőrzési kényszer	47
5.3.	A DP a Minimalista Programban	48
5.3.1.	A DP a magyarban: É. Kiss (2000) megközelítése	48
5.3.2.	Longobardi hipotézise a főnév mozgásáról	50
5.4.	Konklúzió	51
6.	A fejezet végkövetkeztetései	52
II. fejezet	A névszói szerkezetek referálásának módjai	55
0.	Bevezető	55
1.	A referáló, a kvantifikáló és a predikatív funkció	56
1.1.	A referáló funkció	56
1.2.	A kvantifikáló funkció	58
1.3.	A predikatív funkció	59
1.4.	A névszói kifejezés funkciója és szemantikai típusa	61
2.	A determinánsos kifejezések határozott-határozatlan-kvantifikációs osztályozása	64
2.1.	A határozott NP	64
2.1.1.	Az unicitás és a létezés kritériuma	64
2.1.2.	A határozott és a határozatlan NP-t tartalmazó mondat szemantikai- logikai és információs szerkezete	65
2.1.3.	A határozottság fogalmának formalizálása	69
2.2.	A határozatlan NP	71
2.2.1.	A besorolás nehézségei	71
2.2.2.	A halmazelméleti megközelítés	72
2.2.3.	A dinamikus megközelítés	74
2.2.4.	A kizárás vagy részképzés kritériuma	76
2.3.	A kvantifikációs kifejezések	77
2.4.	Konklúzió	78
3.	Gyenge-erős NP, egzisztenciális, preszuppozíciós, partitivuszi értelmezés	79

3.1.	Milsark megközelítése	79
3.2.	Az erős-gyenge megkülönböztetés formalizálása	80
3.3.	Az egzisztencialitás fogalma	81
3.4.	Erős determináns és preszuppozíciósság	83
3.5.	A partitivitás tulajdonsága	83
3.5.1.	A partitivitás fogalmának tág és szűk értelmezése	85
3.5.2.	Explicit partitivitás az egzisztenciális mondatokban	87
3.6.	A gyenge-erős olvasat és a predikátum típusa	87
3.7.	Konklúzió	91
4.	A specifikus és a nem-specifikus olvasat	92
4.1.	Specifikusság és átlátszatlan kontextus	92
4.1.1.	Elkülönítési kritériumok	93
4.2.	Specifikusság és átlátszó kontextus: a hatókör kérdése	94
4.3.	A specifikusság és a referencialitás	96
4.4.	Enç (1991) megközelítése	98
4.4.1.	A specifikusság és a partitivitás	98
4.4.2.	A specifikus NP definíciója dinamikus modellben	99
4.4.3.	A specifikusság és a határozottság	99
4.4.4.	A specifikusság és az erős-gyenge megkülönböztetés	101
4.5.	Konklúzió	102
5.	A fejezet végkövetkeztetései	103
III. fejezet A francia determinánsok lehetséges pozíciói		105
0.	Bevezető	105
1.	A francia determinánsok lehetséges osztályozásai	105
1.1.	Morfológiai alapú osztályozás	105
1.2.	Szintaktikai alapú osztályozás	108
1.2.1.	Más determinánsokkal való kombinálódás lehetősége	108
1.2.2.	A determináns és a vele kombinálódó köznévi esete	113
1.2.3.	A determinánsok mondatbeli disztribúciója	118
2.	A determinánsok lehetséges strukturális pozíciói	121
2.1.	Az argumentumszerepű kifejezések DP-k: Zamparelli többrétegű DP-hipotézise	122
2.1.1.	A DP „rétegei” Zamparelli megközelítésében	123
2.1.2.	Zamparelli hipotézisének alkalmazása a francia nyelvre	126

2.1.3.	Az „ál-partitívuszi” kifejezések	128
2.1.4.	A determinánsok státusza: fej vagy Spec?	132
2.2.	D elsődleges funkciója az esetadással függ össze: Giusti hipotézise	139
2.2.1.	Háromféle determináns	140
2.2.2.	A határozott névelő után álló kvantorok módosítók	144
2.2.3.	Giusti elméletének értékelése, a fejezet végkövetkeztetései	148
IV. fejezet	A DP kiterjesztés a francia nyelvben	151
0.	Bevezető	151
1.	A hipotézis: csak DP funkcionálhat logikai alanyként	151
1.1.	Topikalizált névszói kifejezések a franciában	151
1.2.	Az Eset-elmélet és a DP-hipotézis	153
1.3.	Diszlokáció a franciában és a <i>de</i> partikula	161
1.4.	Konklúzió	162
2.	A QP kiterjesztés szerkezete: az egyszerű determinánsok	163
2.1.	Az univerzális és a disztributív kvantor	163
2.1.1.	Szintaktikai pozíció	164
2.1.2.	Szemantikai értelmezés	166
2.2.	A határozatlan determinánsok	167
2.3.	A valódi partitívuszi szerkezetek	169
2.4.	A <i>du/de la</i> részelő névelő és a <i>des</i> határozatlan névelő	172
2.4.1.	Morfológiai, szintaktikai és szemantikai jellemzők	172
2.4.2.	A <i>des/du NP</i> szintaktikai szerkezete	174
2.4.3.	A <i>de NP</i> diszlokációja reszumptív névmás nélkül	179
2.4.4.	A <i>des/du NP</i> szemantikai értelmezése	181
2.4.5.	A <i>des/du NP</i> valódi partitívuszi értelmezése	183
2.5.	Erős és gyenge névszói kifejezések	186
2.6.	Determinánsok második pozícióban	189
3.	A „tengely”-konstrukciók	195
4.	A fejezet végkövetkeztetései	200
	Általános konklúzió	202
	Hivatkozások	205